

U.S. OFFICE CENTRAL
UNIVERSITY MICROFILMS
SERIALS ACQUISITION
CLASS
COTA 365 FLO
INVENTORY 5207

dr. GHEORGHE FLORIAN

Psihologie penitenciară

Studii și cercetări

dr. GHEORGHE FLORIAN

Psihologie penitenciară

Studii și cercetări

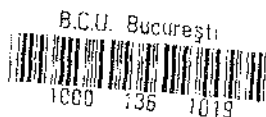
Ediția a II-a revăzută

Editura OSCAR PRINT
București, 2001

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITĂȚII DE MEDICINĂ
ACADEMIEI DE ȘTIINȚE
CLASĂ DE CĂRȚI
nr. 365 PL
CANTAR 42.47

Procesare text: SIMONA CATANĂ
Tehnoredactare computerizată: ROLAND DUMITRESCU
Corectura: TRAIAN BĂDICAN
Coperta: LIVIU STATE

Editura „OSCAR PRINT”
B-dul Reginei Elisabeta nr. 71, et. 3, ap.7, sector 5

Pentru comenzi: Tel./Fax. 315.48.74
Mobil: 092.308.859 sau 092.723.139
E-mail: oscarprint @ hotmail.com

Coperta I este ilustrată cu „Dragonul închisorilor”
(I.iga Howard pentru reformă penală, Anglia)

© Copyright pentru prezenta ediție OSCAR PRINT
București, 2001

ISBN 973-8224-23-3

CUPRINS

Summary	7
Conținut	9
Mulțumiri	11
Cuvânt introductiv	13
 <i>Capitolul 1</i>	
Particularitățile investigațiilor psihosociale realizate în penitenciare	15
 <i>Capitolul 2</i>	
Dimensiuni etice și filozofice în universul penitenciar. Sănătatea morală a deținuților	20
 <i>Capitolul 3</i>	
Spațiul de viață penitenciar. Normele și valorile informale în mediul de detenție	48
 <i>Capitolul 4</i>	
Problematika psihologică a universului penitenciar. Justificările infracționale	71
 <i>Capitolul 5</i>	
Psihologia primei pedepse cu închisoarea	89
5.1. Grupul de deținuți	89
5.2. Integrarea deținuților în sistemul relațiilor interpersonale din penitenciar. Adaptarea la regimul de detenție	95
5.3. Psihologia persoanei deținute	103
5.4. Tipologia deținuților	107
 <i>Capitolul 6</i>	
Psihologia recidivei	110
6.1. Minorii reveniți	116
6.2. Deținuți adulți reveniți în închisori	118
6.3. Posibilități de diagnoză a pericolozității unor deținuți	127
 <i>Capitolul 7</i>	
Penitenciarul, instituție patogenică	136
7.1. Mediul penitenciar și problematica sinuciderii	137
7.2. Zvonurile în penitenciare	141
7.3. Revoltelor deținuților din unele penitenciare românești după Revoluția din decembrie 1989	151

Capitolul 8

Personalul din penitenciare 158

8.1. Atitudinea gardienilor față de penitenciar 159

8.2. Percepția deținuților asupra mediului penitenciar 163

8.3. Stresul gardianului 170

Capitolul 9

Modelarea personalității umane în închisoare 176

9.1. Educatorul în mediul penitenciar 178

9.2. Particularități ale relației educator-deținut 180

9.3. Relația de ajutor în mediul penitenciar 181

9.4. Opiniile deținuților privind mesajul reeducativ 189

9.5. Probleme specifice ale performanțelor și creativității în munca deținuților 196

Capitolul 10

Concluzii 204

Capitolul 11

Noi direcții de cercetare 206

Summary 208

Résumé 222

Anexe 237

Bibliografie selectivă 313

SUMMARY

Cuprins	5
Contenu	9
Pages of acknowledgement	11
Introduction	13
 <i>Chapter 1</i>	
The Objectives of the paper, and the Characteristics of the Psihosocial, Investigations Achieved in Penitentiary	15
 <i>Chapter 2</i>	
Ethical and Philosophical Dimensions in the Penitentiary Universe. The Prisoners Moral Health	20
 <i>Chapter 3</i>	
The Space in the Penitentiary Life. The Informal Norms and Values in the Detention Enviroment	48
 <i>Chapter 4</i>	
The Psychological Problems of the Penitentiary Universe. The Offence Justifications	71
 <i>Chapter 5</i>	
The Psychology of the First Imprisonment Punishment	89
5.1. The Group of Prisoners	89
5.2. Integration of Prisoners in The System of The Interpersonal Penitentiary Relations. Adjustment to the Detention Regime	95
5.3. The Psyhology of the Imprisoned Person	103
5.4. The Prisoners Typology	107
 <i>Chapter 6</i>	
The Repating of the Offence Psychology	110
6.1. Minors Coming Back in the Special Schools	116
6.2. The Prisoners Adults Coming Back in Prisons	118
6.3. Possibilities of Diagnosing the Dangerousness of Some Prisoners ..	127
 <i>Chapter 7</i>	
Penitentiary, Pathogenic Institution	136
7.1. The Penitentiary Environment and The Suicide Problems	137
7.2. Rumours in Penitentiary	141
7.3. Prisoners Riots in Some Roumanian Penitentiaires Immediately After December 1989 Revolution	151

Chapter 8	
The Staff in The Penitentiary	158
8.1. <i>Guards Attitude towards Penitentiary</i>	159
8.2. <i>The Prisoners Perception on the Penitentiary Environment</i>	163
8.3. <i>The Guard's Stress</i>	170
Chapter 9	
Modelling of the Human Personality in Prison	176
9.1. <i>Educator in the Penitentiary Environment</i>	178
9.2. <i>Particularities of the educator-prisoner's relationship</i>	180
9.3. <i>Helping Relation in Penitentiary</i>	181
9.4. <i>Prisoners' Opinions Regarding the Reeducative Message</i>	189
9.5. <i>Specific Problems Regarding Performances and Creativity in the Prisoners' Work</i>	196
Chapter 10	
Conclusions	204
Chapter 11	
New Directions in Research	206
Summary	208
Résumé	222
Annexes	237
Bibliography	313

CONTENU

Cuprins	5
Summary	7
Remerciements	11
Introduction	13
<i>Chapitre 1</i>	
Les objectifs de l'ouvrage et les particularités des investigations réalisées dans les pénitenciers	15
<i>Chapitre 2</i>	
Les dimensions éthiques et philosophiques dans l'univers pénitentiaire. La santé morale des détenus	20
<i>Chapitre 3</i>	
L'espace de vie pénitentiaire. Les normes et les valeurs informelles dans le milieu de détention	48
<i>Chapitre 4</i>	
La problématique psychologique de l'univers pénitentiaire. Les justifications des infractions	71
<i>Chapitre 5</i>	
La psychologie de la première peine d'emprisonnement	89
5.1. Le groupe de détenus	89
5.2. L'intégration des détenus dans le système des relations interpersonnelles dans le pénitencier. L'adaptation au régime de détention	95
5.3. La psychologie de la personne détenu	103
5.4. La typologie des détenus	107
<i>Chapitre 6</i>	
La psychologie de la récidive	110
6.1. Les mineurs revenus dans les écoles spéciales	116
6.2. Les détenus adultes revenus dans les prisons	118
6.3. Des possibilités de diagnose du danger que certains détenus présentent	127
<i>Chapitre 7</i>	
Le pénitencier, institution pathogène	136
7.1. Le milieu pénitentiaire et la problématique de suicide	137
7.2. Les rumeur dans le pénitencier	141

7.3. <i>Les revoltes des detenus des quelques penitenciers roumains après la Revolution de Decembre 1989</i>	151
Chapitre 8	
Les personnel penitentiaire	158
8.1. <i>L'attitude des gardiens à l'egard du penitencier</i>	159
8.2. <i>La perception des detenus sur le milieu penitentiaire</i>	163
8.3. <i>Le stress du gardien</i>	170
Chapitre 9	
Modeler la personnalité humaine dans la prison	176
9.1. <i>L'educateur dans le milieu penitentiaire</i>	178
9.2. <i>Les particularités des relations educateur-detenus</i>	180
9.3. <i>La relation d'aide dans le penitencier</i>	181
9.4. <i>Les opinions des detenus concernent le massage rééducatif</i>	189
9.5. <i>Des problemes specifiques des performances et de la créativité dans le travail des detenus</i>	196
Chapitre 10	
Conclusions	204
Chapitre 11	
Des nouvelles directions dans la recherche	206
Summary	208
Résumé	222
Annèxes	237
Bibliographie	313

MULȚUMIRI

Când am intrat prima dată pe porțile unei închisori, în noiembrie 1975, m-am întrebat la sfârșitul zilei ce caut eu acolo, cum mă pot face util unei instituții care părea să se descurce foarte bine și fără mine. După încă o lună de zile petrecută în Fortul Jilava, m-a copleșit un sentiment de neputință în fața imensității problemelor umane pe care le-am întâlnit și de o parte și de alta a gratiilor. Noapte de noapte visam întâmplările care-mi erau povestite peste zi, conduita celor dinăuntru zidurilor era mult mai complexă decât mă așteptasem, totul părea că așteaptă rezolvări urgente...

Încet-încet m-am liniștit: problemele s-au ordonat în mai multe categorii distincte, „cazurile“ au început să fie grupate în tipuri, aspectele într-adevăr psihologice, detașate de cele organizaționale, contextul normativ înțeles la adevărata lui valoare.

Cum acesta a fost fundalul debutului meu în lumea închisorilor românești. Dar cel mai mult mă tulburau destăinurile oamenilor care ajungeau în închisori. Câtă vină avea sistemul social de atunci și câtă ei? De ce unii puteau trăi corect și în acele condiții, iar ei nu? Ce mecanisme intine fuseseră dereglate în personalitatea lor, când anume și în ce împrejurări?

Atunci am înțeles ce datoram alător profesori care contribuiseră la formarea mea în anii studenției: domnului profesor *Tiberiu Bogdan*, a cărui lucrare de psihologie judiciară mi-a călăuzit primii pași în închisorile noastre; domnului profesor *Mihai Golu*, care m-a ajutat să înțeleg că cel mai important lucru în lume este relația și nu entitățile separate; domnului profesor *Pantelimon Golu*, pentru importanța acordată contextelor sociale evolutive la care trebuie raportată orice personalitate; domnului profesor *Septimiu Chelcea*, pentru exigența sa în privința metodologiei de investigare a universului penitenciar; domnului profesor *Nicolae Mitrofan*, pentru discuțiile fecunde și căldura cu care m-a înconjurat în momentele de cumpănă; domnului profesor *Emil Verza*, pentru viziunea asupra complexității și dramatismului vieții oamenilor cu handicap.

Sunt atâția vechi colegi de serviciu cărora trebuie să le mulțumesc: *Iacovișac Constantin*, *Anghel Godeanu*, *Neculai Frost*, *Rusu-Gheorghe Constantin*, *Macovei Valeriu*, *Morar Vasile* și mulți alții, care mi-au arătat cum trebuie parcurs dus-întors drumul de la abstracția academică la viața deșinuților. Acestea sunt nume care au semnificație mai ales pentru cei care lucrează în închisori, dar pentru mine au însemnat atât de mult de-a lungul timpului. Fără ei probabil sentimentul inițial de derivă și inadecvare s-ar fi menținut mai mult timp, fără ei aș fi înțeles mai

târziu finalitatea umană a închisorii, faptul că deși personajul pare condamnat la antipatie generală, servește totuși societatea, încercând să facă o lume mai bună.

Un gând de prețuire am pentru colegii mei de acum din Direcția Generală a Penitenciarelor, a căror simpatie și încredere am simțit-o permanent și care mi-au fost de-a lungul timpului un adevărat laborator al gândirii.

Un loc special ocupă în inima mea doamna dr. *Rodica Stănoiu* și domnul judecător *Marin Voicu*: doamnei *Stănoiu* îi datorez viziunea amplă, criminologică, asupra lumii închisorilor, iar domnului *Voicu* efortul de a salva valorile cu orice preț, nevoia de continuu progres interior.

Această nouă ediție nu ar fi apărut fără ajutorul domnului *Mircea Cristian*, președintele Fundației „Stânca Veacurilor”, domnului *Constantin Asăvoaie*, director executiv al asociației „Misiune Creștină pentru Închisori” și domnului *Sasz Ernest*, președintele „Serviciului Umanitar pentru Închisori”. Speranțele lor de a aduce lumină și bunătate în sufletul deținuților au fost un sprijin neprețuit pentru mine.

În sfârșit, un cuvânt de mulțumire *editurii Oscar Print*, specializată doar în apariții de valoare, care și-a oferit serviciile pentru ca această lucrare să apară - în condiții deosebite - într-un timp scurt.

*

* * *

Poate această carte va fi citită și de oameni care au fost deținuți în închisorile românești în ultimii ani; m-aș bucura să creadă în efortul meu sincer de a-i ajuta și înțelege; chiar dacă pentru mulți din ei trecerea prin închisoare a fost o experiență unică în viață și uitată repede, trebuie să căutăm soluții ca din ce în ce mai puțini să calce pragul penitenciarelor. Da, Noica avea dreptate când spunea: „Oamenii te iartă dacă faci crime, dar nu te iartă dacă ești fericit...”

dr. Gheorghe Florian

CUVÂNT INTRODUCTIV

Privind în urmă la cei 25 de ani de când sunt psiholog în sistemul penitenciar românesc, constat că înțelegerea acestei instituții și a oamenilor care o populează a implicat abordări venind dinspre psihologie, drept, criminologie, psihiatrie, sociologie, pedagogie și, nu în ultimul rând, dinspre etică și filozofie. Căci fenomenologia penitenciară se prezintă specialistului în probleme umane ca un întreg ce solicită rezolvări globale și într-o perspectivă de lungă durată: tot ce se întâmplă aici este un spectacol permanent în care toți - personal și deținuți - sunt în același timp și actori și spectatori, marcați profund de faptul că sunt într-un univers al așteptării închise, în care marele supliciu este timpul.

Loc al perspectivei sociale, penitenciarul invită la meditație asupra condiției umane, psihologul comparând ideaturile cu realitatea - așa cum o constată el în teritoriul său de muncă - și nu poate să nu întrebe societatea dacă acceptă gradul de discrepanță, rol care, desigur, nu este prea satisfăcător. Discrepanțe există în cadrul tuturor științelor, iar aceia care le arată sunt rareori apreciați. Tentația va fi întotdeauna de a face jocul celor tari și la putere. Acest lucru face să fie deosebit de important pentru psihologul care lucrează într-o închisoare să clarifice rolul său și să mențină contactul cu o comunitate de egali care îl poate ajuta să-și îndeplinească o sarcină care, în ansamblul ei, poate fi o mică contribuție la crearea unei societăți mai bune.

Punând în evidență realități socio-culturale și politice, psihologia aplicată în domeniul penitenciar devine explozivă prin constatările ei: criminalitatea este o prezență socială în toate epocile istorice, care a sfidat măsurile luate contra ei; gravitatea problemei delincvenței nu rezidă întotdeauna în importanța numerică a fenomenului, ci a nivelului la care a invadat structurile sociale; beneficiile unor categorii de delincvență sunt atât de mari pentru făptuitori, încât speranța unor intervenții eficace dovedește în cel mai bun caz naivitate; teama de delincvență în rândul populației a devenit o problemă în toate țările, pentau că, în general, valorile protejate de dreptul penal traversează o perioadă de eroziune; înaintea, delincvența avea rădăcini sociale negative, acum acestea sunt pozitive - consecințe ale procesului de creștere.

Noul model social nu mai poate fi conceput fără a include delincvența și consecințele sale. Trăim astfel sfârșitul iluziei că poate exista o societate fără delincvență. În absența unei abordări concrete, incertitudinile se leagă de dificultatea de a trasa o frontieră între o toleranță rezonabilă și o permisivitate privită ca o slăbiciune. De aceea este acut resimțită nevoia unei justiții personalizate, pentru a împiedica o reacție confuză din partea sistemului represiv.

Univers fascinant și revoltător în egală măsură, penitenciarul este o lume în permanentă implozie psihologică: coordonatele de existență sunt crima, eșecul, patologicul, stresul, disperarea, neputința... De aceea, fenomenologia umană a închisorii pare mai potrivit să fie povestită, prezentată panoramic, cu toate umbrele și luminile care, greu de crezut, există! Penitenciarul oferă totuși puține motive de optimism, pentru că deseori

prilejuiește experiențe autentice unane, în care - cel puțin pentru unii deținuți - lumea valorilor este repusă în ordinea sa firească.

Observăm câteva tendințe în criminologia contemporană, în interiorul căreia psihologia aplicată în mediul penitenciar are un loc bine delimitat. În primul rând, din ce în ce mai puțin holistă, criminologia s-a închis în sine, s-a autolimitat: a crescut precizia descrierii din cauza interdisciplinarității, dar a scăzut capacitatea sa de interpretare a fenomenului în ansamblu. În al doilea rând, a devenit preponderentă finalitatea sa normativă - care justifică în lume majoritatea cercetărilor sponsorizate -, această subordonare creând contradicții serioase între logica științifică (a produce și a verifica afirmații), logica juridică (acceptarea „normei” ca punct de plecare și criteriu de judecată) și logica acțiunii politice (determinată de credința în valori, de aspirația oamenilor de a trăi într-o anumită manieră). Și, nu în ultimul rând, abordarea criminologică contemporană este dependentă de contextul istoric, instituțional și cultural.

Toate acestea conduc la o contradicție între logica juridică și cea a științelor sociale: statisticile criminalității sunt pentru jurist „mișcări” ale fenomenului infracțional, dar pentru psiholog și sociolog ele exprimă realități morale, înclinații sociale, aspirații, conduite și eșecuri umane.

Ajungeru astfel la concluzia că există o corelație negativă între creșterea cunoștințelor asupra crimei, criminalilor și victimelor, pe de o parte, și o teorie generală coerentă privind acest fenomen, pe de altă parte. Marile construcții holiste au fost abandonate pentru că dezvoltarea cercetărilor a „risipit” explicațiile totalizante. De aceea se impune abordarea interdisciplinară pe nivele de interpretare a componentelor fenomenului infracțional: „crima” va fi de domeniul normelor juridice, „criminalitatea” va fi investigată în interiorul sociologiei și statisticii, „criminalul” va fi cercetat în domeniul clinic.

Din tot ce am prezentat până acum, apar desigur dificultățile de orientare în universul uman al închisorilor. Dificultățile în înțelegerea instituției penitenciare sunt determinate de nouitatea și aparenta lipsă de consens în legătură cu o serie de probleme.

Pe primul loc se plasează modificările în interpretarea funcției finale a instituției penitenciare: de la *închisoarea-eliminare* s-a trecut la *închisoarea-expiațiune*, apoi la *închisoarea-protecție* și, în sfârșit, la *închisoarea-resocializare*.⁹ Teoretic lucrurile par a fi clare, dar în practică ele se complică: categoriile de deținuți se multiplică, deoarece criteriile juridice trebuie mănate cu cele de ordin umanitar, psihologic, religios și chiar etnic.

În al doilea rând, umanizarea penalității a devenit o constantă în viața socială contemporană, dar în universul de discurs s-a produs o rocadă semnificativă: „cum să pedepsești” pe cei care încalcă legea, a trecut înaintea lui „de ce”, și *ipso facto*, un număr infinit de puncte de vedere și practici în materie de tratament penitenciar.

În al treilea rând, problema arhidezbătută a „readaptării deținuților” tinde să fie înlocuită cu mult mai difuza temă a „readaptării închisorilor” la ritmurile și orizonturile teoretice actuale. De asemenea, constatăm că în ultimii ani explicația delincvenței - cel puțin a celei grave - este tot mai mult cantonată pe terenul psihiatriei și geneticii. Tendința comodă a etichetării oamenilor în *normali* și *anormali*, în *buni* și *răi*, în *socializați* și *nesocializați* pânzește pe mulți dintre noi! Se spune că marile crize sunt crize de sens: nu cumva nevoia de etiologii restrânse/precise, care să dea iluzia controlului absolut al situației, este datorată acestui lucru?

⁹ Guy Lemire, *Prison, l'univers totalitaire*, în „Revue internationale de criminologie et de police technique”, nr. 1/1991, Genève.

PARTICULARITĂȚILE INVESTIGAȚIILOR PSIHOSOCIALE REALIZATE ÎN PENITENCIARE

Tot ce se găsește în această lucrare constituie o privire din interior asupra specificității unor stări și fenomene psihologice și psihosociale proprii acestei instituții, lucruri care ne vor ajuta să construim o imagine adecvată a complexității fenomenologiei umane din penitenciare. Așa cum se va vedea, în mare măsură lucrarea va fi o prezentare cazuistică despre un context de viață normativ în care trebuie să trăiască, mai mult sau mai puțin timp, oameni care au încălecat normativitatea socială.

Lucrarea va fi, în primul rând, o „cercetare” care deschide orizonturi și invită astfel la înțelegerea profundă a mecanismelor psihologice și psihosociale a evenimentelor și relațiilor proprii unui loc de deținere. Desigur, vor fi exprimate puncte de vedere personale, sedimentate în ani și ani de activitate profesională, dar eforturile cele mai mari vor fi depuse pentru a contura o „viziune” psihologică coerentă asupra elementelor componente ale domeniului penitenciar.

Urmare a particularităților mediului penitenciar și mai ales a psihologiei persoanelor care execută o pedeapsă privativă de libertate, metodologia de recoltare a datelor va trebui înțeleasă ca un demers oarecum diferit de ce se înțelege de obicei printr-o investigație de teren; transparența fenomenologiei carcerale se află la capătul unui drum lung și anevoios, în care din secvențe disparate, observate în diverse împrejurări și cu diverși protagoniști, se ajunge la înțelegerea mecanismelor de compoziție și organizare a relațiilor umane în închisoare. Un sondaj de opinie, un interviu, un chestionar, o biografie nu pot fi obținute oricând și în orice condiții; relaționarea cu deținuții are aspectul unei tranzacții într-un câmp de forțe deseori nebănuite. Orice contact între psiholog și deținut are o derulare rituală, în care neîncrederea reciprocă alterează la început mesajele între parteneri; abia după lungi tatonări - care pot dura săptămâni și chiar luni de zile - vine o zi în care deschiderea la dialog este totală, în multe cazuri dramatică și de o bogăție în detalii care frizează autoflagelarea. În final, fiecare partener rămâne totuși cu impresia că ar fi mai multe de spus pentru a-l face pe celălalt să-l înțeleagă și mai ales să-l creadă.

Deseori se spune că deținutul este „specia care se plânge”, folosind orice prilej pentru aceasta; și cum să rateze ocazia unei convorbiri cataretice cu psihologul? Și totuși, amândoi sunt vulnerabili: condamnatul pentru că are acută

nevoie să se reflecte într-o personalitate comprehensivă, cum este aceea a specialistului în probleme umane, iar acesta, pentru că își cunoaște limitele în a-l ajuta pe celălalt.

Când sunt investigate grupuri de deținuți, derularea secvențelor se desfășoară și mai greu: orice item al unui chestionar este analizat pe toate fețele, iar atunci când trebuie să aleagă din cele câteva variante de răspunsuri propuse de operator, se acuză faptul că nu sunt surprinse nuanțe care lor li se par mai adecvate. Deținuții nu formează un grup omogen și pe parcursul lucrării se fac trimiteri la anexele volumului, pentru a particulariza nuanțele fenomenului analizat.

Când am pornit la elaborarea acestei lucrări am considerat că va fi vorba de un obiect ale cărui determinanți există independent de efortul meu, dar care trebuie acum relevate în mod corect: ce anume va contribui la crearea unei imagini fidele a domeniului care să fundamenteze o gândire clară și, la nevoie, decizii realiste? Ce considerații și ce demersuri profesionale vor trebui incluse în lucrare, la ce anume trebuie renunțat astfel încât să nu neglijez constantele domeniului penitenciar, dar nici singularitățile sale?

Deși tentația elaborării unei teorii psihologice despre penitenciar rămâne încă mare, consider că este fecundă descrierea și interpretarea faptelor, atribuindu-le semnificații și sensuri care să aducă la lumină corelații mai adânci pentru a face inteligibile fenomenele și a avea consecințe superioare în plan pragmatic. Ca psiholog într-un penitenciar ai nevoie de imaginație metodologică pentru a reface drumul de la conduitele cotidiene la resorturile „interioare” ale faptelor umane. Vrând-nevrând, demersul metodologic va avea aspectul unei hermeneutici, în care ansamblul de tehnici folosite trebuie să cuprindă (să țină seama de) situațiile de viață marcate de prezența subiecților umani (deținuții), cunoștințele rezultate din investigații fiind strâns legate de aceste împrejurări.

Atitudinea generală față de instituția penitenciară precede și determină stabilirea și interpretarea faptelor de care ne vom ocupa în paginile ce urmează. Înainte de a fi o instituție juridică, **penitenciarul este un construct psihologic**, cu o semnificație și un sens dependente de formația cercetătorului. De aceea, alături de comentariul psihologului, vor apare frecvent cele criminologice tocmai pentru a surprinde complexitatea **câmpurilor psihologice** și dinamica fenomenelor umane din spațiul de detenție. Și, nu o dată, expunerea **cazurilor extreme** va avea ca unic scop evaluarea cazurilor obișnuite care țin de viața cotidiană a închisorii. Așa se explică și de ce anumiți itemi dintr-un instrument folosit într-o cercetare au fost reluați și în aliele, dar în contexte și relaționări diferite.

Și pentru a înțelege profunzimile acestui univers uman și dificultățile statutului de **psiholog de penitenciar**, iată câteva întâmplări trăite de-a lungul timpului, fiecare cu semnificația sa aparte.

Vizitam pentru prima dată un penitenciar de femei, care avea în interior o mică întreprindere de covoare numai pentru export. Existau multe comenzi, astfel încât deținutele aveau foarte mult de lucru.

De o adevărată calificare în meseria de țesătoare nu putea fi vorba: în câteva ore se prezentau operațiile esențiale și mai ales cum să descifreze „modelul” notat pe o hârtie prinsă alături pe perete, în două cuie.

Mergând printre războaiele de țesut, am ajuns în dreptul unei tinere țigănci, care plângea cu capul apăsător spre urzeala din fața ei. Am întrebat-o de ce plânge: „Cum să nu plâng, uite ce a ieșit din mâinile mele, uite! Eu nu am muncit niciodată!”

Când a ridicat capul, am văzut începutul unui peisaj în mijlocul căruia se înalță un trandafir...

Am lăsat-o să plângă: descoperise munca...

*
* *

La începutul anului 1976, am petrecut aproape două luni în fortul Jilava printre condamnații la moarte. Dincolo de interviurile ample despre condiția umană și primele „lecții” primite de la deținuți despre „lumea lor” (norme, valori, lideri, argou, evadări, sinucideri etc.), într-una din zile mi-a atras atenția larma și voia bună din una din camere.

Am cerut să mi se deschidă ușa grea de fier. Transpirapi și gâtâind, deținuții s-au așezat pe lângă perete, așa cum cerea regulamentul.

„Ce faci?” am întrebat.

„Jucăm fotbal”, veni răspunsul.

„Cum?”, am întrebat din nou.

„Uite, de aici până aici este terenul, iar astea sunt porțile.”

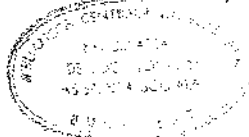
„Dar unde este mingea?”

„Trebuie să pândim să apară din nou.”

*
* *

Cu ani în urmă, eram într-o duminică dimineața în curtea unui centru de reeducare. Veniseră mulți părinți să-și viziteze minorii internați pentru diverse infracțiuni.

17

Un minor la care sosise familia a refuzat vizita: „Nu au venit la mine de trei ani. Aici am ajuns din cauza lor, pentru că ei m-au îndemnat să fur. Nu m-au dat la școală: aici am învățat carte, am învățat să mă spăl, să am uniformă îngrijită. Am devenit cineva între minorii de aici; mi-e rușine cu părinții mei“.

Cu greu a acceptat ca la urmă, când toți minorii se vor fi întors la dormitoare, nevăzut de nimeni, să-și întâlnească părinții...

*

*

*

În 1988, cu ocazia unui decret de grațiere, la o fabrică de mobilă, deținuții de la secția „export“, deși aveau bilete de liberare în buzunar, nu au plecat până când nu au terminat tot ce era pe fluxul de producție (aproape patru zile), spunând: „Nu vă putem lăsa așa cu marfa nefinisată, mai ales că s-ar putea să ne mai întâlnim“...

*

*

*

În Spitalul Penitenciar Jilava am întâlnit un deținut care intrase în refuz de hrană și slăbise de la 115 kg la 35! Se juca cu viața: știa că sub această greutate va întâlni moartea în orice moment, iar acest lucru depinde numai de el.

Arăta jalnic: abia se putea ține pe picioare, pantalonii de pijama erau legați cu niște cârpe de bluză, vorba îi era găfăită, cu pauze mari, dar de o logică impecabilă. Făcea eforturi pentru a-și ține capul drept.

Se considera nevinovat, deși piesele de la dosar arătau cu totul altceva. Toți cei care încercaseră să-l „scoată din refuz“ cșuaseră. Trebuia făcut ceva pentru că ficatul nu mai rezista. Nu îl mai interesa rezolvarea cazului său pentru că, spunea el „oricum m-am nenorocit“. Și totuși, de ce continua? „Pentru că prin sacrificiul meu să-i ajut pe ceilalți închiși pe nedrept“.

Aici se afla problema: în proprii ochi, devenise un simbol.

Am stat cu el zeci de ore, cred că vreo treizeci; într-un zbor concentric - de la subiecte depărtate de ceea ce ne interesa pe amândoi la cele privind propria concepție de viață, de la istorie și filozofie la drept, artă și relații umane, de la destin la vinovăție, de la Cosmos la pușcărie, de la tragie la absurd - s-au pus în joc toate argumentele pro și contra ieșirii din refuzul de hrană.

A cincea zi, dinineasta, am fost chemat în salon: „Am hotărât să abandonez; am fost atât de aproape de moarte, încât am demonstrat că doar un nevinovat este capabil de așa ceva“.

S-a eliberat condiționat după ce a executat fracțiunea legală din cei 18 ani ai condamnării. În ultima perioadă a fost profesor la un curs de calificare a deținuților tineri.

*
*   *
*

Ar fi mai multe de spus despre viața oamenilor care populează închisorile: despre reacția la cutremure a celor închiși care vor să-și vadă familia, dar nu pot trece de ziduri; despre deținutul care a plecat singur după un altul evadat și l-a adus înapoi („*pentru că nu merita să fie liber*”); despre minorii care după ce se liberează vor să urmeze școala sau cursurile de calificare tot în pușcărie; despre un deținut bătrân care se libera după 23 de ani de închisoare și care stătea în poarta închisorii neștiind unde să se ducă („*sunt singur pe lume, nu mai am nici o rudă*”); despre deținutul care, liberându-se, a cerut colegilor de cameră să nu-i ocupe patul pentru că va veni săptămâna viitoare înapoi (și a venit!); despre deținuta care a omorât un copil fără motiv și cerea să fie lămurită de ce a făcut-o; despre deținuta ce era convinsă că a comis crima fiind hipnotizată și, ca urmare, cerea să fie liberată; despre deținutul ce și-a bătut soția timp de o săptămână, deși ea murise din prima zi; despre minorul închiriat între bandele de răufăcători din toată țara pentru a da lovituri de milioane, lui dându-i-se de fiecare dată câteva sute de lei; despre cei 500 de deținuți recidiviști cu care am organizat o „*dezbateră*” privind **cauzele recidivei**, în urma căreia, după ore și ore de discuții, deținuții au spus: „... *pentru că nu ne place să muncim, pentru că ne e frică să avem o familie, pentru că e mai ușor să stai în pușcărie, pentru că e mai comod să fii nimeni*”...

A fi psiholog într-un penitenciar este mai dificil decât în alte locuri de muncă, solicitările impunând cunoștințe profunde din toate ramurile psihologiei: socială, judiciară, medicală, industrială, patologică, a dezvoltării, a artei, a creativității... Toată lumea cere soluții imediate la probleme care, deși includ oameni, deseori au rezolvările de altă natură decât cea psihologică: *e greu de acceptat că a înțelege adecvat mecanismele unui eveniment nu implică neapărat și posibilități de intervenție eficace.*

DIMENSIUNI ETICE ȘI FILOZOFICE ÎN UNIVERSUL PENITENCIAR. SĂNĂTATEA MORALĂ A DEȚINUȚILOR

Un comportament poate fi considerat ca delincvent sau chiar criminal din punct de vedere al legii și al dreptului, dar va apare imediat o dificultate majoră... Ceea ce va caracteriza deviantul este faptul că el nu a cedat niciunei norme, că nu a recunoscut importanța nici a celor morale, nici a celor juridice. Aceasta este problema centrală, vina sa! Căci norma nu are nici o valoare dacă ea nu a fost integrată în prima copilărie: nu este vorba de conținutul detaliat al legii, ci de faptul că existența unei legi - pentru a supraviețui și a fi aplicată - trebuie să fie cunoscută de toți, pentru a se putea raporta la ea. Astfel, interiorizarea unei norme de către copil va face posibilă supunerea și respectul în fața tuturor legilor. Dar când acest proces lipsește, nici o sancțiune, nici o constrângere nu va putea rezolva situația, nu va putea impune o conduită corectă pentru viitor. Acum suntem în nodul conflictului constituit de formula **justiție umană**. Dacă justiția înseamnă doar aplicarea legilor și pedepselor, ea va fi forțată să trateze inadaptații într-o manieră inumană. Dacă îi va considera - înainte de orice - oameni pe toți, ea va risca să nu poată aplica dreptul pozitiv prevăzut pentru un timp și un spațiu determinate.

Termenii de **devianță** sau **inadaptare** sunt frecvent folosiți în limbajul curent, deși nu sunt îndeajuns de clari. Fenomenul este de asemenea vag, reflectând o realitate diversă, dar caracteristică societății noastre neliniștite. Caracterul închis al familiilor ascunde în același timp prezența tulburătoare a unui număr de bărbați și femei care nu sunt „ca ceilalți” și care nu au totuși o boală mentală. Tentativa va fi de a trata acest fenomen ca o **problemă**, ca o **chestiune socială**, iar indivizii ca pe niște cazuri. Dar ei sunt alături de noi, printre noi și va trebui să-i luăm ca atare chiar și atunci când trec prin sectorul medical sau judiciar. Dacă se instalează fenomenul de respingere din partea corpului social, procesul de excludere se accelerează, cei în cauză rămânând închisi în comportamentul care-i singularizează.

Aceasta nu este ușor, mai ales că va trebui să constatăm două realități: mai întâi, că dreptul, ca exercițiu al justiției, poate fi uneori el însuși creator de devianță; în al doilea rând, că dreptul aplicat strict rămâne fără priză asupra fenomenului global al devianței și asupra persoanei deviantului. O aplicare simplistă a dreptului, a regulii, a sancțiunii nu rezolvă nimic dacă nu ține cont de faptul că ființa umană este uneori **constrânsă** să soluționeze anumite probleme folosind forța și provocând mai mult sau mai puțin rău. De aceea creșterea devianței reprezintă

un eșec al dreptului modern.¹ Este suficient să schimbăm anumite reguli, să le facem mai raționale? Experiența arată că de fiecare dată când autoritățile au sperat să răspundă la o sfidare socială doar prin constrângere, acest lucru a fost un eșec. Dreptul nu-și găsește virtuțile decât atunci când el răspunde adeziunii comune. Chiar dacă aparent dreptul este o realitate moartă, cel care îl face viu este judecătorul: acesta nu este doar un distribuitor de sentințe, ci apreciază nuanțe, tonalități, clar-obscurul unei situații. Acolo unde judecătorul își asumă din plin misiunea sa, se creează o zonă de echilibru, de liniște, de echitate. Dezvoltarea actuală a devianței impune ca întregul univers judiciar să fie privit cu toată responsabilitatea. Nu este vorba că judecătorul trebuie doar să adapteze normele la caz, ci, mai ales, de a găsi pe plan uman cel mai bun răspuns acceptabil pentru toți. În acest moment, judecătorul devine un adevărat fondator al unui drept nou, regăsind grandezza funcției sale sociale.

Sistem suport al mediului social, penitenciarul este în același timp (încă) o frontieră a civilizației, dar în contextul social mai larg această instituție rămâne cronic în urma ambianței generale din societate. De aceea unul din principiile teoretice de abordare a acestui subsistem social va fi incapacitatea sa de a fi contemporan cu societatea în care funcționează.

O lume lipsită de dragoste, dar care năzuiește cu disperare spre dragoste (Nietzsche), penitenciarul invită pe specialistul în probleme umane care se aproprie de el să înțeleagă profund dimensiunea filozofică a victiei din închisoare. „*Abandonarea filozofiei - ca și abandonarea științei - e totuna cu izolarea omului de una din dimensiunile realului.*”² Chiar dacă nu corespunde întrutotul exigențelor considerării existenței umane din penitenciare ca fiind tragică dimensiunile suferinței, disperării și abandonului³ le regăsim din plin. Chiar dacă suferința deținuților este lipsită de o semnificație mai înaltă, deoarece ei au încercat prin faptele lor să-și afirme egoist personalitatea în dauna celor în mijlocul cărora trăiau, cu timpul, în ani de ședere în închisoare, deținuții descoperă coordonatele condiției lor umane.

Pentru persoana care execută o pedeapsă privativă de libertate, mediul penitenciar pune în ordine două genuri de probleme: *de adaptare la normele și valorile specifice acestui cadru de viață și de evoluție ulterioară a personalității sale.* Cu toate eforturile care se fac în prezent de către administrația locurilor de detenție, la cei cu pedepse mari și, mai ales, la recidiviști asistăm deseori la reorganizări negative ale valorilor personale, lucru ce le diminuează receptivitatea față de procesul reeducativ desfășurat în locul de deținere. În general, ceea ce pare a fi afectat în mai mare măsură la deținuți sunt normele după care își conduc activitățile și relațiile interumane, aprecierile individuale și colective ale faptelor cotidiene, ceea ce trădează un sistem de nevoi inferioare, o raportare la bine și la rău prin prisma intereselor personale și, în ansamblu, un nivel scăzut de moralitate.

¹ J. Ellul, *Déviances et déviants*, Editions Erès, Toulouse, 1992, pag. 9.

² I. Banu, *Istoriologia filozofiei. Studii*, Editura Academiei Române, București, 1993, pag. 29.

³ G. Liiceanu, *Tragicul*, Editura Humanitas, București, 1993.

Pentru orice om, privarea de libertate în mediul penitenciar constituie o situație deosebită, cu amplă rezonanță în mediul său de viață, atât pe durata detenției, cât și după aceea, în libertate. Atât timp cât individul se află în locul de detenție, între oameni care - asemenea lui - au comis fapte antisociale, dificultățile cele mai mari sunt localizate în relațiile cu cei din jur. În contactul cu ceilalți deținuți, remușcărilor, autoacuzărilor declarative sau chiar sincere din timpul procesului penal sunt repede înlocuite cu justificări ale faptelor comise „fabricate” în penitenciar la care individul aderă deoarece îi oferă rațiuni deculpabilizante. Diminuarea subiectivă a gradului de vinovăție ușurează conștiința deținutului și, nu rareori, asistăm la modificarea poziției față de pedeapsă: dacă inițial consideră că pedeapsa este pe măsura faptei, destul de repede o apreciază ca fiind prea aspră. Ca urmare, de la un comportament pasiv, supus, de penitență, deținutul trece la unul activ, în care interesul personal, egoismul și autoconservarea prind cămin. În planul conduitei, de la morala conformistă - fundată pe vinovăție - se trece la morala frustrării, întemeiată pe convingeri de grup privind cauzele infracțiunilor, „soarta” omului în lume, atitudinea față de muncă, familie, lege și viitor și implicit modul de viață în penitenciar. Totuși valorile morale nu se apăsă în penitenciar, ci există și se realizează ca valori într-o ambianță deosebită. Nu ne referim la regimul legal de executare a pedepsei, care prin el însuși nu împiedică manifestările morale, ci la faptul că în detenție individul își duce existența zilnică în mijlocul unei colectivități umane caracterizată prin devieri comportamentale, colective care nu în puține cazuri sancționează pe cel care adoptă o conduită morală. Totuși nu trebuie acceptată ideea - care circulă atât printre cei aflați în detenție, cât și din afară - că într-o situație anormală omul se comportă anormal: omul trebuie să folosească la maximum orice împrejurare care i-ar putea oferi o șansă în plus de a se arăta moral deci uman.

Arătând cele de mai sus, vreau să sugerez că ne putem apropia de mediul carceral în două ipostaze intelectuale: prima, cea de moralist, care meditează la condiția umană; a doua cea a profesionistului (expert), care dorește să înțeleagă și să ordoneze.

Aceste constatări empirice privind conduita morală în rândul deținuților am dorit să le fundez pe investigarea acelor aspecte din viața lor care să permită cunoașterea mentalităților și concepțiilor ce au stat la baza comiterii actelor infracționale. Am considerat ca fecundă pentru înțelegerea psihologiei deținuților abordarea prin prisma eticii a fenomenologiei penitenciare, deoarece universul etic are resurse importante, atât de explicare a mecanismelor conduitei umane, cât și de modelare a personalității omului în condițiile detenției.

Posibilitățile educative ale demersului etic sunt condiționate în penitenciar de factori a căror acțiune este greu de contracarat. În primul rând, moralitatea majorității deținuților relevă o contradicție între conștiința lor morală și manifestărilor morale ale acestora: ei cunosc ce este „binele” și criteriile după care este apreciat, dar obiectivele urmărite, mijloacele folosite și timpul acordat realizării acestora nu se încadrează în limite acceptate social. În al doilea rând,

mediul penitenciar nu permite întotdeauna o exteriorizare morală autentică din partea deținuților. Raporturile interumane ce se stabilesc între ei sunt puternic marcate de privarea de libertate, de frustrarea afectivă și informațională. Aceasta face ca raporturile dintre indivizi să fie determinate de interese materiale imediate, care alterează amănunțimea morală în cadrul colectivului de deținuți. În aceste condiții cu greu poate fi vorba de existența sau menținerea unor deținuți cu atitudini exemplare pentru restul condamnaților.

Prezența dificultăților nu se rezumă doar la contextul social în care trăiesc deținuții, ci se extinde și la universul lor cultural. Fiind reduse ca amploare și profunzime, relațiile interindividuale coboară la nivele inferioare, iar comunicarea între deținuți rămâne tributară nevoilor nesatisfăcute și dispoziției de moment. Astfel, voința de a fi moral nu primește sprijin decât din partea cadrelor și rareori din partea deținuților. Fiind veșnic interesați de aspectele personale și materiale, nu mai rămâne loc pentru soluții morale la problemele cotidiene. Voința de a obține un beneficiu material este mai mare decât aceea de a fi moral atunci când actul în sine nu este motivat de obținerea unei situații favorabile.

În mediul penitenciar, ceea ce duce la transformarea mentalității deținuților este nevoia de reconstituire a unui sistem de valori funcțional, în paralel cu activarea încrederii în sine și în viitor, cu corectarea atitudinii față de muncă, de lege și de pedeapsă. Cu cât deținuții înțeleg mai repede că faptele morale le asigură acceptarea din partea celorlalți, liniștea interioară și sentimentul participării, cu atât deschiderea lor la procesul de reconstrucție atitudinală este mai largă și eficace.

Deși în materie morală determinismul este o problemă de strictă interioritate, ceea ce contează este forma vizibilă, concretă, faptul moral. În acest caz avem manifestarea voinței subiectului, deoarece fără ea nu se poate trece la actul moral. Desigur, educația și instruirea au un rol major în restructurarea morală, dar atât timp cât deținuții nu-și condamnă singuri viața dusă până atunci și nu doresc sincer să se schimbe, eforturile venite din exterior nu vor avea rezultate. În timp, vom aprecia că individul a progresat moral dacă acțiunile lui sunt cantitativ și calitativ ameliorate în sens moral față de trecut, dacă această ameliorarea îi conferă un grad de umanizare trăită ca o stare de fericire interioară.⁴

Astfel am considerat că o persoană prezintă o stare de sănătate morală dacă respectă normele morale și legale ale comunității din care face parte, iar faptele sale sunt întemeiate pe convingeri pozitive privind munca, familia, viitorul și prezintă o imagine de sine constructivă. Așa cum vom vedea, în locul de deținere manifestările morale au un specific aparte. Categoriile fundamentale - cinste, datorie, bine, respect, adevăr etc. - acționează și în colectivitatea deținuților, dar este necesară o intervenție constantă a personalului, pentru a nu falsifica conținutul acestora și a-l face inoperant pentru viața de după liberare. De aceea trebuie dusă o luptă consecventă pentru a converti, în lumea deținuților, pe „este” (condițiile

⁴ T. Gâmbu, *Discurs despre morală*, Editura Junimea, Iași, 1981, pag. 44-47.

obiective) în „trebuie” (ambianță morală autentică).⁵ La prima vedere, nu există o bază de plecare în efortul de instaurare a moralității în rândul deținuților: domeniul lui „este” - lipsa libertății, frustrări, neîncredere, egoism, agresivitate, minciună, indiferență - pare prea întins pentru a nu descuraja orice inițiativă de ridicare spre „trebuie” - solidaritate, adevăr, stimă. Dar credem că victoriile parțiale la nivelul indivizilor sau microgrupurilor de deținuți, prin generalizare, pot cuprinde întreaga masă a condamnaților din penitenciar.

În urma acestor considerații am organizat în 1985 un studiu în cadrul căruia am urmărit:

- stabilirea unui inventar de indicatori ai gradului de sănătate morală, cu care se prezintă deținuții la intrarea în penitenciar;
- realizarea unui instrument capabil să pună în evidență diferitele aspecte ale moralității deținuților;
- relevarea existenței unor categorii de deținuți din punct de vedere al stării de sănătate morală și elaborarea unor proiecte reeducative diferențiate.

Lotul investigat a cuprins 967 subiecți: 550 bărbați (276 recidiviști și 274 nerecidiviști) și 417 femei (127 recidiviste și 290 nerecidiviste).⁶

Metodele utilizate în recoltarea datelor au fost: analiza documentară (dosarul penitenciar), interviul, chestionarul. S-au asigurat răspunsuri sincere din partea deținuților prin ample discuții introductive privind mediul de detenție, cauzele comiterii de infracțiuni și mijloacele de recuperare a deținuților. Chestionarul (vezi anexa 1) a cuprins afirmații față de care deținuții trebuiau să-și exprime acordul sau dezacordul (prin **da** sau **nu**).

Întrebările au fost gândite astfel încât să surprindă cinci aspecte fundamentale din punctul nostru de vedere, pentru diagnosticarea sănătății morale a deținuților:

- *reprezentarea de sine* (tabelele 1-4);
- *percepția muncii* (tabelele 5-8);
- *relațiile cu familia* (tabelele 9-12);
- *atitudinea față de lege* (tabelele 13-16);
- *atitudinea față de viitor* (tabelele 17-20).

Răspunsurile la întrebări, sunt cuprinse în tabelele respective.

Voi prezenta concluziile relevante doar privitor la **reprezentarea de sine** și cele privind **atitudinea față de viitor**. Încercând să desprind principalele aspecte ale sănătății morale a deținuților și a ceea ce s-ar putea numi „morală frustrării”, am adresat subiecților o întrebare directă și anume **dacă, în general, sunt mulțumiți de ei ca persoane**. Proportia celor care răspund afirmativ variază după sex, vârstă și starea de recidivă (tabelele 1-4).

⁵ T. Călineanu, *Elemente de etică*, vol. 1, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982, pag. 93.

⁶ Lotul nu a fost analizat și după vârstă, pentru că 80% din deținuții și deținutele din penitenciare au vârsta cuprinsă între 20 și 40 de ani.

Tabelul 1

BĂRBAȚI

Reprezentarea de sine

Reprezentarea de sine	Categorii de deținuți	RECIDIVIȘTI										Total
		18-21 ani		22-25 ani		26-35 ani		36-45 ani		peste 46 ani		
		Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	
1	În general simt mulțumit de mine	29,72	70,28	42,31	57,69	28,18	71,82	34,15	65,85	43,75	56,25	100
2	Niciodată nu am avut remușcări	70,82	29,72	63,46	36,54	56,36	43,64	60,88	39,12	65,62	34,38	100
3	De obicei acționez sub impulsul momentului, chiar dacă mai târziu voi avea neplăceri	29,72	70,28	51,92	48,08	39,09	60,91	31,71	68,29	12,50	87,50	100
4	Trebute să profit de orice ocazie pentru a-ți putea atinge propriile scopuri	35,13	64,87	51,92	48,08	43,64	56,36	34,15	65,85	21,87	78,13	100
5	Întotdeauna m-am descurcat mai bine singur	56,78	43,22	75	25	69,09	30,91	65,85	34,15	53,13	46,87	100
6	Am învățat prea multe lecții rele pentru a mai putea trăi în mod cinstit	21,62	78,38	73,08	26,92	20	80	21,95	78,05	38,75	61,25	100
7	De regulă nu-mi pasă de nimeni și de nimic	40,54	59,46	50	50	42,73	57,27	68,29	31,71	75	25	100
8	Comportarea mea depinde în mare măsură de cei din jurul meu	45,94	54,06	46,15	53,85	37,27	62,73	50,98	49,02	62,50	37,50	100
9	Cred că în realitate nimeni nu-mi pasă de mine	37,84	62,16	40,35	59,65	39,91	60,09	46,34	53,66	37,50	62,50	100
10	Nu doresc să-mi scrie nimeni	51,15	48,85	53,85	46,15	48,18	51,82	48,78	51,22	56,25	43,75	100

BĂRBAȚI

Reprezentarea de sine

Reprezen- tarea de sine	Categoria de deplăuși	NERECIDIVIȘTI										Total
		18-21 ani		22-25 ani		26-35 ani		36-45 ani		peste 46 ani		
		Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	
1	În general sunt mulțumit de mine	28	72	46,42	53,58	45,31	54,69	50	50	40	40	100
2	Niciodată nu am avut remușcări	55	45	46,48	53,52	68,75	31,25	53,57	46,43	70	30	100
3	De obicei acționez sub impulsul momentului, chiar dacă mai târziu voi avea neplăceri	28	72	46,42	53,58	20,31	79,69	32,14	67,86	30	70	100
4	Trebuie să profiți de orice ocazie pentru a-ți putea atinge propriile scopuri	34	66	53,36	46,64	31,25	68,75	28,57	71,43	40	60	100
5	Învățându-m-am descurcat mai bine singur	68	32	73,21	26,79	65,63	34,37	50	50	56,67	43,33	100
6	Am învățat prea multe lucruri rele pentru a mai putea trăi în mod cinstit	21	79	14,29	85,71	17,19	82,81	7,14	92,86	30	70	100
7	De regulă nu-mi pasă de nimeni și de nimic	45	55	28,57	71,43	54,69	45,31	50	50	50	50	100
8	Comportarea mea depinde în mare măsură de cei din jurul meu	43	57	53,57	46,43	42,19	57,81	39,29	60,71	70	30	100
9	Cred că în realitate nimeni nu-i pasă de mine	40	60	25	75	42,19	57,81	32,14	67,86	36,67	63,33	100
10	Nu doresc să-mi scrie nimeni	62	38	39,29	60,71	51,56	48,44	60,71	39,29	66,67	33,33	100

FEMEI

Reprezentarea de sine

Reprezentarea de sine	Categoria de deținute	RECADIVISTE										Total
		18-21 ani		22-25 ani		26-35 ani		36-45 ani		peste 46 ani		
		Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	
1	În general sunt mulțumită de mine	7,69	92,31	32,35	67,65	46,94	53,06	31,58	68,42	13,33	86,67	100
2	Niciodată nu am avut remușcări	46,15	53,85	55,88	44,12	46,94	53,06	52,63	47,37	33,33	66,67	100
3	De obicei acționez sub impulsul momentului, chiar dacă mai târziu voi avea neplăceri	46,15	53,85	32,35	67,65	26,54	73,46	26,32	73,68	33,33	66,67	100
4	Trebuie să profit de orice ocazie pentru a-ți putea atinge propriile scopuri	46,15	53,85	14,29	85,71	18,37	81,63	15,79	84,21	20	80	100
5	Întotdeauna mi-am descurcat mai bine singură	76,92	23,08	47,06	52,94	51,02	48,98	52,63	47,37	53,33	46,67	100
6	Am învățat prea multe lucruri rele pentru a mai putea trăi în mod cinstit	15,38	84,62	8,87	91,13	10,20	89,80	42,31	57,69	-	100	100
7	De regulă nu-mi pasă de nimeni și de nimic	38,46	61,54	38,24	61,76	38,78	61,22	31,58	68,42	40	60	100
8	Comportarea mea depinde în mare măsură de cei din jurul meu	15,38	84,62	26,47	73,53	24,94	75,06	5,33	94,67	46,67	53,33	100
9	Cred că în realitate nimănui nu-i pasă de mine	7,69	92,31	35,29	64,71	44,90	55,10	26,32	73,68	20	80	100
10	Nu doresc să-mi scrie nimeni	15,38	84,62	38,24	61,76	40,82	59,18	42,31	57,69	46,67	53,33	100

FEMEI

Reprezentarea de sine

Categorii de deținute	Reprezentarea de sine	NERECIDIVISTE										Total
		18-21 ani		22-25 ani		26-35 ani		36-45 ani		peste 46 ani		
		Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	
1	În general sunt mulțumită de mine	22,58	77,42	45,28	54,72	28,43	71,57	27,78	72,22	25,81	74,19	100
2	Niciodată nu am avut remușcări	37,10	62,90	50,94	49,06	44,44	55,56	59,26	40,74	54,84	45,16	100
3	De obicei acționez sub impulsul momentului, chiar dacă mai târziu voi avea neplăceri	24,19	75,81	26,42	73,58	23,33	76,67	16,67	83,33	9,68	90,32	100
4	Trebuie să profiți de orice ocazie pentru a-ți putea atinge propriile scopuri	30,65	69,35	18,87	81,13	25,56	74,44	11,11	88,89	19,35	80,65	100
5	Întotdeauna m-am descurcat mai bine singură	53,22	46,78	56,60	43,40	52,22	47,78	42,59	57,41	35,48	64,52	100
6	Am învățat prea multe lucruri rele pentru a mai putea trăi în mod cinstit	11,29	88,71	3,77	96,23	12,22	87,78	9,26	90,74	-	100	100
7	De regulă nu-mi pasă de nimeni și de nimic	37,10	62,90	39,62	60,38	47,78	52,22	48,15	51,85	38,71	61,29	100
8	Comportarea mea depinde în mare măsură de cei din jurul meu	30,65	69,35	30,19	69,81	43,33	56,67	27,78	72,22	48,39	51,61	100
9	Cred că în realitate nimănui nu-i pasă de mine	25,81	74,19	20,75	79,25	28,89	71,11	31,48	68,52	38,71	61,29	100
10	Nu doresc să-mi scrie nimeni	32,26	67,74	37,74	62,26	50	50	42,59	57,41	51,61	48,39	100

Ceea ce surprinde la bărbați este faptul că, pe ansamblu, nerecidiviștii declară în procente mai mari decât recidiviștii că sunt mulțumiți de ei, diferențele cele mai mari fiind la grupele de vârstă 26-35 de ani și 36-45 ani. Interviuurile realizate au relevat că sursa acestor diferențe se află în faptul că deținuții nerecidiviști sunt adaptați la viața de zi cu zi, că sub raport personal - cunoștințe, prieteni, mod de a înțelege viața - nu mai au ce îmbunătățiri să aducă.

La femei, mulțumirea de sine este scăzută la deținutele de 18-21 ani, crește atingând un vârf la recidiviste în intervalul de vârstă 26-35 ani, iar la nerecidiviste în cel de 22-25 ani, urmat de o scădere vertiginoasă la ambele categorii, proporțional cu înaintarea în vârstă. Această evoluție este firească, întrucât meditația asupra marilor probleme ale vieții este o achiziție târzie.

O a doua întrebare a vizat existența în conștiința subiecților a remușcărilor pentru faptele comise.

La bărbați cele mai mari valori ale absenței remușcărilor sunt înregistrate la recidiviști tineri (18-21 ani). Deși un procent așa ridicat (70%) nu se mai înregistrează la nici o categorie de vârstă, este semnificativ faptul că la recidiviști curba include constant peste jumătate din numărul subiecților. Interviuurile au scos în evidență un aspect: cu cât vârsta subiecților crește, problema justificărilor elaborate înainte de comiterea faptei trece pe primul loc.

Deținuții selectează și generalizează aspectele negative din viața cotidiană, din nevoia de a aduce un argument „obiectiv” în sprijinul propriului comportament (trecut, actual sau potențial). În acest mecanism se află sursa unui mod specific de a vedea lumea de către deținuți, și anume ea fiind bazată pe individualism, omul trebuind să profite de orice ocazie pentru a-și atinge scopurile, indiferent de mijloacele folosite. Această convingere, împărtășită de un număr mare de deținuți, conduce firesc spre lipsa remușcărilor pentru faptele antisociale comise.

Procentul femeilor care afirmă că nu au avut remușcări este mai mic decât la bărbați. Valori peste jumătate se înregistrează doar la cele cu vârsta cuprinsă în grupele 22-25 de ani și 36-45 ani. Explicația rezidă probabil în modul subiectiv de raportare la fapte: proșupție, vagabondaj, delapidare, omor comis după o suferință îndelungată și altele.

Următoarele întrebări s-au referit la modul cum acționează de obicei deținuții pentru a-și atinge scopurile. În procente destul de mari, bărbații și femeile recunosc că „de obicei acționează sub impulsul momentului chiar dacă mai târziu vor avea neplăceri” și că în viață „trebuie să profiți de orice ocazie pentru a-și atinge propriile scopuri.”

În ce-i privește pe bărbați, cei cu vârsta cuprinsă între 22 și 25 de ani se dovedesc a fi cei mai imprudenți și hotărâți să nu scape nici o ocazie favorabilă. Majoritatea a obținut la această vârstă autonomia materială față de familia de origine și deseori locuiește în altă parte. Fiind singuri și invadați de nevoi materiale ce le depășesc posibilitățile, cad ușor pradă celor care le promit avantajate materiale. Nu întâmplător, afirmația că singuri s-ar fi descurcat mai bine este cel

mai net exprimată - 75% - tot la această grupă de vârstă. Mentalitatea acestor deținuți derivă și din faptul că la vârsta lor nu au avut încă posibilitatea să treacă prin faza de **tânăr adult confirmat social**. Împrejurările au fost de așa natură încât grupul care le-a înglobat, susținut și „confirmat” capacitățile să fie unul cu preocupări infracționale. În absența convingerii că ești unul pe plan social, drumul duce uneori spre decădere și infracțiune. Or, este greu ca în penitenciar să redai acestor indivizi încrederea în forțele lor, să le dai un sens în viață și să-i pregătești pentru a îndeplini roluri pozitive.

O problemă importantă pentru lucrarea noastră s-a desprins din afirmația făcută de o parte din subiecți, conform căreia „**au învățat prea multe lucruri rele pentru a mai putea trăi cinstit**” (itemul 6 din tabelele 1-4).

Desigur, este discutabilă relevanța procentelor - noi credem că ar trebui apreciate ca fiind mai ridicate - deoarece subiecții, aflându-se în locul de deținere, au dat răspunsuri care să-i plaseze într-o lumină favorabilă din punct de vedere al reeducării. Așa cum se va vedea pe parcursul întregii lucrări, deținuții - bărbați sau femei - au destul de puternic înrădăcinată convingerea privind caracterul definitiv al propriului destin.

Surprinde procentul foarte mare al deținuților recidiviste de 36-45 de ani (42,11%) care declară că nu vor mai putea trăi cinstit. Distingem în afirmația lor un sentiment de abandon, dublat de conștiința faptului că decăderea lor este atât de avansată, încât nu mai are rost să facă eforturi pentru a se schimba. Este exprimată aici o filozofie destul de răspândită printre deținuți: faptele trecute ajung să-l stăpânească pe om și el nu se poate elibera de ele niciodată; de aceea, trebuie să trăiești clipa aici și acum.

Această remanare iese în relief mult mai pregnant în afirmația „**de regulă nu-mi pasă de nimeni și de nimic**” făcută de mulți deținuți.

Procentele cele mai ridicate le dau bărbații pe măsură ce vârsta lor crește, în timp ce femeile după un platou între 26 și 45 de ani revin la o atitudine ceva mai rezervată. Deși cu ocazia interviurilor luate, deținuții au relevat că una din marile lecții învățate în penitenciare este cea a indiferenței, suntem în prezența unei contradicții vizibile între vorbă și faptă. Într-adevăr, în discuții deținuții par să devalorizeze tot ce-i înconjoară, dar în viața de zi cu zi observăm tocmai contrariul. Ei nu renunță la nimic din ceea ce a fost investit cu afecțiune de către ei, luptă disperat în fața oricărei depozedări și aceasta doar pentru a umple golul adus de privarea de libertate și de pierderea dragostei persoanelor semnificative din viața lor. În acest sens, am putea rezuma condiția deținuților la formula „**eu sunt ceea ce am și ceea ce consum**”.¹ Și cum în penitenciar lucrurile posedate sunt foarte puține comparativ cu cele pierdute (material, dar mai ales psihologic), lupta pentru a poseda, a apăra sau a redobândi ajunge deseori până la manifestări agresive, deși utilitatea lucrurilor ce fac obiectul litigiilor este discutabilă.

¹ E. Fromm, „*A avea sau a fi. O alegere de care depinde viitorul omului*”, în volumul „Texte alese”, colecția „Idei contemporane”, Editura politică, București, 1983.

Adâncind analiza contradicției între vorbă și faptă la deținuți, constatăm că indiferența - abordată atât de vizibil mai ales de către bărbați - este sensibil atenuată când deținuții declară: „*comportarea (deținuților - n.a.) depinde în mare măsură de cei din jur.*”

Bărbații, în special recidiviștii, demonstrează că o altă mare achiziție a fost cea a conformării la viața de grup, singura care le asigură o existență liniștită. Ei au înțeles că păstrarea liniștii personale depinde hotărâtor de supunerea manifestată explicit în cadrul grupului de deținuți. Chiar dacă în penitenciar dependența de altul nu produce plăcere, este periculos - spun deținuții - să rămâi singur: opoziția la grup implică reducerea securității personale.

În plus, izolarea înseamnă lipsa comunicării, iar aceasta îl împinge pe subiect la meditație și culpabilitate (remușcări). A fi tot timpul în dialog cu ceilalți este singura cale de a „supraviețui” în detenție, de a uita de tine și a nu percepe monotonia exasperantă a mediului închis. Procentele mai ridicate la deținuții în vârstă se datoresc și faptului că ei resimt o mai mare nevoie de suport moral și material. Chiar dacă aportul lor la viața grupului este mai redus, cel puțin este satisfăcută plăcerea - specifică vârstei mai înaintate - de a-i contempla pe ceilalți.

Situația oarecun diferită la grupul femeilor de 36-45 ani o explicăm prin faptul că la acest interval de vârstă găsim o incidență mai mare a nevrozei de abandon și a stărilor depresive; pierderile suferite, sentimentul de părăsire, autoacuzările produc - mai ales în prima parte a executării pedepsei - căutarea izolării, a neimplicării, a „rumeșării” solitare a stărilor sufletești.

O motivație a lipsei aparente de cooperare, a dezinteresului față de propria persoană este conținută în două declarații ale deținuților: prima - „*cred că în realitate nimănui nu-i mai pasă de mine*”; a doua - „*nu dorește să-mi scrie nimeni*”.

La bărbați, între 40% și 50% consideră că nu mai prezintă nici o importanță pentru nimeni, iar 50-60% declară că nu vor ca cei din afară să le scrie. Aceste poziții trădează un bilanț făcut de fiecare, în urma căruia au ajuns la concluzia că nu mai pot aștepta nimic (sau nu mai au dreptul?) de la persoanele apropiate afectiv cărora le-au făcut atât rău. De altfel, refuzul comunicării are și rolul de a nu le încălca conștiința cu dificultățile prin care trec cei din familie și pe care ei oricum nu-i pot ajuta în situația actuală.

În privința femeilor, situația se prezintă diferit: impresia de părăsire atinge un vârf la recidiviste de 26-35 ani, după care scade odată cu vârsta, în timp ce refuzul comunicării crește monoton, cuprinzând aproape jumătate din efectiv. La deținutele recidiviste de 18-21 ani nevoia de a păstra legătura cu cei de acasă este foarte intensă. Explicăm acest lucru prin faptul că tinerele, imediat ce trec de vârsta în care conflictele cu părinții abundă, manifestă o întoarcere puternică mai ales către mamă, experiența de viață a acesteia și bunăvoința sa fiind acum căutate. Această nevoie târzie de dependență față de mamă pare a fi invers proporțională cu gradul de școlarizare a tinerei. Neputând suporta singură șocul realității, nu găsește decât în sânul familiei altă persoană disponibilă să o ajute. Și asta cu atât mai mult

cu cât la deținuții tinere pedeapsa privativă de libertate este legată pe plan afectiv și de trădarea din partea bărbatului pentru care „a făcut totul”.

Tot experiența infracțională i-a dus pe mulți deținuți la concluzia „întotdeauna s-au descurcat mai bine singuri”, atunci când s-au lăsat influențați de infractori având numai de pierdut.

Comparativ cu ultimele două afirmații, observăm că tendința de a rezolva totul singur este în legătură directă cu impresia de abandon, exceptând femeile de 18-21 ani, la care relația este inversă cu refuzul comunicării. Nu trebuie să minimalizăm însă faptul că în cadrul interviurilor la bărbați a ieșit în relief o mare dorință de afirmare și independență, la femei evidențiindu-se existența unor traume afective puternice, eșecuri repetate, un fond sufletesc dominat de dezamăgire. Astfel, semnificația procentelor câștigă în complexitate (tabelele 5-8). Toți deținuții - și bărbați și femei - consideră că în timpul detenției trebuie să muncească pentru a-și menține echilibrul sufletesc și sănătatea. În cadrul interviurilor a rezultat că pentru destul de mulți munca nu provine din nevoia funcțională de activitate, ci este concepută ca un mijloc prin care trebuie să-și materializeze repede dorințele. Le este străină nevoia de afirmare profesională sau de împlinire prin muncă a personalității. De altfel, pentru o parte importantă din deținuții bărbați, „munca a fost întotdeauna o povară”.

Tabelul 5

BĂRBAȚI
Percepția muncii

	Categoria de deținuți	RECIDIVIȘTI										Total
		18-21 ani		22-25 ani		26-35 ani		36-45 ani		peste 46 ani		
		Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	
1	Orice muncă este mai bună decât să stai degeaba	86,48	13,52	80,77	19,23	90	10	92,68	7,32	90,63	9,37	100
2	Pentru mine munca a fost întotdeauna o povară	16,22	83,78	32,69	67,31	11,82	88,18	17,07	82,93	18,75	81,25	100
3	Îi învâdă pe cei care reușesc să muncească cât mai puțin	35,13	64,87	50	50	51,82	48,18	60,98	39,02	50	50	100
4	În penitenciar munca este importantă doar pentru că te poți elibera condiționat	21,62	78,38	48,08	51,92	79,68	20,32	31,71	68,29	40,62	59,38	100
5	Prin muncă îmi mențin, în primul rând, echilibrul sufletesc și sănătatea	89,18	10,82	98,08	1,92	93,64	6,36	95,12	4,88	100	-	100

Tabelul 5

BĂRBAȚI
Percepția muncii

Categori de deținuți	Percepția muncii	NERECIDIVIȘTI										Total
		18-21 ani		22-25 ani		26-35 ani		36-45 ani		peste 46 ani		
		Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	
1	Orice muncă este mai bună decât să stai degeaba	84	16	89,29	10,71	96,88	3,12	89,29	10,71	100	-	100
2	Pentru mine munca a fost întotdeauna o povară	33	67	25	75	15,63	84,37	28,75	71,43	50	50	100
3	Îi invidiez pe cei care reușesc să muncească cât mai puțin	48	52	53,58	46,42	64,06	35,94	57,14	42,86	56,67	43,33	100
4	În penitenciar munca este importantă doar pentru că te poți elibera condiționat	35	65	48,21	51,79	26,56	73,44	50	50	73,33	26,67	100
5	Prin muncă îmi mențin, în primul rând, echilibrul suferinse și sănătatea	89	11	92,86	7,14	96,88	3,12	96,43	3,57	100	-	100

Tabelul 7

FEMEI
Percepția muncii

	Categoria de deținuți	RECIDIVIȘTE										Total
		18-21 ani		22-25 ani		26-35 ani		36-45 ani		peste 46 ani		
		Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	
1	Orice muncă este mai bună decât să stai degeaba.	23,08	76,92	8,82	91,18	10,26	89,80	-	100	20	80	100
2	Pentru mine munca a fost: întotdeauna o povară	76,92	23,08	97,06	2,94	91,84	8,16	100	-	93,33	6,67	100
3	Le invidiez pe cele care reușesc să muncească cât mai puțin.	30,77	69,23	47,06	52,94	20,41	79,59	42,15	57,95	53,33	46,67	100
4	În penitenciar munca este importantă doar pentru că te poți elibera condiționat.	15,38	84,62	17,65	82,35	37,65	62,35	21,05	78,95	13,33	86,67	100
5	Prin muncă îmi mențin, în primul rând, echilibrul sufleteș și sănătatea	100	-	100	-	93,88	6,12	100	-	100	-	100

FEMEI
Percepția muncii

	Categoria de deținute	NERECIDIVISTE										Total
		18-21 ani		22-25 ani		26-35 ani		36-45 ani		peste 46 ani		
		Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	
1	Orice muncă este mai bună decât să stai degeaba	72,74	82,26	11,32	88,68	12,22	87,78	3,70	96,30	-	100	100
2	Pentru mine munca a fost întotdeauna o povară	72,88	27,42	92,45	7,55	94,44	5,56	100	-	77,42	22,58	100
3	Le invidiez pe cele care reușesc să meargă acasă cât mai puțin.	46,77	53,23	30,19	69,81	40	60	9,26	90,74	19,35	80,65	100
4	În penitenciar munca este importantă doar pentru că te poți elibera condiționat.	14,52	85,48	22,64	77,36	21,11	78,89	14,81	85,19	29,03	70,97	100
5	Prin muncă îmi mențin, în primul rând, echilibrul sufleteș și sănătatea	93,55	6,45	90,23	9,77	96,67	3,33	100	-	100	-	100

Procentele cele mai ridicate le găsim la nerecidiviști și un fapt curios - la cei de vârstă înaintată. Situația poate fi explicată prin nota mai accentuată de sinceritate existentă în răspunsurile nerecidiviștilor și prin aceea că impactul cu munca în condiții de detenție are rezonanță mai amplă în rândul persoanelor în vârstă care sunt la prima pedeapsă privativă de libertate.

La femei, răspunsurile diferă la cele două grupe de deținute: nerecidiviste, cu cât înaintează în vârstă, se declară în dezacord cu încercările unora de a munci cât mai puțin.

La interviurile luate s-a cristalizat ideea că atitudinea acestora este dictată de conștiința creșterii vulnerabilității lor în cazul că - după fapta comisă - s-ar arăta delăsătoare în muncă. Fiind la prima condamnare, ele sunt convinse că reabilitarea înseamnă, în primul rând, foarte multă muncă.

La recidiviste peste 36 de ani procentul celor care „invidiază” pe cele care muncesc cât mai puțin este de aproximativ 50%. Apreciem declarația lor ca o reacție de demisie, de abdicare de la orice efort de integrare socială.

Următoarea problemă investigată s-a referit la **relațiile subiecților cu familia de origine sau întemeiată de ei**, plecând de la convingerea că moralitatea nu se poate edifica și menține în absența unei relaționări optime cu membrii familiei (tabele 9-12).

Tabelul 9

BĂRBAȚI
Relațiile cu familia

Relațiile cu familia	Categorii de deținuți	RECIDIVIȘTI										Total
		18-21 ani		22-25 ani		26-35 ani		36-45 ani		peste 46 ani		
		Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	
1	Părinții mei m-au dezamăgit deseori	32,44	67,56	36,54	63,46	36,66	63,34	38,83	71,17	28,12	71,88	100
2	Nu-mi fac probleme despre modul cum se descurcă familia mea	43,24	56,76	55,77	44,23	48,18	51,82	65,85	34,15	50	50	100
3	De copii este suficient că se ocupă soția mea	24,33	75,67	11,54	$\frac{28,84}{59,62}$	6,36	$\frac{73,64}{20}$	24,39	75,61	28,12	71,88	100
4	Copiii nu au nevoie de ajutorul meu, oricum vor crește	29,72	70,28	21,15	$\frac{19,23}{59,62}$	36,36	$\frac{43,64}{20}$	43,90	56,10	50	50	100
5	Copiii mei mă respectă și acum	5,40	$\frac{35,14}{59,46}$	15,38	$\frac{25}{59,62}$	53,64	$\frac{29,09}{17,27}$	75,61	24,39	65,62	34,38	100
6	Sunt convins că soția mea nu mă va părăsi	5,40	$\frac{15,14}{79,46}$	15,38	$\frac{38,46}{46,16}$	43,64	$\frac{40}{16,36}$	56,10	43,90	53,13	46,87	100
7	Am nevoie ca membrii familiei mele să creadă în mine	86,49	13,51	86,54	13,46	89,09	10,91	90,24	9,76	75	25	100
8	Mai bine nu aveam familie	40,54	59,46	26,93	$\frac{40,38}{32,69}$	40	60	34,15	65,85	59,38	40,62	100

NOTĂ (pentru tabelele 9-12): cifrele aflate sub linie (din căsuțele cu valorile sub formă de fracție) reprezintă procentul subiecților care nu au răspuns.

Tabelul 10

BĂRBAȚI
Relațiile cu familia

Relațiile cu familia	Categorii de deținuți	NERECIDIVIȘTI										Total
		18-21 ani		22-25 ani		26-35 ani		36-45 ani		peste 46 ani		
		Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	
1	Părinții mei m-au dezamăgit deseori	35	65	19,64	80,36	31,25	68,75	28,57	71,43	40	60	100
2	Nu-mi fac probleme despre modul cum se descurcă familia mea	70	30	39,29	60,71	50	50	57,14	42,86	70	30	100

Continuare tabelul 11

3	De copii este suficient că se ocupă soția mea	11	12 77	8,93	26,78 64,29	3,12	54,70 42,18	25	75	56,67	43,33	100
4	Copiii nu au nevoie de ajutorul meu, oricum vor crește	14	11 75	12,50	23,21 64,29	28,13	29,62 42,18	57,14	42,86	46,67	53,33	100
5	Copiii mei mă respectă și acum	10	10 80	26,79	8,92 64,29	50	10,94 39,06	89,29	10,71	66,67	33,33	100
6	Sunt convins că soția mea nu mă va părăsi	10	10 80	12,50	21,43 66,07	28,13	39,06 32,81	60,71	39,29	63,33	36,67	100
7	Am nevoie ca membrii familiei mele să creadă în mine	64	11 23	83,93	16,07	93,75	6,25	83,29	16,71	93,33	6,67	100
8	Mai bine nu aveam familie	22	35 43	21,50	29,79 48,71	31,25	68,75	35,71	64,29	36,67	63,33	100

FEMEI
Relațiile cu familia

Relațiile cu familia	Categorii de deținute	RECIDIVISTE										Total
		18-21 ani		22-25 ani		26-35 ani		36-45 ani		peste 46ani		
		Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	
1	Părinții mei m-au deza- măgît deseori	-	100	44,12	55,88	40,82	59,18	11,53	88,47	33,33	66,67	100
2	Nu-mi fac probleme despre modul cum se descurcă familia mea	23,08	76,92	38,24	61,76	59,18	40,82	42,21	57,79	26,67	73,33	100
3	De copii este suficient că se ocupă soțul meu	53,36	46,64	26,47	73,53	30,61	69,39	26,32	73,68	26,67	73,33	100
4	Copiii nu au nevoie de ajutorul meu, oricum vor crește	30,77	69,23	52,94	47,06	63,15	36,84	63,12	36,88	26,67	73,33	100
5	Copiii mei mă respectă și acum	23,08	<u>7,69</u> 69,23	44,12	<u>8,81</u> 47,06	73,47	26,53	68,42	31,58	66,67	33,33	100
6	Sunt convinsă că soțul meu nu mă va părăsi	30,77	<u>30,77</u> 38,46	23,53	<u>44,12</u> 32,35	40,82	<u>32,65</u> 26,53	47,37	52,63	60	40	100
7	Am nevoie ca membrii familiei mele să creadă în mine	92,31	7,69	97,06	2,94	87,76	12,24	100	-	86,67	13,33	100
8	Mai bine nu aveam familie	7,69	92,31	23,53	76,47	34,69	65,31	26,32	73,68	33,33	66,67	100

Tabelul 12

FEMEI
Relațiile cu familia

Relațiile cu familia	Categorii de deținute	NERECIDIVISTE										Total
		18-21 ani		22-25 ani		26-35 ani		36-45 ani		peste 46 ani		
		Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	
1	Părinții mei m-au deza- măgît deseori	38,71	61,29	37,74	62,26	73,33	26,67	24,07	75,93	9,58	90,42	100
2	Nu-mi fac probleme despre modul cum se descurcă familia mea	33,87	66,13	41,51	58,49	50	50	51,85	48,15	54,84	45,16	100
3	De copii este suficient că se ocupă soțul meu	6,45	20,97 72,58	7,55	92,45	10	20 20	5,56	94,44	22,58	77,42	100
4	Copiii nu au nevoie de ajutorul meu, oricum vor crește	9,68	17,74 72,58	16,98	83,02	31,11	51,11 17,78	44,44	55,56	41,94	58,06	100
5	Copiii mei mă respectă și acum	23,81	- 74,19	49,06	5,66 45,28	80,67	13,33	92,59	7,41	90,32	9,68	100
6	Sunt convinsă că soțul meu nu mă va părăsi	22,58	20,97 56,45	33,47	22,64 33,62	34,44	40 25,56	48,16	25,92 25,92	83,87	16,13	100
7	Am nevoie ca membrii familiei mele să creadă în mine	93,55	6,45	86,79	13,21	88,89	11,11	88,89	11,11	87,10	12,90	100
8	Mai bine nu aveam familie	33,87	66,13	24,53	75,47	28,84	71,16	24,05	75,95	32,26	67,74	100

Discuțiile individuale și colective cu deținuții au relevat carențe serioase în modul de a înțelege universul familial, responsabilitățile ce decurg din poziția ocupată în sânul ei - fiu, fiică, soț, soție, tată, mamă - și, mai ales modul de realizare a intereselor și aspirațiilor familiei, privită ca un grup unitar. Artă de a fi părinte este străină majorității subiecților investigați.

Destul de mulți dintre deținuți declară că „părinții lor i-au dezamăgît deseori”. Acest lucru relevă convingerea larg răspândită în rândul subiecților, că familia de origine poartă o vină însemnată în evoluția lor ca infractori. În cadrul interviurilor a rezultat că „dezamăgirea” se referă în special la debutul infracțional: pierderea încrederii în părinți, aprecierea lor negativă, tensiunile întreținute mai ales de aceștia sau chiar descoperirea unor conduite infracționale la părinți au marcat adânc, la timpul respectiv, mentalitatea despre oameni, cinstea și demnitatea actualilor infractori. Se confirmă, de altfel, un fapt unanim acceptat: părinții încetează să mai fie surse de influență pentru copii atunci când aceștia (copiii) constată că ei nu mai progesează sub raport uman. Perceperea stagnării

accentuează decalajul dintre copii și părinți, iar devalorizarea membrilor familiei și a vieții familiale se extinde și la raporturile extrafamiliale. Deținuții de ambele sexe fac trimiteri precise și masive spre carentele familiei, spre incapacitatea sa psihologică, pedagogică și morală, carență răspunzătoare pentru viața ratată, nevroze, inadapări și tulburări de tot felul.

Pe acest fond, nu surprinde dezinteresul deținuților pentru familiile lor, exprimat în declarația, „nu-mi fac probleme despre modul cum se descurcă familia mea”. Explic procentele ridicate la tinerii bărbați prin resentimentul puternic resimțit față de părinți care „nu i-au înțeles” când au avut nevoie de ajutorul lor și, mai mult, nu îi vizitează la penitenciar. În schimb, la tinerele femei de 18-21 de ani lucrurile stau invers, aceasta și din cauză că atitudinea familiei este în general mai tolerantă față de „fata care a greșit”.

La bărbații deținuți, cu cât înaintează în vârstă se accentuează desprinderea de grijele familiei. Acest lucru se datorește în parte erodării statutului de părinte și soț, în parte constatării că familia a reușit să atenueze golul lăsat prin condamnarea lor la privarea de libertate. Compromis ca lider al familiei, bărbatul se repliază pe sine și așteaptă liberarea.

La femei situația este mai dramatică. Recidivistele înregistrează un vârf al dezinteresului în intervalul de vârstă 26-35 ani, iar la nerecidiviste procentul crește constant, proporțional cu vârsta. Explicațiile sunt multiple: în primul rând, așa cum a rezultat și din alte investigații, un număr mare de deținute motivează fapta comisă prin „grija” pentru familie, dorința de a realiza mai repede un trai bun, satisfacerea exigențelor unui soț (iubit) materialist, îndepărtarea de tutela unor părinți (socrii) dominatori etc. Ajungând în penitenciar, femeia constată cât de greșită a fost soluția aleasă și, mai rău, că cei pentru care ea a riscat nu-i arată o considerație deosebită, o neglijează sau chiar o părăsesc. Gelozia,⁸ ca luptă disperată de apărare a „proprietății” afective, e descoperită întâlnită printre deținute. După o perioadă de „cerșit afectiv” nesatisfăcut de familie, urmează o răcire și distanțare de greutatea familială.

În final, trăirea afectivă a femeii în condiții de detenție se concentrează asupra problemelor legate de copii. Indiferent dacă a fost o mamă mai mult sau mai puțin bună în libertate, acum realizează că singura investiție afectivă pe care o poate încerca fără a fi trădată este aceea privind copiii lăsați afară în cele mai diferite situații.

În cadrul interviurilor a rezultat că, în general, femeile se cred mai ușor de înlocuit în economia familiei decât bărbații, care de obicei își supraevaluează contribuția la buna desfășurare a vieții de familie. Se greșește în ambele cazuri: mamele sunt singurele care pot furniza dragoste mediului familial și mai ales copiilor, iar tații sunt singurii care pot asigura sentimentul de securitate, atât de necesar pentru dezvoltarea sufletească echilibrată.⁹

⁸ I. Mitrofan, N. Mitrofan, *Elemente de psihologie a cuplului*, Casa de editură și presă „Șansa” SRL, București, 1994, cap. V.

⁹ C. Badăsar, *Aspecte ale dezvoltării afectivității feminine*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1975, cap. XI.

Având în vedere că normele morale constituie unul dintre elementele centrale ale conștiinței morale, am investigat atitudinea deținuților față de normativitatea oficială.

La început am urmărit în ce măsură subiecții înțeleg necesitatea existenței unor norme de conduită. Deși în procente destul de mici deținuții apreciază că „oamenii pot trăi și fără legi”, totuși mulți cred că „regulile de comportare civilizată îngrădesc libertatea persoanei” (tabelele 13-16).

Tabelul 13

BĂRBAȚI
Atitudinea față de lege

	Categorica de deținuți	RECIDIVIȘTI										Total
		18-21 ani		22-25 ani		26-35 ani		36-45 ani		peste 46 ani		
		Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	
1	Cred că regulile de com- portare civilizată îngră- desc libertatea persoanei	62,16	37,84	80,77	19,23	56,35	43,65	53,66	46,34	65,62	34,38	100
2	Oamenii pot trăi și fără legi	24,33	75,67	19,23	80,77	14,55	85,45	14,63	85,37	18,75	81,25	100
3	Legea se aplică la fel pentru toți oamenii	62,16	37,84	34,62	65,38	29,09	70,91	63,41	36,59	22,12	77,88	100
4	Legea este bună, dar în cazul meu nu a fost aplicată corect	75,67	24,33	35,38	64,62	53,64	46,36	63,41	36,59	46,87	53,13	100

Tabelul 14

BĂRBAȚI
Atitudinea față de lege

	Categoria de deținuți	NERECIDIVIȘTI										Total
		18-21 ani		22-25 ani		26-35 ani		36-45 ani		peste 46 ani		
		Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	
1	Cred că regulile de com- portare civilizată îngră- desc libertatea persoanei	58	42	57,14	42,86	59,38	40,62	42,86	57,14	66,67	33,33	100
2	Oamenii pot trăi și fără legi	17	83	17,86	82,14	9,38	90,62	14,29	85,71	13,33	86,67	100
3	Legea se aplică la fel pentru toți oamenii	63	37	35,71	64,29	31,25	68,75	42,86	57,14	53,33	46,67	100
4	Legea este bună, dar în cazul meu nu a fost aplicată corect	63	37	35,71	64,29	31,25	68,75	50	50	53,33	46,67	100

Tabelul 15

FEMEI
Atitudinea față de lege

Categoria de deținute	Atitudinea față de lege	RECIDIVISTE										Total
		18-21 ani		22-25 ani		26-35 ani		36-45 ani		peste 46 ani		
		Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	
1	Cred că regulile de comportare civilizată îngădesc libertatea persoanei	69,23	30,77	41,18	58,82	38,78	61,22	21,65	78,35	46,67	53,33	100
2	Oamenii pot trăi și fără legi	7,69	92,31	11,76	88,24	15,29	84,71	26,32	73,68	29	80	100
3	Legea se aplică la fel pentru toți oamenii	53,86	46,14	44,12	55,88	55,10	44,90	54,89	45,11	66,67	33,33	100
4	Legea este bună, dar în cazul meu nu a fost aplicată corect	61,54	38,46	55,88	44,12	55,10	44,90	52,63	47,37	40	60	100

Tabelul 16

FEMEI
Atitudinea față de lege

Categoria de deținute	Atitudinea față de lege	NERECIDIVISTE										Total
		18-21 ani		22-25 ani		26-35 ani		36-45 ani		peste 46 ani		
		Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	
1	Cred că regulile de comportare civilizată îngădesc libertatea persoanei	58,06	41,94	56,60	43,40	53,33	46,67	44,44	55,56	22,58	77,42	100
2	Oamenii pot trăi și fără legi	14,52	85,48	7,55	92,45	18,83	81,17	5,56	94,44	9,68	90,32	100
3	Legea se aplică la fel pentru toți oamenii	43,55	56,45	45,28	54,72	33,33	66,67	25,63	70,37	35,48	64,52	100
4	Legea este bună, dar în cazul meu nu a fost aplicată corect	53,68	46,32	58,49	41,51	63,33	36,67	68,52	31,48	54,84	45,16	100

Se constată o înțelegere greșită atât a noțiunii de „comportare civilizată”, cât și „a celei de libertate a persoanei”. Pentru deținuți comportarea este în funcție de situația în care se găsesc și de caracteristicile oamenilor din jur: a fi deținut este o situație care favorizează un puternic proces de devalorizare a propriei persoane, a celor din jur și, mai grav, a valorilor fundamentale care orientează viața oricărei persoane.

În legătură cu modul cum înțeleg deținuții „libertatea”, menționez că este confundată cu libertatea de mișcare sau dispunerea de sine după plac. Orice constrângere este interpretată de deținuți ca atingându-le libertatea, chiar dacă această constrângere este orientată pozitiv. În cadrul interviurilor am constatat că deținuții sesizează mai ales rolul libertății în păstrarea sănătății mintale și realizarea bunăstării materiale și mai puțin faptul de a fi o condiție a dezvoltării plenare a capacității creatoare ale persoanei.

Deținuții au îndoieli în ce privește obiectivitatea aplicării legii penale: „legea este bună, dar în cazul meu nu a fost aplicată corect”. În ce privește sentimentul că li s-a făcut o judecată nedreaptă, acesta este mai puternic la bărbații recidiviști, în timp ce la femei - atât la recidiviste, cât și la nerecidiviste - se înregistrează procente apropiate (ușor mărite la nerecidiviste). Se relevă astfel un fenomen larg răspândit în masa deținuților: transferul sursei de frustrare spre alte persoane sau instituții. Sentimentul de injustiție suportată este o constantă a mentalității de deținut, această convingere fiind cu atât mai puternică cu cât acomodarea la mediul penitenciar este mai scăzută. În concluzie, deținuții acceptă cu greu faptul că spațiul de viață cu adevărat emancipator este un spațiu social normat, că sentimentul de siguranță rezultă din existența regulilor respectate de toți.

Ultimul element al sănătății morale care a făcut obiectul analizei a privit **atitudinea față de viitor a deținuților**. Viitorul este constituit în funcție de idealurile și aspirațiile persoanei, dar condiționat - în ce privește calitatea sa - de claritatea concepției despre lume și viață, de orientarea adecvată în mediul social. Așa cum vom vedea, deținuții au mari dificultăți la nivelul concepției despre lume; de aceea, în cadrul discuțiilor apar resemnaji, descurajaji, dar nu foarte frământaji de faptul că trăiesc de pe o zi pe alta.

Specific pentru mentalitatea celui aflat în executarea unei pedepse privative de libertate este faptul că odată ajunși în penitenciar **nu se mai gândește la cum va fi viața lor după liberare**, situație redată în tabelele 17-20.

Deși repartizarea procentuală diferă la bărbați față de femei, ceea ce atrage atenția este faptul că, la ambele grupuri, categoria nerecidiviștilor își exprimă în mai mare măsură lipsa de preocupare pentru viitor. În cadrul interviurilor a rezultat că acest lucru nu are nici o legătură cu durata pedepsei, fiind o manifestare îndreptată a sentimentului de neputință: nu văd cum ar putea discuta despre un timp închis inițiativelor personale. Trăirea doar în prezent este motivată prin axioma „câtă actualitate, atâta realitate”, or drumul până la liberare este apreciat ca foarte lung.

Cauzele descurajării deținuților sunt multiple: în primul rând, destul de mulți declară că „în situația lor este greu să nu piardă speranța de a realiza ceva în viață”. La bărbați, recidiviștii de 36-45 de ani înregistrează procentul cel mai mare (73,17%), iar la femei, procente cele mai mari se întâlnesc la tinerele recidiviste: pierderea speranței de a realiza ceva în viață este desigur tranzitorie, fiind mai ales o exteriorizare a lipsei de identitate, întâlnită la multe din ele.

Tabelul 17

BĂRBAȚI
Atitudinea față de viitor

	Categoria de deținuți	RECIDIVIȘTI										Total
		18-21 ani		22-25 ani		26-35 ani		36-45 ani		peste 46 ani		
		Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	
1	Când ești în penitențiar nu trebuie să te gândești la cum va fi viața după liberare	83,79	16,21	67,31	32,69	61,82	38,18	65,85	34,15	71,88	28,12	100
2	În situația mea este greu să nu pierzi speranța de a realiza ceva în viață	40,54	59,46	63,46	36,54	60	40	73,17	26,83	59,38	40,62	100
3	Perioada petrecută în detenție va influența în rău viața mea viitoare	21,62	78,38	67,31	32,69	49,09	50,91	51,22	48,78	28,12	71,88	100
4	Timpul pierdut nu-mi permite să mă mai fac om de treabă	24,33	75,67	38,46	61,54	32,73	67,27	34,15	65,85	40,62	59,38	100
5	Viitorul este prea nesigur pentru a-ți face proiecte serioase	21,62	78,38	36,54	63,46	39,09	60,91	26,83	73,17	40,62	59,38	100
6	Cred că sunt irecuperabil pentru societate	18,91	81,09	7,69	92,31	14,55	85,45	17,07	82,93	12,50	87,50	100
7	Cred că trăiesc degeaba	43,24	56,76	42,31	57,69	39,09	60,91	39,02	60,98	25	75	100
8	Un om deștept trăiește clipa, restul nu-l interesează	16,21	83,79	26,92	73,08	25,45	74,55	34,15	65,85	25	75	100
9	Lucru cel mai important în viață este să faci doar ce îți place	32,44	67,56	57,69	42,31	36,63	63,37	36,59	63,41	43,75	56,25	100

Tabelul 18

BĂRBAȚI
Atitudinea față de viitor

	Categoriza de definiții	NERECIDIVIȘTI										Total
		18-21 ani		22-25 ani		26-35 ani		36-45 ani		peste 46 ani		
		Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	
1	Când ești în penitențiar nu trebuie să te gândești la cum va fi viața după liberare	77	23	71,43	28,57	68,75	31,25	68,86	31,14	76,67	23,33	100
2	În situația mea este greu să nu pierzi speranța de a realiza ceva în viață	40	60	51,79	48,21	50	50	42,86	57,14	60	40	100
3	Perioada petrecută în detenție va influența în rău viața mea viitoare	42	58	26,79	73,21	42,19	57,81	71,43	28,57	50	50	100
4	Timpul pierdut nu mi permite să mă mai fac om de treabă	40	60	19,64	80,36	32,81	67,19	53,57	46,43	40	60	100
5	Viitorul este prea nesigur pentru a-ți face proiecte serioase	27	73	25	75	26,56	73,44	17,86	82,14	20	80	100
6	Cred că sunt irecuperabil pentru societate	49	51	33,93	66,07	39,06	60,94	45,71	54,29	50	50	100
7	Cred că trăiesc degeaba	23	77	1,79	98,21	14,06	85,94	10,71	89,29	26,67	73,33	100
8	Un om deștept trăiește clipa, restul nu-l interesează	20	80	19,64	80,36	17,19	82,81	21,43	78,57	43,33	56,67	100
9	Lucru cel mai important în viață este să faci doar ce îți place	37	63	53,57	46,43	48,44	51,56	39,29	60,71	70	30	100

FEMEI
Atitudinea față de viitor

Categorii de deținute	Atitudinea față de viitor	RECIDIVISTE										Total
		18-21 ani		22-25 ani		26-35 ani		36-45 ani		peste 46 ani		
		Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	
1	Când ești în penitențiar nu trebuie să te gândești la cum va fi viața după liberare	15,38	84,62	47,06	52,94	48,98	51,02	57,89	42,11	33,33	66,67	100
2	În situația mea este greu să nu pierzi speranța de a realiza ceva în viață	53,86	46,14	55,88	44,12	36,73	63,27	42,11	57,89	33,33	66,67	100
3	Perioada petrecută în detenție va influența în rău viața mea viitoare	15,38	84,62	23,53	76,47	28,57	71,43	26,32	73,68	46,67	53,33	100
4	Timpul pierdut nu-mi permite să mă mai fac om de treabă	23,08	76,92	29,41	70,59	24,49	75,51	21,05	78,95	20	80	100
5	Viitorul este prea nesigur pentru a-ți face proiecte serioase	38,46	61,54	47,06	52,94	28,57	71,43	16,53	83,47	26,67	73,33	100
6	Cred că sunt irecuperabil pentru societate	23,08	76,92	41,18	58,82	42,86	57,14	15,79	84,21	46,67	53,33	100
7	Cred că trăiesc degeaba	7,69	92,31	14,71	85,29	8,16	91,84	15,78	84,22	6,67	93,33	100
8	Un om deștept trăiește clipa, restul nu-l interesează	7,69	92,31	5,88	94,12	14,29	85,71	21,05	78,95	26,67	73,33	100
9	Lucrul cel mai important în viață este să faci doar ce îți place	23,08	76,92	53,33	46,67	21,41	78,59	15,79	84,21	20	80	100

Tabelul 20

FEMEI
Atitudinea față de viitor

Categoriea de deținute	Atitudinea față de viitor	NERECIDIVISTE										Total
		18-21 ani		22-25 ani		26-35 ani		36-45 ani		peste 46 ani		
		Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	
1	Când ești în penitenciar nu trebuie să te gândești la cum va fi viața după liberare	32,53	67,47	60,38	39,62	58,89	41,11	59,26	40,74	58,06	41,94	100
2	În situația mea este greu să nu pierzi speranța de a realiza ceva în viață	35,48	64,52	33,96	66,04	44,44	55,56	38,89	61,11	48,33	51,67	100
3	Perioada petrecută în detenție va influența în rău viața mea viitoare	29,03	70,97	41,06	58,94	21,11	78,89	18,52	81,48	25,81	74,19	100
4	Timpul pierdut nu-mi permite să mă mai fac om de treabă	32,26	67,74	24,53	75,47	30	70	22,22	77,78	32,26	67,74	100
5	Viitorul este prea nesigur pentru a-ți face proiecte serioase	55,48	44,52	33,96	66,04	30	70	33,33	66,67	38,71	61,29	100
6	Cred că sunt irecuperabil pentru societate	27,42	72,58	26,42	73,58	31,11	68,89	18,52	81,48	16,13	83,87	100
7	Cred că trăiesc degeaba	6,15	93,85	7,53	92,47	10	90	11,11	88,89	16,13	83,87	100
8	Un om deștept trăiește clipa, restul nu-l interesează	11,29	88,71	32,08	67,92	17,78	82,22	12,96	87,04	16,13	83,87	100
9	Lucrul cel mai important în viață este să faci doar ce îți place	25,81	74,19	41,51	58,49	41,17	58,83	24,07	75,93	22,53	77,47	100

Deținutele sunt afectate de faptul că nu au avut posibilitatea să îndeplinească roluri sociale specifice (mămă, soție) sau nu au depus o muncă utilă. Ca urmare, se simt dezorientate, neștiind ce anume vor face după liberare.

O altă cauză a descurajării este, după opinia deținutelor, stigmatizarea ce le-a fost conferită prin însăși executarea pedepsei cu închisoarea: „perioada petrecută în detenție va influența în rău viața mea viitoare”.

La bărbați, cei mai convinși de acest lucru sunt recidiviștii de 22-25 ani (67%), deoarece sunt cel puțin a doua oară în penitenciar, cunosc influența nocivă a

celorlalți deținuți și, mai ales, au o mare neîncredere în capacitatea lor de reintegrare socială. Femeile din aceeași categorie de vârstă, dar nerecidiviste, dau un procent ridicat de răspunsuri afirmative. Cu ocazia interviurilor a fost relevat, la multe din aceste deținute, un sentiment acut de ratare, grefat pe un fond depresiv evident.

Deziluțiile și autoacuzările s-au cristalizat într-un egocentrism static, din care posibilitatea de evoluție viitoare a fost exclusă. La deținuțele recidiviste de peste 46 ani, care au de asemenea un procent ridicat, explicația este mai degrabă în domeniul abandonului și inutilității resimțite în diverse ocazii.

În mod explicit, pentru această situație se fac trimiteri de tipul: „*timpul pierdut nu-mi permite să mă mai fac om de treabă*” sau „*viitorul este prea nesigur pentru a-și face proiecte serioase*” (vezi itemii 4 și 5 din tabelele 17-20, la care, din nou, cred că procente reale ar fi ceva mai ridicate).

La o analiză atentă constatăm că, în general, oamenii care nu își fac proiecte au convingerea intimă (câtcodată inconștientă) că realizările lor nu sunt rodul propriilor eforturi, ci pin mai mult de ceea ce le este dat. Atitudinea lor poate fi comparată cu a paului care se lasă dus pe apă, el neputând face nimic altceva decât să se îndrepte încotro curge apa. Acest lucru a fost întâlnit ca un invariant în stilul de viață al multor condamnați.

În relatările lor, deținuții strecoară frecvent o undă de fatalitate pentru faptul de a fi ajuns aici, acest fapt, după părerea lor, echivalând cu un eșec moral ce le va marca toată viața. La această concluzie ne îndeamnă și convingerea multor deținuți că „*sunt irecuperabili pentru societate*”.

La bărbați, diferențe găsim doar la cei mai vârstnici unde, în mod neașteptat, nerecidiviștii au un procent mai mare. Aceasta se datorește șocului depunerii în penitenciar, acest lucru demoralizându-i în mai mare măsură comparativ cu recidiviștii.

La femei, scepticismul este mai pronunțat la recidiviste: revenirile în penitenciar au condus cu timpul la o devalorizare de sine și a lumii înconjurătoare. Neputința (în exclusivitate subiectivă) de a-și croi un drum în viață motivează într-un fel opinia lor privind irecuperabilitatea pentru societate.

Deși puțini apreciază că trăiesc degeaba, cu cât înaintază în vârstă, deținuții afirmă că „*un om deștept trăiește clipa, restul nu-l interesează*” și „*lucrul cel mai important în viață este să faci doar ce îți place*”; aceste atitudini se prezintă ca un mod de viață completat de o tendință hedonică deschis formulată. În acest mediu spiritual, dezvoltarea (ameliorarea) condiției umane a deținutului este îndoieală.

Binele în viața de zi cu zi, capătă pentru deținuți coordonatele „*aici - acum - mie*”, tendință care cu greu poate fi întoarsă spre un antropocentrism fecund pentru restructurarea personalității lor.

La deținuți relațiile morale au anumite caracteristici, între care egoismul, indiferența, minciuna și renunțarea la ceea ce nu servește interesele de moment, sunt cele considerate de noi manifestările principale. Factorul determinant al

acestora este frustrarea la care se adaugă prezența unei afectivități interumane tulburată de nevoile bazale parțial satisfăcute.

Nedescărcarea sistematică și socializată a anumitor emoții și afecte se manifestă prin resentimente: ură, invidie, dorință de răzbunare.¹⁰

Lumea morală este permanent deschisă la noi aprofundări din unghiuri de vedere diferite. Deși tranzitorie, viața în condițiile privării de libertate ca urmare a executării unei pedepse penale constituie o situație limită pentru om, această conjunctură generând momente de exteriorizare a infirmităților sale sufletești.

¹⁰ M.C. Moraru, *Valoare și etos*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, pag. 98-105.

SPAȚIUL DE VIAȚĂ PENITENCIAR. NORMELE ȘI VALORILE INFORMALE ÎN MEDIUL DE DETENȚIE

Un vizitator străin - care nu este familiarizat cu specificul vieții penitenciarelor - poate aprecia la prima vedere că regimul de viață din închisoare are o logică simplă, în care personalul asigură o gamă de servicii pentru deținuți: hrănire, igienă, recreere, culturalizare, securitate. Impresia va fi că totul tinde către durabilitatea mediului carceral, deținuții suportând mai greu sau mai ușor privarea de libertate.

După un contact mai îndelungat cu închisoarea încep să fie percepute dimensiunile sale unice, structurile relaționale, normele și valorile neoficiale, dinamica zvonurilor, sistemul de privilegii, raporturile de forță, statutele și rolurile actorilor care participă la viața de zi cu zi...

Totuși, în situație de criză - revoltă, de exemplu - se observă că dezordinea se instalează în închisoare, dar este o dezordine cu caracter excepțional care, de fapt, întărește ordinea coercitivă.

Situația de criză cere o examinare mai amănunțită, în vederea căutării indicilor semnificativi pentru instabilitate și dezorganizare, capabili să modifice și, în ultimă instanță, chiar să distrugă universul carceral. Alături de elementele de stabilitate mai vizibile există și elemente susceptibile de a produce o dezintegrare progresivă a complexului coercitiv.

Vom porni analiza spațiului de viață penitenciar plecând de la câteva constatări generale (vezi și anexa 9): spațiul carceral este un **spațiu închis**, închiderea sa fiind constitutivă structurii și funcționalității sale; spațiul carceral este un **spațiu dihotomic**, care divizează populația penitenciară în două grupuri, de o parte și de alta a grătilor; spațiul carceral este un **spațiu penal** din punct de vedere juridic, un spațiu al „disciplinei penale”, al experienței-limită pentru deținuți dacă vom considera că omul este o **ființă pentru libertate**; spațiul carceral este un **spațiu al autorității**, o zonă a interacțiunilor asimetrice. Autoritatea specifică în închisoare este bidimensională: în ordine profesională, ea este o autoritate ierarhică impunând gardienilor o subordonare pe verticală; în ordine penală, ea este o autoritate penitenciară, impunând deținuților o supunere aproape totală: spațiul carceral este un **câmp de forțe**, în care sunt consacrate conflictele determinate de tacticile de dominare ale gardienilor și cele de rezistență ale deținuților; fiind o instituție **închisă**, personalul are ca principală atribuție profesională pe aceea de a

„ține închis”, fapt ce determină o anumită psihologie a gardianului¹¹ (ce va fi analizată în capitolul 8 al acestei lucrări, intitulat „Personalul din penitenciare”).

Toate acestea au consecințe psihologice și psihosociale vizibile asupra deținuților și personalului. În ce-i privește pe deținuți, comunitatea lor din fiecare penitenciar constituie o lume anonimă, de oameni privați de prestigiu, cu conștiința minorității lor. Carierele infracționale mai deosebite ale unora dintre ei le conferă aura unor lideri capabili de orice sau, în rare cazuri, având aptitudini socio-afective, o audiență mărită în masa deținuților obișnuiți.

Gardianul care lucrează în contact direct cu deținuții are dificultăți în adevărarea statutului lui - minuțios detaliat în reglementările oficiale - și rolurile care trebuie efectiv „jucate” în relațiile concrete cu deținuții. Pe fondul unei relaționări globale gardian-deținut, activitatea cotidiană îl pune permanent în fața unor situații inedite, în care trebuie să rezolve problemele personale ale deținuților, probleme pentru care nu există prescripții oficiale. Recunoscând precaritatea existenței din închisoare, tendința va fi de conciliere rezonabilă și de ajutor.

Considerând normele și valorile informale ca importante pentru înțelegerea spațiului de viață penitenciar, am realizat în 1982 un studiu al acestora pe un eșantion care a cuprins 150 minori, 150 tineri (18-21 ani), 650 deținuți bărbați și 300 femei deținuți.

În penitenciar problematica normelor și valorilor capătă aspecte particulare determinate de situația în care se găsesc deținuții: absența libertății și celelalte frustrări împiedică raportarea adecvată la aspectele semnificative ale existenței de fiecare zi. Demnitatea, sănătatea, munca, egalitatea, omul, protecția, iubirea etc. sunt apreciate prin prisma „stării de deținut” și ierarhizate în funcție de presiunea trebuințelor nesatisfăcute în mediul penitenciar.

Studiul procesului de obiectivare a valorilor în locul de deținere are în vedere faptul că, la nivelul individului, ele servesc ca instrument și etalon atât în alegerea între alternativele de acțiune, cât și pentru dimensiunea proiectivă pe care o au, adică oferă motive și planuri de acțiune în împrejurarea de viață pe care o traversează individul la un moment dat.

Norma socială este regula care prescrie comportamentele acceptate de colectivitate sau de către o instituție. Norma înlătură conflictele existenței în comun a grupurilor umane și poate avea **caracter de obligativitate** (*norma juridică*) sau numai de **constrângere morală** (*norma morală*).

Normele stabilesc cum trebuie să acționeze un individ sau un grup în anumite condiții pentru ca intervenția sa să fie eficientă și să se bucure de o apreciere favorabilă din partea grupului. Normele prefigurează cadrul acțiunilor viitoare și au asociate gratificații și sancțiuni. Prin intermediul normelor, grupul își exercită controlul asupra conduitelor individuale, le imprimă o anumită conver-

¹¹ Guy Casadamont, *Sociologie carcerale: proposition pour un debat*, publicat în „Droit et Cultures”, Nanterre, 1986, nr. 11, pag. 135-136.

gență și uniformitate, forța sistemului constând în puterea grupului de a pedepsi pe cei care încalcă normele.

În penitenciar acționează, ca și în societate, trei tipuri de norme:¹²

- **organizaționale** - care privesc mecanismul de funcționare a instituției (legea de executarea pedepselor);

- **acționale** - care indică regulile de evaluare „corectă” a situațiilor cotidiene și a evenimentelor ce interesează colectivitatea deținuților.

- **relaționale** - referitoare la modalitățile considerate eficiente în raporturile deținut-deținut, deținut-grup de deținuți, deținuți-personal.

Mediului penitenciar îi este specifică existența în paralel a normelor oficiale (care sunt legitimate și urmăresc atingerea obiectivelor instituției - productive, educative, preventive) și a celor neoficiale (care exprimă generalizarea experienței dobândite de deținuți, având ca scop crearea unor relații și condiții de viață suportabile din punctul lor de vedere pe parcursul executării pedepsei și care acționează numai în interiorul grupului de deținuți).

Este știut că deși deținuții cunosc și, în general, respectă normele oficiale, această atitudine este în mare măsură conformistă, derivând din factorul represiv și mai puțin din convingere. În același timp, regula generală în ceea ce privește normele neoficiale este de a fi respectate necondiționat de către deținutul nou depus. Dar care sunt aceste norme „neoficiale” și în ce măsură contravin normelor oficiale?

Pentru a stabili modul în care deținuții percep cele trei tipuri de norme, am realizat un chestionar, aprecierea gradului de acord sau dezacord făcându-se cu ajutorul unei scări Likert (plecând de la 7 puncte pentru acord total, ajungând până la un punct pentru dezacord total). Chestionarul folosit nu a epuizat lista cu normele organizaționale, acționale sau relaționale, apelându-se la cele care să nu creeze zvonuri între deținuți și, implicit, distorsiuni în culegerea rezultatelor. Au fost strecurate, totodată, și unele norme negative, în scopul stabilirii atitudinii pe care deținuții o au față de acestea.

Pentru ușurarea înțelegerii, prezentăm itemii chestionarului administrat, asupra cărora deținuții și-au exprimat acordul sau dezacordul.

Pentru norme organizaționale

1. *Viața este prea ușoară în penitenciar pentru unii deținuți.*
2. *În toate penitenciarele regulamentele se aplică la fel.*
3. *În detenție despre marea majoritate a evenimentelor circulă explicații greșite.*
4. *Dacă tu vrei să rămâi infractor, în zadar se luptă cadrele să te reeduce.*
5. *Dacă pleci din penitenciar calificat într-o meserie, este mai greu să comiți o nouă infracțiune.*

¹² I. Tudoseșcu, *Acțiunea umană și dialectica vieții sociale*, Editura politică, București, 1980, pag. 120.

6. Deținușii cu responsabilități sunt oameni de înțeles.
7. După programul de muncă fiecare poate să se ocupe de ce îl interesează.
8. Respectarea programului zilnic depinde de cei care îl conduc în ziua respectivă.

Pentru norme acționale

1. Un sfat bun nu poți primi decât de la deținușii cu vechime în penitenciar.
2. În detenție e mai bine să fii alături de cel puternic, decât să te fii deoparte.
3. În penitenciar nu poți ascunde nici un obiect.
4. Din furt se poate trăi mai bine decât din muncă.
5. Cei care declară refuz de hrană obțin întotdeauna ce și-au propus.
6. În general, delincvenții cunosc diferența dintre bine și rău și se pot îndrepta dacă vor.
7. Deținușii fără școală multă se simt bine în penitenciar.
8. În timpul executării pedepsei deținușii sunt mai receptivi la lucrurile rele.
9. E bine să pari ascultător, supus, deși ceea ce faci nu este din convingere.
10. Nu este bine să te porți altfel decât deținușii din grupul din care faci parte.
11. Pe timpul detenției este bine să fi în relații bune cu familia.

Pentru norme relaționale

1. Ca să fi lăsat în pace de ceilalți deținușii trebuie să te arăți mai rău decât ești în realitate.
2. Unii deținuși nu ar avea putere asupra altora dacă nu ar fi înconjurați de câțiva care execută orbește ordinele lor.
3. Nu trebuie să aștepti iubire și înțelegere de la nici un deținut, fiecare fiind preocupat doar de persoana lui.
4. Dacă nu deranjezi pe nimeni, nimeni nu te deranjează.
5. Dacă ești bine văzut de cadre ai avantaje față de ceilalți deținuși.
6. Cei din jurul tău nu trebuie să cunoască adevăratele tale sentimente față de ei.
7. Personalul nu trebuie să cunoască decât faptele deosebite care se produc în rândul deținușilor.

Pentru a afla modul de ierarhizare a valorilor, am cerut deținușilor din eșantionul menționat să acorde note - cuprinse între 1 și 20 - la 19 indicatori prin care am apreciat că poate fi pus în evidență un număr de valori esențiale în caracterizarea personalității deținușilor. Valorile, împreună cu indicatorii corespunzători, sunt prezentate în tabelul 21.

LISTA DE VALORI
și modul de operaționalizare a acestora

Valori	Indicatori
Menținerea (conservarea) echilibrului psihologic	1. Să te menții echilibrat sufletește pe tot parcursul executării pedepsei
Protecția	2. Să te simți protejat (apărat) de orice pericol
Iubirea	3. Să te simți iubit de alții
Înțelegerea	4. Să te înțelegi pe tine însuși 5. Să te înțelegi cu oamenii din jurul tău
Participarea	6. Să participi la realizarea unor lucruri deosebite
Sensul (vieții)	7. Să crezi în ceva pentru care să lupți (hrănitate, fericire etc.)
Justiția	8. Să existe mai multă încredere
Demnitatea	9. Să nu fi umilit de caduc 10. Să nu fi umilit de alți deținuți
Sănătatea	11. Să nu suferi de nici o boală
Bunăstarea materială	12. Să ai bani cu care să-ți cumperi tot ce vrei
Munca	13. Să ai o meserie care să-ți producă mereu satisfacții
Omul	14. Să constăți că omul și fericirea lui sunt cele mai importante lucruri din lume
Familia	15. Să știi că familia ta te așteaptă
Loialitatea	16. Să fii considerat un om în care se poate avea încredere
Unele aspecte considerate semnificative în mediul penitenciar	17. Să se teamă alții de tine 18. Să cauți după liberare să te poți descurca singur 19. Să fii respectat de cei din jur.

Fiecare deținut a acordat câte două note pentru fiecare afirmație: prima notă indica importanța pe care o acordă subiectul variantei respective, iar a doua este nota pe care subiectul crede că ar acorda-o majoritatea deținuților din camera sa. S-au obținut deci două serii de note: prima serie exprimă valorizarea subiectivă, iar a doua reprezentând valoarea percepută la grupul de apartenență. Desigur, perceperea valorizării la grupul din care face parte subiectul este condiționată de gradul cunoașterii și participării la viața de grup, de durata șederii în penitenciar, de starea de recidivă și de vârstă. În continuare vor fi redată rezultatele obținute.

MINORII

Referitor la *normele organizaționale* (tabelul 22), în optica minorilor este dominantă ideea că pentru unii viața în școala specială de muncă și reeducare este mult mai ușoară ca cea pe care au dus-o până în momentul internării, factorul represiv fiind considerabil diminuat pentru aceștia (67,50% din cei chestionați). De asemenea, minorii care au avut posibilitatea să cunoască și alte centre de reeducare

au apreciat în procent de 66,5% că regimul de executare a măsurii educative este la fel aplicat, însă 81,25% au sesizat că rigurozitatea respectării programului zilnic depinde de cadrul didactic care îl coordonează în ziua respectivă.

Tabelul 27

Norme organizaționale

Norme organizaționale		Acord			Dezacord		
		7	6	5	3	2	1
1	Pentru unii elevi viața este prea ușoară în școala specială	23,75	35,00	8,75	16,25	12,50	3,75
2	În toate școlile speciale regulamentele se aplică la fel	21,25	35,00	10,00	10,00	17,50	6,25
3	Pe timpul internării, despre majoritatea evenimentelor circulă explicații greșite	17,80	28,75	20,00	17,20	11,25	5,00
4	Dacă tu vrei să rămâi infractor, degeaba se luptă cadrele să te reeduce	35,00	35,00	6,25	5,00	13,75	25,00
5	Dacă pleci din școala specială calificat într-o meserie este mai greu să comiți o nouă infracțiune	38,75	26,25	6,25	11,25	11,25	6,25
6	Elevii cu responsabilități sunt băieți buni	21,25	16,25	28,75	20,00	11,25	2,5
7	După programul de muncă, fiecare poate să se ocupe de ce-l interesează	8,75	21,25	13,75	18,75	28,75	8,75
8	Respectarea programului zilnic depinde de cel care îl conduce în ziua respectivă	22,50	41,25	17,50	11,25	7,50	-

Este de subliniat faptul că 71,25% din minori afirmă că procesul de calificare într-o meserie pe timpul școlii îi va ajuta să se integreze în societate și faptul că 57,50% au convingerea că dacă vrei să rămâi infractor în zadar se desfășoară întreaga activitate de reeducare. Procente ridicate au fost înregistrate cu privire la faptul că pe timpul internării, circulă explicații greșite despre majoritatea evenimentelor.

La fete, opiniile nu se deosebesc de cele de la băieți, cu o singură excepție, și anume că ele dispun după programul de muncă de o mai mare libertate de acțiune.

Opiniile exprimate în legătură cu *normele acționale* (tabelul 23) scot în evidență lipsa de coeziune a colectivelor de minori și faptul că ei sunt mai receptivi la acțiuni negative. Astfel, în marea majoritate minorii consideră că nu se poate primi un sfat bun de la colegii cu o vechime mai mare în școală (75%), că pe timpul internării e mai bine să fii alături de cei puternici (81,25%) și că minorii se asociază cu mai multă ușurință la realizarea unor acțiuni negative (52,50%).

Mai mult de 60% din cei chestionați au fost de acord că „este bine să pari ascultător, supus, deși ceea ce faci nu este din convingere”. Acest indicator explică, în parte, unele eșecuri sau decizii greșite privind aprecierile despre minori. De asemenea, minorii cred în proporție de 62,50% că este bine să ții seama de

conduita grupului din care faci parte și să acționezi numai în sensul în care acesta hotărăște.

Este de subliniat că 84% dintre minori cunosc diferența dintre bine și rău și au declarat că pot să se îndrepte dacă vor; de asemenea, 85,21% au afirmat că se poate trăi bine doar din muncă, ceea ce permite concluzia că devianțele comportamentale ale acestora nu sunt cauzate în nici un caz de necunoașterea normelor de conviețuire.

Fetele au încredere în cele cu mai mare vechime în școală și se aliază cu cele care au autoritate. Nu sunt receptive la lucruri rele, simulează conformismul, dar încearcă să se evidențieze fiecare prin câte ceva personal.

Tabelul 23

Norme acționale

Norme acționale		Acord			Dezacord		
		7	6	5	3	2	1
1	Un sfat bun nu poți primi decât de la elevii cu vechime în școala specială	8,75	16,25	10,00	33,75	23,75	7,50
2	Pe timpul internării o mai bine să fii alături de cel puternic decât să te iți deoparte	3,75	7,5	7,5	22,50	36,25	22,50
3	În școala specială nu poți asigura nici un obiect	10,00	16,25	3,75	27,50	31,25	16,25
4	Din furat se poate trăi mai bine decât din muncă	8,75	5,00	-	8,75	25,00	52,5
5	Cei ce declară refuz de hrană obțin însoțitorii ce și-au propus	-	8,75	10,00	20,00	30,00	31,25
6	În general delinvenții cunosc perfect diferența dintre bine și rău și se pot îndrepta dacă vor	27,50	46,25	10,00	10,00	3,75	2,50
7	Elevii fără școală multă se simt bine în școala specială	10,00	23,25	6,25	25,50	26,75	8,25
8	Elevii în timpul internării sunt mai receptivi la lucruri rele	11,25	30,00	11,25	15,00	26,25	6,25
9	E bine să pari ascultător, supus deși ceea ce faci nu este din convingere	10,00	35,00	18,75	13,75	11,25	11,25
10	Nu este bine să te porți altfel decât elevii din grupul din care faci parte	16,25	36,25	10,00	12,50	18,75	6,25
11	Pe timpul internării este bine să fii în relații bune cu familia	48,75	35,00	11,25	-	1,25	3,70

Normele relaționare (tabelul 24) atestă existența unei „vieți de cutie” a grupului de minori, 46,85% afirmând că personalul nu trebuie să cunoască decât anumite fapte care se produc în rândul elevilor, iar 67,50% că cei din jurul tău nu trebuie să-ți cunoască adevăratele sentimente. Este confirmată existența unor minori care polarizează în jurul lor o anumită categorie de elevi cu ajutorul cărora

pot teroriza pe alții, acțiune care poate fi contracarată numai de cei care sunt bine văzuți de personal.

De asemenea, apar tendințe accentuate spre izolare individuală: 70% afirmă că „dacă nu deranjezi pe nimeni, nici tu nu vei fi deranjat de alții”, iar 61,25% subliniază că nu trebuie să aștepti iubire sau înțelegere de la nici un elev, fiecare fiind preocupat numai de persoana lui.

Tabelul 24

Norme relaționale

Norme relaționale	Acord			Dezacord		
	7	6	5	3	2	1
1. Ca să fi lăsat în pace de ceilalți elevi trebuie să te arăți mai rău decât ești în realitate.	8,75	21,25	3,75	16,25	35,00	15,00
2. Unii elevi nu ar avea putere asupra altora dacă nu ar fi încorjorați de câțiva care execută orbeste ordinele lor.	22,50	35,00	12,50	11,25	11,25	7,5
3. Nu trebuie să aștepti iubire și înțelegere de la nici un elev; fiecare este preocupat de persoana lui.	17,50	28,75	15,00	17,50	11,25	10,00
4. Dacă nu deranjezi pe nimeni, nimeni nu te deranjează.	21,25	31,25	17,50	7,5	15,00	7,5
5. Dacă ești bine văzut de cadre, ai avantaje față de ceilalți elevi.	27,50	31,25	16,25	10,00	15,00	-
6. Cei din jurul tău nu trebuie să cunoască adevăratele tale sentimente față de ei.	20,00	35,00	12,50	11,25	12,50	8,75
7. Cadrele nu trebuie să cunoască decât faptele deosebite care se produc în rândul elevilor.	7,5	28,75	10,00	18,75	20,00	15,00

Ierarhizarea valorilor făcută de minori a demonstrat că în marea majoritate aceștia „bravează”, alifșând preocupare pentru problemele majore ale vieții. Iată cum se structurează valorile la minori atunci când aceștia vorbesc despre ei (tabelul 25):

1. să ai o meserie care să-ți producă satisfacții;
2. să fii considerat un om în care se poate avea încredere;
3. să cauți ca după liberare să te poți descurca singur;
4. să fii respectat de cei din jur;
5. să te înțelegi pe tine însuși;
6. să înțelegi oamenii din jurul tău.

Pe ultimele locuri clasificarea se referă la valori pe care minorii le minimalizează: să te simți apărat de orice pericol, să te simți iubit de alții, să ai bani cu care să-ți cumperi tot ce vrei, să se teamă alții de tine.

Atunci când li s-a cerut să ierarhizeze valorile așa cum apreciază că le vor ordona membrii grupului din care fac parte, gradul de sinceritate a crescut, apărând schimbări semnificative, aceasta fiind, de fapt, reala ierarhizare a valorilor pe care o percep minorii:

1. să știi că familia te așteaptă;
2. să fii respectat de cei din jur;
3. să existe mai multă dreptate;
4. să ai bani cu care să-ți cumperi tot ce vrei;
5. să constăți că omul și fericirea lui sunt cele mai importante lucruri din lume;
6. să nu suferi de nici o boală.

Pe ultimele locuri găsim situate următoarele valori: să crezi în ceva pentru care să lupți, să participi la realizarea unor lucruri deosebite, să te simți iubit de alții, să înțelegi oamenii din jurul tău.

Tabelul 25

Ierarhizarea valorilor
Băieți

Rangul	Ierarhizarea subiectivă	Percepția ierarhizării la grupul de apartenență
I	Să ai o meserie care să-ți producă mereu satisfacții	Să știi că familia ta te așteaptă
II	Să fi considerat un om în care se poate avea încredere	Să fi respectat de cei din jur
III	Să cauți după liberare să te poți descurca singur	Să existe mai multă dreptate Să cauți după liberare să te poți descurca singur
IV	Să fi respectat de cei din jur	Să ai bani cu care să-ți cumperi tot ce vrei
V	Să te înțelegi pe tine însuți	Să constăți că omul și fericirea lui sunt cele mai importante lucruri din lume
VI	Să înțelegi oamenii din jurul tău	Să nu suferi de nici o boală
VII	Să constăți că omul și fericirea lui sunt cele mai importante lucruri pe lume	Să ai o meserie care să-ți producă mereu satisfacții
VIII	Să participi la realizarea unor lucruri deosebite Să existe mai multă dreptate	Să nu fi umilit de cadre
IX	Să crezi în ceva pentru care să lupți (bunătate, fericire etc.)	Să fii considerat un om în care se poate avea încredere
X	Să știi că familia ta te așteaptă	Să se teamă alții de tine
XI	Să te menții echilibrat sufletește pe tot parcursul executării pedepsei	Să te menții echilibrat sufletește pe tot parcursul executării pedepsei
XII	Să nu fi umilit de alți elevi	Să nu fi umilit de alți elevi
XIII	Să nu suferi de nici o boală	Să te înțelegi pe tine însuși
XIV	Să nu fi umilit de cadre	Să te simți protejat (apărat) de orice pericol. Să crezi în ceva pentru care să lupți (bunătate, fericire etc.)
XV	Să te simți protejat (apărat)	Să participi la realizarea unor lucruri deosebite
XVI	Să te simți iubit de alții	Să te simți iubit de alții
XVII	Să ai bani cu care să-ți cumperi tot ce vrei	Să înțelegi oamenii din jurul tău
XVIII	Să se teamă alții de tine	

Este important de observat că în ce privește percepția ierarhizării în grupul de apartenență, familia trece de pe locul 10 pe locul 1, banii trec de pe locul 17 pe

locul 4, *sănătatea* de pe locul 13 pe locul 6, *nevoia de respect* de pe locul 4 pe locul 2, iar *justiția* de pe locul 8 pe locul 3. Această „întoarcere” a valorilor îndreptățește afirmația că valorile pe care și le dorește sunt cele de care, în general, beneficiază mai puțin: *apartenența la familie, nevoia de a fi considerat om, dorința de a fi judecat drept pentru faptele comise, dorința de a fi sănătos*.

Particularizând în funcție de sex, băieții manifestă o mai mare doză de indiferență față de ei, iar *sensul vieții, participarea, iubirea altora, înțelegerea* par a nu avea prioritate în ochii lor. La fete *nevoia de iubire și de securitate (protejare)* sunt valori de primă importanță, chiar în detrimentul *păstrării demnității proprii persoane* (tabelul 26).

Tabelul 26

Ierarhizarea valorilor
Fete

Rangul	Ierarhizarea subiectivă	Percepția ierarhizării la grupul de apartenență
I	Să te înțelegi pe tine însuși	Să știi că familia ta te așteaptă
II	Să știi că familia ta te așteaptă Să cauți după liberare să te poți descurca singură	Să te simți iubită de alții Să nu suferi de nici o boală
III	Să fi respectată de cei din jur Să ai o meserie care să-ți producă mereu satisfacții	Să te simți protejată (apărată) de orice pericol
IV	Să existe mai multă dreptate Să fii considerată un om în care se poate avea încredere	Să constăți că omul și fericirea lui sunt cele mai importante lucruri din lume Să fii respectată de cei din jur
V	Să crezi în ceva pentru care să lupți (bunătate, fericire etc.)	Să ai bani cu care să-ți cumperi tot ce vrei
VI	Să nu suferi de nici o boală	Să existe mai multă dreptate
VII	Să te menții echilibrată sufletește pe tot parcursul executării pedepsei	Să fii considerată un om în care se poate avea încredere
VIII	Să înțelegi oamenii din jurul tău Să constăți că omul și fericirea lui sunt cele mai importante lucruri din lume	Să cauți după liberare să te poți descurca singură
IX	Să ai bani cu care să-ți cumperi tot ce vrei	Să crezi în ceva pentru care să lupți (bunătate, fericire etc.) Să ai o meserie care să-ți producă mereu satisfacții
X	Să te simți protejată (apărată) de orice pericol Să te simți iubită de alți	Să te menții echilibrată sufletește pe tot parcursul executării pedepsei Să nu fi umilită de cadre
XI	Să nu fi umilită de cadre	Să te înțelegi pe tine însuși Să participi la realizarea unor lucruri deosebite
XII	Să nu fi umilită de alte minore	Să nu fi umilită de alte minore
XIII	Să se teamă de tine	Să înțelegi oamenii din jurul tău
XIV		Să se teamă de tine

TINERII DEȚINUȚI (18-21 ANI)

Normele organizaționale (tabelul 27) însușite de deținuții tineri exprimă ca punct de vedere majoritar (72,16%) că viața în penitenciar nu este ușoară, dar și faptul că regimul de deținere - în special exigența cu care se aplică prevederile legale - diferă de la un loc de detenție la altul. Legat de aceasta, cei mai mulți (66,21%) recunosc că după programul de muncă sunt obligați să se încadreze în programul ordonat, neputând să se ocupe fiecare de ce-l interesează. Atrage însă atenția un procent de 33,79% format din tineri care se pot „descurca” după programul de muncă, găsindu-și singuri ocupațiile care le fac plăcere.

Tinerii privesc cu încredere activitatea de calificare din penitenciare, considerând că însușirea unei meserii poate atenua cauzele de comitere a unei noi infracțiuni. Totodată, mai mult de jumătate simt nevoia unei mai bune informări asupra evenimentelor din partea administrației penitenciarelor, pentru a evita circulația zvonurilor, care mai întotdeauna, prezintă în mod eronat realitatea.

Tabelul 27

Norme organizaționale

Norme organizaționale		Acord			Dezacord		
		7	6	5	3	2	1
1	Pentru unii deținuți viața este prea ușoară în penitenciar.	1,60	14,70	11,49	19,67	44,35	8,19
2	În toate penitenciarele regulamentele se aplică la fel.	4,92	8,19	8,19	18,59	45,90	14,75
3	În detenție desigur majoritatea evenimentelor circulă explicații greșite.	6,55	22,95	34,42	11,49	19,67	4,92
4	Dacă tu vrei să rămâi infractor, degeaba se luptă cadrele să te reeduce.	18,05	11,43	13,28	-	40,95	16,39
5	Dacă părăsești din penitenciar calificat într-o meserie este mai greu să comiți o nouă infracțiune.	34,42	36,08	8,19	4,92	16,39	-
6	Deținuții cu responsabilități sunt băieți buni.	21,31	31,11	22,90	18,02	3,33	3,33
7	După programul de muncă, fiecare poate să se ocupe de ce-l interesează.	6,55	14,75	11,49	36,09	26,20	4,92
8	Respectarea programului zilnic depinde de cel care îl conduce în ziua respectivă.	13,12	39,35	16,39	6,55	24,59	-

Se menține în procent ridicat constatarea că deținuții percep diferențieri în exigența cu care li se pretinde executarea programului zilnic și respectarea regulilor de ordine interioară, în raport cu cadrul care conduce acest program.

În ceea ce privește recuperarea socială, tinerii (în mod paradoxal) simt mai mult decât minorii nevoia de a fi sprijiniți de către personal. Un procent de 57,34% dintre ei consideră că dacă și cadrele se luptă pentru a te reeduca ai mai multe șanse pentru a renunța la viața infracțională...

Normele acționale. Analiza răspunsurilor date de deținuții tineri (tabelul 28) permite concluzia că, sub aspect teoretic, aceștia cunosc ceea ce trebuie făcut și ce este interzis: 83,58% au fost de acord că delincvenții cunosc diferența dintre bine și rău și se pot îndrepta dacă vor; 98,74% sunt convinși că nu se poate trăi din furt, ci numai din muncă, 77% apreciază că pregătirea școlară este absolut necesară; 89% afirmă că este bine să întreții relații bune cu familia.

Tabelul 28

Norme acționale

Norme acționale		Acord			Dezacord		
		7	6	5	3	2	1
1	Un stat bun nu poți primi decât de la deținuți cu vechime în penitenciar.	4,92	8,19	8,19	16,39	45,92	16,39
2	În detenție e mai bine să fi alături de cel puternic decât să te fii deoparte.	4,92	3,33	1,60	16,39	54,09	19,67
3	În penitenciar nu poți ascunde nici un obiect.	22,95	40,96	4,92	-	21,34	9,83
4	Din furt se poate trăi mai bine decât din muncă.	-	-	1,66	14,75	52,45	31,14
5	Cei ce declară refuz de hrană obțin întotdeauna ce și-au propus.	1,63	1,63	-	31,73	34,42	24,59
6	În general delincvenții cunosc perfect diferența dintre bine și rău și se pot îndrepta dacă vor.	21,24	47,54	14,70	3,33	11,49	1,60
7	Deținuții fără școală multă se simt bine în penitenciar.	6,55	9,48	6,55	44,62	18,05	14,75
8	Deținuții în timpul executării pedepsei sunt mai receptivi la lucruri rele.	8,19	13,12	16,93	21,34	27,86	13,10
9	E bine să pari ascultător, supus, deși ceea ce faci nu este din convingere.	8,19	19,68	11,49	19,67	34,42	6,55
10	Nu este bine să te porți altfel decât deținuții din grupul din care faci parte.	8,19	14,75	11,49	27,86	29,52	8,19
11	Este bine să fii în relații bune cu familia.	54,09	19,68	13,12	4,92	8,19	-

De asemenea, referindu-se la viața de detenție 96,74% recunosc că nu se poate obține nimic prin refuzul de hrană, iar 78,70% au convingerea că nu se pot primi sfaturi bune de la deținuții cu vechime în penitenciar.

Este semnificativ că, deși este recunoscută existența unor raporturi de putere în grupul de deținuți, marea majoritate a tinerilor preferă să nu se alăture nici unei tabere, ci să se țină deoparte, fiecare rezolvându-și de unul singur problemele.

Normele relaționale (tabelul 29) scot în evidență că la deținuții tineri grija de a nu deranja pe nimeni și a fi bine văzut de gardieni sunt preocupări majore. Astfel, 72% din subiecți au afirmat că „dacă nu deranjezi pe nimeni, nimeni nu te deranjează”, iar 68,67% sunt de părere că nu poți aștepta prietenie și înțelegere de la ceilalți deținuți, 62,26% cred că dacă ești bine văzut de personal ai o situație avantajoasă față de a celorlalți deținuți.

Norme relaționale

Norme relaționale		Acord			Dezacord		
		7	6	5	3	2	1
1	Că să fii lăsat în pace de ceilalți deținuți trebuie să te arăți mai rău decât ești în realitate	1,60	3,33	19,67	13,11	39,34	22,95
2	Unii deținuți nu ar avea putere asupra altora dacă nu ar fi înconjunțați de cățiva care execută oricește ordinele lor	19,67	22,95	19,67	13,49	16,39	9,83
3	Nu trebuie să aștepti iubire și înțelegere de la nici un deținut; fiecare este preocupat doar de persoana lui	18,05	40,98	9,83	8,19	22,95	-
4	Dacă nu deranjezi pe nimeni, nimeni nu te deranjează	18,05	39,34	14,75	16,39	6,55	4,92
5	Dacă ești bine văzut de cadre ai avantaje față de ceilalți deținuți	13,12	26,22	22,95	13,12	19,67	4,92
6	Cei din jurul tău nu trebuie să cunoască adevăratele tale sentimente față de ei	4,92	21,33	26,22	21,34	24,59	1,60
7	Căciile nu trebuie să cunoască decât faptele deosebite care se produc în rândul deținuților	1,60	14,75	16,39	21,34	36,09	9,83

Ierarhizarea valorilor (tabelul 30). Subiectiv, deținuții tineri dezvăluie o acută lipsă de încredere în propriile posibilități (pe primele locuri pun dorințele și așteptările lor privind sprijinul familial, modul de rezolvare a situației după liberare), precum și nevoia de a fi considerați maturi și respectați. De asemenea, nu își fixează scopuri de lungă durată, „participarea”, „înțelegerea de sine și a altora”, „sensul de viață”, fiind elementele care ocupă locuri inferioare în ierarhia valorilor pentru ei.

Tab. 30

Ierarhizarea valorilor

Rangul	Ierarhizarea subiectivă	Percepția ierarhizării la grupul de apartenență
I	Să știi că familia ta te așteaptă Să cauți după liberare să te poți descurca singur	Să fii respectat de cei din jur
II	Să fi considerat un om în care se poate avea încredere Să fi respectat de cei din jur	Să știi că familia ta te așteaptă Să fi considerat un om în care se poate avea încredere
III	Să ai o meserie care să-ți producă satisfacții	Să existe mai multă dreptate Să nu suferi de nici o boală Să cauți după liberare să te poți descurca singur
IV	Să te menții echilibrat pe tot parcursul executării pedepsei Să existe mai multă dreptate Să conștăți că omul și fericirea lui sunt cele mai importante lucruri din lume	Să înțelegi oamenii din jurul tău Să participi la realizarea unor lucruri deosebite Să ai o meserie care să-ți producă marea satisfacție Să conștăți că omul și fericirea lui sunt cele mai importante lucruri din lume
V	Să participi la realizarea unor lucruri deosebite Să nu suferi de nici o boală	Să crezi în ceva pentru care să lupti (bunătațe, fericire etc.)

VI	Să te înțelegi pe tine însuși Să înțelegi oamenii din jurul tău Să crezi în ceva pentru care să lupti (bunătate, fericire etc.)	Să te menții echilibrat sufletește pe tot parcursul executării pedepsei Să te înțelegi pe tine însuși Să nu fi umilit de cadre Să nu fi umilit de alți deținuți
VII	Să nu fi umilit de cadre	Să te simți iubit de alții
VIII	Să te simți iubit de alții Să nu fi umilit de alți deținuți	Să te simți protejat (apărat) de orice pericol
IX	Să te simți protejat (apărat) de orice pericol Să ai bani cu care să-ți cumperi tot ce vrei	Să ai bani cu care să-ți cumperi tot ce vrei
X	Să se teamă alții de tine	Să se teamă alții de tine

Percepția ierarhizării la grupul de referință relevă următoarele:

- un mare grad de nesiguranță privind situația lor actuală, pe care îl deduc din nevoia de comunicare cu familia, grija pentru sănătatea lor, teama de inechitate și nevoia de respect;

- înțelegerea de sine, dragostea altora și demnitatea nu sunt valorizate de tinerii deținuți. Neînțelegându-le și neputând face ordine în propriile trebuințe, tinerii deținuți se lasă ușor în voia porocilor de moment sau a influențelor unor infractori mai în vârstă.

DEȚINUȚII ADULȚI (NERECIDIVIȘTI ȘI RECUZANȚI)

Normele organizaționale (tabelul 31). Analiza datelor obținute pune în evidență existența unui fenomen de penitenciarizare direct proporțional cu durata șederii în penitenciar și, mai ales, cu starea de recidivă. Astfel, în timp ce recidiviștii în proporție de 55% afirmă că viața în penitenciar este ușoară, 65% din nerecidiviști sunt în dezacord cu această afirmație. Este evident că pentru cei care sunt la primul contact cu viața de penitenciar, regimul de deținere are o valoare represivă ridicată, care scade pe măsură ce deținutul câștigă experiență și se obișnuiește cu mediul închis, cu ideea privării de libertate. De asemenea, nerecidiviștii au valori mai ridicate la majoritatea întrebărilor vizând o părere pozitivă despre sistemul de deținere.

Încrederea nerecidiviștilor în informațiile care circulă în penitenciar este mult mai mare. Recidiviștii sunt conștienți că meseria învățată în penitenciar este un sprijin efectiv pentru a nu mai comite noi infracțiuni, pentru a se integra profesional: procentul scade de la 77,55% la recidiviști, la 60% la nerecidiviști.

Norme organizaționale

Norme organizaționale		Recidiviști		Nerecidiviști	
		Acord %	Dezacord %	Acord %	Dezacord %
1	Pentru unii deținuți viața este prea ușoară în penitenciar	35	65	44,42	55,58
2	În toate penitenciarele regulamentele se aplică la fel	65	35	34,83	65,17
3	În detenție despre majoritatea evenimentelor circula explicații greșite	30	70	60,68	39,32
4	Dacă tu vrei să rămâi infractor în zadar se luptă ca să te readucă	35	65	49,41	50,59
5	Dacă pleci din penitenciar calificat într-o meserie este mai greu să comiți o nouă infracțiune	60	40	77,55	22,45
6	Deținuții cu responsabilități sunt băieți buni	75	25	58,40	41,60
7	După programul de muncă, fiecare poate să se ocupe de ce-l interesează	20	80	28,08	71,92
8	Respectarea programului zilnic depinde de cei care îl conduc în ziua respectivă	60	40	74,17	25,83

O reprezentare diferită există și în ceea ce privește deținuții cu responsabilități. Dacă 75% din nerecidiviști declară că cei care au responsabilități sunt oameni de încredere, majoritatea recidiviștilor (58,40%) își exprimă neîncrederea în aceștia. În colectivele de recidiviști „șeful” impus de administrație nu este acceptat decât formal, ei folosind în interes personal poziția pe care o au, fiind lipsiți de obiectivitate (recidiviștii se cunosc bine între ei și se „apreciază” ca atare).

Normele acționate (tabelul 32). Valorile obținute dezvăluie o identitate de vederi între ambele categorii de condamnați - recidiviști și nerecidiviști; diferențele se explică tot prin efectul acomodării la viața de detenție. Astfel, ambele categorii sunt de acord că:

- nu se poate primi un sfat bun de la deținuții cu vechine în penitenciar (95% nerecidiviști și 75,25% recidiviști);
- în detenție este bine să te ții deoparte de cei care încearcă să polarizeze deținuții în jurul lor (90% nerecidiviști și 82,03% recidiviști);
- în penitenciar nu poți ascunde nici un obiect fără a fi găsit de către cadre (80% nerecidiviști și 63% recidiviști);
- cei care declară greva foamei nu obțin ceea ce și-au propus (90% nerecidiviști și 85,37% recidiviști);
- se poate trăi bine numai prin muncă cinstită (100% nerecidiviști și 83,16% recidiviști);
- pe timpul detenției este bine să fii în relații bune cu familia (85% nerecidiviști și 94,40% recidiviști);
- este necesar să-ți completezi clasele școlare (60% nerecidiviști și 69,68% recidiviști).

Norme acționale

Norme acționale	Recidiviști		Nerecidiviști	
	Acord %	Dezacord %	Acord %	Dezacord %
1 Un stat bun nu poți primi decât de la deținuții cu o vechime în penitenciar	5	95	24,75	75,25
2 În detenție e mai bine să fii alături de cel puternic decât să te fii deoparte	10	90	17,97	82,03
3 În penitenciar nu poți ascunde nici un obiect	20	80	37,07	62,93
4 Din furt se poate trăi mai bine decât din muncă	-	100	16,84	83,16
5 Cei ce declară refuz de hrană obțin întotdeauna ce și-au propus	10	90	14,63	85,37
6 În general delinvenții comise periclit diferența dintre bine și rău și se pot îndrepta dacă vor	80	20	68,55	31,45
7 Deținuții fără școală multă se simt bine în penitenciar	40	60	30,32	69,68
8 Deținuții în timpul executării pedepsei sunt mai receptivi la lucruri rele	70	30	52,79	47,21
9 E bine să pari ascultător, supus, deși ceea ce faci nu este din convingere	35	65	52,82	47,18
10 Nu este bine să te porți altfel decât deținuții din grupul din care faci parte	25	75	50,62	49,38
11 Pe timpul detenției este bine să fii în relații bune cu familia	85	15	94,40	5,60

De asemenea, se constată că receptivitatea la deprinderi negative este considerabil crescută (70% la nerecidiviști și 52,70% la recidiviști).

Normele relaționale (tabelul 33). De regulă, în cadrul grupului de deținuți poți să-ți desfășori activitatea fără a fi tracasat de către ceilalți. Pentru aceasta nu este nevoie să te impui prin forță sau să te arăți mai rău decât ești în realitate. De asemenea, se observă la aproape jumătate din deținuți (45% nerecidiviști și 47,21% recidiviști) convingerea că în colectivele de deținuți ar exista și relații mai apropiate dacă o parte dintre condamnații mai ușor influențabili nu s-ar polariza în jurul unor lideri negativi care îi manevrează în folosul lor și mai ales pentru a-și impune punctul de vedere în fața celorlalți.

Valorile procentuale indică, de asemenea, că între adulți este preponderentă ideea de a-și vedea fiecare de soarta lui și a nu deranja pe ceilalți (95% dintre nerecidiviști și 64% dintre recidiviști), faptul acesta fiind ridicat la rang de principiu pentru a se obține o viață liniștită în detenție.

Există și la adulți concepția că „dacă ești bine văzut de personal, ai multe avantaje față de ceilalți deținuți”. Este sesizată deci atitudinea schimbată a personalului penitenciarului față de o anumită categorie de deținuți, faptul că

aceștia beneficiază de anumite înlesniri, activități recreative în plus, mai multă libertate în mișcare (cei de la sistemul fără pază) etc. Totuși un procent ridicat de recidiviști (45%) nu consideră util să fie „bine văzuți de cadre”, probabil din cauza relațiilor de neîncredere care s-au stabilit în dublu sens și care nu pot fi ameliorate.

Tabelul 33

Norme relaționale

Norme relaționale	Recidiviști		Nerecidiști	
	Acord %	Dezacord %	Acord %	Dezacord %
1. Ca să fii lăsat în pace de ceilalți deținuți trebuie să te arăți mai rău decât ești în realitate	25	75	29,20	70,80
2. Unii deținuți nu ar avea putere asupra altora dacă nu ar fi însoțitați de câțiva care execută ordinele lor	45	55	47,20	52,80
3. Nu trebuie să aștepti iubire și înțelegere de la nici un deținut, fiecare este preocupat doar de persoana lui	65	35	60,08	39,92
4. Dacă nu deranjezi pe nimeni, nimeni nu te deranjează	95	5	64,06	35,94
5. Dacă ești bine văzut de cadre ai avantaje față de ceilalți deținuți	75	25	55,05	44,95
6. Cei din jurul tău nu trebuie să cunoască adevăratele tale sentimente față de ei	70	30	37,21	62,79
7. Cadrele nu trebuie să cunoască faptele deosebite care se produc în rândul deținuților	20	80	50,55	49,45

Referitor la nevoia de contact cu celelalte persoane din grup privind destăinuirea gândurilor și a adevăratelor sentimente, nerecidiștii simt mai mult nevoia de a-și împărtăși frământările sufletești (70% reprezintă procentul celor care și-au exprimat acordul).

Ierarhizarea valorilor (tabelul 34). Conform declarațiilor celor intervievați, „a avea bani”, „a fi în relații bune cu familia”, „a nu fi umilit de personal” și „a nu suferi de nici o boală” sunt problemele principale ale deținuților adulți. În schimb, „a fi considerat un om de încredere”, „a se înțelege pe sine”, „a avea o meserie care să le producă satisfacții”, „a participa la realizarea unor lucrări deosebite” sunt aspectele plasate pe ultimele locuri. Constatăm din păcate, o apreciere mai puternică a valorilor-mijloc în dauna valorilor-scop, o orientare spre obiectivele imediate. Desigur, scara valorilor unui individ este influențată de ambianța în care se află, dar în fața instrumentului aplicat deținuții au avut toată libertatea de a opta pentru un răspuns sau altul. Diferența dintre ordinea subiectivă și cea percepută a valorilor se datorește faptului că deținuții nu au conștiință de grup, nu se raportează la valori ca „noi”, ci în termeni de „eu și ceilalți”. De aici tendința ca în raporturile cu personalul, fiecare deținut luat separat să se arate mai bun decât este în realitate, iar când vorbește despre ceilalți să-i prezinte mai rău.

Tabelul 34

Ierarhizarea valorilor

Rangul	Ierarhizarea subiectivă	Percepția ierarhizării la grupul de apartenență
I	Să fii considerat un om în care se poate avea încredere	Să ai bani cu care să-ți cumperi tot ce vrei
II	Să existe năsi merită dreptate Să știi că familia ta te așteaptă	Să știi că familia ta te așteaptă
III	Să participi la realizarea unor lucrări deosebite	Să nu fi umilit de cadre
IV	Să fii respectat de cei din jur	Să existe mai multă dreptate
V	Să poți după liberare să te poți descurca singur	Să nu suferi de nici o boală
VI	Să te înțelegi pe tine însuși Să conștăți că omul și fericirea lui sunt cele mai importante lucruri din lume	Să conștăți că omul și fericirea lui sunt cele mai importante lucruri din lume
VII	Să nu suferi de nici o boală	Să crezi în ceva pentru care să lupți (bunăătate, fericire etc.)
VIII	Să crezi în ceva pentru care să lupți (bunăătate, fericire etc.)	Să nu fi umilit de alți deținuți Să poți după liberare să te poți descurca singur
IX	Să te menții echilibrat sufletește pe tot parcursul executării pedepsei	Să te simți iubit de alții
X	Să înțelegi oamenii din jurul tău	Să te menții echilibrat sufletește pe tot parcursul executării pedepsei Să fii respectat de cei din jur
XI	Să nu fi umilit de cadre	Să fii considerat un om în care se poate avea încredere
XII	Să ai o meserie care să-ți producă muncă satisfăcătoare	Să te înțelegi pe tine însuși
XIII	Să nu fi umilit de alți deținuți	Să ai o meserie care să-ți producă muncă satisfăcătoare
XIV	Să te simți iubit de alții	Să te simți protejat (apărat) de orice pericol
XV	Să te simți protejat (apărat) de orice pericol	Să înțelegi oamenii din jurul tău
XVI	Să ai bani cu care să-ți cumperi tot ce vrei	Să participi la realizarea unor lucrări deosebite
XVII	Să se teamă alții de tine	Să se teamă alții de tine

Principala concluzie care se desprinde din cele arătate până acum este faptul că deținuții nu au un sistem stabilizat de criterii de selecție a valorilor, că factorul „simțire” influențează modul de ierarhizare a lor. Ordonarea valorilor nu exprimă un stil personal de viață, ci o conjunctură. Desigur, nu exclud posibilitatea apariției mutațiilor în sistemul axiologic al individului, mai ales sub influența unor evenimente traumatizante. Dar faptul că la mulți deținuți există o **mentalitate disocială**, pune problema în termeni de structură și nu de mutații conjuncturale.

DEȚINUTE (NERECIDIVISTE ȘI RECIDIVISTE)

Norme organizaționale (tabelul 35). Se poate observa că atât recidiviste, cât și nerecidiviste prezintă o mai mare unitate de vederi, ceea ce permite concluzia că starea de recidivă a influențat mai puțin modul de a gândi al acestora.

Norme organizaționale

Norme organizaționale		Recidiviste		Nerecidiviste	
		Acord %	Dezacord %	Acord %	Dezacord %
1	Pentru unele deținute viața este prea ușoară în penitenciar	84,38	15,62	85,72	14,28
2	În toate penitenciarele se aplică la fel.	40,60	59,40	28,56	71,44
3	În detenție despre majoritatea evenimentelor circulă explicații greșite.	71,74	28,26	78,58	21,42
4	Dacă tu vrei să rămâi infractoare în zadar se luptă cabele să te reducă	68,76	31,24	89,29	10,71
5	Dacă pleci din penitenciar calificată într-o meserie este mai greu să comiți o nouă infracțiune	87,50	12,50	96,43	3,57
6	Deținutele cu responsabilități sunt fete bune	81,25	18,75	75,91	24,99
7	După programul de muncă, fiecare poate să se ocupe de ce o interesează	27,51	62,49	43,80	57,20
8	Respectarea programului zilnic depinde de cea care îl conduce în ziua respectivă	90,63	9,37	78,58	21,42

Astfel, marea majoritate a deținutelor apreciază viața din penitenciar ca fiind ușoară: deținutele cu responsabilități se înțeleg bine, de regulă, cu celelalte femei; respectarea programului zilnic depinde de cel care îl conduce în ziua respectivă; regimul de detenție diferă sub aspectul severității de la un penitenciar la altul.

În marea majoritate, deținutele recidiviste (89,29%), ca și 68,76% din nerecidiviste au convingerea că activitatea de recuperare socială prin pedeapsa închisorii nu are nici un sens dacă ele nu vor să se îndrepte.

Apare puternic conturată dorința tuturor de a se califica într-o meserie. De asemenea, în rândul deținutelor apare mai pregnant neîncrederea care circulă despre anumite evenimente (71,74% la nerecidiviste, 78,58% la recidiviste); pentru acceptarea unei informații în rândul femeilor aflate în detenție, sursa trebuie să aibă o autoritate mai mare.

Norme acționale (tabelul 36). Femeile pun un accent deosebit pe relațiile cu familia (procentul este de 100% pentru nerecidiviste și 92,40% pentru recidiviste). De asemenea, deținutele au un comportament mai puțin „fabricat” după cerințele detenției și mai mult dictat de propria personalitate. Procentul mare de deținute care afirmă că înțeleg diferența dintre bine și rău (100% nerecidiviste și 92,86% recidiviste) se coroborează cu aprecierea lor că reducerea depinde numai de ele.

Norme relaționale (tabelul 37). Pentru recidiviste, obținerea liniștii personale pare imposibilă: nici dacă ești bine văzută de cadre nu ești lăsată în pace: invidia și bârfa sunt serios amplificate. Nerecidiviste simt nevoia de a se destăinui asupra celor ce le frământă, în timp ce recidiviste sunt mai rezervate, opunându-se cunoașterii adevăratelor sentimente.

Norme acționale

Norme acționale	Recidiviste		Nerecidiviste	
	Acord %	Dezacord %	Acord %	Dezacord %
1. Un sfat bun nu poți primi decât de la deținuții cu vechime în penitenciar	28,14	71,86	14,28	85,72
2. În detenție e mai bine să fii alături de cel puternic decât să te fii deoparte	6,25	93,75	10,72	89,28
3. În penitenciar nu poți ascunde nici un obiect	68,80	31,20	42,86	57,14
4. Din furat se poate trăi mai bine decât din muncă	-	100	7,14	92,86
5. Cele ce declară refuz de hrană obțin întotdeauna ce și-au propus	3,12	96,88	7,14	92,86
6. În general delinvențele cunosc perfect diferența dintre bine și rău și se pot îndrepta dacă vor	90,68	9,32	74,90	25,10
7. Deținuții fără școală multă se simt bine în penitenciar	43,76	56,24	71,44	28,56
8. Deținuții în timpul executării pedepsei sunt mai receptivi la lucruri rele	21,87	78,13	67,87	32,13
9. E bine să pari asvultătoare, supusă, deși ceea ce faci nu este din convingere	21,87	78,13	21,44	78,56
10. Nu este bine să te porți altfel decât deținuții din grupul din care faci parte	50	50	39,27	60,73
11. Pe timpul detenției este bine să fii în relații bune cu familia	100	-	92,40	7,60

Tabelul 37

Norme relaționale

Norme relaționale	Recidiviste		Nerecidiviste	
	Acord %	Dezacord %	Acord %	Dezacord %
1. Ca să fii lăsată în pace de celelalte deținute trebuie să te arăți mai rea decât ești în realitate	21,86	78,14	25	75
2. Unele deținute nu ar avea putere asupra altora dacă nu ar fi înconjurate de câteva care execută orbește ordinele lor	59,38	40,62	75	25
3. Nu trebuie să aștepi iubire și înțelegere de la nici o deținută; fiecare este preocupată doar de persoana ei	71,86	28,14	75,01	24,99
4. Dacă nu deranjezi pe nimeni, nimeni nu te deranjează	40,62	59,38	57,14	42,86
5. Dacă ești bine văzută de cadre ai avantaje față de celelalte deținute	25	75	28,56	71,44
6. Cele din jurul tău nu trebuie să cunoască adevăratele tale sentimente față de ele	31,24	68,76	67,84	32,16
7. Cadrele nu trebuie să cunoască faptele deosebite care se produc în rândul deținuților	37,49	62,51	25	75

Ierarhizarea valorilor (tabelul 38) Femeile deținute sunt preocupate de câștigarea încrederii celor din jur și de păstrarea echilibrului sufleteșc, ele tânjesc după înțelegere și scopuri care să le dea un sens de viață.

Atrage atenția în mod deosebit „anestezia” sentimentală a femeilor deținute: nu le pasă de umilință, nu mai apreciază respectul, iar iubirea altora este plasată pe penultimul lor al ierarhiei.

Tabelul 38

Ierarhizarea valorilor de către deținutele recidiviste și nerecidiviste

Rangul	Ierarhizarea subiectivă	Percepția ierarhizării la grupul de apartenență
I	Să ai o meserie care să-ți producă marea satisfacție	Să știi că familia ta te așteaptă
II	Să fii considerată un om în care se poate avea încredere	Să constăți că omul și fericirea lui sunt cele mai importante lucruri din lume
III	Să te menții echilibrată sufletește pe tot parcursul executării pedepsei	Să te menții echilibrată sufletește pe tot parcursul executării pedepsei
IV	Să înțelegi oamenii din jurul tău Să crezi în ceva pentru care să lupți Să cauți ca după liberare să te poți descurca singură	Să nu suferi de nici o boală
V	Să existe mai multă dreptate	Să existe mai multă dreptate
VI	Să știi că familia ta te așteaptă	Să ai o meserie care să-ți producă marea satisfacție
VII	Să nu fi umilă de cadre	Să fii respectată de cei din jur
VIII	Să constăți că omul și fericirea lui sunt cele mai importante lucruri din lume	Să nu fi umilă de alte deținute
IX	Să fii respectată de cei din jur	Să nu fi umilă de alte deținute
X	Să participi la realizarea unor lucruri deosebite	Să cauți după liberare să te poți descurca singură
XI	Să te înțelegi pe tine însuși	Să crezi în ceva pentru care să lupți (bătănie, fericire etc.)
XII	Să nu fi umilă de alte deținute	Să fii considerată un om în care se poate avea încredere
XIII	Să te simți protejată (apărată) de orice pericol	Să te înțelegi pe tine însuși
XIV	Să ai bani cu care să cumperi tot ce vrei	Să înțelegi oamenii din jurul tău
XV	Să te simți iubită de alții	Să participi la realizarea unor lucruri deosebite
XVI	Să se teamă altele de tine	Să ai bani cu care să-ți cumperi tot ce vrei
XVII		Să te simți protejată (apărată) de orice pericol
XVIII		Să te simți iubită de alții

În legătură cu percepția ierarhizării la grupul de referință, cum era de așteptat, deținutele sunt mai mult orientate pe problemele privind familia, omul, fericirea, echilibrul sufleteșc (liniștea), sănătatea; sensul de viață și nevoia de participare la realizarea unor lucruri deosebite sunt aspecte periferice pentru deținute. Or, tocmai clasificarea realistă a obiectivelor majore în viață și decizia de participare plenară la înfăptuirea lor constituie forța capabilă să împingă întreaga personalitate spre progres, spre depășirea condiției actuale.

CONCLUZII PRIVIND NORMELE ȘI VALORILE INFORMALE ÎN MEDIUL PENITENCIAR

Modalități de interiorizare a normelor și valorilor informale

Discuțiile individuale realizate cu deținuții au permis relevarea unor modalități de interiorizare a normelor și valorilor informale:

a) Conduita individului este funcție de staturul actual: odată intrat în penitenciar, subiectul va acționa conform normelor și valorilor apreciate de el ca fiind în concordanță cu noile împrejurări în care se află;

b) Deținuții cu vechime în penitenciar sunt mai deschiși la cooperare și ajutor față de noii depuși, care sunt percepuți ca participanți la sistemul lor de valori și respectă normele informale. Pentru noii depuși care au nevoie de sprijin, problema în aspectul unui schimb: primesc ajutor dacă oferă conformism;

c) În unele cazuri, aderarea la sistemul de norme și valori informale are rolul de mecanism de apărare (consolare) față de propriile remușcări: individul acceptă modul de gândire și judecățile de valoare emise de deținuții care-i oferă rațiuni deculpabilizante. Același rol de apărare a fost găsit și acolo unde relațiile informale existente în cadrul formațiilor de deținuți aveau un caracter penibil pentru un subiect sau altul: aceștia au diminuat forța constrângătoare a relațiilor și și-au asigurat un climat de securitate numai dacă au devenit purtători activi ai regulilor și valorilor ce le fuseseră impuse;

d) Am constatat că „*ofertă socială*” în penitenciar, întreaga gamă de reguli, obiceiuri și ierarhii care funcționează în rândul deținuților este mai ușor admisă de deținuții cu un grad scăzut de instruire, de cei cu o percepție confuză a motivelor lor infracționale și de cei care nu au planuri de viitor bine conturate. În aceste cazuri clarificările în ce privește situația lor actuală au fost realizate în urma dialogului cu deținuții cu vechime, care le-au furnizat justificări infracționale, tehnici de adaptare la mediul penitenciar, precum și o imagine de perspectivă asupra vieții lor de după liberare. Receptivitatea crescută este favorizată și de regresia psihologică determinată de frustrările masiv resimțite de fiecare deținut în prima perioadă de detenție.

Caracteristicile sistemului de norme și valori informale din mediul de detenție

a) Normele și valorile informale din penitenciar constituie un indicator sensibil al stării de spirit a grupului de deținuți: modul de ordonare a valorilor (poate și altele în plus față de cele prezentate), precum și aspectele ce guvernează latura „nevăzută” a vieții de detenție dau relații privind punctele de interes pe termen lung ale masei de deținuți și parametrii acțiunilor considerate eficiente într-o situație sau alta.

b) Normele neoficiale au menirea de a **conserva** un sistem de relații interpersonale, în care să fie avantajați deținuții recidiviști cu pedepse mari și cei mai în vârstă. Deținuții nou depuși aderă la aceste reguli din nevoia de securitate (nevoie accentuată în perioadele de criză). Aceste norme nu sunt impuse de relațiile de putere, ci mai ales de tradiție și de faptul că noul depus găsește un grup gata constituit, cu o structură și funcționalitate bine determinate.

c) Devierea de la normele neoficiale nu atrage sentimentul de culpabilitate din partea deținuților: condiția care trebuie respectată este ca încălcarea să nu fie vizibilă de cei din jur iar în caz contrar, administrația penitenciarului să ofere suficientă protecție pentru a se desprinde de normele ce-i sunt impuse de grupul deținuților.

d) Poziția deținuților față de norme și valori, precum și față de majoritatea evenimentelor exprimă poziția lor de **spectatori pasivi** pe perioada detenției. Acest lucru nu implică „o criză de sens” pentru masa deținuților, ci o stare de așteptare. Solicitățile puse de mediul penitenciar în fața deținuților nu epuizează nici pe departe posibilul lor comportamental¹³ - care poate fi actualizat în întregime doar după liberare - și de aceea ei constituie norme cu rol adaptiv și totodată conservator.

e) Activitatea normativă informală se impune pentru fiecare subiect, pentru că vine din interiorul masei de deținuți.

f) Nu există o contradicție majoră între norme oficiale și neoficiale, deoarece ele au domenii diferite de aplicare: cele oficiale se referă la obligațiile și drepturile deținuților, la regulile raționale de ordine interioară, la modul de adresare precum și la pedepsele și recompensele legale. Cele neoficiale au rolul de a diminua efectele frustrărilor inerente vieții de detenție, de a întreține relațiile afective din grup, de a menține o ierarhie intragrupală bazată pe prestigiul conferit de mărimea pedepsei, nivelul de instruire și vârstă și, nu în ultimul rând, de a reglementa circulația informațiilor între deținuți și gardieni.

¹³ C. Zamfir, *Metoda normativă în psihosociologia organizării*, Editura Științifică, București, 1972, pag. 21.

PROBLEMATICA PSIHOLOGICĂ A UNIVERSULUI PENITENCIAR. JUSTIFICĂRILE INFRAȚIONALE

Factorul timp joacă un rol imens în viața unui om, dar în dreptul penal acestui factor nu i se acordă importanța cuvenită. Chiar dacă vârsta autorului infracțiunii are o greutate decisivă asupra responsabilității penale, legiuitorul, când stabilește durata condamnării, este limitat, desigur, de durata vieții omenești. Dacă unele legislații prevăd pedepse care merg, de exemplu până la o sută de ani, aceasta nu are decât o importanță simbolică, pentru că nu exprimă durata efectivă a pedepsei. Analiza devine mult mai complicată dacă încercăm să stabilim valoarea intrinsecă a factorului „timp” pentru evaluarea consecințelor pedepsei privative de libertate.

Timpul este un criteriu esențial pentru sistematizarea vieții omenești, pentru a fixa interdependențe și suita evenimentelor. Dar o anumită măsură de timp are altă valoare, alt ritm interior pentru un copil, un adolescent, un matur sau un bătrân. Această valoare diferă (este resimțită diferit) de la o epocă la alta, fapt ce impune luarea în considerare a **valorii specifice a tipului trăit**.¹⁴

Politica penală nu poate face abstracție de această problemă, pedeapsa penală trebuind să fie o „*haină pe măsură*”. Așa cum se va vedea, atitudinea în fața timpului este diferită la fiecare din cei patru participanți la realizarea actului de justiție: **legiuitorul, judecătorul, administrația penitenciară, condamnatul**.

Legiuitorul trăiește într-o lume abstractă de principii și reguli de conduită, acordând mai puțină atenție timpului trăit de condamnați: durata pedepselor este stabilită pe baza ideii de retribuție, care încearcă să țină cont de pericolul social al faptei și de cel care emană din personalitatea autorului său.

Atitudinea judecătorului este concentrată mai ales pe aprecierea faptei și mult mai puțin pe înțelegerea personalității criminale. Contactul cu deținutul în prevenție este destul de scurt, iar în cadrul audierilor nu este timp - din păcate - pentru evaluarea trăsăturilor personalității celui judecat.

Atitudinea în fața duratei pedepsei privative de libertate este mult diferită la administrația penitenciară: gardienii și educatorii, personalul de învățământ, șefii secțiilor, directorul și adjuncții săi trăiesc o parte din viață în interiorul închisorii alături de deținuți. Ei sunt plasați atât de aproape de condamnat, încât îl pot observa (observație participativă), ajungând în acest fel la cunoașterea aprofundată a

¹⁴ Georges Sliwowski, *Sociologia timpului și pedeapsa privativă de libertate*, în „Revue de science criminelle et de droit penal compare”, Paris, 2/1974.

personalității lui. Cu unele rezerve, timpul trăit de gardieni și de deținuți este asemănător.

Ajungem, în sfârșit, la deținutul care percepe timpul dintr-o poziție coercitivă, apăsătoare și artificială. De aici trebuie început pentru a pătrunde psihologia deținutului: el are conștiința faptului că intră în închisoare împotriva voinței sale, cu un statut de subordonare pe termen lung și resimte pierderea libertății cu atât mai dureros cu cât libertatea era mai bogată în perspective și alternative, iar condițiile concrete din penitenciar sunt mai grele. Cu cât este mai prețuit timpul în libertate (valoarea lui personală), cu atât mai mult pierderea lui prin „căderea” în penitenciar devine dureroasă, mai zdrobitoare, deci pedeapsa este resimțită ca fiind represivă.

Prin însăși situația sa, deținutul prezintă un univers uman specific, plin de contradicții, frustrări și neîmpliniri. Fiecare vine în penitenciar ca urmare a unei conduite antisociale flagrante, a săvârșirii unor infracțiuni, dintre care unele deosebit de grave. Mulți sunt neadaptați social, refractari sau incapabili să se integreze în cerințele normelor de conviețuire socială, cu o viață care este subordonată mai ales instinctelor și trebuințelor primare, ei având o moralitate dubioasă și un trecut încărcat care le apasă conștiința.

Așa cum se va vedea, impactul privării de libertate asupra componentelor personalității este în multe cazuri dramatic, generând conduite diferite față de cele din mediul liber. Hotărâtoare pentru evoluția deținutului este poziția sa față de pedeapsă și gradul de siguranță biologică și psihologică pe care îl percepe/simte, în noul mediu de viață. De altfel, cu cât deținuții sunt mai adaptați la mediul penitenciar, cu atât reactivitatea lor este mai puțin pronunțată.

În mod obișnuit, în structura personalității umane se rețin ca esențiale, în ordine, următoarele componente: *afectivitatea, motivația, voința, temperamentul, aptitudinile și caracterul*. Această prezentare - oarecum academică - omite acele componente care în situații deosebite, ca executare unei pedepse cu închisoarea, capătă o importanță cu totul aparte pentru menținerea echilibrului sufleteș al persoanei: *vestimentatia, familia, casa, prietenii apropiați, obiectele familiare, considerația semenilor*. Abia acum devine vizibil dramatismul condamnării la închisoare: separarea bruscă de aceste elemente contribuie la dezintegrarea psihologică a persoanei, care va încerca să compenseze „pierderile” prin diverse **conduite de apărare**. Este de înțeles că indivizii a căror „dotare” este mai slabă vor suferi mai puțin venind în penitenciar, în unele cazuri condițiile de aici fiind apreciate de ei ca fiind mai bune decât cele de afară. Acum voi prezenta în mod sintetic caracteristicile fiecărui element al personalității și modificările sale pe parcursul executării pedepsei cu închisoarea.

Ca element central al personalității, *afectivitatea* „duce greul” frustrărilor impuse de privarea de libertate. Izvor al multor frământări subiective sau conflicte interpersonale,¹⁵ manifestările afective constituie un adevărat seismograf sensibil al dinamicii sufletești a deținuților pe timpul executării pedepsei.

¹⁵ Ribot Th., *Logica sentimentelor*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, pag. 77.

Coloratura pozitivă sau negativă a sentimentelor este de cele mai multe ori determinată de modul cum a „rezolvat” fiecare deținut problema *ispășirii*: când pedeapsa este apreciată ca fiind pe măsura faptei, conduita de zi cu zi exprimă o acceptare supusă a tuturor rigorilor, când pedeapsa este văzută ca fiind mai aspră decât infracțiunea comisă, deținutul consideră că i s-a făcut o nedreptate și suferă o sancțiune nemeritată. Ca urmare, el va rămâne neîmpăcat, revendicativ și ostil administrației locului de deținere, fiind dominat de sentimentul de victimizare.

Cu cât adaptarea la viața de penitenciar este mai bună, cu atât toleranța față de condițiile de mediu este mai mare, chiar dacă în această situație, problema incompatibilității între deținuți - ca urmare a istoriilor individuale și a particularităților de personalitate - rămâne cronic nesoluționată.

Factorul „*trecut*” este și el deseori implicat în explicațiile comportamentelor unor categorii de deținuți. Astfel, recidiviștii se deosebesc de nerecidiviști prin faptul că ei pot coexista cu trecutul personal fără ca acesta să fie o sursă permanentă de remușcări și autoacuzări. Acest lucru îi cantonează într-un prezent a cărui deviză este „*aioi, acum, mie*”.

Un alt aspect care influențează trăirile afective ale deținuților este violarea constantă a intimității: totul se petrece în fața celorlalți, fapt ce duce cu timpul la tocirea sensibilității, la convingerea că totul este permis, iar defectele și răutatea sunt general valabile.

Într-un studiu vizând particularitățile afective ale deținuților la diferite categorii de vârstă, au ieșit în evidență următoarele: în ce-i privește pe tinerii de 18-21 de ani - *insecuritatea și naivitatea*; pentru cei de 22-25 ani - *dorința de afirmare și opozabilitatea*; pentru cei de 26-35 ani - *teama de compromitere, devalorizarea familiei și un sentiment latent de ratare* (mai ales la recidiviști); pentru cei de 36-45 ani - *receptivitatea scăzută pentru învățare, detașare și conservatorism*; pentru cei cu vârsta peste 46 ani - *sentimentul de inutilitate și abandon, nevoia de suport moral și material, atrofierea sensibilității și dilatarea drepturilor pe care le solicită în mediul penitenciar*.

La femeile deținute, caracteristicile principale sunt: pentru tinerele de 18-21 ani - *dezorientarea afectivă, hiperemotivitatea, nevoia de originalitate și anxietatea*; la cele de 22-25 ani - *nevoia de susținere, egocentrismul și atașamentul de familie*; la cele de 26-35 de ani - *culpabilitatea (la cele cu inteligență și viață interioară dezvoltată), dragostea pentru copii și gelozia (ca reacție la sentimentul de păăsire)*; la cele de 36-45 ani - *revendicativitatea (în urma transferării frustrărilor pe alte persoane), depresiunea și sentimentul de inferioritate*; la cele cu vârsta peste 46 de ani - *ideile de persecuție, renunțarea, contemplativitatea și trăirea în trecut*.¹⁶

Constatăm cu destulă ușurință că cele arătate pot fi considerate tot atâtea forme de regresie psihologică a persoanelor private de libertate. În acest caz, nu

¹⁶ V. Șchiopu, E. Verza, *Psihologia vârstelor*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981.

mai surprind conduite de limită, precum revolta irațională, oarba subordonare, sustragerea de la orice tip de frustrare.

Motivația persoanelor private de libertate prezintă o mare complexitate: un prim grup de aspecte cuprinde motivele prezentate de fiecare subiect ca fiind explicația faptei comise; un al doilea grup se referă la motivele unor conduite disfuncționale, precum și sursele de satisfacții/insatisfacții pe parcursul executării pedepsei; un ultim grup ar îngloba probleme specifice unor categorii distincte de deținuți - bărbați, femei, tineri, vârstnici, recidiviști, nerecidiviști, condamnați pe viață etc.

În ce privește motivația (justificările) infracționale, în ciuda aparentei diversității, pot fi totuși distinse cele elaborate înainte de comiterea faptei de cele „fabricate” după, cele angajând trebuințe interne nesatisfăcătoare de cele preponderent externe, motivele consistente (de înțeles cât de cât) de cele aproape absurde.

Deși gama conduitelor disfuncționale nu este prea întinsă (autorânuri, tatuaje, refuzurile de muncă sau hrană, simulările, tentativele suicidare, relații nefirești între deținuți) prin rezonanța lor în masa condamnaților pun probleme administrației. Chiar dacă majoritatea sunt tranzitorii, abordarea cea mai potrivită a acestor conduite este desigur cea dinspre psihopatologie, pentru că există o patologie psihică specifică mediului penitenciar.

Revenind la al treilea grup de aspecte ale motivației diferitelor categorii de deținuți, să reținem pentru moment existența reală a unor poziții specifice față de probleme înalt semnificative precum viitorul, familia, relațiile cu personalul, reîntegrarea postexecutorie, recidiva etc.

Voința - a treia mare componentă a personalității - reclamează o reprezentare realistă, deoarece deseori se apelează în munca de reeducare a deținuților la îndemnuri adresate voinței, uitându-se că actul de voință implică satisfacerea prealabilă a anumitor nevoi. Instrument de mobilizare pentru a trece obstacole, voința deținuților nu poate acționa însă fără sprijinul celorlalte componente ale personalității analizate până acum. Dar energia afectivității, în condițiile în care aproape toate „investițiile” sentimentale au rămas fără obiect, iar trebuințele bazale - nucleu al motivației - sunt cronic nesatisfăcute, se transformă în obstacole interne care se cer, ele în primul rând, trecute. Iar la acest capitol mijloacele de care dispun unitățile de penitenciare sunt prea puține. În cazul, frecvent de altfel, că deținutul își pierde încrederea în posibilitatea de reîntegrare socială, voința începe să fie exersată în acțiuni care-l îndepărtează și mai mult de așteptările cadrelor din locurile de deținere. Enumerăm aici acte de bravadă precum: tatuaje, aruncarea hranei pe o anumită perioadă fără a declara totuși refuz de hrană, menținerea tăcerii absolute un interval hotărât de timp, provocarea altor deținuți mai puternici la luptă ș.a.

Deși deținuții obțin deseori adevărate performanțe în muncă, cu greu putem vorbi de mobilizarea voinței. Aceasta deoarece, așa cum se va vedea mai târziu în cuprinsul lucrării, conduita deținuților este - în principal - expresia obligativității. Și cum constatăm mult mai frecvent cazuri în care obligativitatea este suportată de teamă decât cazuri când este înțeleasă și acceptată, problema performanțelor în detenție trebuie delimitată foarte strict. De obicei, realizări

deosebite găsim înainte de intrarea în comisia de propuneri pentru liberarea condiționată și cu ocazia promiterii unor recompense personale.

Cred că nicăieri ca în penitenciar, manifestările **temperamentale** nu sunt așa de supuse influențelor grupului de apartenență: condițiile materiale și spirituale proprii locurilor de deținere nu permit prea des „ieșiri” ce pot fi etichetate ca temperamentale. În situația înșă că în aceeași cameră se întâlnesc mai mulți indivizi cu același temperament, *ipso facto*, se instalează o atmosferă caracteristică (un climat rece și indiferent în cazul flegmaticilor, o liniște meditativă în cazul melancolicilor, un activism cald și zgomotos la sanguini și o tensiune întreruptă de răbufniri ale agresivității în cazul colericilor). Oricum, temperamentul nu creează prin el însuși, probleme deosebite în penitenciare care să împietzească asupra bunului mers al grupurilor formal constituite.

Diversele **aptitudini** ale deținuților se încearcă a fi utilizate, în primul rând, în muncă și apoi în alte activități artisanale. Dar cum un anumit procent nu poate fi scos la muncă, iar cei care muncesc nu fac întotdeauna o activitate care să-i pasioneze, rolul aptitudinilor în procurarea de satisfacții superioare este destul de redus. Cu toate acestea există la cadrele din penitenciarele care au și întreprinderi, o sensibilitate crescută față de propunerile și sesizările deținuților, încercându-se stimularea creativității lor în muncă.

Când se discută despre deținuți, în mod invariabil se fac referiri la **caracterul** rău structurat al acestora, la atitudinile lor neadecvate față de muncă, față de familie, față de prieteni, viitor, societate etc. Șederea în penitenciar ar trebui să înceapă întotdeauna cu aflarea modului în care s-a ajuns la această situație, a resurselor psihologice de care dispune deținutul, ca pe această bază să fie instituit un program individualizat de reconstrucție morală.

Ajunși în acest punct, cred că este util să deschidem o paranteză pentru a aborda problema motivației infracționare și a evaluării de către deținuți a pedepselor primite.

Practica muncii de penitenciare a relevat că deseori deținuții motivează actul infracțional comis, îl reprezintă ca fiind finalul unui proces fără alternative, că oricine în locul lor ar fi procedat la fel. De multe ori vina este atribuită „alcoolului” și „anturajului”, subiectul nepercepând la adevărată valoare contribuția sa la infracțiune. Infracțorul trebuie să justifice în proprii ochi acțiunea antisocială: legitimitatea atribuită de el actului îl susține în pregătirea și executarea loviturii, iar după aceasta îl apără de remușcări.

În acest scop, am cercetat în 1982 dacă există anumite tipuri de motivări în funcție de vârstă, sex, starea de recidivă, pentru ca pe baza lor să stabilească unele modele de contraargumentare pentru fiecare tip de justificare în parte.

Ipotezele de la care am pornit au fost următoarele:

1. Faza preinfracțională este dominată de procesul de elaborare a justificărilor;
2. Pentru fiecare tip de infracțiune există justificări specifice.

Au fost investigați minori (80 băieți și 40 fete), tineri (120) și adulți (110 femei și 190 bărbați) din următoarele categorii de infracțiuni: *contra persoanei* (omor, vătămare corporală, viol, ș.a.), *contra avutului public* (delapidare, înșelăciune, furt), *contra avutului personal* (tălharie, furt), *contra autorității* (ultraaj, ofensă), *infracțiuni economice* (fals, speculă), precum și cele privind *relațiile de conviețuire* (abandon familial, ultraaj contra bunelor moravuri). Metodele și tehnicile utilizate au fost: *interviul, chestionarul, testele de personalitate*.

PREZENTAREA CONCLUZIILOR MINORI

Repartizarea pe infracțiuni a celor 80 de minori (băieți) este următoarea: *contra persoanei* - 37,50%; *contra avutului public* - 28,75%; *contra avutului personal* - 28,70; *contra autorității* - 5%. Predomină infracțiunile comise în grup (70%).

După studii minorii se grupează astfel: cu 1-4 clase - 11,25%; 5-8 clase - 31,25%; cu 9-10 clase - 58,75%; cu 11-12 clase 6,25%.

Pentru *motivația infracțională*, *anturajul* și *băutura* cumulează procente ridicate pentru toți minorii delinvenți (tabelul 39).

Tabelul 39

Pe cine credeți vinovaț de fapta comisă?

Categorii de minori	Atribuirea vinetei							
	Eu	Educația primită	Părinții rudele	Anturajul	Băutura	Colegii de școală	Alte răspunsuri	Total
Cei care au comis infracțiunea singuri	42,83	3	8,33	16,68	20,83	-	8,33	100
Cei care au comis infracțiunea în grup	26,78	3,57	3,57	32,14	26,78	7,16	-	100
Minori cu 5-8 clase	35	-	12	24	24	-	4	100
Minori cu 9-10 clase	29,78	4,25	2,12	31,94	25,53	6,38	-	100

Aprecierea pedepsei (tabelul 40) este diferită de la un grup de minori la altul. Astfel, peste jumătate din cei cu 9-10 clase consideră pedeapsa ca fiind pe măsura faptei, în timp ce minorii cu 5-8 clase o consideră mai grea (44%). Cei care au comis infracțiunea în grup recunosc că sancțiunea este proporțională cu fapta (51,78%). Destul de frecvent minorii apreciază pedeapsa primită prin prisma pedepselor date altor minori care au săvârșit aceeași faptă sau cu pedepsele date adulților („pedeapsa mea este ușoară pentru că dacă eram adult îmi dădeau mai mult”).

Tabelul 40

Cum apreciați pedeapsa în raport cu fapta?

Categoria de minori \ Aprecierea pedepsei	Mai ușoară	Pe măsura faptei	Mai grea	Total
Cei care au comis infracțiunea singuri	29,17	37,54	33,33	100
Cei care au comis infracțiunea în grup	17,85	51,78	30,37	100
Minori cu 5-8 clase	28	28	44	100
Minori cu 9-10 clase	14,29	57,46	27,65	100

Tabelul 41

De ce ați comis infracțiunea?

Categoria de infracțiune \ Motivația	Nu știu	Dorința de aventură	Pentru bani	Pentru a trăi mai ușor	Alcoolul	Conformism de grup	Răzbunare	Fără intenție	Necunoașterea legii	Neagă infracțiunea	Alte răspunsuri	Total
Contra persoanei	3,33	3,33	3,33	-	46,66	20	3,33	13,36	-	3,33	3,33	100
Contra avutului public	-	30,47	13,04	8,69	4,34	26,68	-	-	4,34	-	13,04	100
Contra autorității	25	-	-	-	50	-	-	-	-	-	25	100
Infracțiuni privind relațiile de conviețuire	-	-	-	-	100	-	-	-	-	-	-	100
Contra avutului personal	-	9,09	4,54	8,09	45,47	18,18	-	9,09	-	-	5,54	100

În urma interviurilor luate minorilor s-a constatat că motivele declarate nu aveau consistență și claritate nici în ochii lor (tabelul 41). „Dorința de aventură și distracție” este pomină în realitate de la un fel de joacă în care, la un moment dat, unul din grup a propus mai mult în glumă „să ia ceva” de la cineva sau de undeva: toți l-au urmat cu zâmbetul pe buze. Nevoia de bani era expresia unei dorințe adesea copilărești de achiziționare a unor obiecte muzicale, sportive, de îmbrăcăminte. „Pentru a trăi mai ușor” era motivul minorilor care făceau parte din familii în care unul sau chiar ambii părinți nu lucrau.

Alcoolul este considerat de majoritatea minorilor ca fiind determinant în comiterea infracțiunilor cu excepția celor ce au adus atingere avutului public. Pe locul doi este plasat de minori, conformismul la hotărârea de grup. Cei care au comis infracțiunea **singuri**, o justifică prin **alcool** (45,83%) și **lipsa intenționalității** (20,85%), iar cei care au comis infracțiunea **în grup**, prin **alcool** (28,57%) și **dorința de aventură, distracție** (14,28%).

Observăm că tipurile de motivări infracționale sunt puțin la număr:

- a) cele centrate pe nevoile subiectului;
- b) cele care pun accentul pe microgrup;
- c) cele care sunt centrate pe condiții (alcool, necunoașterea legii);
- d) mixte.

Este importantă frecvența implicării alcoolului în infracțiunile comise de minori. De asemenea, destul de des minorii justifică infracțiunea prin nevoia de a trăi după ce au fost gonii de acasă de părinți, în urma unor certuri cu ei. Unii privesc foarte ușor infracțiunea „am furat casetofone pentru că îmi place muzica”, „am comis infracțiunea pentru a mă afirma în fața unor prieteni”, „am vrut să mă distrez, să beau și să mănânc că degeaba trăiesc”.

Majoritatea minorilor afirmă că și-au clarificat motivele infracționale după comiterea faptei sau în școala specială. Se pare deci că raționalizările infracționale invocate de minori sunt expresia **consensului** general al minorilor din școlile speciale asupra problemei cauzalității infracționale.

MINORE

Repartizarea pe infracțiuni a celor 40 de fete este următoarea: *contra persoanei* - 25%; *contra avutului public* - 30%; *contra avutului persoanei* - 45%. Predomină infracțiunile comise de **una singură** (55%).

Marea majoritate se consideră singurele vinovate pentru infracțiunea comisă, iar pedeapsa este apreciată pe măsura faptei sau mai ușoară. Justificările infracționale sunt slab conturate. În ordinea procentuală motivația fetelor este următoarea: *teama de părinți* (care a determinat fuga de acasă), *conformismul la hotărârea grupului de prieteni*, *alcoolul*, *nevoia de lux*, *pentru a nu pierde dragostea unui bărbat*. Internarea în școala specială este considerată ca învățătură de minte pentru toată viața.

DEȚINUȚI TINERI (18-21 ani)

Repartizarea pe infracțiuni: *contra persoanei* - 37,14%; *contra avutului personal* - 27,14%; *contra avutului public* - 21,42%; *infracțiuni privind relațiile de conviețuire* - 11,42%; *contra autorității* - 2,85%. Predomină infracțiunile comise **în grup** (62,85%), numărul recidiviștilor printre tinerii de 18-21 ani fiind mic (12,85%).

După studii, deținuți tineri se grupează după cum urmează: 5-8 clase - 60%; 9-10 clase 25,73%; 11-12 clase - 2,85; cu școală profesională și cu școală postliceală - 11,42%.

Doar o treime din deținuți se consideră singurii vinovați (tabelul 42). În general subiecții par împăcați cu situația (mai ales recidiviștii) sau se consideră victime prin prisma celorlalți factori indicați de ei.

Tabelul 42

Pe cine credeți vinovat de fapta comisă?

Atribuirea vinei	Eu	Educația primară	Părinții, rudele	Sofia, tăbă	Anturajul	Alcoolul	Colegii de școală	Total
Categoria de deținuți								
Recidiviști	-	-	-	11,11	33,33	55,56	-	100
Nerecidiviști	31,13	1,63	-	-	36,06	16,39	9,83	100
Cei care au comis infracțiunea singuri	34,61	3,84	-	-	19,26	34,61	3,84	100
Cei care au comis infracțiunea în grup	22,72	-	4,54	2,30	45,45	13,63	11,36	100
Cei cu 5-8 clase	26,19	-	7,14	-	33,33	23,80	7,14	100
Cei cu 9-10 clase	33,33	-	-	-	38,88	16,68	11,11	100

Aproximativ două treimi din subiecți (tabelul 43) consideră pedeapsa proporțională cu fapta, acest lucru fiind rezultatul unei raportări mai mature decât minorii la relațiile sociale cărora le-au adus atingere. Puși să motiveze aprecierile făcute privind pedeapsa se relevă câteva aspecte interesante și oarecum contradictorii: 40% din cei care consideră vinovați colegii de muncă afirmă că ei nu sunt vinovați; o treime din recidiviști fac referiri la nepericulozitatea faptei și asprimea instanței. Mai remarcăm că explicațiile deținuților sunt puțin nuanțate, centrate doar pe faptă, instanță, lipsa intenționalității, nerecunoașterea vinovăției și a consecințelor. Aceasta denotă dificultăți de înțelegere a complexității situației în care se află, evaluarea pedepsei fiind rezultatul unui proces de simplificare a situației doar la aspectele personale.

Tabelul 43

Cum apreciați pedeapsa în raport cu fapta?

Aprecierii pedepsei	Mai ușoară	Pe măsura faptei	Mai grea	Total
Categoria de deținuți tineri				
Recidiviști	11,11	55,56	33,33	100
Nerecidiviști	3,27	63,93	32,80	100
Cei care au comis infracțiunea singuri	15,40	61,53	23,07	100
Cei care au comis infracțiunea în grup	-	61,37	38,63	100
Cei cu 5-8 clase	7,14	64,28	28,58	100

Observăm în plus față de minori că apare un tip nou de justificare centrat pe victimă. Modurile de justificare a infracțiunilor sunt deci mijloace de atingere a unor scopuri, manifestări ale conformismului sau ignoranței, răspuns la o provocare. Nu există o specificitate a motivărilor infracționale în funcție de infracțiune, studii, starea de recidivă.

Cei care au comis infracțiunea în grup nu au fost în măsură să răspundă adecvat în legătură cu justificările colegilor de faptă: au indicat aceeași motivare, iar majoritatea au răspuns „nu știu”. Această inabilitate în cunoașterea interpersoală ca și sărăcia comunicării în interiorul grupului, dovedește caracterul nestructurat, întâmplător, de moment al „bandei” de tineri constituită, deseori, la un pahar de vin.

Tinerii confirmă ipoteza că justificările sunt elaborate înainte de comiterea faptei (tabelul 44). Deși unii din subiecți declară că acest proces a avut loc după comitere sau în penitenciar, nu-l putem lua în considerare deoarece astfel actul antisocial săvârșit ar fi nemotivat, gratuit: toți subiecții investigați aveau discernământul nealterat. Prezența intenționalității înainte de trecerea la act este recunoscută și de 33% din recidiviști.

Tabelul 44

Când s-ai ajuns la concluzia că motivele invocate mai sus reprezintă adevărata cauză a infracțiunii?

Grup de deținuți după modal de justificare	Localizarea justificării	Înainte de comiterea faptei	După comiterea faptei	În penitenciar	Total
Dorința de aventură, distracție, curiozitate		66	-	34	100
Pentru bani (nu-i ajungeau)		57,15	42,85	-	100
Pentru a trăi mai ușor		50	50	-	100
Alcoolul		-	68,18	31,82	100
Conformism la hotărârea de grup (antu rajul)		47,10	36,23	15,67	100
Vina (provocarea) victimei		-	87,5	12,5	100
Nengă infracțiunea		-	100	-	100
Nu găsește nici o justificare		-	75	25	100
Altele		-	40	60	100

Explicația pentru faptul că o parte din tineri localizează elaborarea justificărilor după comiterea faptei, rezidă în situația tinerilor în momentul investigației: în penitenciar ei încearcă întotdeauna să se arate mai buni și mai puțin vinovați decât sunt în realitate. Acest lucru este valabil și pentru minori și pentru adulți.

BĂRBAȚI - ADULȚI

Repartizarea pe infracțiuni: contra persoanei - 15,59%; contra avutului public - 22,96%; contra autorității - 12,48%; fals și infracțiuni economice - 11%; contra avutului personal - 20,18%; infracțiuni privind relațiile de conviețuire 17,43%.

După studii deținuți se grupează astfel: cu 1-4 clase - 8,25%; cu 5-8 clase - 33,97%; cu 9-10 clase - 10,09%; cu 11-12 clase - 9,17%; școala profesională - 26,60%; cu școală postliceală - 5,50%; cu facultate - 6,42%.

Prin prisma studiilor, rezultă că pe măsura creșterii nivelului instruirii, este mai mare procentul celor care se consideră singurii vinovați (60% din cei cu 11-12 clase și 71,44% din cei cu facultate). La cei cu școală postliceală apare mai pregnant rolul soției sau al iubitei (33,33% din cazuri) sau anturajul (50%). Colegii de muncă joacă rolul cel mai însemnat la cei cu 9-10 clase (18,18%).

După starea civilă, 42,86% din cei divorțați se consideră vinovați și tot ei consideră anturajul ca având rolul principal. Băutura este indicată de 40% din cei ce trăiesc în concubinaj fără copii.

Aprecierea pedepsei de către adulți relevă că mulți subiecți o consideră mai grea proporțional cu fapta (tabelele 45 și 46); procentul cel mai mare este înregistrat la cei care au comis infracțiuni contra persoanei (64,71%) și cei cu infracțiuni economice (58,34%). La fel apreciază pedeapsa, ea fiind mai grea, deținuții care au copii: cei căsătoriți în procent de 66,67%, iar cei care trăiesc în concubinaj, 57,15%.

Tabelul 45

Cum apreciați pedeapsa în raport cu fapta?

<div> <div></div> <div>Aprecierea pedepsei</div> </div> <div>Categoria de deținuți</div>	Mai ușură	Pe măsura faptei	Mai grea	Total
Recidiviști	6,17	48,16	45,67	100
Nerecidiviști	7,15	53,87	39,28	100
Cei care au comis infracțiunea singuri	4,87	46,33	48,78	100
Cei care au comis infracțiunea în grup	-	55,55	44,45	100
Cei care au comis infracțiuni contra persoanei	-	35,29	64,71	100
Cei care au comis infracțiuni contra avutului public	-	56	44	100
Cei care au comis infracțiuni contra autorității	21,45	50	28,58	100
Cei care au comis infracțiuni contra avutului personal	-	54,44	46,46	100
Cei cu infracțiuni economice	-	41,66	58,34	100
Cei cu infracțiuni privind relațiile de conviețuire	10,53	52,63	36,84	100

Tabelul 46

De ce apreciați pedeapsa așa?

Motivajia Categoriza de deținut	Comparativ cu altă deținut	Pagudă mică	Fapta nu era periculoasă social	E pe măsura faptei	Instanța a fost prea aspră	Instanța a fost indulgentă	Credută produse familiei	Nu am săvârșit cu intenție	Nu sunt vinovat	Alte răspunsuri	Total
Recidiviști	-	-	6,17	45,67	27,16	3,70	-	2,46	6,17	8,67	100
Nerecidiviști	-	-	3,57	53,58	25	-	14,28	-	-	3,57	100
Cei care apreciază pedeapsa ca fiind mai ușoară	-	-	20	20	-	20	-	-	-	40	100
Cei care apreciază pedeapsa ca fiind pe măsura faptei	-	-	1,32	22,38	-	2,46	-	1,92	-	1,92	100
Cei care apreciază pedeapsa ca fiind mai grea	1,92	1,92	7,69	1,92	59,65	1,92	1,92	1,92	9,61	11,53	100

Tabelul 47

De ce ați comis infracțiunea?
(care au fost motivele)

Categoria de deținut	Recidiviști	Nerecidiviști	Infracțiuni contra persoanei	Infracțiuni contra avuturii publice	Infracțiuni contra autorității	Infracțiuni contra avuturii persoanei	Infracțiuni economice	Infracțiuni privind relațiile de conviețuire	Cei care au comis infracțiuni singuri	Cei care au comis infracțiuni în grup
Justificări	-	-	-	-	-	-	8,35	-	-	3,70
Dorința de aventură, distracție, curiozitate	-	-	-	-	-	-	8,35	-	-	3,70
Pentru bani	11,18	3,57	-	16	-	12,67	8,33	-	8,56	3,70
Pentru a trăi mai ușor	3,76	3,57	-	8	-	4,54	8,33	10	4,87	-
Famitie grea	4,93	7,14	-	16	-	4,54	-	-	4,87	7,40
Alcoolul	20,98	18,35	11,76	4	28,59	50	8,33	21,05	20,76	18,21
Conformism la hotărârea de grup	16,04	21,46	23,56	20	7,14	4,54	25	-	7,31	29,68
Vina victimei	6,17	7,14	29,40	-	21,42	-	-	5,26	9,74	7,40
Pentru a ajuta pe altul	4,93	10,71	-	12	-	9,09	-	5,26	9,74	7,40
Lipsa controlului ierarhic	-	-	-	4	-	4,54	-	-	-	3,70
Fără intenție	8,64	-	5,88	4	21,42	4,54	8,33	-	7,31	3,70
Nevoința de a lua legii	-	7,14	-	-	-	-	-	15,26	1,21	-
Neagă infracțiunea	4,83	2,57	-	4	-	4,54	8,33	20,51	6,09	-
„Nu știu”	2,46	-	11,76	-	7,14	-	-	-	3,65	3,70
Alte răspunsuri	16,08	17,85	17,64	12	14,29	4,54	25	22,64	21,98	11,41
Total	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Motivele infracționale la adulți (tabelul 47) se prezintă astfel: pentru **nerecidiviști** un rol major joacă anturajul, iar la **recidiviști** alcoolul. În infracțiunile contra persoanei o treime din deținuți aruncă vina asupra victimei; același lucru îl fac și o cincime din cei ce au comis infracțiuni contra autorității. Dintre cei care au adus atingere relațiilor de conviețuire, o cincime neagă infracțiunea pentru care se află în detenție.

Lucrul cel mai important este faptul că procentele cele mai ridicate se înregistrează nu la motivații propriu-zise, ci la **condiții: alcoolul, conformismul la hotărârea de grup, lipsa controlului ierarhic, necunoașterea legii, familia grea**. Acest lucru îl consider grav pentru că indică o mentalitate de „nu lăsa să scape ocazia”, de nerezistență în fața dificultăților vieții sau solicitărilor unor prieteni.

Ca și tinerii, nici adulții care au comis infracțiuni în grup nu reușesc să înțeleagă ce i-a împins spre infracțiune pe ceilalți din grupul lor: frecvent se răspunde „nu știu” și rareori „pentru hani” sau „pentru că așa se hotărâse în grup”. Afirmatia lui Georges Heuyer, „*legea morală este legea grupului din care face parte individul*”,¹⁷ rămâne valabilă.

Aceste aspecte noi privind motivele infracționale apar prin prisma localizării temporale a elaborării acestora (tabelul 48); motivele sunt deja constituite în momentul comiterii faptei. În penitenciar motivațiile doar se stabilizează în dialogul cu ceilalți deținuți, la aceasta adăugându-se frecvent o doză de „neșansă”, „întunecare de moment a minții”, „dorința de a ajuta pe altul”, „atunci când beau nu mai știu ce fac” etc.

Tabelul 48

Când ai ajuns la concluzia că motivele prezentate mai sus reprezintă adevărata cauză a infracțiunii?

Localizarea în timp a justificărilor	Înainte de comiterea faptei	În timpul comiterii faptei	După comiterea faptei	În penitenciar	Total
Categoria de deținuți					
Recidiviști	24,69	4,95	43,20	27,16	100
Nerecidiviști	17,85	7,14	60,73	14,28	100
Cei care au comis infracțiunea singuri	18,29	7,31	45,14	29,26	100
Cei care au comis infracțiunea în grup	31,03	3,70	33,33	25,94	100
Cei cu infracțiuni contra persoanei	5,88	5,88	64,70	23,54	100
Cei cu infracțiuni contra avutului obște	40	8	24	28	100
Cei cu infracțiuni contra autorității	14,28	7,14	42,65	35,93	100
Cei cu infracțiuni contra avutului personal	9,09	-	54,54	36,37	100
Cei cu infracțiuni economice	41,67	8,33	41,67	8,33	100
Cei cu infracțiuni privind relațiile de conviețuire	26,31	5,27	42,11	26,31	100

¹⁷ Georges Heuyer, *Delinquența juvenilă*, P.U.F., Paris, 1969, cap. IV.

Din punct de vedere al studiilor, lucrurile stau la fel: 24,13% din cei cu școala profesională, 33,33% din cei cu școala postliceală și 28,57% dintre cei cu facultate elaboraseră justificările înainte de infracțiune.

FEMEILE DEȚINUTE

Repartizarea pe infracțiuni: contra persoanei - 2,61%; contra avutului public - 35%; contra avutului personal - 25%; infracțiuni economice - 3,33%; infracțiuni privind relațiile de conviețuire - 15%. Recidiviste sunt 43,33%, iar 38,33% din total au comis infracțiunea în grup.

După studii: cu 1-4 clase - 6,66%; cu 5-8 clase - 20%; cu 9-10 clase - 21,68%; cu 11-12 clase - 13,33%; cu școala profesională - 21,67%; cu școala postliceală - 11,66%; cu facultate - 5%.

După starea civilă: necăsătorite - 23,34%; căsătorite fără copii - 10%; căsătorite cu copii - 28,34%; concubinaj fără copii - 13,33%; divorțate - 8,33%; văduve - 3,33%.

La întrebarea „Pe cine credeți vinovat de fapta comisă?” (tabelul 49) 50% din femeile care trăiesc în concubinaj fără copii acuză anturajul, jumătate din cele divorțate acuză colegii de muncă, iar 21,42% din cele necăsătorite consideră vinovat iubitul.

După studii, un sfert din cele cu 1-4 clase acuză educația primită, 23,09% din cele cu 9-10 clase dau vina pe soț sau iubit și o treime din cele cu facultate dau vina pe colegii de muncă.

Tabelul 49

Pe cine credeți vinovat de fapta comisă?

Femei deținute	Atribuirea vinei								Total
	Eu	Educația primită	Părinți, rudele	Soțul, iubitul	Anturajul	Alcoolul	Colegii de muncă	Alte răspunsuri	
Recidiviste	33,33	-	3,70	7,40	23,48	22,22	9,87	-	100
Nerecidiviste	21,45	-	3,57	10,71	39,28	10,71	7,14	7,14	100
Cele care au comis infracțiunea singure	37,88	1,21	2,42	8,53	18,29	25,60	3,65	2,42	100
Cele care au comis infracțiunea în grup	22,22	-	3,70	7,40	25,92	14,84	22,22	3,70	100

Rețin atenția procenteile ridicate de aprecieri ale pedepselor (tabelul 50) ca fiind grele la deținutele care au comis infracțiunea în grup și la cele cu infracțiuni contra avutului public și infracțiuni economice. De asemenea, este semnificativ procentul de deținute care au săvârșit infracțiuni contra persoanei și care apreciază pedeapsa ca fiind mai ușoară.

Pedeapsa este apreciată ca fiind mai grea de deținutele căsătorite fără copii (83,34%) și de cele care trăiesc în concubinaj fără copii (62,5%). De asemenea, cu cât nivelul de școlarizare crește, cu atât pedeapsa este apreciată ca mai grea în raport cu fapta. Jumătate din deținutele care consideră vinovați de fapta comisă părinții sau rudele și jumătate din cele care consideră vinovați colegii de muncă apreciază pedeapsa ca fiind mai aspră.

Tabetul 50

Cum apreciați pedeapsa în raport cu fapta?

Aprecieria pedepsei	Mai ușoară	Pe măsura faptei	Mai grea	Total
Categoria de minori				
Recidiviste	15,38	53,84	30,78	100
Nerecidiviste	8,83	41,17	50	100
Cele care au comis infracțiunea singure	10,82	56,75	32,43	100
Cele care au comis infracțiunea în grup	8,69	34,75	32,43	100
Cele care comit infracțiuni contra persoanei	23,08	38,46	38,46	100
Cele care comit infracțiuni contra avutului public	-	42,85	57,15	100
Cele care au comis infracțiuni contra avutului personal	13,33	53,33	33,34	100
Cele cu infracțiuni privind relațiile de conviețuire	11,11	55,56	33,33	100

Evaluarea pedepsei de către deținute se face prin raportare la fapta sau instanță (tabelul 51). Numărul celor care se consideră **nevinovate** este mai mare decât în cazul bărbaților; de asemenea, se pune pentru prima dată cu claritate problema **instigării** (mai pregnant la cele care dau vina pe rude sau pe colegii de muncă).

Un sfert din recidiviste motivează fapta (tabelul 52) prin **dorința de distracție, trai ușor, bani**. Nerecidiviste motivează prin conformare la hotărârea de grup, ajutorul dat altcuiva și familia grea.

Reține atenția justificarea prin „familie grea” în cazul deținuților cu infracțiuni contra avutului personal, public și infracțiuni economice. Faptul că jumătate din deținutele cu infracțiuni economice declară că s-au conformat unor **hotărâri de grup**, pune problema existenței unor acțiuni organizate în acest scop.

Deținutele **căsătorite și care au copii** motivează prin **influența anturajului**, iar cele care trăiesc în concubinaj și au copii, prin **nevoia de bani**.

Prin prisma **studiilor**, 50% din deținutele cu 1-4 clase motivează prin „familie grea”; 37,5% din cele cu 11-12 clase prin „nevoia unui trai mai ușor”; iar 66,67% din cele cu facultate prin „conformism la hotărârea de grup”.

Tabelul 51

De ce apreciați pedeapsa așa?

Motivația Categoriei de deținute	Comparativ cu alte deținute	Paguba alică	E, prima oară	Fapta nu era periculoasă social	E pe măsura faptelor	Instanța a fost prea aspră	Instanța a fost indulgentă	Greutăți produse familiei	Nu am săvârșit cu intenție	Am fost instigată de altcineva	Nu sunt vinovată	Alte răspunsuri	Total
Recediviste	-	3,84	3,84	3,84	38,46	15,38	7,69	3,84	3,84	3,84	3,84	11,59	100
Nonrecediviste	5,88	2,94	-	-	44,14	17,64	5,88	-	-	5,88	3,82	3,82	100
Cele care apreciază pedeapsa ca fiind mai ușoară	-	-	-	14,28	28,58	14,28	28,58	-	-	-	-	14,28	100
Cele care apreciază pedeapsa ca fiind pe măsura faptelor	-	3,57	-	-	82,15	-	3,57	3,57	3,57	3,57	-	-	100
Cele care apreciază pedeapsa ca fiind prea grea	8	4	4	4	-	36	4	-	-	8	12	29	100

Tabelul 52

De ce ați comis infracțiunea?

Justificări Categoriei de deținute	Dorința de aventură, distracție	Pentru bani	Pentru a trăi mai ușor	Familie grea	Conformism la hotărârea de grup	Vina victimei	Pentru a ajuta pe alții	Lipsa controlului terarhic	Fără intenție	Necunoașterea legii	Negăja infracțiunea	"Nu știu"	Alte răspunsuri	Total
Recediviste	2,70	13,51	8,10	19,84	8,10	16,21	5,40	2,70	2,70	-	8,10	8,10	13,54	100
Nonrecediviste	-	4,34	8,69	13,06	21,78	4,34	17,39	4,34	8,69	4,34	-	8,69	4,34	100
Infracțiuni contra persoanei	-	-	-	-	7,69	53,86	15,38	-	-	7,69	-	7,69	7,69	100
Infracțiuni contra avutului public	-	4,76	9,52	14,28	19,06	-	14,28	9,52	9,52	-	4,76	19,06	4,76	100
Cu infracțiuni contra avutului personal	-	13,36	20	20	6,66	-	20	-	6,66	-	6,66	-	6,66	100
Cu infracțiuni economice	-	-	-	50	50	-	-	-	-	-	-	-	-	100
Cu infracțiuni privind relațiile de conviețuire	11,11	33,33	-	11,11	-	-	-	-	-	-	11,11	-	33,34	100

Sinceritatea femeilor este mai accentuată: ele recunosc în număr mai mare decât celelalte categorii de infractori că au elaborat motivele infracționale înainte de comiterea faptei (tabelul 53).

Pentru deținutele femeii viața în penitenciar este grea, având consecințe majore pe plan personal: distrugerea familiei, degradarea fizică și morală. Ele nu cred în reabilitare, în schimb consideră că actuala pedeapsă este învățătură de minte pentru toată viața (tabelul 54).

Tabelul 53

Când ați ajuns la concluzia că motivele prezentate mai sus reprezintă adevărata cauză a infracțiunii?

Localizarea în timp a justificărilor	Înainte de comiterea faptei	În timpul comiterii faptei	După comiterea faptei	În penitenciar	Total
Categorii de deținute					
Recidiviste	26,92	15,38	19,24	38,46	100
Nerecidiviste	14,71	14,71	35,29	35,29	100
Cele care au comis infracțiunea singure	21,62	16,21	24,32	37,85	100
Cele care au comis infracțiunea în grup	17,39	13,05	34,78	34,78	100
Cele cu infracțiuni contra persoanei	7,69	15,38	23,08	52,85	100
Cele cu infracțiuni contra avutului public	14,28	23,80	47,64	14,28	100
Cele cu infracțiuni contra avutului personal	26,67	6,60	20	46,67	100
Cele cu infracțiuni economice	50	-	-	50	100
Cele cu infracțiuni privind relațiile de conviețuire	33,33	11,11	11,11	45,54	100

Tabelul 54

Ce reprezintă în momentul de față detenția pentru dumneavoastră?

Aprecieri	Mediu greu de suportat	Învățătură de minte	Timp pierdut	Distrugerea familiei	Urmarea faptelor comise	Disciplină strictă	Degradarea morală	Reabilitarea	Alte răspunsuri	Total
Categorii de deținute										
Cele care au săvârșit infracțiunea singure	21,62	32,46	5,40	2,70	2,70	2,70	8,10	21,62	2,70	100
Cele care au săvârșit infracțiunea în grup	17,93	34,82	-	17,39	8,69	4,34	4,34	8,69	4,34	100
Cele care apreciază pedeapsa ca fiind mai ușoară	28,58	14,28	-	-	-	28,58	14,28	14,28	-	100
Cele care apreciază pedeapsa ca fiind pe măsura faptei	3,57	50	7,14	10,72	10,72	-	-	17,85	-	100
Cele care apreciază pedeapsa ca fiind mai grea	26	40	-	8	-	-	6	12	8	100

Referindu-ne strict la cele două ipostaze ale acestei cercetări constatăm următoarele:

Pentru **minori și tineri** trecerea la infracțiune este influențată în mod hotărâtor de condiții și starea psihică de moment: o dată grupul pornit să comită o faptă antisocială nimic din interior nu-l mai poate opri, deoarece sentimentul de putere și siguranță este predominant. Renușcările apar abia după comiterea fetei: se caută justificări și vinovați („*nimeni nu se așteptase ca dintr-o joacă să iasă chiar așa*”).

Problema imaturității sociale, a lipsei de experiență în fața unor situații periculoase prin consecințele lor, se pune deci cu acuitate. Adulții - familia, școala - ar putea mai mult în această direcție, cel puțin sub aspect informațional.

Nu se confirmă ipoteza conform căreia pentru fiecare tip de infracțiune există justificări specifice. Nuanțele în modul de justificare sunt datorate mai ales vârstei și sexului. **Adulții** se raportează la faptă și pedeapsă după schema cauză-efect, recunoscând o mare doză de implicare conștientă, voită în infracțiune.

Pentru cei mai mulți **minori și tineri** infractori și în mare măsură pentru femeile deținute, cauzalitatea este plasată în interiorul persoanei, în împrejurarea concretă de viață în care au fost implicați. Pentru acest grup, problema principală pare a fi „începutul” (*faza preinfracțională*), restul urmează de la sine.

PSIHOLOGIA PRIMEI PEDEPSE CU ÎNCHISOAREA

5.1. GRUPUL DE DEȚINUȚI

Pentru a înțelege dramatismul acestui capitol - care abordează psihologia deșinutului - este nevoie de analiza grupului de oameni privați de libertate. Viața în închisoare, este în mod absolut, o viață în grup: este anulată orice intimitate, totul este la vedere pentru ceilalți, relația interpersonală este o golire, o risipire de sine, nu te poți ascunde de partea rea a conduitei celor din jur, capacitatea de a suporta infirmitățile sufletești ale celorlalți este depășită demult. Și, mai rău decât toate, posibilități de refugiu, de schimbare nu există...

Penitenciarul, în genere, creează un tip aparte de relații interpersonale care au un conținut, o dinamică și modalități aparte de structurare și manifestare. Doi sunt factorii fundamentali care determină specificul relațiilor interpersonale ce se creează între deținuți pe perioada când se afla în detenție. În primul rând, *cadruul specific al penitenciarului* ca instituție, mod de organizare, normative, genuri de activitate, viață închisă și izolată desfășurată în colective constituite artificial și impuse, aflată sub control și o supraveghere permanente. În al doilea rând, *specificul populației penitenciare*, al deținuților care prezintă particularități psihice și morale în general nefavorabile pentru constituirea unor relații psihosociale pozitive, în măsură să aibă un rol stimulator în formarea și manifestarea personalității indivizilor ce se află în detenție.

Universul uman penitenciar este dificil de pătruns și nu rareori greu de exprimat în termeni statistici. Dacă marile categorii ce caracterizează populația penitenciară sunt cunoscute în general (repartizarea pe sexe, vârste, genuri de infracțiuni, medii de proveniență, pregătire școlară, stare civilă etc.) mai puțin abordate până acum au fost evenimentele din colectivitățile de deținuți oarecum *invizibile*, dar de a căror forță nu se îndoiște nimeni. Ne referim la modul cum apar liderii informali în penitenciar și cum își exercită ei autoritatea, la funcțiile pe care le îndeplinesc anumiți deținuți pentru a satisface nevoile de grup, la stratificarea socială a grupurilor de condamnați, la particularitățile comunicației și normelor neoficiale, la treptele integrării noilor veniți la masa deținuților și multe altele.

Pentru a clarifica aceste aspecte ale vieții penitenciare, am apelat la instrumente psihologice, investigând un mare număr de deținuți și, desigur, la experiența unor cadre cu vechime în munca de penitenciare. Prezint în continuare

eșantionul de deținuți, metodologia folosită și ipotezele de lucru ale acestei cercetări realizate în 1987.

Eșantionul de bază cărui i-a fost aplicat un chestionar privind climatul penitenciar și procesul de penitenciarizare (anexa nr.5) a cuprins inițial 1.200 de deținuți, dar după redactarea răspunsurilor au rămas 1.067: 550 bărbați adulți (276 recidiviști și 274 nerecidiviști), 417 femei (127 recidiviste și 290 nerecidiviste) și 100 tineri între 18 și 21 ani.

Chestionarul privind evaluarea rolurilor de grup (R.F. Bales),¹⁸ a fost aplicat la 277 subiecți din eșantionul de bază: 120 bărbați, 67 tineri. De asemenea, cu 300 deținuți (câte 100 din fiecare categorie) au stat de vorbă conform ghidului de interviu prezentat în anexa nr. 2.

Ipotezele urmărite în cadrul investigațiilor au fost următoarele:

1. Când sunt optim configurate, relațiile interpersonale din grupurile de deținuți constituie un factor de maximă importanță în direcția realizării cu efecte pozitive a scopului executării pedepsei cu închisoarea.

2. În penitenciare, la nivelul grupurilor de deținuți se manifestă un deficit obiectiv de roluri sociale, ceea ce influențează negativ procesul de reintegrare socială postexecutorie.

3. Relațiile interpersonale din grupurile de deținuți sunt în funcție de specificul personalității deținuților, caracteristicile de grup și climatul sociouman.

*

* * *

Grupul de deținuți, pe lângă elementele structurale comune tuturor grupurilor umane - structura formală și informală, a statusurilor și rolurilor, a comunicației, a normelor și a puterii - are și particularități care-l diferenciază mult, modificându-i uneori surprinzător funcționalitatea.

Așa cum se va vedea pe parcursul lucrării, a vorbi despre echilibru, normalitate și moralitate în grupurile de deținuți este destul de greu, căci atmosfera de bună înțelegere este de fapt o succesiune de momente foarte fragile, iar normalitatea și moralitatea sunt subordonate, în principal, intereselor materiale și biologice.

Vom aborda acum componentele structurale ale grupurilor de deținuți, lucru ce va permite înțelegerea adecvată a multor evenimente din lumea penitenciarelor.

Prima componentă analizată va fi *structura formală și informală* a grupurilor de condamnați. Din necesități organizatorice, o serie de deținuți primesc din partea administrației unele responsabilități: șef de detașament, șef de echipă etc. Rareori însă această organizare oficială corespunde cu cea neoficială. Relațiile informale, bazate pe simpatii și antipatii interpersoane, sunt subordonate satisfacerii trebuințelor fundamentale pentru toți deținuții.

Legat de distribuirea responsabilităților, *structura status-rolurilor* își pune amprenta și pe funcționalitatea grupurilor de deținuți. Ca o remarcă generală, men-

¹⁸ Apud P. Mureșan, *Învățarea socială*, Editura Albatros, București, 1980, cap. IV.

ționez că între deținuți există un mare procent de indivizi cu un ego slab, cu o imagine nefavorabilă asupra propriei persoane, cu o crescută nevoie de dependență, cu o imagine neclară sau chiar întunecată a viitorului. Cred că nu este exagerat să vorbim chiar despre „*mentalitatea de deținuț*”, bineînțeles cu caracter tranzitoriu, pe care am putea-o recunoaște după câteva aspecte, la o parte din deținuți: lamentare permanentă, subordonarea oarbă, autodepreciere, eforturi precipitate de protecție împotriva oricăror noi frustrări, pierderea vitalității, obsesia culpabilității etc.

Desigur, există în penitenciar privilegii¹⁹ diferite de la un statut la altul, dar, ca principiu, statutele avute „afară” tind să se mențină și pe parcursul executării pedepsei. În acest sens nu va surprinde faptul că indivizii cu o valoare deosebită (pregătire superioară) vor fi ținuti la distanță sau chiar persecutați pentru că sunt un motiv de umilire pentru majoritatea celorlalți, care se simt inferiori.

Așa cum este de așteptat și în penitenciare, deținuții care nu au o conduită în limitele statutului care le este oficial conferit, sunt schimbați repede pentru a nu produce tensiuni.

Insist asupra unui aspect pe care îl voi relua și în altă parte a lucrării: în orice grup uman există o serie de **necesități psihosociale**²⁰ care se cer satisfăcute și care în grupurile cu o anumită vechime iau aspectul unor caracteristici, precum securitatea (membrii grupului sunt coeziivi, respectă autoritatea, se simt în siguranță), afecțiunea (gradul de intimitate și orientare spre susținerea individului), informarea (grupul posedă informații care-i asigură un nivel satisfăcător de înțelegere matură a evenimentelor), identitatea (grupul își cunoaște problemele și poziția în spațiu de viață), recreerea (nivelul de relaxare și buna dispoziție care domnește în grup) etc. Atât timp cât în grupul respectiv nu au intrat indivizi care să „acopere” prin comportamentul lor necesitățile respective, grupul nu se stabilizează, existența tensiunilor absorbind o mare parte din energia și timpul membrilor acestuia. În acest context, vom găsi în grupurile de deținuți apreciate ca fără probleme deosebite indivizi care vor putea fi etichetați ca: moderați, tradiționali, moderni, „bătrâni”, clovni, înțelepți, conformiști (fricoși), cei care riscă oricând etc. În aceste condiții, în funcție de capacitățile lor, indivizii ocupă locurile corespunzătoare (vacante) din viața afectivă a grupului.²¹ În cazul în care există mai mulți indivizi care au aceeași capacitate, intră în funcție criteriile calitative, dar și alte criterii. Astfel, pentru statutul „înțelept” dacă sunt mai mulți care se cred așa, va avea câștig de cauză cel care a comis fapta cea mai ușoară, muncește, are o experiență de viață bogată, e căutat de familie etc.

A treia componentă structurală a grupurilor de deținuți este **comunicația** - cu cele două variante ale sale - comunicația formală și comunicația informală. Sistemul penitenciar fiind puternic ierarhizat, comunicația oficială se desfășoară

¹⁹ Guy Lemire, „Prison, univers totalitaire”, în „Revue internationale de criminologie et de police technique”, no. 1/1991, Genève.

²⁰ P. Golu, *Psihologie socială*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1974, pag. 65.

²¹ M. Pages, *La vie affective des groupes*, Dunod, Paris, 1968.

preponderent de sus în jos, dinspre administrație spre deținuți. În condițiile detenției, obiectiv săracă în informații, mesajele orale care circulă între deținuți, capătă o importanță majoră.

Circulația mesajelor între deținuți poate fi abordată și prin prisma utilității, constatând că multe mesaje nu servesc la nimic sau chiar influențează în rău viața în grup. Cu toate că pare doar un aspect neesențial, argoul folosit în grupurile de deținuți are un rol negativ evident pentru condiția de om aflat în detenție.²² Întocmind o listă cu termeni argotici, am fost surprins de numărul redus al acestora. Cuvintele și expresiile argotice, se referă în majoritate doar la universul de „activitate” al infractorilor, făcându-se apel desul de mult la termeni țigănești. Se poate considera că un deținut este cu atât mai recuperabil din punct de vedere social cu cât folosește mai puțin limbajul argotic.

Structura normelor care guvernează lumea deținuților a fost deja abordată în capitolul referitor la spțiul de viață penitenciar. În viața cotidiană a grupurilor de deținuți nou constituite, normele neoficiale nu apar de la început: întâi, pe baza afinităților se formează subgrupurile (indivizi care au aceeași valoare centrală ce le orientează existența); într-o a doua fază se statuează normele (să nu ne furăm între noi, să nu ne autorănim, să vorbim politicos etc.), iar în faza a treia se realizează selecția celor care vor rămâne în grup, prin recunoașterea utilității normelor respective în detrimentul relațiilor afective. Acest proces nu este valabil și pentru grupurile constituite, care se „primenesec” în timp prin intrarea permanentă a unor deținuți și liberarea altora. În aceste grupuri, normele preexistă membrilor, cu unele diferențe de la un subgrup la altul, noul intrat alegându-și grupul care-l satisface cel mai mult.

Pornind de la toate acestea s-ar putea trage concluzia că în grupurile de deținuți, încet-încet se întronează liniștea, fapt infirmat însă de realitate: tensiunile interpersonale permanente între deținuți sau între diversele subgrupuri din aceeași cameră nu permit echilibrarea pozitivă în timp a diverselor tendințe ce animă deținuții. Și de aici concluzia: normele informale nu pot asigura singure autoorganizarea grupurilor de deținuți.

Structura puterii în grupurile de deținuți este o adevărată problemă pentru administrația locurilor de deținere: **cine și cum** își exercită influența dintre deținuți se află la originea multor evenimente negative. Desigur, cadrele unității vor da unele responsabilități deținuților care îndeplinesc anumite condiții, dar frecvent sunt descoperiți lideri informali a căror autoritate este incontestabil mai mare decât a celor numiți oficial. De cele mai multe ori sunt preferați de majoritatea deținuților unii care sunt mediocrii, dar **care știu să se poarte** și prezintă constant **un anumit stil** în relațiile cu ceilalți. Ca o caracteristică generală, din investigațiile noastre a rezultat că liderul agreat de cei mai mulți deținuți este cel care își exercită influența din mijlocul grupului și nu din fața lui.

²² Vezi și T. Taadin, *Limbajul infractorilor*, Editura Peco, București, 1993.

Aplicând chestionarul Bales, privind evaluările interpersonale la un număr de 18 grupuri de deținuți și deținute am găsit o situație care confirmă cele spuse mai sus. Astfel, în cele opt grupuri de *bărbați adulți*, liderii formați au fost văzuți ca aparținând următoarelor tipuri (după R.F. Bales):²³ doi lideri orientați spre convingerile conservatoare din grup - tipul F; doi lideri orientați spre iubire altruistă - tipul PF; doi lideri orientați spre succes material și putere - tipul U; un lider orientat spre loialitate și cooperare în grup - tipul UF; un lider orientat spre egalitarism - tipul P.

La *tinerii deținuți*: doi lideri erau orientați spre egalitarism - tipul P, iar doi mai greu de caracterizat din cauză că nu erau consecvenți pe nici o direcție - tipul AVE.

La *femei*: trei lideri erau orientați spre iubire altruistă - tipul PF; doi spre solidaritate și progres social - tipul UPF, iar un lider orientat spre respingerea convingerilor conservatoare din grup - tipul B.

Citind caracterizările acestor tipuri, vom înțelege mai bine de ce la chestionarul aplicat (anexa 3) deținuții au indicat calitățile liderului ideal în următoarea ordine:

- I - să raporteze cu obiectivitate situația din cameră;
- II - să aplice cu strictețe regulamentul;
- III - să vorbească frumos;
- IV - să-i ajute pe ceilalți să nu greșescă;
- V - să respecte pe fiecare deținut;
- VI - să fie inteligent;
- VII - să se priceapă la oameni;
- VIII - să cunoască multe lucruri;
- IX - să sprijine pe cei nefericiți;
- X - să fie mereu bine dispus;
- XI - să aibă forță fizică.

În modul cum au fost ordonate calitățile, remarcăm, în primul rând, importanța acordată funcției de purtător de cuvânt în relațiile cu gardienii și, în al doilea rând, însemnătatea aplicării regulamentului de ordine interioară - grație unor relații pozitive cu personalul. De asemenea, o cheie a succesului în relațiile interpersonale este modul de adresare către ceilalți deținuți și respectul ce îl arată acestora. De altfel, foarte frecvent deținuții manifestă o anumită incompetență în relațiile interpersonale. Mulți condamnați se dovedesc lipsiți de eficiență în relațiile cu ceilalți: stabilesc greu raporturi de cooperare, comunică dificil, nu știu cum să preîntâmpine sau să soluționeze tensiunile și conflictele, se lasă ușor influențați de prejudecăți, nu au criterii optime de evaluare a oamenilor și a situațiilor de viață etc. De aceea, deținuții așteaptă de la liderii oficiali, în primul rând, o conduită onestă și atentă la dificultățile personale pe care le traversează un subiect sau altul.

²³ P. Mureșan, *op. cit.*

La femei, calitățile au fost ordonate astfel: să sprijine pe cele nefericite, să vobească frumos, să se priceapă la oameni, să fie inteligentă, să respecte pe fiecare deținută, să le ajute să nu greșescă, să cunoască multe lucruri, să aplice cu strictețe regulamentul, să raporteze cu obiectivitate situația din cameră, să fie mereu bine dispusă, să aibă forța fizică.

În urma tuturor celor arătate mai sus, vom înțelege **climatul penitenciar** ca o ambianță psihologică generală, compusă din:

- percepția de către deținuți a normelor și valorilor oficiale proprii mediului penitenciar;
- perceperea sistemului de pedepse și recompense folosit în unitatea respectivă;
- evoluția în timp a relațiilor cadre-deținuți (interpretarea diverselor evenimente produse în penitenciar și cunoscute de majoritatea deținuților).
- audiența în rândul deținuților a deciziilor majore ale administrației: cunoașterea realizărilor și eșecurilor pe linia recuperării sociale a condamnaților;
- influența prejudecăților și a zvonurilor din penitenciarul respectiv (de fapt, situația așteptărilor confirmate sau nu);
- modul cum se reflectă în relațiile interpersonale condiții materiale (tipul de construcție, densitatea și fluctuația deținuților, ușurința de a ajunge la penitenciar a familiilor deținuților), precum și condițiile spirituale specifice unității (gradul de cultură a personalului, particularitățile morale și psihologice ale unor cadre și deținuți, dotarea cu mijloace de culturalizare a închisorii ș.a.);

Toate aceste elemente trebuie înțelese în condițiile în care subiecții ce compun grupurile sunt persoane lipsite de libertate, cu o mare parte a trebuințelor greu, imposibil sau anormal satisfăcute, trăind într-o ambianță în care plictiseala, incertitudinea și anxietatea sunt permanente. De aceea, rareori și pentru scurte perioade, climatul într-o unitate poate fi apreciat ca „destins”, „pozitiv”, „optimist” sau „relaxat”. Aproape tot timpul se întâmplă câte ceva care polarizează interesul unui mare număr de deținuți sau chiar a tuturor: conflicte între deținuți, autorâniri, refuzuri de muncă sau hrană, tentative de sinucidere ș.a.

În problema climatului există o netă diferențiere între un penitenciar de femei și unul de bărbați: organizarea informală mai amorfă, centralitatea afectivă a copiilor și familiei, lideri informali cu influență modestă, raritatea evenimentelor negative majore fac din penitenciarul de femei o zonă liniștită, în care normativitatea oficială este factorul hotărâtor. În schimb, în penitenciarul de bărbați nivelul și calitatea relațiilor umane este diferită și deplasată spre negativ. Moralul deținuților este mult mai scăzut comparativ cu al femeilor private de libertate, dacă înțelegem moralul ca măsură în care persoana percepe satisfacerea propriilor nevoi prin cooperarea cu grupul căruia îi aparține.

5.2. INTEGRAREA DEȚINUȚILOR ÎN SISTEMUL RELAȚIILOR INTERPERSONALE DIN PENITENCIAR. ADAPTAREA LA REGIMUL DE DETENȚIE

Din punctul de vedere al administrației penitenciare, perioada de executare a pedepselor se împarte în trei: *carantina*, *executarea propriu-zisă* și *perioada pregătirii pentru liberare*. Fiecare dintre acestea au caracteristici și solicitări diferite, care vor fi prezentate în continuare.

Perioada de carantină se prelungește dincolo de cele 21 de zile - prevăzute mai ales din considerente medicale -, până când deținutul nou depus ajunge la o formulă de viață acceptabilă. Apar multiple somatizări la cei care vin pentru prima dată: slăbesc, au insomnie, plâng, au dureri la membrele inferioare, sunt dezorientați în timp ș.a. Șocul depunerii²⁴ este direct proporțional cu dezordinele emoționale preexistente depunerii: firile mai sensibile, cei cu un eu slab, cei imaturi în plan afectiv și social, cei bolnavi sunt aceia care, în general, suferă cei mai mult. Ceva mai târziu - o lună, două - se instalează sentimentul de victimizare, atunci când deținutul realizează amplitudinea atingerii/pierderilor din cauza condamnării și începe să-și imagineze handicapul situației lui familiale, profesionale și sociale. Așteptarea uncori a clarificării situației juridice, nesatisfacerea nevoii de ajutor moral, sentimentul de neputință și deposdare - accentuat de prezența celorlalți deținuți, cu care nu-și pot găsi la început afinități - măresc chinul depunerii.

Destul de repede dezamăgirea ia locul disperării: părăsiți de familie („În penitenciar îți cunoști prietenii de afară”), luarea cu forța a bunurilor personale de către unii deținuți mai vechi, contactul cu mentalități și stiluri de viață greu de conceput înainte, imposibilitatea de a rămâne la distanță de partea rea a vieții de grup grăbesc aderarea deținutului la normele și valorile neoficiale. După încercări de menținere a unor conduite mai înalte (femeile deținute se adresează una alteia cu „domnișoară”), după ce văd că prestigiul are alte coordonate (forța fizică, rămânerea în libertate puțin timp între două condamnări etc.), după ce constată valoarea excepțională a „pachetului”, apare tendința să muncească „penal” (de exemplu: în agricultură, doar la început de rând și doar acolo unde ești văzut), să folosească argoul, să se integreze în viața de detenție.

Executarea propriu-zisă a fost denumită așa deoarece cuprinde cea mai mare parte a pedepsei în care se încearcă reeducarea deținuților, iar munca este principala activitate a majorității acestora. Cei mai mulți condamnați s-au edificat asupra principalelor probleme, și-au găsit locul în cadrul relațiilor de grup, încălcarea regulilor oficiale este tot mai rară. Cei cu vârstă înaintată relevă faptul că regimul legal de detenție nu creează neajunsuri majore. Așa cum a rezultat în cadrul interviurilor luate deținuților și deținutelor, greutățile vin din interiorul

²⁴ N. Mitrofan, V. Zdronghea, T. Bătoi, *Psihologie judiciară*, Casa de editură și presă „Sansa” S.R.L., București, 1992, pag. 309.

grupurilor de condamnați, din relațiile ce se stabilesc între ei (ele). Chiar în condiții de detenție unii declară că duc o viață liniștită (mai ales deținuți și deținutele cu vârstă mai înaintată).

În ce privește relațiile dintre deținuți, dezamăgirea este sentimentul dominant, deoarece în procente neașteptat de mari ei declară că „am învățat de la deținuții cu care am conviețuit, lucruri mai rele decât m-aș fi așteptat“ (tabelele 55-58). Toate celelalte afirmații din tabele sunt subordonate acestui item, fapt cu rezonanță negativă deosebită în relațiile interpersonale: încrederea, respectul sunt anulate în bună parte din cauza acestei stări de lucruri.

Tabelul 55

BĂRBAȚI
- Relațiile cu ceilalți deținuți -

		RECIDIVIȘII										Total
		18-21 ani		22-25 ani		26-35 ani		36-45 ani		peste 46 ani		
		Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	
1	Am învățat de la deținuți cu care am conviețuit lucruri mai rele decât m-aș fi așteptat	45,94	54,06	63,46	36,54	61,82	38,18	63,85	34,15	78,13	21,87	100
2	Pentru a fi protejat de unii deținuți trebuie să fac unele activități în locul lor	24,32	75,68	23,08	76,92	20,91	79,09	31,71	68,29	34,38	65,62	100
3	În penitenciar găsesc întotdeauna deținuți care mă ajută la nevoie	67,56	32,44	50	50	39,09	60,91	43,90	56,10	51,13	48,87	100
4	Nu am pretenții în penitenciar pentru că sunt alături de deținuți cu autoritate	45,94	54,06	59,62	40,38	53,64	46,36	43,90	56,10	43,75	56,25	100
5	Când te atașezi de un grup din detenție o duci mai ușor	32,44	67,56	42,31	57,69	34,55	65,45	26,83	73,17	25	75	100
6	Este mai bine să nu ai încredere în nimeni	48,64	51,36	69,23	30,77	56,36	43,64	60,98	39,02	78,13	21,87	100

Tabela 56

BĂRBAȚI
- Relațiile cu ceilalți deținuți -

		NERECIDIVIȘTI										Total
		18-21 ani		22-25 ani		26-35 ani		36-45 ani		peste 46 ani		
		Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	
1	Am învățat de la deținuții cu care am conviețuit lucruri mai rele decât m-aș fi așteptat	43	57	57,14	42,86	67,19	32,81	35,71	64,29	40	60	100
2	Pentru a fi protejat de unii deținuți trebuie să fac unele activități în locul lor	72	78	21,43	78,57	20,31	79,69	14,29	85,71	43,33	56,67	100
3	În penitențiar găsesc întotdeauna deținuți care mă ajută la nevoie	52	48	42,86	57,14	45,31	54,69	39,29	60,71	53,33	46,67	100
4	Nu am greutăți în penitențiar pentru că sunt alături de deținuți cu autoritate	40	60	37,50	62,50	59,38	40,62	64,29	35,71	75,67	24,33	100
5	Când te atasezi de un grup din detenție o duci mai ușor	30	70	33,93	66,07	29,69	70,31	32,14	67,86	50	50	100
6	Este mai bine să nu ai încredere în nimeni	68	32	57,14	42,86	70,31	29,69	50	50	73,33	26,67	100

Tabela 57

FEMEI
- Relațiile cu celelalte deținute -

		RECIDIVISTE										Total
		18-21 ani		22-25 ani		26-35 ani		36-45 ani		peste 46 ani		
		Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	
1	Am învățat de la deținutele cu care am conviețuit lucruri mai rele decât m-aș fi așteptat	76,92	23,08	52,34	47,66	44,90	55,10	47,37	52,63	26,67	73,33	100
2	Pentru a fi protejată de unele deținute trebuie să fac unele activități în locul lor	7,69	92,31	8,62	91,38	14,29	85,71	19,53	80,47	20	80	100
3	În penitențiar găsesc întotdeauna deținute care mă ajută la nevoie	69,23	30,77	50	50	53,18	46,82	47,37	52,63	53,33	46,67	100
4	Nu am greutăți în penitențiar pentru că sunt alături de deținutele cu autoritate	23,08	76,92	20,59	79,41	30,61	69,39	36,84	63,16	53,33	46,67	100
5	Când te atasezi de un grup din detenție o duci mai ușor	84,62	15,38	52,94	47,06	73,47	26,53	57,89	42,11	53,33	46,67	100
6	Este mai bine să nu ai încredere în nimeni	15,38	84,62	23,53	76,47	22,45	77,55	26,32	73,68	20	80	100

Tabelul 58

FEMEI
- Relațiile cu celelalte deținute -

		NERECIDIVISTE										Total
		18-21 ani		22-25 ani		26-35 ani		36-45 ani		peste 46 ani		
		Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	
1	Am învățat de la deținutele cu care am conviețuit lucruri noi, rele decât m-aș fi așteptat	64,52	35,48	71,90	28,30	51,11	48,89	37,04	62,96	41,91	58,06	100
2	Pentru a fi protejată de unele deținute trebuie să fac unele activități în locuri lor	6,45	93,55	7,55	92,45	22,22	77,78	11,11	88,89	12,99	87,01	100
3	În penitenciar găsesc înțelegerea deținute care mă ajută la nevoie	48,39	51,61	67,32	32,68	56,67	43,33	85,19	14,81	48,39	51,61	100
4	Nu am greutăți în penitenciar pentru că sunt alături de deținutele cu autoritate	27,42	72,58	41,51	58,49	55,50	44,50	37,04	62,96	58,66	41,34	100
5	Când te atacezi de un grup din detenție o dău mai ușor	87,10	12,90	77,36	22,64	64,44	35,56	66,87	33,33	29,03	70,97	100
6	Este mai bine să nu ai încredere în nimeni	33,87	66,13	30,19	69,81	22,22	77,78	18,52	81,48	16,13	83,87	100

În ce privește procesul de penitenciarizare, clarificări esențiale aduc afirmații ale deținuților care se referă la atitudinea lor față de pedeapsă (tabelele 59-62).

Tabelul 59

BĂRBAȚI
- Atitudinea față de pedeapsă -

		NERECIDIVIȘTI										Total
		18-21 ani		22-25 ani		26-35 ani		36-45 ani		peste 46 ani		
		Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	
1	Nu am putut să evit infracțiunile pe care le-am comis	49	51	51,79	48,21	70,31	29,69	46,43	53,57	66,57	33,33	100
2	Pedeapsa primită o consider dreptă	55	45	30,36	69,64	37,50	62,50	39,29	60,71	43,33	56,67	100
3	Degeaba te străduiești să arăți adevărul, pedeapsa depinde de cei care te judecă	75	25	82,14	17,86	78,13	21,87	71,43	28,57	86,67	13,33	100
4	Cunosc deținuți care pentru aceeași faptă au primit pedeapsă mai mică	75	25	71,43	28,57	67,19	32,81	67,86	32,14	53,33	46,67	100
5	În afara timpului pierdut, pedeapsa nu are alte consecințe asupra mea	57	43	37,50	62,50	54,69	45,31	46,43	53,57	60	40	100

BĂRBAȚI
- Atitudinea față de pedeapsă -

		RECIDIVIȘTI										Total
		18-21 ani		22-25 ani		26-35 ani		36-45 ani		peste 46 ani		
		Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	
1	Nu am putut să evit infracțiunile pe care le-am comis	54,05	45,95	53,85	46,15	60	40	60,98	39,02	71,88	28,12	100
2	Pedeapsa primită o consider dreptă	51,35	48,65	46,15	53,85	38,18	61,82	46,59	53,41	28,12	71,88	100
3	Degeaba te străduiești să arăți adevărul, pedeapsa depinde de cei care te judecă	62,16	37,84	86,54	13,46	75,45	24,55	73,17	26,83	78,01	21,97	100
4	Cunosc deținuți care pentru aceeași faptă au primit pedeapsă mai mică	70,28	29,72	78,85	21,15	83,64	16,36	73,14	26,86	87,50	12,50	100
5	În afara timpului pierdut, pedeapsa nu are alte consecințe asupra mea	56,76	43,24	59,62	40,38	52,71	47,27	65,85	34,15	43,75	56,25	100

Tabelul 61

FEMEI
- Atitudinea față de pedeapsă -

		NERECIDIVISTE										Total
		18-21 ani		22-25 ani		26-35 ani		36-45 ani		peste 46 ani		
		Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	
1	Nu am putut să evit infracțiunile pe care le-am comis	24,19	75,81	39,82	60,18	51,11	48,89	57,41	42,59	54,84	45,16	100
2	Pedeapsa primită o consider dreptă	33,87	66,13	49,66	50,34	26,67	73,33	16,67	83,33	35,48	64,52	100
3	Degeaba te străduiești să arăți adevărul, pedeapsa depinde de cei care te judecă	85,48	14,52	69,81	30,19	78,83	21,17	81,48	18,52	79,10	20,90	100
4	Cunosc deținute care pentru aceeași faptă au primit pedeapsă mai mică	59,68	40,32	71,70	28,30	76,67	23,33	77,78	22,22	48,39	51,61	100
5	În afara timpului pierdut, pedeapsa nu are alte consecințe asupra mea	43,55	56,45	45,28	54,72	47,78	52,22	48,15	51,82	51,61	48,39	100

FEMEI
- Atitudinea față de pedeapsă -

		RECIDIVISTE										Total
		18-21 ani		22-25 ani		26-35 ani		36-45 ani		peste 46 ani		
		Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	
1	Nu am putut să evit infracțiunile pe care le am comis	30,77	69,33	58,82	41,18	40,82	59,18	52,63	47,37	33,33	66,67	100
2	Pedeapsa primită o consider dreptă	46,15	53,85	44,12	55,88	59,18	40,82	57,89	42,11	53,33	46,67	100
3	Degeaba te străduiești să arăți adevărul, pedeapsa depinde de cei care te judecă	53,85	46,15	73,53	26,47	71,43	28,57	78,15	21,85	86,67	12,33	100
4	Cunosc deținute care pentru aceeași faptă au primit pedepse mai mici	69,23	30,77	67,65	32,35	61,22	38,78	73,78	26,22	53,33	46,67	100
5	În afara timpului pierdut, pedeapsa nu are alte consecințe asupra mea	46,15	53,85	67,65	32,35	57,14	42,86	31,58	68,42	53,33	46,67	100

Astfel, peste jumătate din subiecți declară că „nu au putut să evite infracțiunile pe care le-au comis“, fiecare prezentând „motive“ elaborate în majoritatea cazurilor, înainte de comiterea faptei. Referindu-se strict la executarea pedepsei, afirmă că „în afara timpului pierdut, pedeapsa nu are alte consecințe asupra mea“. Această opinie, exprimată în procente destul de mari, precum și cele referitoare la obiectivitatea aplicării pedepselor, deși cronate, dovedesc în mare măsură existența reală a procesului de penitenciarezare.

O imagine interesantă oferă o investigație comparativă realizată în 1987 și 1994 referitor la semnificația pe care o acordă diversele categorii de deținuți șederii în penitenciar.

În cadrul investigației realizate, deținuții și deținutele au fost solicitați să exprime printr-un singur cuvânt ce reprezintă pentru fiecare detenția. Analizând răspunsurile, le-am grupat în două categorii:

a) *descriptive* - redând un punct de vedere impersonal, bazat pe comparații superficiale, uneori metafore nerecușite sau denumirea unor aspecte neesențiale ale mediului penitenciar; am delimitat două subgrupe: denumiri cu un conținut neutru, metaforic, și denumiri ce exprimă conformismul, de regulă, consensul deținuților asupra ceea ce cred ei că ar vrea cadrele să li se spună:

b) *termeni evaluativi* - care exprimă aprecieri ale detenției prin prisma reacțiilor personale, estimări ale influenței colectivității sau regimului penitenciar, precum și atitudinea față de viitor.

Repartizarea termenilor în subgrupe a fost următoarea:

- *termeni descriptivi-neutri (metaforici)*: catastrofă, labirint, foc, capcană, prăpastie, cerc funebru, cumpănă, pericol, Sahara, libertate, infern (purgatoriu), întinerie, slăbiciune, cavou, pace etc.;

- *termeni descriptivi-conformişti*: reeducare, durere, şcoala vieţii, surghiun, lanţuri, meditaţie, despărţire, tristeţe, înţelepciune, corectitudine, învăţătură de minte etc.

- *termeni evaluativi privind propria persoană*: suferinţă, ruşine, chin, groază, ratare, dezastru, dor, demoralizare, reculegere, înrăire, coşmar, pată, etc.;

- *termeni evaluativi privind colectivitatea deţinuţilor sau regimul penitenciar*: calvar, umilinţă, dezumanizare, rău, mizerie, timp mort, supunere, jignitor, nervi, răutate etc.

- *termen evaluativ privind perspectiva de viitor*: reabilitare.

În funcţie de sex, vârstă şi starea de recidivă, repartizarea procentuală în cele cinci subgrupe în 1987 a fost aceea prezentată în tabelul 63; la bărbaţii de 18-21 de ani nu s-a ținut cont de starea de recidivă, iar la femei repartizarea nu s-a realizat în funcţie de vârstă, deoarece diferenţele erau statistic nesemnificative.

Tabelul 63

Semnificaţia şederii în penitenciar pentru deţinuţi
(rezultate din 1987)

Sexul	Vârsta	Starea de recidivă	Descriptiv		Evaluativ			Total
			Neutru metaforic	Conformist	Privind persoana sa	Privind colectivitatea sau regimul penitenciar	Privind perspectiva de viitor	
Bărbaţi	18-21 ani		9,29	36,42	40	9,29	5	100
	22-25 ani	Recidivişti	14,29	25	25	33,92	1,79	100
		Nerecidivişti	9,62	23,08	28,85	30,77	7,68	100
	26-35 ani	Recidivişti	4,55	11,82	38,17	23,64	1,82	100
		Nerecidivişti	6,25	35,93	37,50	15,63	4,69	100
	36-45 ani	Recidivişti	7,52	35,59	39,02	17,07	-	100
		Nerecidivişti	14,29	35,72	32,14	10,71	7,14	100
	peste 46 ani	Recidivişti	9,38	50	12,50	28,12	-	100
Femei		Nerecidivişti	3,33	73,34	13,33	6,67	3,33	100
		Recidiviste	20	29,25	37,69	11,54	1,54	100
		Nerecidiviste	19,31	23,45	38,97	17,24	1,03	100

În general, observăm că 40% din răspunsuri sunt descriptive şi 60% evaluative, ponderea principală având-o răspunsurile descriptiv-conformiste şi cele evaluative privind propria persoană. La bărbaţi, răspunsurile conformiste cresc odată cu vârsta, ajugând la recidiviştii de peste 46 ani să ocupe jumătate din total, iar la nerecidivişti, 73,34% din răspunsuri.

Evaluări negative privind colectivitatea deţinuţilor şi regimul penitenciar, în sensul că acestea constituie surse puternice de stres, găsim în general puţine, sunt 20% pe ansamblu, excepţie făcând bărbaţii de 22-25 ani (unde recidiviştii

furnizează un procent de 33,92%, iar nerecidiviștii de 30,77%) și recidiviștii de peste 46 ani, unde ponderea este de 28,12%.

La femei, aproximativ jumătate din răspunsuri sunt neutre și conformiste și 38% cuprind evaluări privind conștiințele detenției asupra propriei persoane. Pentru ele nu prezintă un interes deosebit viitorul, relațiile cu celelalte deținute sau respectarea normelor de regim.

În 1994 am reluat investigația pe un lot de 1.285 deținuți (1.111 bărbați - 529 recidiviști, 482 nerecidiviști; 174 femei - 73 recidiviste, 101 nerecidiviste). Rezultatele sunt cele din tabelul 64.

Tabelul 64

Semnificația șederii în penitenciar pentru deținuți
(rezultatele din 1994)

			Descriptiv			Evaluativ			Total
Sexul	Vârsta	Starea de recidivă	Neutru metaforic	Conformist	Privind persoana sa	Privind colectivitatea sau regimul penitenciar	Privind perspectiva de viitor		
Bărbați n = 529 Nerecidiviști = 482	18-21 (98)	Recidiviști	24	33,34	8,33	16,66	33,34	8,33	100
		Nerecidiviști	74	37,83	22,98	16,21	2,70	20,28	100
	22-25 (282)	Recidiviști	155	41,29	9,03	26,45	14,85	8,38	100
		Nerecidiviști	127	37,79	18,89	26,77	3,96	12,59	100
	26-35 (395)	Recidiviști	220	44,09	10,90	26,36	7,75	10,90	100
		Nerecidiviști	175	34,88	9,14	26,85	14,28	14,85	100
	36-45 (189)	Recidiviști	104	39,44	20,19	25	9,61	5,76	100
		Nerecidiviști	85	43,56	7,05	24,70	10,58	14,11	100
	peste 46 (47)	Recidiviști	26	50	15,38	26,94	3,84	3,84	100
		Nerecidiviști	21	33,33	9,54	42,85	14,28	-	100
Femei		Recidiviști	73	6,84	21,91	58,94	9,58	2,73	100
		Nerecidiviști	101	5,94	21,78	66,34	5,94	-	100

În ce privește noțiunile folosite de deținuți, nu sunt diferențe față de eșantionul din 1987, dar repartizarea procentuală pe cele cinci categorii este puternic modificată, cele mai mari frecvențe înregistrându-se în zonele **neutru, conformist și perspectiva de viitor**.

În tabelul 65 redăm spre exemplificare procentele înregistrate de deținuții bărbați cu vârsta de 26-35 de ani:

Tabelul 65

Anul	Starea de recidivă	Descriptiv		Evaluativ			Total
		Neutru (metaforic)	Conformist	Privind persoana sa	Privind colectivitatea sau regimul penitenciar	Privind perspectiva de viitor	
1987	Recidiviști	4,55	31,82	38,17	23,64	1,82	100
	Nerecidiviști	6,25	35,93	37,50	15,63	4,69	100
1994	Recidiviști	44,09	10,90	26,36	7,75	10,90	100
	Nerecidiviști	34,88	9,14	26,85	14,28	14,85	100

Urmărind „deplasarea” procentelor, pot fi formulate două explicații: ori semnificația penitenciarului s-a schimbat pentru populația penală, ori deținuții din 1994 sunt total diferiți de cei din 1987. În ce privește caracteristicile populației carcerale, consider că nu au apărut modificări importante (sex, vârstă, studii, mediu de proveniență). În schimb, în noile condiții sociale capacitatea indivizilor de a risca pentru a-și realiza aspirațiile a crescut foarte mult. În interviurile realizate, deseori deținuții au apreciat că merită să stai în penitenciar câțiva ani dacă ai reușit să dai o „mare lovitură”. De asemenea, în ultimii ani se constată că deținuții nu se mai simt etichetați cu aceeași intensitate cu care acest sentiment era prezent înainte de 1990. Desigur, la interpretarea rezultatelor vor trebui luate în calcul și condițiile de viață mult mai bune care sunt acum în penitenciar, inclusiv modificările regimului de detenție (în sensul ameliorării lui).

5.3. PSIHOLOGIA PERSOANEI DEȚINUTE

Fenomenul de devianță este de obicei înțeles ca un fapt psihologic, deși el este în primul rând sociologic. De exemplu, deși nevroza se manifestă ca boală individuală, existența ei are o origine colectivă și trebuie înțeleasă ca **rezultat** al acestui proces colectiv. Astfel, se va putea vorbi de o **nevroză socială** pe baza analizei faptelor sociale sau de grup care prezintă caracteristicile nevrozei. Deci plecând de la nevroza individuală se va ajunge, găsind simptome comparabile, la nevroza grupului social.²⁵

Când abordăm devianța, procesul este exact invers: nu există o personalitate deviantă, ea (devianța) fiind un fenomen colectiv. Când se vorbește de devianță, se au în vedere grupuri cu comportamente neacceptate de colectivitate. Devianța privește ființa socială în întregul ei, pe acest fond putându-se face individualizări. Examinând psihologic un delinvent, acesta va fi găsit psihotic sau debil mintal, dar nu în aceasta constă devianța: el este deviant **nu prin originea tulburării sale**, ci prin apartenența la grupul **considerat deviant**. Există grupuri deviante prin refuz și revoltă, prin marginalizare (pasivă sau activă), prin inadaptare (pasivă sau activă). Ajungem astfel la concluzia că **efectul de grup** preexistă acțiunii individuale. Chiar când există comportamente simbolice - a fuma, a purta părul lung -, ele au valoarea de simbol în măsura în care individul aderă la un grup. Gestul nu este simbolic când este efectuat de unul singur! De aceea a căuta rădăcinile devianței doar în zona psihologică a ființei umane, este insuficient. Fenomenele sunt multiple și trebuie evitată rămânerea într-un cadru unic de explicație. Devianța este un bun exemplu al complexității și diversității umane.

Fenomenul actual al devianței depășește cu mult realitatea unei aventuri individuale provocată de antecedente personale. În această situație nu s-ar putea explica de ce devianța a devenit o caracteristică a societății actuale, decât plasând

²⁵ K. Horney, *The Neurotic Personality of Our Time*, Norton, New York, 1964, pag. 93.

istoria individuală în interiorul celei globale (de ce în ziua de azi copiii sunt mai puțin iubiți de părinții lor decât în alte perioade istorice?). Există un joc dublu al proceselor individuale care conduc la un comportament marginal și al structurilor sociale care produc marginalizarea unor grupe de indivizi. Există un consens asupra faptului că devianța este în același timp o transgresiune a unei norme, o rea integrare a individului care asimilează rău valorile dominante, dar și o dezvoltare a instituțiilor care resping grupurile care nu corespund modelelor conforme cu buna funcționare socială. Diferențele între inadaptare, excludere, marginalizare, devianță nu vor fi niciodată foarte clare. Ceea ce se agravează în devianță și se leagă de diverse alte fenomene este această „*incapacitate respinsă*“ care sfârșește până la urmă în delinvență. Desigur, se va reține că delinvența este doar un fenomen al devianței.

Devianța apare acolo unde societatea traversează o criză de adaptare. Pentru Merton, devianța rezultă din disocierea dintre structura socială și mijloacele la care poate apela individul pentru a-și atinge scopurile.²⁶ Pentru D. Szabo²⁷, apariția societății de masă, cu o nouă cultură, provoacă pentru individ probleme de adaptare la mașinismul și urbanizarea exagerată. „Cultura de masă“ provoacă apariția *minorităților handicapate cultural*.

*
*   *

În condiții normale oamenii pot fi înțeleși după legități, dar departe de echilibru, conduitele lor devin specifice. Prima intrare în penitenciar pune multe probleme în fața destinului și cu cât le va rezolva mai repede cu atât sentimentul de *străin* se va diminua. Va începe cu explorarea treptată a mediului și va continua cu învățarea argoului; se va desemna în fața „uitării“ celor de afară și se va replia pe sine. Trecutul și viitorul vor fi abandonate pentru un prezent căruia i-au fost construite noi sensuri simbolice. În dialogul cu ceilalți, vinovăția se poate transforma în culpabilitate, dar cel mai frecvent procesul este invers.

Vulnerabilitatea personalității iese în prim plan: dizarmoniile, trebuința exagerată de stimă, învățărilor patologice, evenimentele vieții din ultimii ani, ignoranța, structura imaginii de sine și multe altele pot fi surse ale dificultăților de relaționare cu personalul și cu ceilalți deținuți.

Deținuții au o intensă trebuință de a fi percepuți ca provocând simpatie: ei își atribuie calități deosebite și se prezintă ca victime ale unor împrejurări de neevitat. Confesiunile au diverse motivații: nevoia de confirmare a propriei versiuni, nevoia de ajutor, nevoia de eliberare dintr-o tensiune, nevoia de a impresiona/epata.

²⁶ R. Merton, *Elements de théorie et de la méthode sociologique*, Plon, Paris, 1965.

²⁷ D. Szabo, *Société de masse et inadaption psychoculturelle*, Revue française de sociologie, Paris, 1965.

Factorul care se impune cu brutalitate, având consecințe ample asupra deținuților nou depuși, este constituit de supraaglomerarea închisorii. Un penitenciar este supraaglomerat când a fost depășită capacitatea sa de cazare, fapt ce afectează vizibil condițiile de viață ale deținuților. Determinarea pragului de aglomerare este desigur o problemă organizațională care implică evaluarea modului cum se asigură serviciile esențiale pentru populația carcerală: siguranța deținerii, hrănirea, asistența medicală, curățenia, activitățile recreative.²⁸

Din punctul de vedere al deținutului, efectele supraaglomerării sunt situate pe multiple planuri: crește sentimentele negative (mânie, depresie), se pierde controlul situațiilor, scade posibilitatea anticipării comportamentelor colegilor de cameră, se pierde libertatea de mișcare în spațiul atribuit, crește stimularea interpersonală (prin contactul ochilor, vocii, mirosului și mai ales, prin intimitatea conversației). La toate acestea se adaugă o prăbușire psihosocială: ierarhiile de dominață sunt bulversate, agresivitatea crește, serviabilitatea scade, judecățile de valoare devin severe.

Iată și alte câteva mecanisme prin care se ajunge la supraaglomerare (care va genera sentimentul de îngrămădire): decalajul dintre deținuți care se eliberează și noii sosiți în închisoare; creșterea duratei medii a pedepselor executate; creșterea numărului deținuților cu pedepse mari; lipsa posibilităților ca deținuții să lucreze sau să facă sport (ca urmare, stau tot timpul în cameră).

Mai încet sau mai repede se instalează la mulți deținuți o intoleranță emoțională față de ambianța penitenciară: procesul începe cu aspectele privind condițiile fizice ale detenției - spațiu restrâns, mirosuri neplăcute, somn dificil, baie posibilă doar când este programat, zgomot permanent; fenomenul continuă cu cele rezultate din relațiile interumane - agresivități verbale, zvonuri absurde, vorbărie interminabilă, opinii divergente, practici anormale la vedere în sfera sexualității, înstrăinarea cu forța a unor bunuri personale, umilințe de tot felul care adâncesc o dată în plus sentimentul singurătății. Reveriile devin frecvente, șederea îndelungată în fața ferestrei se accentuează, regresivitatea la trebuințele fiziologice este tot mai profundă. Când devii „nimeni”, când statutul persoanei dispare, problema demnității pare un lux inutil. Apar bizarerile comportamentale, excesele, minciunile, vidul interior: este perioada resentimentelor în care totul este devalorizat (familie, rude, prieteni, chiar propria persoană); iar dorința de răzbunare este foarte puternică. Se fac denunțuri, se deschid procese de divorț, se refuză vizita familiei, nu se răspunde la scrisori. Din observațiile mele, această perioadă se instalează la aproximativ doi ani de la depunerea în penitenciar și durează uneori destul de mult (câțiva ani). Autorăniirile, greva foamei, înghițirile de obiecte - cuie, acc, sârme, bare de la pat - sunt foarte frecvente. „Complexul zidurilor”²⁹ este autotputenic:

²⁸ *Tehnica administrării închisorilor aglomerate*, Institutul Corecțional Național, Institutul de Justiție și Criminalistică, South Salem, New York, 1989.

²⁹ J.-H. Syr, *Les prisons françaises en 1990: où en est la banalisation pénitentiaire?* în „Problèmes actuels de science criminelle”, Presse Universitaire D'Aix-Marseille, 1991, pag. 79.

dezimăgit de ce se află în jurul său, deţinutul se refugiază în sine, dar dacă nici aici nu găseşte nimic, se cufundă total în condiţia de deţinut.

Cu toate aceste consideraţii pesimiste, după un timp deţinutul se linişteşte: cere să iasă la muncă, primeşte diferite responsabilităţi, participă la întrecerile sportive, continuă cursurile şcolare, se califică într-o nouă meserie, citeşte **Biblia**, ia parte la bucuriile şi necazurile celorlalţi...

Pregătirea pentru liberare se referă la cele câteva săptămâni dinaintea liberării, când deţinutul este supus unui program special de instruire: i se dau sfaturi practice privind modul de rezolvare a problemelor pe care le va întâlni imediat după punerea în libertate, mai ales cele referitoare la noul loc de muncă şi la modul de comportare.

Desigur, liberarea pune problema noii identităţi sociale a persoanei: după executarea unei pedepse cu închisoarea, omul este privit altfel de către cei din jur, în special cu neîncredere. E o chestiune mai ales de tărie morală a trăi în noile condiţii, când trebuie să faci faţă la multe cerinţe, comparativ cu numărul lor redus din timpul executării pedepsei.

Sintetizând problemele legate de procesul de penitenciarizare, apreciez că acesta cuprinde patru etape:

- prima etapă, **de acomodare**, este dominată, din punctul de vedere al deţinutului, de teamă şi supunere, de efortul individual de a trăi în noul mediu de viaţă: sentimentul de părăsire şi neputinţă este puternic;

- a doua etapă, **de adaptare**, este centrată pe căutarea recompenselor şi câştigarea bunăvoinţei cadrelor. Activitatea deţinutului urmează secvenţa cunoaştere-valorizare-conduită. Mai clar: în prima perioadă a detenţiei, condamnatul este un atent observator a tot ce se întâmplă în jurul său şi în urma evaluării (valorizării) persoanelor, normelor şi valorilor formale şi informale adoptă o conduită sau alta;

- a treia etapă, **de participare**, când individul nu se mai simte străin faţă de ceilalţi, are anumite satisfacţii în urma muncii depuse şi un comportament activ în cadrul relaţiilor interpersonale: desigur măsura participării este determinată de gradul de maturizare psihosocială a fiecărui subiect în parte şi de acceptarea sa de către ceilalţi (frecvent între deţinuţi se constată izolarea unuia a cărui faptă sau istorie personală suscită oprobriul tuturor);

- a patra etapă, **de integrare**, este caracterizată prin dependenţa accentuată a individului de grupul din care face parte şi de menţinerea unei stări de echilibru în plan somatopsihic.

Această ultimă etapă o putem împărţi în trei perioade, corespunzătoare nivelului de integrare a individului în mediul penitenciar:

- a) **nivelul integrării sociale** - în care s-au armonizat relaţiile dintre deţinut şi grup, contactele interpersonale sunt intense iar atitudinile sunt cele împărtăşite de tot grupul; individul a aderat la scopurile comune şi are un rol social relativ bine determinat în cadrul grupului. Adeziunea sa poate fi doar superficială, menţinându-se în intimitate un criticism secret pentru mare parte din membrii grupului;

b) **nivelul integrării psihosociale** - conduita deținutului este exclusiv funcție de statutul actual, sursele de stres devin mai puține (își pierde semnificația) sau își diminuează forța;

c) **nivelul integrării subculturale** - la acest nivel deținutul a interiorizat sistemul de valori și norme informale ale grupului de apartenență, devenind un purtător activ al acestora în viața de zi cu zi pe timpul executării pedepsei.

5.4. TIPOLOGIA DEȚINUȚILOR

Cred că tot ce am scris până acum în lucrare - original sau inspirat de imensa bibliografie parcursă -, nu conduce spre formularea unei tipologii a persoanelor care execută o pedeapsă privativă de libertate. Acest lucru ar putea să surprindă, căci aspirația oricărui practician este reducerea diversității umane cu care lucrează zi de zi la un număr rezonabil de **tipuri**, care să permită diagnoze rapide și mai ales prognoze sigure. Toate încercările specialiștilor se referă mai ales la tipologia delincvenților aflați în libertate și aproape de loc la deținuți. Așa cum se va vedea, aceste tipologii sunt departe de a oferi un sprijin concret personalului din închisori.

C. Lombroso³⁰ distinge criminalul înăscut, criminalul epileptic, criminalul pradă unei pasiuni irezistibile, criminalul cu spirit slab și delinquentul ocazional. E. Ferri (1897) vorbește despre criminalul de ocazie și criminalul din obișnuință (cu spirit slab, deviantul mintal și criminalul învederat). „Asociația internațională a criminaliștilor” (1897) propune următoarea tipologie:

- criminalul ocazional;
- criminalul cu capacitate redusă de adaptare la legile sociale, dar care se poate redresa prin pedepse date de tribunale;
- criminalul a cărui adaptare la societate nu este scontată, speranța de recuperare fiind pierdută.

Denis Szabo propune în tratatul său de criminologie³¹ clasificarea delincvenților în:

- periculoși (înrădăcinare criminală, disocialitate, egocentrism exagerat);
- marginali (cu deficiențe psihologice ușor de remediat);
- înaturi (care s-au identificat cu scheme de comportament deviant și criminal);
- cu structură nevrotică (nu acceptă rolurile sociale, sunt inegali în timp, explozivi).

La al șaselea Congres al Organizației Națiunilor Unite (Venezuela, 1980) referitor la prevenirea crimelor și tratamentul delincvenței, care a avut ca temă „Tratamentul în afara stabilimentului penitenciar și consecințe asupra

³⁰ C. Lombroso, *Omul delinquent*, Editura Măiastra, București, 1992.

³¹ D. Szabo, *Criminologie*, Les Presses de l'Université du Montréal, cap. III, Montréal, Canada, 1965.

deţinutului³²; a fost formulată de către secretariatul congresului tipologia următoare:³²

- delinquentul **înveterat**: comportament repetitiv obişnuit, agresivitate persistentă, indiferenţă absolută în privinţa consecinţelor, infracţiuni deosebit de grave, frecvent diagnostic psihiatric sau psihologic de „anormal”;

- delinquentul **primejdios**: criterii - infracţiune gravă, numărul de infracţiuni săvârşite anterior, starea mintală, posibilitatea ca delinquentul să continue să fie o ameninţare pentru securitatea publică dacă este pus în libertate:

- a) „*caracter primejdios*”: manie fără delir, atavism, deficienţă endocrină, psihopatie, personalitate cronic antisocială, mentalitate criminală;

- b) „*criminalul primejdios*”: impulsiv, incapabil de a simţi culpabilitatea-ruşinea-anxietatea, fără ideal în viaţă, brutal (mai ales sub influenţa alcoolului);

- delinquentul **difficil**: produce greutatea autorităţilor corecţionale din cauza personalităţii sale; este produsul concepţiilor specifice vieţii în închisoare; refuză să se conformeze regulamentelor, are proaste relaţii, nu se poate avea încredere în el, poate înceta să fie difficil odată ce este în libertate;

- **deţinutul pe termen lung**: problematica este determinată de privarea de responsabilitate, de izolare şi alienare;

- **inadaptatul social**: cel care nu se conformează exigenţelor unei pedepse de alt tip decât închisoarea, suferă de o boală sau de o deficienţă mintală, are probleme speciale (sexuale, alcoolism, se droghează); social, el inspiră frică.

Revenind la experienţa personală cu deţinuţii, se impun câteva concluzii. Dincolo de durata pedepsei, administraţia penitenciarului primeşte în custodie două categorii de deţinuţi: **cei care se consideră vinovaţi şi cei care neagă orice vinovăţie**. Interpretarea lor asupra faptelor şi mai ales, comportamentul în timpul detenţiei sunt diferite. Cei din urmă au frecvent crize depresive, cu toate consecinţele care decurg de aici.

O a doua distincţie care trebuie făcută este determinată de nivelul cultural al deţinuţilor: **cei cu studii** sunt mai socializaţi, compensează prin imaginar frustrările inerente închisorii, depun eforturi pentru a se menţine la un nivel acceptabil de civilizaţie (vorbiie elegantă, îmbrăcăminte curată, politeţe cu cei din jur, legături strânse cu familia, abonaţi la presă, deschişi la dialog etc.). Ceilalţi sunt marcaţi de eşecurile existenţiale înregistrate până atunci; pentru ei viaţa nu mai e o construcţie permanentă, ci o vieţuire pur şi simplu. Ei ar putea fi numiţi „**cei care nu au ce pierde**”, pentru că nu au „carte”, nu au o calificare, nu au familie, nu au casă, nu au sănătate, nu au pe nimeni.

A treia remarcă are în vedere dinamica stării de sănătate mintală pe timpul executării pedepsei: o primă categorie **îşi păstrează echilibrul sufletesc** datorită

³² Revista de ştiinţă penitenciară, nr. 1-2/1990, pag. 31-67, (revistă editată de Direcţia Generală a Penitenciarelor).

unor caracteristici de forță ai eului (diagnosticați eficient cu Inventarul de Personalitate California);³³ a doua categorie o formează cei care intră în penitenciar cu **dizarmonii ale personalității**, care se accentuează, deși uneori deținuții au certe beneficii din acest refugiu în boala psihică; a treia categorie se referă la cei care, pe un fond de normalitate - au **căderi depressive**, în care nevoia lor de ajutor trebuie satisfăcută în mod calificat.

În sfârșit, din perspectiva administrației penitenciarului, deținuții se mai împart în cei care **muncesc** și cei care **nu muncesc**. Este greu de înțeles pentru cei din afara sistemului penitenciar ce înseamnă „ieșirea la muncă”: ritualul părăsirii închisorii în fiecare dimineață, schimbarea echipamentului penal cu cel de lucru, fixarea normelor pentru ziua respectivă, controlul calității operațiilor, problemele legate de protecția muncii, lucrul în echipă, întreținerea utilajelor, subordonarea în fața unor deținuți cu studii care conduc practic operațiile, pauza de masă, schimbarea echipamentului de lucru cu cel penal, îmbarcarea în mașini la terminarea zilei, ritualul intrării în închisoare, apelul, baia... Implicațiile muncii pentru deținuți sunt imense. Dar cei care pot munci sunt puțini pentru că nu au ce sau nu au calificarea necesară. Pentru aceștia, detenția este un calvar...

Când citim despre penitenciare (vezi anexa 12) suntem frapați că nu se fac referiri decât la probleme organizatorice și la cele privind regimul aplicat deținuților. Tipologiile „apar” abia odată cu venirea specialiștilor în probleme umane.

³³ N. Bogatu, *Dimensiuni individuale și psihosociale ale capacității de adaptare la cerințele specifice de rol*, rezumatul tezei de doctorat, 1991, pag. 7-8, Universitatea București.

PSIHOLOGIA RECIDIVEI

Dacă primul contact cu lumea închisorii este atât de traumatizant și are consecințe atât de ample pentru individ și cei apropiați lui, cum se explică recidiva și chiar multirecidiva unor deținuți? *Eșecul - sau succesul - tratamentului penitenciar* poate fi evaluat după numărul recidiviștilor din închisori? Oare recidiva înseamnă dobândirea de către individul liberat din prima detenție a unei *mai mari capacități de a risca*? Existența închisorilor speciale pentru recidiviști ar putea schimba cu ceva situația?

În fața prezenței obsedante a recidiviștilor chiar în interiorul instituției a cărei principală funcție este să-i izoleze și să reducă infracționalitatea, pare mai important să discutăm despre personalitatea acestor deținuți decât de fenomenul reiterării actelor ilegale.

În literatura de specialitate găsim diverse categorii de recidiviști: *ocazionali și marginali* la J. Pinatel,³⁴ *pseudo-recidiviști* (comiterea faptei are un caracter fortuit), *recidiviștii ordinari* (cu caracter dificil și care caută situațiile favorabile pentru infracțiuni) și *recidiviștii din obișnuință* (care sunt respinși de ordinea socială) la P. Cannat.³⁵ Acest mod de clasificare este, desigur, empiric, dar el se bazează pe o gnoseologie construită în timp și care-i conferă caracterul unei evidențe: ea pornește de la necesitățile de gestiune ale aparatului carceral, dar și de la caracteristicile proprii populației condamnate, având scop final să diversifice tratamentul penitenciar.

Cu toate acestea, grupul destul de numeros al recidiviștilor pune pentru specialiști problema existenței față de deținuții obișnuiți a unor diferențe în ce privește modul de viață și atitudinile lor. Această **diferență** este unul din argumentele care justifică dezbaterile frecvente asupra instaurării stabilimentelor speciale sau cu securitate întărită. Pentru reformatori, **recidiviștii reprezintă simbolul eșecului oricărei măsuri de recludiune penală, al neputinței tratamentului penitenciar.** Diferitele clasificări și subclasificări sfârșesc prin a funcționa ca un fel de profeție autojustificatoare: ca rezultat, prognosticul se confirmă întotdeauna. Unica resursă a practicienilor este să se aprofundeze și mai mult în **mania clasificării prin resegmentare**, care permite să se extragă din rest încă un

³⁴ J. Pinatel, *Le criminologie*, Les éditions ouvriers, Paris, 1979.

³⁵ P. Cannat, *La reeducation des delinquants recidivistes*, I.A. Melun, Paris, 1955.

ultim rest. Această strategie a ultimului rest este mijlocul sigur de a nu pierde speranța, permițând sistemului penal să repare o eventuală eroare de prognostic.³⁶

Distingem printre teoriile penale, *teoriile retributiviste* orientate spre trecut, adică în căutarea unei adecvări între pedeapsă și actul pe care îl sancționează acesta și *teoriile utilitariste* îndreptate spre viitor, adică atribuindu-se pedepsei efectul așteptat: schimbare, neutralizare sau readaptare.

Aceste ultime funcții ale pedepsei, nu au desigur, statut egal, nu apar totdeauna în stare pură, nici nu se aplică fără deosebire la toate pedepsele. Totuși ele au un fundament comun: chiar dacă efectele scontate diferă, se aplică totdeauna comportamentului infractorului pedepsit sau al acelor care vor fi tentați să-l imite. Pedepsa vizează mai întâi să fie „utilă societății“, prin reeducarea comportamentelor prohibite prin dreptul penal.

Mai trebuie notat faptul că aceste efecte, uneori cumulate, sunt așteptate în principal de la pedepsele cele mai grele: anterior de la pedeapsa cu moartea, astăzi în mod esențial închisoarea,³⁷ mai puțin amendă sau alte pedepse ce-și găsesc domeniul de aplicare în afara închisorii. Efectele așteptate privesc deci, mai ales infracțiunile pedepsite prin privare de libertate sau amenințarea cu privare de libertate.

Prin această optică, cele trei categorii descrise de practicieni vor servi teoreticienilor pedepsei pentru a ilustra unul sau altul din *modelele de penalitate*: la delincvenții **ocazionali** se va aplica o pedeapsă de intimidare, celor ce sunt capabil de a fi **reformați**, o pedeapsă reeducativă, și în sfârșit, cei ce **nu pot fi reformați** trebuie să fie făcuți inofensivi, adică neutralizați printr-o pedeapsă cu durată mare. Însuși controlul strict al acestei a treia grupe constituie sarcina centrală și cea mai urgentă a oricărei politici criminale.

Funcțiile utilitariste ale închisorii sunt dezmințite de existența recidiviștilor: prin definiție, **un recidivist nu a fost nici intimidat, nici readaptat printr-o pedeapsă precedentă**. De fapt, în sistemul de gândire al dreptului penal, singura măsură posibilă a rezultatului închisorii rezidă în măsurarea efectului sau prin sădare: se va estima că intervenția penală produce un efect pozitiv dacă nivelul celor care „*recad în păcat*“ tinde să se micșoreze. Or, singurul indicator posibil este reiterarea intervenției penale. **Ceea ce se numește nivel de recidivă nu este decât desemnarea a ceea ce sistemul nu este capabil să elimine.**

Numeroase lucrări efectuate cu metode statistice uneori foarte sofisticate, au fost conduse în cadrul acestei scheme de gândire. Ele au confirmat, cu mai multă sau mai puțină precizie, în funcție de criteriile utilizate, permanența unei propoziții deloc neglijabile a recidivelor după sancționarea carcerală, interpretate ca o probă a unei incapacități recurente a închisorii în atingerea scopului care i-a fost fixat.

³⁶ C. Faugeron, L. Boulaire, J.-H., *Quelques remarques a propos de la recidive*, Kriminologiques, Université de Lausanne, 1/1993, pag. 15.

³⁷ A. Pires, *Le devoir de punir, le retributivisme face aux sanctions communautaires*, „Revue Canadienne de Criminologie“, Juillet, 1990, pag. 441-460.

Toate observațiile asupra funcționării sistemului penal au pus în evidență un proces de selecție a populațiilor încarcerate după tipul de delinvență, caracteristicile socio-profesionale ale autorilor și poziția actorilor sistemului penal. De altfel, la un tip egal de infracțiune, probabilitatea de a fi încarcerat este cu atât mai mare cu cât autorul infracțiunii prezintă caracteristici de instabilitate socială și dacă, mai ales, a mai suferit condamnări precedente.³⁸ Această supra-încărcare statistică a persoanelor deja condamnate se cumulează, de altfel, cu dispozitivul juridic al „recidivei legale”, care, agravând incriminările, sporește posibilitatea unei sancțiuni mai severe.

Acum ne punem întrebarea dacă recidiva, mai degrabă decât un indicator al rezultatului închisorii, nu capătă aspectul unui indicator al procesului penal, cu atât mai mult cu cât închisoarea apare ca o instituție de „specializare” și de „învățare a crimei”, culminând cu o creștere a recidivei, în loc de o reducere a acesteia. Această alunecare a sensului, în mod special pusă în valoare în anii '70 a alimentat numeroase lucrări care au reînnoit scara de reflecție asupra funcției sociale a delinvenței, iar Foucault este una din cele mai emblematice figuri ale acestui curent de opinie. În afară că nu este eficace, închisoarea - văzută de această dată ca rezultat al procesului penal - devine și nefastă. Recidiva este totdeauna interpretată ca un rezultat, chiar dacă termenii acestuia sunt inversați: **de la rezultatul unei incapacități de a face bine, s-a trecut la rezultatul unei capacități de a face rău.**³⁹

Observarea statistică a infracțiunilor și a populațiilor cel mai frecvent sancționate conduce astfel la formarea imaginii unei **delinvențe banale, deseori repetitive și aproape „în mod natural” recidivantă.** Există astfel, de exemplu, delictе ce implică persoane care folosesc stupefiante, delictе privind regimul străinilor în care intră aproape prin definiție, noțiunea de recidivă. Chiar dacă mențiunea de recidivă este focalizată, mai ales, asupra chestiunilor mai spectaculoase (personalitatea criminală, pericolozitatea, pedepsele lungi etc.), recidiva, este de la început constituită dintr-o delinvență ordinară care relevă o menținere de ordin cotidian. Scăderea nivelului de recidivă odată cu înaintarea în vârstă oferă o serioasă demonstrație. Dreptul penal nu face aici decât să înregistreze o situație a cărei explicație, se vede bine, trebuie căutată în altă parte.

Recidiva apare deci ca o demonstrație socială în care procesul penal este departe de a fi singurul în joc, cu atât mai mult cu cât soluția de încarcerare este rareori primă sau imediată: faptul de a aparține categoriilor „delinvențe” predis pune la a fi tinta dispozitivelor de acțiune socială. Un eșec „probat” în forma sa extremă de recidivism penal justifică, de altfel, intervenția socială asupra căreia cea mai mare parte a lucrărilor sociali sunt totuși fără iluzii. Ne putem întreba atunci dacă nu ar trebui să se evalueze **jocul dintre politicile penale și politicile sociale.**⁴⁰

³⁸ C.B. de Aubusson, *Hommes, peines et infractions: la légalité de l'inégalité*, „Année sociologique”, 1985, XXXV, pag. 275-309.

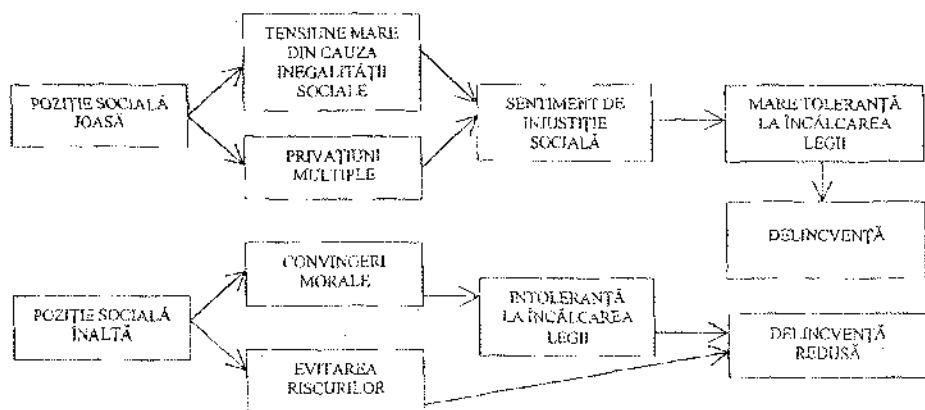
³⁹ C. Faugeron, *Le Boulaire*, J.-H., *op. cit.*, pag. 20.

⁴⁰ *Op. cit.*, pag. 24

Închisorii nu-i mai rămâne decât funcția de neutralizare, care însă nu poate fi eficace decât temporar (pe timpul executării pedepsei). Dar cine va judeca asupra momentului în care s-a obținut efectul neutralizării?

În același mod, o anumită cantitate de recidivă referitoare la infracțiunile „ordinare“ (cele ce asigură, de fapt, cea mai mare parte a clientelei închisorilor) devine un risc care trebuie asumat și apreciat la justa sa valoare. Chestiunea este să se știe în ce fel acest risc va fi girat și luat în calcul de politicile penale, **atunci când politicile sociale s-au dovedit a fi neputincioase.**

Dacă se utilizează nivelul de recidivă ca indicator al rezultatelor închisorii sau al procesului penal, atunci rămânem într-o logică a reformei închisorii sau a procesului penal. În acest caz, interpretarea eșecului este inversată: apropierea de nivelul de 100% recidivă ar semnifica faptul că numai cei asupra cărora s-a dat pronostic sigur de recidivă au fost încarcerati. Dar se constată că nivelul de recidivă este cu atât mai slab, cu cât se încarcerează mai multe persoane pentru prima dată, adică faptul că există o tendință puternică de folosire a închisorii ca o soluție de primă instanță.⁴¹ Se poate spune că s-a reușit în acest caz, să se îngrădească recidivă?

Inversând sensul dat în mod obișnuit nivelului de recidivă, se poate arăta că, departe de a însemna un eșec, un nivel important al recidivei va indica faptul că s-a acționat cu succes în triere, permițând să se evite încarcerările fără discernământ și că, de asemenea, s-a diminuat mai mult probabilitatea încarcerării viitoare. Astfel, politica tinzând spre creșterea nivelului recidivei ar putea pretinde să concureze la o diminuare a recidivei.

Fenomenul recidivei poate fi analizat plecând de la relația șomaj-criminalitate, presupusă că există în această perioadă de tranziție a țării.

⁴¹ M. Killias, *Precis de Criminologie*, Ed. Staempfli et. Cie, Berne, 1991, pag. 479 și urmât.

Când acționează două variabile - în cazul nostru **șomajul și criminalitatea** - se poate explica una prin cealaltă sau faptul că **ambele sunt o consecință a unei a treia variabile** (de exemplu, *stilul de viață*). Merton propune teoria încordării a cărei idee centrală este aceea că inegalitatea și sărăcia pot împinge individul spre crimă. Faptul că majoritatea oamenilor nu comit acte criminale este explicat prin faptul că aceștia sunt legați de ordinea convențională prin atât de multe legături încât nu se simt destul de liberi pentru a încălca legea.

În interviurile luate la revenirea în penitenciar, destul de mulți deținuți explică acest lucru prin starea de șomaj în care se aflau, care a determinat o marginalizare a lor și, mai ales, o pierdere a stimei sociale de care se bucurau. Și Merton arată că în lipsa unor mijloace legitime de a-și atinge scopurile aprobate de societate - muncă interesantă, bani, proprietate, statut etc. -, în anumite circumstanțe, unii indivizi vor încerca să obțină aceste valori prin mijloace nelegitime.

Tensiunea dintre individ și societate poate explica starea infracțională doar dacă este însoțită de o **suprastructură culturală** care promovează justificări împotriva inegalității⁴² (În comunitățile în care ierarhia umană este atribuită voinței lui Dumnezeu sau „ordinii” naturale a lumii⁴³, oamenii nu consideră diferențele de stare materială ca fiind intolerabile). Or, schimbările sociale care au loc în perioada actuală au făcut ca ideea de egalitate să marcheze profund **sentimentul de justiție al oamenilor**, mai ales al celor care beneficiază mai puțin de noile procese sociale. Ca rezultat al acestei stări, **discrepanța dintre ideologia egalității sociale și realitățile de fapt** a devenit mult mai profundă: cei privați în ziua de azi de resurse materiale se simt privați de drepturile lor umane fundamentale. Ca urmare, în perioada actuală sentimentul injustiției s-a întărit.

Desigur, sentimentul de injustiție nu duce automat la criminalitate, Merton arătând că mai pot exista alte *cinci reacții diferite la inegalitatea socială*: conformismul, inovația, ritualismul, retragerea și revolta.

Datele prezentate pe parcursul lucrării privind deținuții recidiviști permit o analiză de profunzime a aspectului motivațional al recidivei. Punctul de plecare îl constituie ideea că inegalitatea prezentă în societate nu poate fi legitimă pentru toți cetățenii. Gradul în care cineva poate obține o muncă interesantă, un venit ridicat, o viață confortabilă etc. este determinat, în primul rând, de **poziția lui pe piața muncii**: aici trebuie determinat pe ce bază se obține o asemenea poziție și dacă meritele personale joacă un rol decisiv. În acest sens, trei factori sunt semnificativi: aspectele structurale, limitele de clasă ale mediului nașterii și etica muncii (efortul).

Faptul că **mediul de proveniență** are o influență hotărâtoare asupra mărimumi salariului este deja demonstrat în literatura de specialitate. De asemenea, și ideea că în constituirea salariului **efortul** este elementul cu cea mai mică greutate (exemplul vânzătorului de ziare care devine milionar). De aici, sentimentul de nedreptate și

⁴² H. Timmerman, *Șomajul și criminalitatea*, comunicare prezentată la XI-lea Congres Internațional de Criminologie, Budapesta, 1993.

insatisfacție față de propria poziție socială poate conduce la o tensiune care crește șansele criminalității. În ce-i privește pe șomerii care au ajuns în penitenciar, apare firească întrebarea: de ce ar trebui să respecte legile, de vreme ce nu din cauza lor au fost îndepărtați de pe piața muncii? O constatare se impune: mai puțin de 10% dintre șomeri comit infracțiuni. De aceea am căutat să aflăm care sunt factorii inhibitori care împiedică pe marea majoritate a cetățenilor să nu comită infracțiuni.

Din interviurile și confesiunile deținuților au rezultat câteva domenii fundamentale de reducere a șanselor criminalității (confirmate și de literatura criminologică). Primul este **domeniul relațiilor semnificative** (familie, prieteni, colegi etc.): calitatea acestor relații îi unește pe participanți, împiedicându-i să comită fapte antisociale. Al doilea se găsește în **domeniul social**: investițiile afective în familie, educația, cariera, prestigiul, perspectivele de viitor îl determină pe individ să evalueze pierderile și profiturile pe care i le-ar aduce conduita criminală. Dacă individul va considera că pierderile potențiale sunt reduse în ce-l privește, trecerea la infracțiune nu va întârzia. Ultimul domeniu care îi poate face pe oameni să evite activitatea infracțională este reprezentat de **convingerile lor morale**. Dar aceste convingeri sunt funcții ale poziției persoanei în cadrul relațiilor sociale, modificându-se odată cu schimbarea acesteia. De aceea, șomajul prelungit va produce modificări în opiniile persoanei.

Se pare că evaluările morale ale oamenilor trebuie luate mai mult în considerare: foarte frecvent fericirea personală este apreciată prin comparație cu cea percepută la ceilalți membrii ai grupului de apartenență. De la caz la caz, indivizii care se consideră nefericiți vor „fabrica” justificări pro-infracționale.

În cadrul analizei, „frica față de sistemul judiciar” este slab prezentată la toate categoriile de deținuți, fapt explicabil, în principal, tot prin calitatea poziției sociale avute anterior venirii în penitenciar. Desigur, **șomerii vor fi „motivai” de două ori în favoarea criminalității**: ei cunosc privațiuni nu numai în comparație cu cei care au fost întotdeauna privilegiați, ci și față de foștii lor omologi. Acest lucru va face ca realitatea inegalității să fie resimțită și mai puternic.

Se impun câteva observații privind criminalitatea șomerilor: cei care au copii comit mai frecvent infracțiuni decât cei fără copii; șomerii comit mai mult infracțiuni contra proprietății (comparativ cu cei angajați, care comit crime cu violență); șomajul are un efect stimulator asupra recidivismului. Relațiile dintre delincvenți și poziția socială sunt redată în schema prezentată la pagina 113.⁴³

Din cele prezentate până acum și din schema anterioară rezultă că acest concept de „toleranță la încălcarea legii” devine important în măsura în care indică potențiala înclinare spre comiterea actelor delincvente. De aceea va trebui să ne așteptăm la mai mult comportament delinvent rezultat dintr-o mai mare tensiune în societate. Numărul în creștere al dependenților de alcool și droguri, al celor care duc o existență de vagabondaj, al celor care încearcă să se sinucidă sunt exemple de retragere sau din contră, de agresiune, în cazul delincvenței.

⁴³ H. Timmerman, *op. cit.*

Pentru a ilustra cele arătate până acum privind recidiviștii, iată concluziile a două studii realizate în 1986 pe un grup de minori și altul de deținuți adulți, reveniți în școlile speciale și penitenciare după ce beneficiaseră de decrete de grațiere.

6.1. MINORII REVENIȚI

Având în vedere faptul că în școlile speciale de muncă și reeducare din efectivul de minori (tineri) existent la data de 1 ianuarie 1986 aproximativ 10% erau reveniți, am efectuat un studiu pentru a stabili măsuri de perfecționare a procesului de recuperare socială a lor. În cadrul studiului am discutat cu fiecare minor (tânăr) separat, urmărind dezvoltarea cauzelor care i-au făcut ca după liberare să săvârșească noi infracțiuni.

Minorii și tinerii reveniți în școlile speciale de muncă și reeducare (330) făceau parte din lotul celor care au fost eliberați pe baza Decretului nr. 290/1984 și reprezentau 24% din totalul celor eliberați (1375).

La data eliberării, ponderea celor în vârstă de 16, 17 și 18 ani reprezenta 82,45% din întregul lot (tabelul 66), majoritatea provenind din mediul urban. De menționat că printre subiecți nu există nici o fată.

Semnificativ este și faptul că 74% executau măsura educativă a internării pentru infracțiuni împotriva avutului personal și 22,62%, pentru infracțiuni contra avutului public (tabelul 67). Dintre ei, în momentul eliberării, numai 15 minori fuseseră calificați în școlile speciale și aveau deci pregătirea corespunzătoare pentru a se integra într-o activitate productivă.

Tabelul 66

Vârsta	%
16 ani	6,85
17 ani	25,30
18 ani	50,60
19 ani	11,90
20 ani	2,98
21 ani	2,37
TOTAL	100

Tabelul 67

Infracțiunea	La internarea anterioară %	La internarea actuală %
Contra persoanei	1,79	8,92
Contra avutului personal	74,40	69,05
Contra avutului public	22,62	19,94
Contra autorității	0,89	1,19
Contra bunelor moravuri	-	0,60
Contravenție	0,30	0,30
TOTAL	100	100

Din analiza lotului de minori și tineri rezultă o serie de aspecte semnificative pentru orientarea procesului de recuperare și de reintegrare socio-profesională a lor. Reținem faptul că o mare parte dintre aceștia **au săvârșit infracțiuni la un interval scurt de timp după liberare** - 40,48% sub 3 luni,

24,7% între 3-6 luni și 34,82% peste 6 luni (tabelul 68). Rezultă din studiu și o simetrie între vechea și noua infracțiune săvârșită - 69,05% infracțiuni împotriva avutului personal și 19,94% infracțiuni contra avutului public. Menționez creșterea de la 6 în trecut la 30 la actuala internare a infracțiunilor contra persoanei. Se constată creșterea gravității faptelor săvârșite și ca urmare a măsurii luate pentru cei reveniți. Astfel, comparativ cu durata măsurii anterioare, au crescut cele între 3 și 4 ani de la 34,82% la 43,45%, iar cele între 4 și 5 ani de la 16,96% la 28,87% (tabelul 70 și 71).

Cu toate că circa 52% din minori fuseseră internați pe o perioadă de 3-5 ani și 48% pentru 2-3 ani, aceștia executaseră până la data grațierii mai puțin de un an în 70,24% din cazuri și 1-2 ani în 28,57% din cazuri (tabelele 69 și 71) ceea ce arată timpul redus în care s-au aflat sub incidența procesului instructiv educativ desfășurat în școlile speciale.

Tabelul 68

Intervalul de timp de la liberare până la comiterea noului infracțiuni	%
sub 3 luni	40,48
între 3 și 6 luni	24,70
peste 6 luni	34,82
TOTAL	100

Tabelul 69

Durata măsurii anterioare	%
între 2-3 ani	48,22
între 3-4 ani	34,82
între 4-5 ani	16,96
TOTAL	100

Tabelul 70

Cât a executat din măsura anterioară	%
sub un an	70,24
1,1-2 ani	28,57
2,1-3 ani	0,89
TOTAL	100

Tabelul 71

Durata măsurii actuale	%
între 2 și 3 ani	27,68
între 3 și 4 ani	43,45
între 4 și 5 ani	28,87
TOTAL	100

Structura pe vârstă a celor internați în școlile speciale pune în evidență ponderea mare a categoriei 18-19 ani (63,5%) și a celor de 17 ani (25,3%).

Din analiza răspunsurilor date de minorii (tineri) din lotul studiat se desprind unele concluzii cu privire la cauzele și condițiile în care au săvârșit noile infracțiuni. Faptul că după liberare 82,14% dintre ei s-au reîntors în familie și 8,93% la rude (tabelul 72) ar fi trebuit să fie un factor favorizant pentru reintegrarea

Tabelul 72

Unde a locuit după liberare	%
la părinți	82,14
la rude	8,93
la gazdă	1,19
la cămin	0,60
alte situații	7,14
TOTAL	100

lor socială; părinții sau rudele apropiate nu au fost în măsură ori nu s-au preocupat de supravegherea și îndrumarea minorilor respectivi, lăsându-i să săvârșască alte fapte penale.

Tabelul 73

Dacă au fost calificați în SSMRM	Dacă după liberare au lucrat în meseria învățată
Da - 4,46	40
Na - 95,54	60
TOTAL, 100	100

Tabelul 74

Care au fost cele mai mari greutăți întâmpinate după liberare	%
găsirea unui loc de muncă	7,85
acoperirea de către familie	8,93
desprinderea de vechiul anturaj	41,37
găsirea unei locuințe	0,30
continuarea studiilor	5,06
nu a avut nici un fel de greutăți	7,44
alte situații	19,05
TOTAL	100

Tabelul 75

De ce a comis ultima infracțiune	%
anturaj	52,38
alcool	21,13
dorință de distracție și aventură	12,50
situație materială precară în familie	2,38
lipsa supravegherii familiale	1,79
conflicte familiale	2,38
îndrum și exemplu rău în familie	1,79
acte caritabile (pentru a ajuta pe cineva)	1,19
răzbunare (din cauza stigmatizării)	1,49
se consideră nevinovat	2,97
TOTAL	100

Tot din cauza lipsei de îndrumare din partea familiilor - la care, în unele cazuri s-a adăugat și exemplul negativ al acestora - peste 21% dintre cei aflați în studiu au săvârșit noile infracțiuni aflându-se sub influența alcoolului. Are semnificație pentru orientarea procesului de reeducare și procentul (12,5%) celor au săvârșit infracțiunile din dorința de distracție și aventură, ceea ce dezvăluie tendința lor spre un mod de viață ușuratic și lipsit de responsabilitate.

O altă cauză o constituie influența negativă exercitată asupra lor de grupurile sau mediile în care au fost atrași. Ei înșiși apreciază în proporție de 52,38% că au săvârșit infracțiunea sub influența anturajului.

Săvârșirea de noi infracțiuni a avut ca o cauză principală lipsa lor de pregătire pentru a se putea încadra în producție. Dat fiind și timpul scurt în care s-au aflat în școlile speciale, la liberare 95% dintre ei nu aveau o calificare într-o meserie.

6.2. DEȚINUȚI ADULȚI REVENIȚI ÎN ÎNCHISORI

Cu ocazia Decretului de grațiere numărul 185 din 2 iunie 1986, au fost eliberați din închisori 23.080 deținuți, având următoarea structură: 46,35% contravenienți; 36,94% condamnați definitiv și 16,71% arestați preventiv. Până la sfârșitul lunii mai 1987 s-au reintors în detenție 4,79% din cei eliberați. Vârsta acestora era de până în 30 de ani pentru 78% din ei (tabelul 76).

Tabelul 76

Vârsta	%
18-21 ani	33,33
22-30 ani	37,35
31-40 ani	19,03
41-50 ani	7,62
51-60 ani	2,67
TOTAL	100

Tabelul 77

Starea civilă	%
necăsătorit	49,90
căsătorit	29,12
divorțat	5,66
concubinaj	14,92
văduv	0,40
TOTAL	100

Din punct de vedere al stării civile, jumătate din deținuți erau căsătoriți și au locuit după liberarea din penitenciar la părinți, fapt ce ar fi trebuit să favorizeze o viață liniștită și o mai mare stabilitate la locul de muncă. Doar 29% erau căsătoriți, restul deținuților trăind în concubinaj, fiind divorțați sau văduvi.

În legătură cu școlarizarea, calificarea și încadrarea în muncă s-a constatat că aproximativ 18% din cei în cauză aveau 1-4 clase, iar 63%, 5-10 clase. Pe ansamblu, circa 64% erau pregătiți într-o meserie, marea majoritate obținând calificarea în afara locurilor de deținere. Din totalul deținuților, 77% susțin că s-au încadrat în muncă, marea lor majoritate în decurs de una-două luni după liberarea din penitenciar (tabelele 78-92). De asemenea, după liberare, jumătate din deținuții reveniți în penitenciar nu au întâmpinat dificultăți deosebite. Totuși problematica cu care s-au confruntat mulți din foștii deținuți a constat în găsirea unui loc de muncă și în rezolvarea unor probleme familiale.

Tabelul 78

Studii	%
1-4 clase	18,31
5-8 clase	32,20
9-10 clase	36,77
11-12 clase	15,43
facultate	3,29
TOTAL	100

Tabelul 79

Unde a locuit după liberare	%
locuință proprie	38,70
la părinți	56,78
la alte rude	5,56
la câmpin	4,84
la gazdă	3,19
fără locuință	0,93
TOTAL	100

Tabelul 80

Situația calificării	%
calificat	63,68
necalificat	36,32
Total	100

Tabelul 81

Locul calificării	%
în penitenciar	22,27
în afara penitenciarului	77,23
Total	100

Tabelul 82

A primit repartitie în muncă	%
Da	39,51
Nu	60,49
Total	100

Tabelul 83

Repartitia a fost onorată de întreprindere	%
Da	59,64
Nu	40,36
Total	100

Tabelul 84

Durata încadrării în muncă	%
una - două luni	58,12
trei - patru luni	13,58
peste patru luni	5,22
neîncadrat	23,05
Total	100

Tabelul 85

Cine i-a ajutat să se încadreze	%
Consiliile populare	18,62
Organele de poliție	4,83
Vechiul colectiv de muncă	13,48
Familia	13,58
Nu i-a ajutat nimeni	26,44
Nu s-au încadrat	23,05
Total	100

Tabelul 86

Cele mai mari greutăți întâmpinate	%
Nu au avut greutăți	50,51
Găsirea unui loc de muncă	19,14
Greutăți familiale	11,21
Prejudecățile celor din jur	5,04
Liberarea buletinului	3,81
Dificultăți materiale	3,70
Lipsa locuinței	3,50
Altele	3,09
Total	100

Tabelul 87

Infracțiuni comise	Anterior %	În prezent %
Contravenție	15,43	13,27
Contra persoanei	1,54	10,60
Furt avut particular	38,07	33,95
Furt avut public	32	29,32
Infracțiuni contra autorității	7,41	8,74
Infracțiuni contra bunelor moravuri	3,70	3,19
Infracțiuni economice	1,85	0,93
TOTAL	100	100

Tabelul 88

Cum au comis infracțiunea	%
singuri	65,64
în grup	34,36
TOTAL	100

Tabelul 89

Durata condamnării anterioare	%
1-2 ani	70,16
3-4 ani	22,74
5 ani	2,78
peste 5 ani	4,32
Total	100

Tabelul 90

Număr de condamnări anterioare	%
una	61,83
două	19,44
trei	7,82
patru	5,56
cinci	1,34
peste 5 ori	4,01
Total	100

Tabelul 91

Durata șederilor în penitenciar	%
până la un an	70,88
2 ani	16,87
3 ani	4,63
4 ani	3,70
5 ani	1,44
peste 5 ani	2,47
Total	100

Referitor la infracțiunile comise de deținuții reveniți în penitenciare, ponderea o reprezintă cele **contra avutului public**. Îngrijorător este faptul că la tinerii în vârstă de 18-21 ani, care la condamnarea anterioară nu comiseseră nici o infracțiune contra persoanei, la revenire, 13% din ei au fost condamnați pentru asemenea fapte. În acest sens, pe ansamblu, la infracțiunile pentru care sunt condamnați, comise după grațiere, procentul infracțiunilor contra persoanei a crescut de șapte ori față de perioada anterioară.

Între motivele comiterii ultimei infracțiuni, 38% dintre reveniți invocă starea de ebrietate în care se aflau, 25% justifică săvârșirea faptei prin nevoia de bani și spirit de aventură, iar alții afirmă că au fost determinați de negăsirea unui loc de muncă sau pentru a-și întreține familia. Asemenea studii vor trebui realizate și în perioada actuală (de la Revoluția din decembrie 1989, până în prezent).

Iată acum un experiment privind o modalitate de identificare a factorilor comportamentului de recidivă la infractorii sexuali.

Evaluarea infractorilor sexuali este dificilă, deoarece ei sunt tentați să mintă, să nege și să minimalizeze comportamentul lor infracțional. Acest lucru nu este surprinzător, majoritatea oamenilor, dacă sunt chestionați în detaliu asupra vieții lor sexuale, probabil că vor refuza să coopereze. Cu toate acestea, este esențial a avea modalități exacte de evaluare a problemelor infractorilor și riscul ca aceștia să recidiveze.⁴¹

Tabelul 92

Motivele comiterii ultimei infracțiuni	%
Starea de ebrietate	38,04
Nevoia de bani	19,34
Fără nici un motiv	9,77
Pentru întreținerea familiei	8,64
Pentru că nu a găsit un loc de muncă	8,02
Din spirit de aventură	5,86
A ajutat un prieten, o rudă	3,6
Neagă comiterea faptei	3,09
Din răzbunare	2,98
Pentru a se distra	1,54
Alte cauze	2,10
Total	100

⁴¹ D. Clark, „Identifying Behavioural Indicators For Sex Offenders: Risk Factors”, în „Prison Service, Psychology Conference”, Scarborough, England, 1991, pag. 23.

Cele mai des folosite metode de evaluare sunt aprecierea bazată pe interviu, analiza comportamentului structurat, testarea psihologică, examinarea istoriei personale și criminale și, desigur, observarea comportamentului curent din penitenciar.

Aprecierea bazată pe interviu este nesigură, fiind deschisă unor interpretări subiective. Deținuții sunt deseori extrem de versați în procedura interviului și vor încerca să se prezinte într-o lumină favorabilă. Evidențele arată că cei ce conduc interviurile tind să-și formeze o părere asupra celor intervievați chiar de la începutul discuțiilor, pentru ca apoi să caute, în mod selectiv, informațiile care susțin punctul lor de vedere. Evaluarea interviului se bazează în totalitate pe cooperarea deținutului în cadrul procesului, ceea ce nu se întâmplă întotdeauna.

Analiza comportamentului este focalizată pe aspectele importante ale infracțiunii. Aceasta încurajează delinquentul în a-și exprima propriul comportament infracțional, căutând antecedentele comportamentale și hotărârile legate de infracțiune. Aceasta poate conduce la instituirea unui ciclu de infracționalitate, cuprinzând situații și modalități de gândire care constituie un risc pentru el. Poate indica diferite căi de evitare a acestor situații pe viitor. Această metodă de evaluare este mult mai bună decât interviul general, deși și această metodă are anumite deficiențe. Se bazează pe declarații ale deținutului, fapt care cere cooperarea sinceră a acestuia.

Factorii psihometrici și psihologici sunt folositori ca parte a unei evaluări, dar cer o interpretare foarte atentă.

Examinarea istoriei anterioare reprezintă cel mai puternic sprijin empiric atunci când se evaluează riscul. Cea mai bună prognoză pentru infracțiunea viitoare o reprezintă comportamentul infracțional anterior. Aceasta este sigură în cazurile infracțiilor înărunți (spărgători și hoți).

Observarea comportamentului în penitenciar este practică în instituțiile unde avem psihologi șiându-se fișe în care se consemnează observațiile personalului. Acesta poate fi un foarte bun indicator al comportamentului viitor: nu necesită cooperarea deținutului, este obiectiv și permite modificări în timp. Principala problemă ridicată de monitorizarea comportamentului instituțional este faptul că informațiile culese se referă, de obicei, mai mult la performanța instituțională, decât la riscul recidivei. Dacă cineva este văzut cu un comportament bun în limitele instituției, se tinde să se ignore alți factori care ar putea indica viitoare probleme. O altă dificultate este reprezentată de repertoriul limitat al comportamentului posibil în instituție, fiind foarte probabil ca acel comportament din libertate să nu fie transpus exact „înăuntru“, datorită diferitelor constrângeri de mediu.

*Indicatori de identificare.*⁴⁵ Procedura desfășurată a combinat examinarea comportamentului infracțional trecut cu monitorizarea comportamentelor din timpul executării pedepsei, focalizate asupra unor factori aflați într-o relație

⁴⁵ *Ibidem*, pag. 24-25 (integral).

specifică cu infracțiunea. În acest fel cele mai bune elemente ale metodelor prezentate anterior sunt combinate și sunt eliminate ambiguitățile.

Procesul de evaluare a riscului comportamental implică identificarea comportamentelor și aspectelor situaționale care au contribuit la infracțiunea inițială, nominalizând apoi comportamentul deținutului în timpul condamnării, pentru a putea observa dacă apar din nou comportamente similare cu cele asociate infracțiunii. Nu trebuie să ne așteptăm să observăm exact același comportament și în penitenciar datorită situației diferite, dar ne putem aștepta la apariția unor răspunsuri similare, influențate de condițiile curente de mediu. De exemplu, un deținut a cărui infracțiune a implicat o agresiune cu un înalt grad de spontaneitate atunci când nu i s-au îndeplinit așteptările (ca un violator impulsiv la o întâlnire cu o fată) va avea incidente diferite, dar la fel de frustrante și în penitenciar. Un deținut care a avut în libertate abilitatea de a se reține (a face față greutăților) va demonstra aceeași abilitate (voință) și în penitenciar.

La prima vedere poate părea că o astfel de observație nu se poate aplica evaluării infractorilor sexuali, existând puține posibilități pentru ca aceștia să-și arate interesul sexual în penitenciar. De altfel, s-ar putea argumenta că unul pe care predispoziția pentru infracțiunea sexuală l-a adus în situația de a fi condamnat la închisoare este puțin probabil că își va schimba sau își va suprima înclinațiile sexuale datorită faptului că acum se găsește într-un nou mediu. Este surprinzător de

câtă ingeniozitate dau dovadă infractorii în susținerea propriului lor interes sexual. Iată câteva exemple: pedofilul, care susține că nu-l mai interesează copiii, dar care colecționează în continuare reviste pentru copii;⁴⁶ un „trăgător cu ochiul” (privitor ascuns) dorește un serviciu la recepție (primirea de noi deținuți); un infractor sexual care susține că atitudinile sale s-au schimbat, dar care se referă la femei în conversația cotidiană și face remarci insidioase (nerușinate) la adresa personalului feminin; violatorul care intimidază deținuții mai slabi, pentru a întreține relații sexuale cu ei.

Toți acești deținuți, exceptând pe cei din urmă, vor fi descriși probabil ca „deținuți buni” dacă ar fi monitorizați în relație cu performanța instituțională, dar ei prezintă indicatori evidenți ai riscului în comportamentul fiecăruia. Este deci esențial să existe o metodă de focalizare a observațiilor în instituție.

Sistemul pe care l-am dezvoltat în această direcție are cinci etape, care vor fi conturate în cele ce urmează.

În primul rând, comportamentul infracțional este analizat într-un mod standardizat, prin completarea unei fișe special elaborată, care conduce spre cea mai potrivită zonă de considerație în analiză.

În al doilea rând, fișa cere fiecăruia să aducă argumente observațiilor lui, prin aceasta menținându-se obiectivitatea procesului. Pe baza informațiilor din

⁴⁶ Din observațiile noastre rezultă că violatorii împotriva băieților neînrușiți au o rată de recidivă sexuală mai ridicată decât în cazurile de incest sau în cele de infracțiuni împotriva femeilor neînrușite.

analiza infracțiunii, „factorii de risc“ sunt prezenți în motivațiile și comportamentul din timpul infracțiunii și nu în componentele situaționale.

A treia etapă a evaluării implică folosirea datelor de bază pentru a susține dacă factorii de risc desemnați sunt caracteristici stilului de viață avut de infractor în trecut. Pe formular se completează fiecare „factor de risc“, iar sub acesta modul în care a fost derivat din infracțiune și exemple din istoria personală a deținutului care să susțină acest lucru.

A patra etapă a evaluării implică prognoza asupra comportamentului pe care e probabil ca deținutul să-l aibă în penitenciar. Aceste comportamente trebuie să poată fi observabile, aplicabile tuturor activităților din penitenciar și, cel mai important, trebuie să aibă o legătură directă cu comportamentul infracțional.

Etapă finală a procesului o reprezintă urmărirea în timp a comportamentelor prognozate. În acest sens, este esențial ca întreg personalul care completează rapoarte asupra deținuților să fie familiarizat cu indicatorii de risc. Urmărirea comportamentului înseamnă observarea deținutului pe secție, la lucru și în activitățile obișnuite, ascultarea a ceea ce discută cotidian cu personalul sau cu ceilalți deținuți, constatarea ce atitudine are în cele mai diferite situații. Înseamnă a observa ce pasiuni (hobby-uri) are, ce fel de cărți și reviste citește sau cu cine se întâlnește. Totul depinde de tipul factorilor de risc ce a fost indicat de analiză. Cel mai important lucru îl reprezintă faptul că membrii personalului au o idee clară asupra cărui comportament trebuie să-și îndrepte atenția și vor aduce argumente în sprijinul observațiilor lor. Partea finală a formularului evaluării de risc este completată după o perioadă de observare. Acest lucru implică unele comentarii asupra comportamentelor evidențiate și corespondența acestora cu cele așteptate.

Procesul de evaluare este repetat în diferite etape ale condamnării și permite însumarea informațiilor asupra modului în care comportamentele de risc s-au făcut simțite (observate) pe parcursul condamnării. Ne putem aștepta la scăderea frecvenței și magnitudinii comportamentului de risc, paralel cu înaintarea deținutului spre punerea în libertate.

*Evaluare*⁴⁷ Sistemul este folosit începând din 1995 și are multă credibilitate în rândul personalului, fiind ușor de înțeles. Nu pretinde cooperarea deținutului și nu necesită personal specializat.

Cercetarea s-a desfășurat pentru a demonstra că fiecare dintre comportamentele penitenciare pot fi prognozate. Utilizând dosarele penitenciare, comportamentele infracționale au fost examinate, identificate modelele și făcute prognoze pentru cel mai probabil comportament penitenciar.

Ipoteza testată a fost aceea că prognozele se găsesc mai des în eșantionul infractorilor sexuali decât la nivelul grupului de control. S-a constatat că pentru întreg eșantionul, 62% din comportamentele prognozate s-au produs. Cu toate acestea a existat un grad de variație între cazurile individuale, într-o gamă cuprinsă

⁴⁷ Ibidem, pag. 25-28 (integral).

între 19% și 90%. Această cifră totală duce la concluzia că în rapoartele de secție unele comportamente nu au fost considerate demne de consemnat.

A fost desfășurată o analiză printre subiecți pentru a examina care tipuri de comportament au fost cel mai bine prognozate. S-a descoperit că 37 din cele 65 de tipuri de comportament au fost prognozate mai bine decât estimările totale.

Tabelul 94 prezintă comportamentele cele mai des prognozate pentru infractorii sexuali, asterix-ul (*) indicând pe cele prognozate mai ușor. Cele mai obișnuite prognoze au fost și cel mai ușor de observat, fiind comportamente specifice sexual.

Tabelul 93

Factorii de risc cel mai des identificați	%
Violență susținută	52%
Lipsă de afectivitate	45%
Impulsivitate	38%
Stări deviante	38%
Calități slabe de „a face față”	35%
Atitudinea față de femei	31%
Dificultăți reționale	31%
Neacceptarea internării	28%
Afecțiuni psihiatrice	24%
Excitare cu alcool	21%
Egocentrichedonist	19%
Viață plină de fantezie	19%
Mânie	14%
Stil de viață instabil /cândat	14%

Tabelul 94

Cele mai comune comportamente în penitenciar (observate în eșantionul infractorilor sexuali)			
	%		%
Singuratic/prieteni puțini	58%*	Atacă personalul/deținuții	45%*
Comportament huraș/cultător	41%*	Atitudine indiferentă față de personal	37%
Sexualitate nepotrivită	34%	Cândă sprijinul personalului	31%*
Dezinteres față de femei	28%	Preocupat de sex	28%*
Se retrage din colectiv	25%*	Incapabil să accepte păreră altora	25%
Neapăs/minimizarea infracțiunea	24%*	Ușor de tristat	25%
Neadaptare socială	24%*	Posezie neautorizată/dejineri ilegale de obiecte	24%
Prieteni superficiali	24%	Terorizat, speriat	23%*
Fabulează	23%	Multe plângeri	21%*
Imagine masochistă	21%	Homosexual în penitenciar	21%*
Muncitor slab	20%	Certăreț	20%
Interes pentru copii	19%	Distant/arrogant	19%*
Îngrijorare (neliniște)	18%	Caută educație	18%
Chinuie alți deținuți	17%*	Nu are interese/hobby-uri	17%
Foarte harnic	17%*	Gesturi dramatice	17%

De asemenea, a fost posibilă o descriere a elementelor particulare ale comportamentului infracțional care sunt în relație cu tipurile particulare ale comportamentului penitenciar. De exemplu, deținuții care au arătat interes pentru copii - în afara faptului că au comis o infracțiune sexuală împotriva copiilor și au avut infracțiuni planificate în detaliu, nu folosesc violența, beau des alcool, amenință, încearcă să ascundă fapta, dar mai târziu au renunțări. Cei care au denigrat femeile în conversația normală, au utilizat forța fizică, au probleme legate de alcool, și-au întâlnit victimele recent și nu au încercat să-și ascundă fapta. Acei

deținuți care erau mult prea familiari cu personalul feminin, erau recent eliberați din penitenciar, au comis o infracțiune premeditată folosind o armă împotriva unei victime cunoscute. Această analiză este încă în fazele inițiale. Nu trebuie concluzionat că toți deținuții care se comportă în acest fel au aceste elemente particulare în infracțiunile lor, dar că există o asociere. De asemenea, este important a examina dacă prezența sau absența indicatorilor de risc este asociată cu rata recidivismului.

În final, va fi prezentat exemplul unui caz de comportament infracțional al unui deținut, comportamentul prognozat și comportamentul actual identificat de către personal.

Deținutul și-a întâlnit victima prin lipirea unui anunț la intrarea într-o farmacie, o metodă pe care o utiliza pentru a se întâlni cu femei. A invitat-o la restaurant, unde a băut zdravăn. După aceea a invitat-o acasă pentru o cafea și a încercat o activitate sexuală. Când victima i-a respins avansurile, a devenit tăcut, a părăsit camera și s-a reîntors agitănd un cuțit. A legat victima, a bătut-o, a asaltat-o indecent cu variate execuții și i-a cauzat răni superficiale de cuțit, arzând o cu țigara pe tot corpul. Victima a scăpat, sărind de la fereastra etajului doi.

În acest caz factorii de risc preconizați sunt: sexualitate sadică, păreri nerezale asupra relațiilor, hedonism, cantă plăcerea imediată și o superficială încredere în plăcere. Tabelul 95 prezintă comportamentele prognozate și comportamentele actuale descoperite; după cum se observă, există un înalt grad de constanță.

Tabelul 95

Comportament prognozat	Comportament actual
Va colecționa literatură și poze care prezintă devianță, sadism etc.	Preferă reviste despre infractori și prostituție.
Va încerca să întâlnească femeii/va stabilească relații prin corespondență.	Citește revistele „Femeia” și „Familia”
Va fi implicat în trafic de droguri (mişlește consumul de alcool) în interiorul penitenciarului.	Traficant necunoscut.
Va provoca impresii puternice pe scutite prin conduită necuvințată.	Indisciplinat, bravează, încercări de sinucidere și autorânire.
Va intimidă deținuții slabi.	Bătăi frecvente.
Nu va accepta autoritatea femeilor.	Deprăciază personalul feminin. Manieră mesochistă la interviu.
Va avea legături cu familia.	Nu are contact cu familia.
Va dori rezolvarea imediată a problemelor.	Manipulează sistemul; foarte arogant.
Va ascunde elementele sadice/deviante ale infracțiunii.	Încearcă să ascundă gravitatea infracțiunii.
Va avea o atitudine superioară.	Rămâne distant de alți deținuți. Are dreptate întotdeauna.
Va obliga deținuții la activități sexuale.	Fără evidență.

6.3. POSIBILITĂȚI DE DIAGNOZĂ A PERICULOZITĂȚII UNOR DEȚINUȚI

Există o nevoie permanentă de a avea o imagine clară despre o serie de fenomene umane din penitenciar și, în același timp, de a depăși diferențele în modul de înțelegere a acestora dintre specialiști și personalul care lucrează nemijlocit cu deținuții. Un astfel de fenomen îl constituie gradul de periculozitate al unor deținuți, a cărui diagnosticare corectă asigură o eficiență sporită procesului de aplicare a regimului de detenție din penitenciare. Soluționarea optimă a problematicii periculozității deținuților este de larg interes nu numai pentru cadrele de penitenciare, ci și pentru cele de poliție: evaluarea realistă a gradului de pericol social de care este capabil un infractor permite luarea măsurilor adecvate de diminuare a acestuia, de prevenire a evenimentelor negative. Așa cum se va vedea în cursul acestui studiu, **periculozitatea deținuților este un efect de compoziție, emergent**, în care vom găsi atât **personalitatea**, cât și **situația**; arăt probleme din **trecutul** lor cât și din **prezent**; atât aspecte ce țin de **individ**, cât și altele care aparțin **grupului** în care s-au format sau în care trăiesc în prezent.

Periculozitatea este o expresie a personalității în ansamblul ei. Suma aritmetică a diverselor „defecte” sau conduite infracționale nu conduce *ipso facto* la identificarea acesteia, căci înțelegerea personalității este mai repede atributul intuiției și experienței și mai puțin al abordării simpliste, de tip statistic. Este nevoie de multă experiență, dar și de cunoștințe adecvate în **aprecierea mentalității unui deținut, a carierei lui infracționale** și a particularităților personalității, pentru ca pe această bază, să-l includem sau nu în categoria „periculos”. Pentru lucrătorul de penitenciar este un act de responsabilitate și capacitate profesională să caracterizeze cu obiectivitate un condamnat, având în vedere eventualele consecințe pentru acesta. Și cu atât mai mult acesta are nevoie de stabilirea unor principii operative de revalorizare a deținuților care dau dovezi obiective de îndreptare și care nu mai fac obiectul unui tratament aparte.

În continuare voi lărgi sfera aspectelor legate de periculozitatea deținuților, deplasând accentul pe unul care trebuie avut în vedere dacă se dorește o înțelegere profundă a fiecărui caz în parte. Aceasta este **neadaptarea socială**, atât de frecvent întâlnită printre deținuți.

Din punct de vedere sociologic comportamentul deviant este o abatere de la normele proprii unei comunități. Pe fondul **subculturii**, episoadele de delincvență sunt, într-o primă perioadă, căutări ale statutului în cadrul grupului cu preocupări infracționale, apoi acest mod de viață se poate stabili pentru individ. De cele mai multe ori deținuțul periculos este produsul unui anumit climat relațional interpersonal, în care valorile sociale sunt definite și ordonate greșit, centrate în exclusivitate pe satisfacerea nevoilor personale, deseori de nivel inferior. Și chiar dacă individul este relativ bine adaptat la acest mediu, nu rezultă

că și în penitenciar va face dovada aceleiași adaptări: o bună adaptare în interiorul locului de deținere nu garantează o eficientă readaptare după punerea în libertate.

Neadaptarea poate fi **temporară** - până la găsirea statutului dorit - sau **permanentă**, fiind urmarea frecventă a pierderii statutului, fapt ce aduce cu sine o ostilitate cronică, o mentalitate resentimentară, ca la cei mai mulți recidiviști. Dacă **succesul social** este adus în genere de educație și progres ocupațional, deseori deținuții periculoși nu au avut parte de o educație sistematică, iar în plan profesional găsim numai lucruri negative. Mai mult, destul de frecvent în liberările anterioare acești deținuți au „provocat” mediul să-i considere ca pe niște foști condamnați: limbajul, modul de a vedea lumea, stilul de a petrece timpul liber etc. vin să întărească părerea celor din jur - *unii din cei veniți de „acolo” nu vor să se integreze în normele acceptate social.*

La o privire mai atentă chiar și termenul „mediu social” se dovedește puțin precis pentru a surprinde ansamblul situațiilor cu care ne confruntăm la nivelul penitenciarelor, pe linia înțelegerii pericolozității deținuților. De obicei, se consideră că mediul social imediat în care trăiește o persoană o influențează decisiv, că modificările acestuia schimbă strategiile comportamentului uman, în sensul adaptării lui superioare. Această adaptare la mediu se realizează la fiecare individ prin intermediul unui „**sistem mediator**” al **personalității** format din *cunoștințe, concepții, modul de prelucrare a informațiilor, emoții și procesele fiziologice*. Bineînțeles, calitatea elementelor sistemului mediator va condiționa structura imaginii pe care și-o formează individul despre mediul în care trăiește și implicit va influența nivelul adaptării la exigențele acestuia. Or, la deținuți constatăm că întregul lor comportament nu le asigură caracterul autoprotector, nu le fundează în mod stabil sentimentul de siguranță, atât de necesar echilibrului sufletec de fiecare zi.

Ajungem astfel la concluzia că din punct de vedere **psihologic**, comportamentul deținuților - și implicit cel infracțional - este unul din rezultatele devierii de la normele de organizare a personalității. Faptul că **pentru a crede în ei înșiși ei trebuie să „atace”, că satisfacțiile sunt obținute prin devalorizarea sistematică a lumii, că nu pot și nici nu vor să-și controleze impulsurile**, că deși recunosc că „nu e bine ce fac”, **nu se pot revolta împotriva lor înșile**, toate acestea vin să întărească cele afirmate mai sus. De aceea structura sufletească ce se exteriorizează prin morală slăbită, rea-voință și concepție greșită despre lume și viață, în ciuda aspectului normal și al performanțelor profesionale ale individului, poate fi considerată un „**sindrom de compromitere a integrității personalității**.” Acest sindrom trebuie înțeles mai degrabă ca un fel de a trăi și vedea lumea de către un individ egos, în care totul pare a avea menirea să-l satisfacă imediat, indiferent de condiții.

În sfârșit trebuie trecut în revistă și problema **mentalității** pentru a putea evalua corect pericolozitatea deținuților, mentalitatea fiind partea cea mai statică a conștiinței colective, materializată într-un mod particular de a vedea și a înțelege lumea.

Elementul central al mentalității este constituit de **rolul jucat de individ** în împrejurări concrete de viață, fapt care determină formarea unei structuri de opinii, prin intermediul căreia acesta se relaționează cu lumea. Mentalitatea se formează prin presiune sau sugestie, dar și prin satisfacțiile asigurate de grupul în care trăiește persoana. De aceea putem vorbi de o **mentalitate stabilizată**, generată de exercitarea îndelungată a unui „rol, și de o **mentalitate de conjunctură**, de fapt un fel de concesie pentru conduita implicată de anumite roluri în situații specifice.

În ceea ce privește deținuții, mentalitatea multora din ei este fundată pe o ierarhizare greșită a valorilor sociale și pe crearea de justificări ale modului lor de viață. Deținuții se dovedesc deseori **mai puțin raționali și mai mult raționalizatori**: ei își construiesc motivații pentru faptele lor după ce le au comis, și aceasta din nevoia de a îndepărta remușcările, de a păstra nepărată imaginea de sine. La mulți recidiviști se găsește o gamă bogată de motivații proinfractionale pe care le expun cu multă ușurință, fără a fi afectați de urmările morale și materiale ale faptelor comise. Pentru cei care lucrează în penitenciar întreaga problemă se reduce la a da răspunsuri la câteva întrebări și anume: „**de ce**“ este periculos un deținut; „**cât**“ este acesta de periculos; „**în ce direcție**“ evoluează pericolozitatea lui. Aceasta deoarece pericolozitatea unui deținut este înțeleasă în legătură cu eventualele evenimente pe care ar putea să le provoace în viitor. Astfel, momentul prognozei devine esențial pentru factorii de decizie din administrația penitenciarului.

Activitatea concretă a relevat că, în general, cariera infracțională - deci și pericolozitatea - urmează o **linie de dezvoltare de tip organic**: o frecvență și amploare mai mare a infracțiunilor în adolescență și tinerețe, o stabilizare la un anumit tip de infracțiune și gravitate în faza de adult urmând declinul către maturitate.

Cred că o bună perspectivă în clarificarea problemei pericolozității aduce **explicația funcțională**⁴⁸ care presupune găsirea semnificației pentru individ a actelor sale, relevarea funcției pe care o au acestea în economia personalității sale. Astfel, izolarea unui condamnat de colectiv poate însemna nevoia de ispășire sau, în alt caz, separarea de un grup cu care nu are nici o afinitate.

În penitenciar deci, individul devine un „rol“ mai mult sau mai puțin adaptat condițiilor concrete, după sistemul mediator al fiecărui individ, în care gradul de maturizare și forța personalității dețin poziții hotărâtoare. Desigur, acest rol își schimbă în timp coordonatele deoarece **mediul penitenciar creează în genere o situație fragilizantă pentru personalitatea umană**. Mulți deținuți, pentru a-și crea sentimentul de protecție, se arată o anumită perioadă mai răi decât sunt în realitate, mai dispuși să recurgă la soluții extreme, ceea ce îi întinidează pe cei din jur.

Diverși criminologi au sesizat importanța definirii pericolozității infractorilor și consecințelor ce decurg din aceasta. Astfel Enrico Ferri în „*Principii de drept criminal*“, Roma, 1928, notează:

⁴⁸ Zamfir C., *Structurile gândirii sociologice*, București, 1987, pag 63-98.

Art. 20: Periculozitatea se determină după gravitatea și modalitatea faptului delictuos, **motivete determinante și personalitatea delinquentului.**

Art. 21: Circumstanțele ce indică o mai mare periculozitate sunt viața precedentă personală, familială, socială necinstită; precedente judiciare și penale; precocitate în a comite un delict grav; prepararea ponderată a delictului; timpul, locul, instrumentele, modul de executare a delictului, ce demonstrează o mai mare insensibilitate morală la delincent; atitudine reprobabilă după delict; execuția delictului cu ease sau intrigi ori abuzând de acțiunea minorilor, a deficiențelor sau altor delicienți; condițiile organice și fizice, anormale înainte, în timpul și după acte, care nu constituie infirmitatea minții și care relevă tendințe criminale; acțiune din motive nenobile sau rușinoase; legăturile de rudenie și sociale cu ofensatul sau păgubitul; execuția delictului în timpul unei ceremonii publice sau private ori a unui pericol comun; executarea delictului asupra lucrurilor expuse credinței publice sau păzite în instituții publice ori destinate nevoii publice, apărării, respectului."

Etienne de Greef în „*Psihologia asasinatului*” („*Revista de drept penal și criminologie*”, 1953) afirmă: „Criminalul este la fel cu omul normal, cu singura deosebire că în procesualitatea actului se intercalează o perioadă de transformare a personalității (proces de degradare autoimpus), care face posibilă trecerea la act. Între delincvenți și nondelincvenți există o deosebire psihică de ordin cantitativ, și nu calitativ.”

Jean Pinatel, secretar general al Societății Internaționale de Criminologie, scrie în „*Societatea criminogenă*”, Calman-Levy, Paris, 1971: „Periculozitatea este gradul de rău pe care îl așteptăm de la un delincent. Se apreciază după perversitatea constantă a delincentului, gradul de sociabilitate și adaptabilitate socială. Din combinația capacității criminale cu adaptabilitatea socială, se disting patru tipuri de infractori:

- a. **cei cu periculozitate mare - adaptabilitate mare:** «criminalii cu guler alb» - escroci, delapidatori etc.
- b. **periculozitate mare - adaptabilitate redusă:** cei cu inteligență scăzută, neprevăzători, conflictuali;
- c. **periculozitate redusă - adaptabilitate mare:** comit acte în situații conflictuale puternice (crime pasionale);
- d. **periculozitate redusă - adaptabilitate redusă:** debili mintal, psihopați”.

George Heuyer, în „*Delincvența juvenilă*”, P.U.F., Paris, 1969, precizează: „Elementele principale ale periculozității sunt **nocivitatea actului și intimidabilitatea infractorului.** Indicatori: executarea manuală a faptei, modul de săvârșire, ingeniozitatea, locul faptei, riscul asumat, folosirea argoului, supraaprecierea de sine etc.”

Denis Szabo, profesor la Facultatea de Științe Sociale, Economice și Politice din Montreal, director al Departamentului de Criminologie, scrie în „*Criminologie*”, Montreal, 1967, că „principalii indicatori ai periculozității sunt:

eșecurile frecvente în viață, faptul că în general acești indivizi **nu au ce pierde**, precum și **marea lor mobilitate**, în sensul că cel mai frecvent au mers de la locuri mai bune la altele mai puțin bune (ex. de muncă)".

La noi în țară, au abordat această problemă D. Banciu, S.M. Rădulescu și M. Voicu în „*Adolescentul și familia*” (1987), autorii propunând următoarele **patru criterii de evaluare a pericolozității**: raportul dintre delictele contra persoanei și cele contra proprietății, raportul dintre delictele contra persoanei, gravitatea delictelor și frecvența condamnărilor.

Remarcăm la toți acești autori faptul că oferă descrieri ale personalității infractorului, care permit practicianului evaluări corecte ale pericolozității acestora.

Pornind de la cele arătate până acum, am studiat în 1989 aproximativ 300 deținuți considerați periculoși într-o serie de penitenciare, încercând să desprind caracteristicile lor principale. Din rândul acestora au făcut parte deținuți cu un trecut infracțional deosebit, evadați sau foști evadați, condamnați care au pus în pericol viața personalului sau a altor deținuți, unii care au comis fapte cu rezonanță negativă în unitate (tentative suicidare, refuz de hrană, violuri homosexuale, autorâniri) precum și deținuți a căror stare de sănătate mintală se afla la limita normalului.

Am studiat cu atenție dosarul fiecărui deținut, după care am aplicat o baterie de teste de personalitate, încheind cu un interviu amplu, centrat pe problematica pericolozității, prezentat în anexa 4.

Cu unii deținuți discuțiile au fost reluate de mai multe ori până când s-a reușit evaluarea specificului structurilor de personalitate, până când s-a înțeles de ce este periculos și, mai ales, care este suportul psihologic al acestei stări. S-a urmărit în mod deosebit să se ajungă la discuții sincere, în urma cărora să poată fi apreciată mentalitatea deținuților, modul în care văd ei lumea, viitorul și propria persoană în viața de zi cu zi.

Iată câteva cazuri de deținuți periculoși urmând ca apoi să prezint caracteristicile lor generale așa cum au reieșit în cadrul studiului realizat.

Deținutul C.G. - 43 ani, *școală profesională, zugrav, necăsătorit, neîncadrat în muncă la data arestării.*

În familia sa, cu nivelul cultural redus, nu a existat interes din partea părinților pentru binele copiilor. S-a dezvoltat având ca modele oameni agresivi: tatăl și fratele său - mari bătași - au avut mai multe condamnări.

A avut eșecuri frecvente în viață și crede că permanent este urmărit de ghinion. Consuma alcool frecvent și în cantități mari. În general este satisfăcut de sine, își supraapreciază calitățile personale, nu are nici un fel de considerație pentru educație, valori morale. Folosește argoul. Frecvente gesturi gratuite: dă mulți bani pomană la cerșetori, dă de băut la tot restaurantul etc.

Dominator, urmărește intimidarea celor din jur. Are aptitudini de lider, subapreciază oamenii, mai ales pe cei cu autoritate formală. Mândru de tăria sa

fizică, de faptul că a bătut profesori la școală și, mai recent, chiar polițiști. S-a adaptat ușor la viața de penitenciar și nu consideră că a involuat de când execută pedepse privative de libertate.

Comite infracțiuni de timpuriu, întotdeauna singur, la intervale scurte și consideră că de obicei a fost pedepsit mai aspru decât ar fi meritat; de aceea nu crede în dreptate în ceea ce-l privește. A comis infracțiuni mai ales contra persoanei: de patru ori ultraj, o dată furt, o dată huliganism și ultima dată omor. Nu are remușcări pentru nici una din faptele comise.

Între condamnări nu a nunciat niciodată, „provocând” mediul să-l trateze ca pe un potențial infractor.

Testarea psihologică relevă eficiența intelectuală de nivel mediu, încredere în sine, tendința de a-și minimaliza necazurile, nu ia în serios nici un fel de obligație socială, capacitate scăzută de a respecta normele sociale (urmare a unei insuficiente maturizări), caută să fie altfel decât majoritatea oamenilor, autocontrol scăzut, relații interpersonale nestructurate, nevoie de conciliere, *eu* slab, plăcere de a fi în centrul atenției.

Este considerat periculos de personalul din penitenciarul unde execută actuala condamnare din cauza ușurinței cu care a comis toate infracțiunile, precum și a dezinteresului față de soarta sa, din cauza lipsei remușcărilor pentru consecințele faptelor sale, a disprețului său față de cei apreciați ca slabi și, nu în ultimul rând, datorită poziției de lider cu mare influență în rândul celorlalți deținuți.

Cazul P.M. - 38 ani, 9 clase, zugrav, necăsătorit, recidivist, 6 condamnări - (tâlgharie, treceri de frontieră, furturi din avuții particular și public, omor).

Provine dintr-o familie dezorganizată, instabilă material și economic, care nu s-a ocupat de el, internându-l într-o casă de copii, fapt pentru care a fugit desori de acasă, condamnatul având puternice resentimente contra părinților. Nivel de cultură redus, se atasează greu de oameni, percepe realitatea ca sumbră, are un permanent sentiment de deșertăciune și plictiseală, tip revendicativ și răzbunător, consumă în mod frecvent alcool, a avut dese eșecuri în viață.

Criminalitate timpurie, a făcut tot timpul parte dintr-o bandă în care, de obicei, a fost lider; crede că pedepsele primite au fost mai aspre comparativ cu faptele comise.

Deși s-a adaptat ușor, în penitenciar a acumulat numeroase rapoarte de pedepsire, deoarece consideră că i se aplică un tratament diferențiat; apreciază că a involuat de când se afla în penitenciar, deoarece a fost influențat negativ de ceilalți deținuți.

Testarea psihologică a relevat o copilărie agitată în urma neînțelegerilor cu părinții, de aici rezultând un dezinteres cronic pentru aprecierile celor din jur, o lipsă generală de responsabilitate din cauza nivelului scăzut de maturizare socială, capacitate diminuată de a se conforma (rebel), nereceptiv deoarece este foarte suspicios, umil în fața celor puternici, lipsit de înțelegere față de sine, se dezorganizează în fața presiunilor, pesimist în privința viitorului. Diagnostic psihologic - psihopatie impulsivă.

Considerarea sa la nivelul penitenciarului ca fiind un deţinut periculos este motivată, în primul rând, de cariera sa infracţională, de permanentele conflicte cu deţinuţii şi cadrele şi, în al doilea rând, de atitudinea sa refractară la staturile primite precum şi lipsa planurilor de viitor care nu permit un dialog constructiv în prezent.

Cazul L.G. - 35 ani, Țigan nomad, 5 clase, căsătorit, 3 copii, necalificat, recidivist - contravenție, ultraj, omor.

Părinții săi, țigani nomazi, nu l-au iubit, dar moartea lor prematură - la interval de câțiva ani unul de altul - l-a afectat profund. Nivel cultural redus, a avut eșecuri frecvente în viață, care au dus cu timpul la formarea unei imagini de sine negative. Pesimist și revendicativ, nu s-a putut atașa de nimeni, a fost permanent persecutat de ceilalți țigani (i-au dat foc la casă), are un pronunțat sentiment de insecuritate, folosește curent argoul.

În penitenciar, având o personalitate slabă, este obiectul ironiei și farselor celorlalți deținuți, ceea ce l-a făcut să comită abateri, un refuz de hrană prelungit, autorâniri spectaculoase și chiar o tentativă de sinucidere prin strangulare.

Consideră că nu este vinovat de ultima faptă comisă.

Testarea psihologică pune în evidență o eficiență intelectuală scăzută, neagreat în relațiile interpersonale deoarece este prea centrat pe sine și puțin receptiv la nevoile altora. Fără stil în relațiile cu semenii, impulsiv, sugestiv, umil, cu interese limitate, iritabil, se teme de dezaprobare; tendință de descurajare în fața obstacolelor.

În penitenciar este considerat periculos din cauza modului în care a comis abaterile, apelând la soluții radicale fără a reflecta prea mult, precum și a permanentului conflict în care se află cu ceilalți condamnați.

Analizând cazurile prezentate, se desprind o serie de nășturi caracteristice deținuților periculoși. Astfel, pe primul plan se detașează **calitatea slabă a mediului familial**, în care părinții nu au avut capacitatea pedagogică și psihologică de a modela pozitiv personalitatea copiilor; în această situație nu au putut fi interiorizate o serie de cerințe sociale care ar fi constituit structurile de bază ale conduitei corecte. Respectul autorității, relații destinate cu semenii, capacitatea de a trăi conform normelor sociale, încrederea în sine, echilibrul sufletească, depășirea frustrărilor cotidiene și atâtea alte calități nu se pot forma decât în prezența unor modele familiale adecvate, în care dragostea și interesul pentru binele copilului sunt valori fundamentale. Or, în cazul deținuților de care ne ocupăm, nu am întâlnit asemenea situații.

Acest lucru a contribuit în mod hotărâtor la constituirea unor **personalități dizarmonice**, cu toate particularitățile lor comportamentale: impulsivitate, abuz de alcool, minciună, încăierări periodice, sentimente cronice de deșertăciune și plietiseală, acte autoagresive, manie constantă, relații interpersonale instabile și intense etc. De altfel, și testarea psihologică a relevat că marea majoritate a acestor deținuți își minimalizează de obicei necazurile, fac eforturi să apară într-o lumină

favorabilă, nu își iau obligațiile în serios, au o scăzută capacitate de a judeca și respecta normele sociale, toate acestea pe un fond de **eficiență intelectuală aflat sub medie**. Regresiunea intelectuală este favorizată, între altele, și de slaba dezvoltare a vieții afective, precum și de orizontul limitat de cunoștințe generale.

Între caracteristicile frecvent întâlnite la deținuți periculoși mai notăm un **sentiment cronic de ruptură cu ceilalți, convingerea că au fost pedepsiți mai aspru decât au meritat, eșecuri frecvente și nerealizarea ca persoane**. Pare deci adevărat că „delinquentul e un individ care aparent are un surplus de experiențe neplăcute și care simte că trăiește într-o lume disconfortantă, amenințătoare. Sentimentul lui de autoapreciere pare să fie subminat, de aceea el nu pierde nimic dacă este criticat sau chiar încarcerat. Neavând vreun statut social de apărut, teama de a-l pierde nu-l motivează să facă eforturi pentru a se conforma normelor sociale. Mai mult încă - fie că a avut prea multe contacte neplăcute cu alți oameni, fie că pe toți îi consideră asemănători lui - el nu-i apreciază pe alții și din această cauză nici nu pune preț pe opinia lor. Acest set de atitudini face să fie extrem de dificilă stabilirea de contacte cu el în vederea încercării de a-l reeduca”. (J.S. Peters - 1975).⁴⁹

În esență, periculozitatea este un „mod de a fi” al individului, centrată pe căutarea „plăcerilor interzise”, pe cruzime și viciu, pe nevoia de a face rău, pe imposibilitatea de a-și utiliza constructiv capacitățile și a progresa ca om, pe o slăbiciune cronică în judecarea rolurilor sociale care i-ar putea conferi atributele maturității și consecvenței. Desigur, la toate aceste considerente psihologice trebuie adăugate în mod necesar cele privind **devenirea infracțională în modul de pregătire și comitere a infracțiunilor**.

Din cele arătate se desprinde concluzia că deținuți periculoși pot fi clasificați astfel:

1. după direcția în care se manifestă conduita lor:

- a. *orientați spre evitarea exigențelor regimului penitenciar* - se sustrag ostentativ de la normele de regim, încearcă să corupă personalul, pregătesc evadări;
- b. *orientați spre rezolvarea prin violență a conflictelor* - atac asupra cadrelor, terorizează alți deținuți, tentative suicidare, inclusiv echivalente;
- c. *orientați spre continuarea activității infracționale după liberare* - strâng informații și atrag complici, propagă idei proinfracționale;

2. după gradul de periculozitate:

- a. *foarte periculos* - inițiază permanent acțiuni ostile, întreține o atmosferă de teroare între deținuți;
- b. *periculos* - deținut cu infracțiuni grave și pregătite cu tenacitate, incapabil de a-și controla agresivitatea și imprevizibil în acțiuni;

⁴⁹ după T. Bogdan, I. Sântea, R. Drăgan-Cornianu, *Comportamentul uman în procesul judiciar*, Serviciul Editorial și Cinematografic al M.L., București, 1983.

c. *difficil* - deţinutul care are şi îşi creează singur probleme, intrând în conflict atât cu personalul, cât şi cu ceilalţi deţinuţi; cu dificultăţi de adaptare la regimul penitenciar, respins vizibil de ceilalţi deţinuţi din diferite motive, cu un accentuat sentiment de victimizare, cel care temporar nu poate îndeplini sarcinile de muncă etc.

La problemele arătate până acum referitor la particularităţile personalităţii deţinuţilor periculoşi, personalul din penitenciare ia în considerare şi **situaţiile potenţial periculoase** mai frecvente în unitate: împrejurările în care vizibilitatea actelor esie scăzută, persistenţa unor zvonuri alarmante, *amplarea activităţilor de derivaţie* (în primul rând, *jocurile de noroc*), camere supraaglomerate, lideri neoficiali puternici şi distructivi, *lipsa remediilor şi a preocupărilor pentru înlăturarea plictiselii şi a monotoniei*, tensiuni latente în grupurile de condamnaţi.

În aceste sens, recomand lectura anexei 8 referitor la Recomandarea nr. R (8) 17 adoptată de Consiliul Europei privind detenţia şi tratamentul deţinuţilor periculoşi.

PENITENCIARUL, INSTITUȚIE PATOGENĂ

Venirea în penitenciar tulbură echilibrul personalității printr-o triplă reducere: a spațiului de viață, a timpului personal (suspendarea viitorului, relativizarea trecutului) și a comportamentului social (izolare, abandon). Stresul prelungit în faza de anchetă, intrarea într-o colectivitate de anonimi, controlul riguros al conduitei, dependența de personal, densitatea umană (supraaglomerarea) favorizează apariția și cronicizarea unei patologii specifice.

Tabelul 96

STRUCTURA CONCEPTULUI DE EU

Structuri	Substructuri	Categorii	Exemple de itemi
Eul material	Eul somatic	trăsăturile și aparența fizică ..... condiția fizică	Sunt puțin cam gras Sunt alergic la pisici
	Eul posesiv	posesiunea obiectelor ..... posesiunea persoanelor	Am o mașină cu care vitezo Aceasta este mama mea
Eul personal	Imagina de sine	aspirații ..... activități enumerate ..... sentimente și emoții ..... gusturi și interese ..... capacități și aptitudini ..... calități și defecte	Mă ar plăcea să lucrez în informatică Frecventez discoteca Detest profesorul de matematică Îmi place să tricotez Pot înota 12 lungimi de piscină Sunt rătăcitoare
	Identitatea de sine	definiții simple ..... rol și statut ..... consistența ..... atitudini ..... identitatea abstractă	Sunt o fată de 17 ani Sunt student Am impresia că nu mai știu cine sunt Sunt contra armelor nucleare Sunt o fată „liberă”
Eul adaptiv	Valoarea eului	competență ..... valoarea personală	Cunosc geografie mai bine ca toți prietenii mei Sunt pe deplin loial
	Activitatea eului	strategia de adaptare ..... autonomia ..... ambivalența ..... dependența ..... actualizarea ..... stil de viață	Când tata mă ceartă, plec la plimbare Când am o problemă, știu foarte bine să mă descurc Nu știu ce să aleg: istoria sau economia O întreb pe sora mea cum să mă îmbrac Sînt eu de vină Viața mea este foarte organizată
Eul social	Preocupări și activități sociale	receptivitatea ..... dominarea ..... alegându-se	Îmi place să discut și să fiu cu prietenii Încerc să înțeleg cum să-mi spună ce să fac Lucrez benevol la un spital de copii
	Referințe la sexualitate	referințe simple ..... atracție și experiență sexuală	Am un prieten Prietenul meu sîrăută bine
Eul non-eu	referințe la alții opiniile altora despre sine		Prietenul meu are un calculator Oamenii cred că sunt prost

Apatia, lipsa inițiativei, pierderea interesului pentru lucruri, oameni și evenimente, anestezia afectivă, incapacitatea de a mai face planuri, resemnarea fatalistă, toate acestea conturează nevroza penitenciară. Inexistența niciunui spațiu personal, absența unui refugiu, a sta zilnic 17 ore treaz într-o ambianță monotonă, epuizarea subiecților de dificultăți conduc frecvent spre căderi afective, spre degradarea imaginii de sine și, desigur, spre adaptări patologice. Din sărăcia „rolului” deținut nu mai poate emerge *eu*, a cărui structură este atât de complexă (tabelul 96, după R. L'Ecuyer, „*Le concept de soi*”, P.U.F., Paris, 1988).

Ajungem să discutăm despre ecologia penitenciară, înțelegând ca studiu persoanei private de libertate în interiorul cadrului său de viață: astrfel, problema sănătății deținuților se află într-o relație directă cu contextul lor social, închisoarea. Câteva elemente specifice universului carceral explică dimensiunea sa patologică: *susținerea afectivă și morală din partea rețelei sociale imediate este minimă; în cursul primelor experiențe penitenciare se dobândește o resemnare care devine un invariant al personalității deținuților; pierderea controlului asupra mediului generează frecvent stări depresive; sentimentul eficacității persoanei este anulat prin lipsa cronică, pentru mrea majoritate a deținuților, a posibilității de a-și experimenta aptitudinile și de a avea succes.*

Frecvent se constată o adaptare pasivă la condițiile vieții din închisoare prin adoptarea unei atitudini „filozofice” sau evitarea concentrării pe anumite probleme incomode. Chiar dacă mulți deținuți au avut înainte de a veni în penitenciar o personalitate robustă, în timpul executării pedepsei cu închisoarea se instalează o sensibilizare progresivă la mediu, o intoleranță emoțională, agravată de lipsa posibilităților de a se sustrage realității prin imaginar.

Iată și câteva observații de natură etologică: la deținuți, instinctul teritorialității este inhibat, pentru că nu-și pot marca teritoriul care le-a fost atribuit (patul, deseori, este împărțit cu alt deținut); valorizarea spațiului de viață - fenomen atât de vizibil la oamenii liberi - este devansată de amplexarea frustrărilor înregistrate la nivelul tuturor celorlalte nevoi; agresivitatea are alte forme decât cele violente la care ne-am aștepta, și anume: crearea dependenței, manipularea informațiilor, distribuirea pachetelor cu alimente, împiedicarea unora să participe la activități recreative, însușirea hainelor penale aflate în cea mai bună stare etc. Inhibarea agresivității este determinată în mare măsură de gardieni, care subliniază permanent ierarhia formală existentă în închisoare și impun ferm respectarea ei.

Prezentând în continuare câteva conduite disfuncționale individuale și colective frecvente în mediul penitenciar - suicidul, refuzul de hrană, revoltele -, se vor înțelege mai bine constantele acestui univers uman.

7.1. MEDIUL PENITENCIAR ȘI PROBLEMATICA SINUCIDERII

Aproape fiecare deținut trăiește traumatic perioada de detenție mai ales la prima condamnare: frustrările în plan social, instinctual și în ce privește imaginea

de sine îl pot face pe deîntins să caute un remediu definitiv al nefericirii sale. Reacția catastrofică a individului exprimă neputința de a se adapta la situația dată: ultimul eșec al existenței se transformă în eșecul vieții, fapt ce poate constitui un moment de ruptură, o criză de sens, gestul suicidar nefiind o opțiune, ci mai degrabă negarea totală a posibilității de a alege. Oricum, soluția nu este rațională deoarece nu există practic situație fără ieșire, limitele omului sănătos psihic fiind infinite.⁵⁰

Pentru a înțelege corect specificul actelor suicidare în penitenciar și mai ales ce trebuie făcut pentru prevenirea lor sau ajutorarea celor care au fost salvați, continui cu prezentarea unor aspecte generale privind psihologia suicidului.

Fiind o tulburare a instinctului de conservare, suicidul se prezintă ca o realitate complexă a cărei fenomenologie poate lua forme diverse:

- a. *conduite suicidare*, având ca variante suicidul propriu-zis, tentativa suicidară, sindromul presuicidar și ideile suicidare;
- b. *echivalențe suicidare*: autorâniri, anomalii ale conduitei - simularea unei boli, refuzul îngrijirilor medicale, unele renunțări la viața socială, abandonarea rolului social, diverse toxicomanii, alcoolism, imprudențe semiintenționate - sau diverse accidente de „supărare”, dintr-o eroare sau prin desconsiderarea pericolului.

Între cauzele directe cele mai frecvente sunt abandonul, doliul, separarea, eșecul sentimental, schimbările în situația socială, deci în general situațiile în care individul pierde valori de înaltă semnificație pentru el. De altfel, factorii de risc suicidar îi redăm în anexa 5 (denun de reținut este faptul că unii specialiști consideră că uneori chiar și numai doi factori prezenți la un individ impun o supraveghere atentă a acestuia). În anexa 6 prezentăm un „Ghid de interviu” pentru evaluarea riscului suicidar.

Pentru problematica noastră, trei forme cred că prezintă mai mult interes:

- a. *suicidul emotiv*, care rezultă dintr-o mare anxietate fiind pentru subiect un mijloc de rezolvare a unei emoții puternice (teamă, mânie, tristețe);
- b. *suicidul pasional*, care este mai curând o conduită de disperare, semnificând autodevalorizarea individului care încearcă astfel să se elibereze de o durere morală insuportabilă⁵¹ (diferența de suicidul emotiv, este dată de faptul că emoția a fost prelungită și intelectualizată angajând întreaga personalitate a subiectului);
- c. *echivalențele suicidare* sunt frecvente în mediul penitenciar datorită beneficiilor secundare aduse de îngrijirile medicale.

În general aceste conduite sunt considerate ca un „santaj”, fără a se da o semnificație deosebită faptului că individul își folosește moartea ca o monedă de schimb, trecându-se destul de ușor peste toate conduitele de revendicare ale deținuților. Trebuie făcută însă o distincție între „santajul cu sinuciderea” și

⁵⁰ G. Deshaies, *Psychologie du suicide*, P.U.F., Paris, 1947.

⁵¹ I. Biberi, *Viața și moartea în evoluția universului*, P.E.R. București, 1971, pag. 124.

„sinuciderea șantaj:” în primul caz, individul scontează că va obține beneficiul înainte de trecere la act; în cel de-al doilea caz, după ce va muri. Ceea ce trebuie estimat în fiecare caz în parte este intensitatea dorinței de a muri, și nu autenticitatea gestului (procedeul) propriu-zis.

Iată acum un caz petrecut într-un penitenciar, investigat de noi după revenirea lui de la spital, și care va demonstra o dată în plus posibilitatea de prevenire a acestui gen de conduită.

M.S. - 31 ani, căsătorit, 4 copii, 8 clase, preluător muse plastice și canciuc, nerecidivist, aflat în penitenciar pentru trecerea frauduloasă a frontierei de stat.

Înșelat de prima soție, se căsătorește cu cea de-a doua, care avea 2 copii dintr-o căsătorie anterioară și era gravidă în 7 luni când l-a cunoscut pe subiect. M.S. recunoaște acest copil și mai face împreună încă unul. Înșelat din nou, trece fraudulos frontiera de stat.

Aflat în penitenciar, primește o scrisoare de la soția sa care-l anunța că va divorța. După 18 zile subiectul hotărăște să se sinucidă, tăindu-și adânc venele de la mână lăsând trei scrisori (pe care le prezentăm în anexa 7).

Într-o amplă discuție purtată cu subiectul în timpul căreia a răspuns și la un chestionar special întocmit - au rezultat și alte aspecte: familia sa de origine s-a disociat în copilărie; întotdeauna a avut o mare fragilitate interioară; în ultimul timp a avut insomnie, mai ales în a doua parte a nopții; în antecedente a mai avut o tentativă suicidală; frecvent a avut vise cu caracter autodistructiv; cu puțin timp înainte de a comite tentativa a fost la medicul unității pentru simptome neprecizate - insomnie, gânduri negre; consideră că, părăsit de soție, se află într-o situație umilitoare; neavând o perspectivă clară de viață, nu știe ce are de făcut în momentul de față; are icipi de inutilitate și din această cauză și-a abandonat de mai multe ori responsabilitățile.

Testarea psihologică și analiza celor trei scrisori permit o înțelegere mai profundă a subiectului și a modului său regresiv de a reacționa: copilăria nefericită a determinat constituirea unei personalități slabe, cu o viziune naivă asupra lumii și vieții; imatur social, cu maniere feminine în relațiile interpersonale; afectat adânc de evenimentele mai deosebite; din teama de a se da în spectacol nu comunica cu anturajul, iar deciziile pe care le ia se dovedesc de obicei neavantajoase. Nevoia sa de afecțiune a fost permanent nesatisfăcută și chiar înșelată, ultimul mesaj care l-ar adresa oamenilor fiind semnificativ în acest sens: „Oameni, iubiți-vă între voi! Aveți nevoie de dragoste”.

Rezumând cele prezentate până acum la acest capitol, se detașează trei elemente de bază pentru înțelegerea acestui caz:

- însurarea biografică*, în sensul acumulării în timp a eșecurilor;
- convergența evenimentelor negative*, mai ales în ultima perioadă, la care se adaugă indiferența percepută dureros de subiect la anturaj față de propriile frământări;

c. starea de moment a potențialului său afectiv, caracterizată prin lipsa inhibițiilor față de trecerea la act, devalorizarea de sine, absența speranțelor (din punctul său de vedere) privind viitorul său și al familiei sale, contrastul psihologic cu ceilalți deținuți „văzuți” ca fără probleme și chiar mulțumiți.

Desigur, nu era de așteptat ca subiectul să facă un apel deschis la cei din jur privind apărarea sa de propriile intenții, ci, așa cum s-a întâmplat, apelul a fost deghizat în: izolare, oboseală fizică, insomnie, lipsa poștei de mâncare, solicitarea îngrijirilor medicale fără cauze somatice precise, plâns fără motiv, pierderea inițiativelor, tristețe marcată, povestirea la cei din jur a viselor cu caracter autodestructiv ș.a. Ambivalența sa - oscilarea între dorința de a muri și cea de a trăi - i-au agravat angoasa și confuzia. Fără a se da semnificație corectă acestor simptome, nu era de așteptat o intervenție terapeutică în timp util.⁵²

De obicei, relaționarea cu un individ cu intenție sau tentativă suicidală este dificilă, deoarece acesta se prezintă ca o victimă cu o mare aviditate afectivă greu de satisfăcut de anturaj, dar mai ales pentru că subiectul are tendința de a reproduce în relațiile sale cu terapeutul modul său obișnuit de revendicare (șantajul). Cheia înțelegerii subiectului este evaluarea adecvată a legăturilor dintre actul suicidal și modul de viață care-l conduce la această reacție de demisie.

Reflectând la acest caz, nu putem ocoli o întrebare firească. Dacă ar fi fost în libertate, subiectul ar fi procedat la fel? Avem convingerea că răspunsul este afirmativ, cu atât mai mult cu cât întregul proces s-a petrecut în cadrul strict al cuplului marital, situație care nu putea fi ameliorată printr-o intervenție din afară.

La dificultățile personale ale individului, mediul penitenciar aduce elemente favorizante - izolarea de familie, calitatea precară a relațiilor umane ș.a. - inerente locurilor de deținere, dar care nu joacă un rol direct în finalizarea actului suicidal. Ceea ce are nevoie deținutul cu intenție suicidală este un partener de discuții cu care să analizeze problemele sale, să vadă mai clar locul și rolul său în împrejurarea specifică de viață, un partener care să-l ajute să-și mărească posibilitățile de rezistență în fața greutăților și, nu în ultimul rând, să-i găsească noi sensuri ale existenței atât pe perioada detenției, cât și după aceea.

După acest caz, a devenit clar pentru toată lumea din penitenciar că problema suicidului trebuie să determine un adevărat parteneriat pentru reducerea încercărilor deținuților de a-și pune capăt zilelor. În acest scop am ales, în penitenciarul respectiv, un număr de deținuți caracterizați printr-un grad înalt de maturitate, având cunoștințe asupra sistemului penitenciar și mai ales dorința de a ajuta pe alții mai puțin dotați în a face față vieții din închisoare.

Acești deținuți s-au autodenumit „audiatori”, pentru că acesta era lucrul pe care trebuiau să-l facă: să-i sprijine pe cei care traversau perioade dificile. „Noi doar ascultăm. Noi suspendăm judecățile”.

⁵² P. Moreau, *Les suicides dans les prisons*, în „Psychologie”, aprilie 1974.

Nu există nimic special în ce privește un **audiator**: sunt simpli deținuți pregătiți pentru a-i sprijini pe ceilalți să se confeseze, făcându-i să simtă că există totuși cineva cărui îi pasă de ei. Chiar dacă nu pot prevedea toate răspunsurile la problemele care li pun, chiar dacă nu pot înlocui un psiholog, ei se află totuși în prima linie a prevenirii suicidului, fiind în mijlocul masei de deținuți.

La un an de la introducerea acestei proceduri, în penitenciarul respectiv autoritățile s-au redus la jumătate, iar sinuciderile au dispărut în totalitate. S-a urmărit deci o implicare mai mare a deținuților în problematica umană a închisorii. Primul lucru remarcat de deținuți a fost o schimbare a climatului în interiorul zidurilor, prin faptul că o serie de responsabilități morale au început să le împartă cu gardienii. Posibilitatea de a se mișca mai liber în tot penitenciarul, participarea la ameliorarea suferințelor unor deținuți a modificat modul de percepere al deținuților înșiși: au înțeles că viața de detenție implică și drepturi, dar și responsabilități.

Un gardian cu vechime spunea: „În prezența audiatorilor, deținuții discută lucruri pe care altfel nu le-ar comunica. Lucrează mai bine între ei. Consider că acum este o tensiune scăzută față de ce a fost înainte.”

Iată ce declară un „audiator”: „Mă bucur când am sentimentul că am contribuit la viața altuia. Când un deținut este deprimat, pot să-l identific sau îmi spun ceilalți de el: eu îl întreb ce s-a întâmplat și el pur și simplu dă totul afară. Mi se pune un nod în gât, dar știu că pentru a-l ajuta nu trebuie să mă implic prea mult”.

Valul de secret asupra problemelor din închisoare a dispărut, fiind înlocuit cu o deschidere și cooperare mai bună, din care toate lumea are de câștigat.

7.2. ZVONURILE ÎN PENITENCIAR

Menținerea ca o constantă a zvonurilor în climatul penitenciar se datorește unor condiții specifice locurilor de deținere, fiind un ecran proiectiv al fenomenologiei umane, un „zgomot de fond” pe care se grefează problematica psihologică a unor indivizi tensionați permanent de situația în care trăiesc și de relațiile ce se stabilesc între ei. Există o serie de preocupări constante ale deținuților care exprimă condiția lor specifică: modificări ale legislației penale, decrete de grațiere, existența unor comisii de propuneri pentru liberarea condiționată apreciate ca mai blânde la anumite unități, motivarea unor transferări de la o unitate la alta și altele. Opiniile care circulă între deținuți privitor la toate aceste aspecte sunt contradictorii de cele mai multe ori. Neîncrederea cronică dobândită în penitenciar îi face să vehiculeze toate variantele auzite și să se alarmeze când aud păreri defavorabile. Această stare este întreținută și de obișnuința deținuților de a se adresa cu aceeași problemă oricărei persoane întâlnite.

Distincția între comunicarea oficială și comunicarea neoficială a devenit un fapt cotidian. Ce și cum se transmite este condiționat diferit: în primul caz,

preponderente sunt structurile organizaționale rațional instituite, în virtutea cărora se transmit ordine, decizii, instrucțiuni etc.; în cel de-al doilea, accentul este pus pe viața afectivă a grupurilor, pe simpatiile și antipatiile existente între membrii componenței, mesajele reflectând relațiile particulare dintre aceștia.

Mergând mai departe vom face o deosebire între comunicarea **instrumetală** și comunicarea **consumatorie**: prima urmărește realizarea eficientă a unui scop, a doua - aprent fără finalitate - este orientată spre menținerea unui trafic informațional și al unui climat destins și securizant. În context, informațiile care circulă pot fi sub formă de **știri** (date despre fapte verosimile, pornite din surse cunoscute și având un scop anume) și **zvonuri** (mesaje transmise oral despre evenimente greu de verificat, dar cu o semnificație deosebită pentru colectivitate). O diferență importantă între cele două categorii de mesaje constă în faptul că **știrile își mențin oarecum nemodificate forma și conținutul**, în timp ce **zvonurile implică reorganizări a datelor primare chiar în timpul transmiterii lor de la un om la altul**.

Zvonul, ca realitate psiho-socială, este purtătorul unui conținut specific, mai puțin cultural și mai mult afectiv: credibilitatea lui este asigurată deoarece întotdeauna există un precedent, iar conținutul său intră în sfera de interese și temeri permanent actuale în comunitatea respectivă. De aceea zvonul nu constituie un aspect patologic al comunicației, ci al percepției de grup: deformarea mesajului este condiționată de situația concretă și, mai ales, de particularitățile personalității agenților care îl transmit.

Răspunzând unei trebuințe general umane de **orientare** în spațiul propriu de viață, „producția” de explicații își ia ca suport, după caz, faptele reale sau cele imaginare. O contribuție însemnată prezintă și **aprecierea preocupării** la cei din jur față de un eveniment sau altul; ca urmare, elaborarea/căutarea de explicații va fi mai mare sau mai mică. **Efectele psihologice** ale propagării zvonului pot atinge intensitate patologică, dar numai în condiții obiective favorabile sau sub influența unor lideri de opinie puternici și copleșiți de situație.

Din cele spuse până acum rezultă că apariția *zvonurilor este tributară reunirii unor condiții obiective macrosociale și unor factori psihologici și situaționali din universul microsocioal*. Incidența factorilor macrosociale este deseori neașteptată: tensiuni internaționale, schimbări suprastructurale în plan intern pot fi găsite în geneza zvonurilor. Dar factorii a căror influență este nemijlocită sunt caracteristicile persoanelor și ale grupurilor în care apar acestea.

Analizând acești factori, avem în vedere, mai ales, două fenomene de psihologie individuală care joacă un anumit rol în formarea zvonurilor și a căror cunoaștere va facilita înțelegerea problematicei acestora. În primul rând **credulitatea** unor indivizi, înțelesă ca *încredere exagerată* acordată oamenilor, ideilor, aparențelor. Are la bază o insuficiență (fragilitate) de descifrare a semnificațiilor mai subtile și se întâlnește la naivi, la cei cu debilitate mintală, la cei sugestibili, la copii și la cei de vârstă foarte înaintată. Între efectele neplăcute ale credulității figurează decepțiile, mistificarea sau superstițiile. Cei creduli pot fi exploatați

sentimental, material sau moral și chiar instigați la anumite acțiuni. Celălalt fenomen - *fabulația* - este o *povestire imaginară* prezentată de subiect ca fiind reală. Există o *fabulație normală* la copii - ce apare după vizionarea unor filme sau lectura unor cărți - și o *fabulație anormală*, atunci când individul nu-și dă seama că prezintă date nercuale. Între motivații, găsim la unii indivizi plăcerea de a reconstitui realitatea în termeni mai atractivi, nevoia de a ascunde lacunele memoriei sau cunoașterii, rolul compensator al fabulării într-o perioadă lipsită de evenimente și chiar „fabularea ca joc“, atunci când toți partenerii știu că se fabulează și acceptă acest lucru. Or, în penitenciare, așa cum vom vedea, există și creduli și condiții pentru fabulare.

O altă particularitate individuală importantă pentru problema noastră este **anxietatea**: s-a demonstrat că persoanele mai anxioase propagă zvonuri mai repede decât cele calme. În consecință, zvonurile vor fi mai ample și cu frecvență crescută în colectivitățile în care numărul persoanelor anxioase este mai mare.⁵³

Din toate acestea rezultă că pentru grupurile umane zvonurile au câteva *funcții distincte*. Pe primul plan se detașează **funcția informativă**: mesajul nu conține date generale, ci se referă la situații particulare inedite sau la aspecte noi privind evenimente cunoscute. Cea mai importantă funcție este însă cea de **control social** al membrilor colectivității, deoarece autorizează în final un anumit punct de vedere, o manieră aparte de interpretare a unui eveniment. În plus, permite creșterea prestigiului liderului de opinie și implicit a autorității acestuia, iar prin vehicularea zvonului se asigură participanților un sentiment de comunicare și participare socială, fapt ce va conduce în timp la creșterea conformismului individual. În sfârșit, **funcția de evaziune** se manifestă mai ales în condițiile restrângerii relațiilor cu lumea din afara grupurilor și cu sursele de informare, având deci rolul de a compensa sărăcia calitativă și cantitativă în plan informațional și afectiv.⁵⁴

Iată o investigație în care am urmărit particularitățile deformării mesajului în procesul transmiterii lui între deținuți și influențele avute asupra sa pe care le au vârsta, sexul, infracțiunea, vechimea în penitenciar, starea de recidivă și caracteristicile psihologice și psihosociale ale subiecților.

Am folosit următoarea procedură: am alcătuit serii de câte 7-8 deținuți și am arătat primului din serie o fotografie, rugându-l să creeze o povestire despre personajele existente. Apoi el a transmis această povestire celui de-al doilea, fără ca acesta să vadă poza, al doilea celui de-al treilea ș.a.m.d., până la capătul seriei. S-a înregistrat pe casetofon tot ceea ce s-a comunicat de la un deținut la altul. Au fost investigați astfel 142 de deținuți: 32 bărbați tineri de 18-21 ani, 56 femei și 54 bărbați. La sfârșit au fost testați psihologic și li s-a luat un interviu.

Desigur, deținuții au conștientizat faptul că sunt subiecții unei situații experimentale, aceasta marcând într-o oarecare măsură spontaneitatea relatărilor.

⁵³ A.A. Moles, *Sociodinamica culturii*, Editura Științifică, București, 1974, pag. 189-190

⁵⁴ G. Allport, L. Postman, *Psihologia zvonului*, Henry Holt, New York, 1947.

Așa cum se va vedea, concluziile privind influența zvonurilor asupra stării de spirit și disciplină în rândul deținuților s-au bazat în special pe interviurile luate și pe analiza de conținut a mesajelor transmise și înregistrate pe bandă.

Iată acum prima serie de deținuți care au fost supuși investigației. Voi transcrie textul exact al celor transmise de la unul la altul și principalele caracteristici psihologice ale deținuților (desigur, relevanța particularității scade pentru ultimii indivizi din șir, unde mesajul - devenind mai scurt - nu se mai modifică în mod esențial).

Acest prim grup a avut cap de serie un deținut cu studii superioare (medic), singurul nerecidivist, el având o influență destul de mare în rândul celorlalți. Cum se va vedea, nivelul școlarizării scade cu cât înaintăm în șir.

Subiectul nr. 1 - C. M. - 48 ani, medic, preventiv, nerecidivist, de 1,5 ani în penitenciar. Caracterizare psihologică: tip sentimental cu o reprezentare copilărească a lumii, orizont îngust de cunoștințe, îi este teamă să ia decizii majore, fără simțul realului, ușor de impresionat și de aceea vulnerabil, cedează repede în fața dificultăților, fatalist, se complăce în banalitate. Prezintă tendințe interpretative accentuate.

„În fotografia de față apare imaginea unei consfătuiri de lucru într-un cabinet la care participă un număr de 11 persoane, una din acestea fiind șeful lor, care după îmbrăcăminte și după aspectul fizionomic pare a fi în vârstă de 56-58 ani, cu barbă, cioc, puțin „nins” de ani, iar... și un început de chelie. De fapt, pe masa de lucru a acestui individ stau o serie întreagă de hărți, par a fi niște hărți de prospecțiuni geologice, din care fiecare membru al acestui grup caută să-și însușească cât mai bine aceste noțiuni și să plece cu acestea toate bine lămurite. După aspectul fotografiei, pe fundalul încăperii apare o hartă politică a lumii, dovadă că sunt preocupați și sunt necesare aceste documente și cu ocazia altor întâlniri de lucru. În afară de grupul care este foarte atent la cele ce se discută, o tânără în jur de 18-20 ani îmbrăcată într-o ie națională privește din colțul drept al încăperii undeva sus, fără să aibă o ținută precisă. Probabil se gândește la un prieten sau la un obiect care i s-a părut mai deosebit. Pe masa de lucru, în afară de hărțile respective, mai există o sticlă conținând apă minerală, un suport de stampile, două scrumiere, poate și două flacoane de medicamente, pentru unul sau pentru altul din cei de față. Această dezbatere de lucru... până în cele din urmă se termină cu bine, în sensul că fiecare are sarcini precise, iar în final se termină cu strângeri de mână, cu promisiuni că fiecare a înțeles și că se va strădui cât mai bine să realizeze sarcinile respective, urmând și fixând o altă dată pentru a arăta felul cum și-au dus sau cum s-au dus aceste sarcini la îndeplinire”.

Subiectul nr. 2 - B. P. - 40 ani, tehnician dentar, recidivist, 1 an pentru înșelăciune în dauna avutului particular. Caracterizare psihologică: tip ezitant din cauza unui puternic sentiment al limitelor, detașat de ceea ce este în jurul său, influențabil, revendicativ, infantil în relațiile interpersonale, vrea să fie apreciat ca

o personalitate, intuitiv, prezintă multe incertitudini, a somatizat problemele sufletești (pierzându-și serviciul a acuzat tulburări neurocirculatorii).

„Pe fundalul unei fotografii s-a văzut o consfătuire de lucru la care participă 11 oameni, dintre care unul conduce lucrările, în vârstă de 56-58 de ani, cu un început de chelie, puțin cărunț, care conduce niște lucrări. În față, niște hărți cu prospecțiuni geologice. În spatele sălii există o hartă a lumii, probabil necesară și pentru alte lucrări de genul acesta. Pe masă de lucru, în afară de hărțile respective mai există două scaunere, două flacoane de medicamente, o sticlă cu apă minerală. În unul din colțurile sălii, în dreapta, o tânără de 18-20 de ani care privește în sus, undeva... un lucru nedefinit, probabil gândindu-se la altceva. În timpul dezbatărilor sunt trasate sarcini precise la fiecare membru, ce are de făcut în viitor și se stabilește un nou termen când se vor întâlni și vor vedea fiecare dacă s-a achitat sau nu de sarcinile trasate”.

Subiectul nr. 3 - V. P. - 37 ani, izolator termic, șapte clase, recidivist, preventiv, pentru furt din avut public, de 6 luni în penitenciar. Caracterizare psihologică: om care exploatează imediatul, are un orizont îngust, indecis, indiferent, visează cu ochii deschiși, nu-i pasă ce se întâmplă cu ei, realism îngust, ipohondru, prezintă tulburări gastro-intestinale.

„În această sală se află un cetățean în vârstă de 56-58 de ani, puțin cărunț, cu chelie, care conduce niște lucrări de... adică o consfătuire... cu profil geologic. În spatele acestei săli se află o hartă a lumii, pe o masă, două scaune, niște medicamente iar în partea stângă a sălii, o tânără de 18 ani privește undeva în sus în altă parte, iar cetățeanul în vârstă de 56-58 de ani își conduce lucrările cu tot interesul care îl are. Mai mulți cetățeni, 10-11, asistă la această consfătuire și își dau fiecare părere în legătură cu consfătuirea pe care o face acest cetățean în vârstă de 56-58 ani”.

Subiectul nr. 4 - G. T. - 35 ani, vânzător, recidivist, preventiv, de 4 luni în penitenciar pentru furt din avutul public. Caracterizare psihologică: slab dotat intelectual, improvizează când nu înțelege ceva, spirit copilăros, pretențios (vrea totul), caută salariu mare, se crede persecutat, dușmănit, mințit (în libertate era mare consumator de alcool), depresiv, astenic, se crede bolnav de stomac.

„Într-o sală de festivități se află un cetățean în vârstă de vreo 42 de ani, care având la activul dânsului mai multe... adică un grup de 10 înși, conducând o întreprindere, adică o echipă propriu-zisă pentru... într-o ramură de strungărie sau în cel mai rău caz într-o întreprindere, ce conduce mai multe activități, adică pe linie sindicală sau în cel mai rău caz al reeducării în privința... a oamenilor fiecărui în parte într-o discuție mai aprinsă, adică în activitatea pe care trebuie să o îndeplinească în privința de a duce o muncă mai activă și mai ales pentru a aduce niște realizări unui plan pe timpul deplasării respective, de la... și mai ales să fie disciplinați, să aducă niște realizări mai bune, să nu aibă comportări rele, totul se poate ca

să meargă o activitate... mai bună sau în cel mai rău caz de a avea o conduită pe timpul traseului, adică pe timpul muncii, aspect pe care îl îndeplinește".

Subiectul nr. 5 - I. C. - 32 de ani, tehnician electronist, recidivist, se află de un an în penitenciar pentru trafic de influență. Caracterizare psihologică: dezorientat, inconsecvent deși își propune scopuri de lungă durată, suspicios, nu-i pasă ce se întâmplă cu el, frecvente reverii, rigid (se adaptează cu greutate), astenic (a fost internat pentru depresie), temător, ulcer stomacal.

„O sală de festivități sau de ședințe, un cetățean în vârstă de aproximativ 43 de ani e reprezentant pe linie sindicală, era împreună cu un grup în această sală. Aici erau puse-n dezbatere disciplina în muncă, acordul de producție pentru viitor și pentru formă de actualitate pe care erau întreprinse în... de către acest grup. Reprezentantul acestui grup îi îndrumă pe acești tineri care erau în grupul respectiv, le explică disciplina la locul de muncă, normele de conviețuire socială și în afara locului de muncă și pe timpul deplasării la locul de muncă”

Subiectul nr. 6 - S. I. - 40 ani, maestru mecanic, recidivist, de 6 luni în penitenciar pentru ultraj. Caracterizare psihologică: ușoară întârziere mintală și de aceea are sentimente de inferioritate, negativist, se consideră un neînțeles, lovit de destin, coleric și de aceea vulnerabil, ezitant, se resimte ușor.

„Într-o sală de festivități un cetățean în vârstă de vreo 42 de ani, explică unor cetățeni cum să se comporte într-o societate și cum să se deplaseze la locul de muncă, să știe să trăiască în viață, să nu ducă viață parazită”.

Subiectul nr. 7 - N. I. - 47 ani, zidar, 4 clase, recidivist, de 7 luni în penitenciar pentru furi particular. Caracterizare psihologică: tip instabil, critic, nemulțumit de sine, se crede dușmănit și de aceea trăiește într-o spaimă permanentă, nevoie de a stabili relații cu cei din jur, „visează” prea mult (realism îngust).

„Mi-a spus că un cetățean de 47 de ani, în sala de festivitate le vorbea despre cum să se comporte la locul de muncă, să nu ducă o viață parazită”.

Chiar după o lectură superficială, apar elementele principale de distorsionare a mesajului:

- *cantitativ, mesajul se micșorează rapid*: primul subiect a transmis 123 de unități lingvistice cu sens, al doilea 60, al treilea 46, al patrulea 55, al cincilea 33, al șaselea 14, iar ultimul a reținut doar 10;
- *procesul de asimilare este de asemenea evident*: doar primii doi subiecți menționează că este vorba de o fotografie, al treilea precizează că totul se întâmplă „în această sală”, iar restul prezintă faptele ca și când ar fi fost de față;

- în ce privește *conținutul celor transmise*, de la constatare privind prospecțiuni geologice se ajunge într-o „sală de festivități”, unde un cetățean explică cum să te comporți la locul de muncă și să nu duci o viață parazitară - aspecte anințite în mod obișnuit în expunerile prezentate deținuților (la această modificare a contribuit desigur ambianța în care se desfășura experimentul - clubul deținuților - precum și prezența educatorilor);
- *subiectul care alterează cel mai mult mesajul* este numărul 4; explicația o găsim în caracteristicile sale psihologice: slab dotat intelectual, improvizează când nu înțelege ceva, iar ceea ce transmite este fără logică și presărat cu stereotipii verbale.

Observăm că la primii trei subiecți - mesajul referindu-se la o situație complet străină de mediu penitenciar - modificările nu sunt semnificative. Începând cu subiectul numărul 4, care introduce în mesaj două elemente familiare deținuților - „să fie disciplinați” și „să nu aibă comportări rele” - procesul de asimilare, reducere și accentuare evoluează rapid. De asemenea, pentru deținuți *vârsta* este un criteriu esențial de evaluare interpersonală, celelalte criterii (studii, infracțiuni, stare de recidivă ș.a.) fiind subordonate. Așa se explică faptul că „vârsta” (înaintată) s-a menținut ca un invariant la tot șirul de subiecți. De asemenea, *locul* unde se produce un eveniment este reținut cu exactitate și redat permanent în cadrul discuțiilor.

Iată acum o serie formată din femei deținute, cu condamnări mari pentru infracțiuni grave. Faptul că prima deținută din serie are vârsta cea mai înaintată și principala sa trăsătură de personalitate este interpretativitatea, își pune puternic amprenta pe mesajul elaborat și transmis. Reducerea cantitativă și calitativă a mesajului este evidentă, precum și influența particularităților psihologice, mai vizibilă decât în cazul bărbaților. De asemenea, finalul povestirilor este mai elaborat decât în cazul bărbaților, iar accentul pe stările afective ale personajelor din fotografii este deosebit de marcat. Implicarea sufletească în cele povestite de femeile deținute este o altă caracteristică a acestora, care le diferențiază față de bărbați. Cu ocazia interviurilor a rezultat că pentru deținute este mai important să comunice pentru a-și umple timpul decât să-și convingă interlocutoarele. Plăcerea de a transmite mesaje, conduita ca și când ar participa la un joc relevă faptul că funcția limbajului de evaziune (cel puțin) simbolică din mediul frustrant, este mai accentuată în cazul femeilor. De altfel, frecvența reveriilor este mult mai mare la femei în comparație cu bărbații.

Subiectul nr. 1. - S. Z. - 50 de ani, *muncitoare în industria hâmbacului, 4 clase, nerecidivistă, de 11 ani în penitenciar, condamnată 20 de ani pentru omor*. Caracterizare psihologică: realism îngust, labilitate afectivă, mare nevoie de sprijin, excesivă neîncredere, se adaptează greu, interpretativitate, nevroză accentuată, teama de boală, astenie.

„Ne aflăm într-o cameră. 10 bărbați și 2 femei. Aicea e un complot. E și un șef al lor. E o hartă pe perete. Pe masă există băuturi și

diferite fotografii care arată scopul lor pe care vor ei să îl aplice sau să-l execute mai bine spus.

Una dintre acele fete, din cele 2 fete, e dezorientată probabil de hotărârea și de planul acela pe care îl explică șeful bandei. Ceilalți sunt toți atenți chiar și cea mai tânără fată, privesc planul și ordinul șefului. Părerea nu se vede așa de bine reușită, deoarece întotdeauna există cineva care trebuie să arate, să zicem organelor în drept, legii, ce vor să facă acești oameni care nu se încadrează în programul societății și părerea mea este că nu vor reuși și nu vor putea să execute spre exemplu fie spargerea, fie o trecere de frontieră, spionaj și așa mai departe, ce vor să facă ei. Poate să fie o sectă religioasă, care știm că există totuși și la ora actuală destul de dezvoltate. Repet, nu cred că le va reuși planul. Pentru că nu pot în țara noastră, unul dintre ei va dezvălui secretul și planul și va opri în loc, așa cred, toată mârșăvia aceea pusă la cale de hârboși și paraziți".

Subiectul nr. 2 - K. A. - 27 ani, fără meserie, 11 clase, nerecidivistă, de 5 ani în penitenciar, condamnată 15 ani pentru omor (soful). Caracterizare psihologică: vede totul în roz, infantilism, se lasă influențată de detalii, labilitate psihică, frecvente reverii, se lasă în voia sorții, fire ambițioasă, nevoie de liniște.

„Într-o căsuță se află mai multe persoane. Mai mulți bărbați și două fete. Acești bărbați, după aspectul lor, par a fi niște bandiți care vor să pună ceva rău la cale. Fetele sunt, mai ales una dintre ele e foarte speriată. Și ei vor să pună la cale ceva, dar nu se știe ce, o spargere, spionaj, o trecere de frontieră sau sectă religioasă. Și am mai spus, una dintre fete e foarte speriată, nu le va reuși deoarece cineva o să-i denunțe.”

Subiectul nr. 3 - B. C. - 40 de ani, fără meserie, 10 clase, nerecidivistă, de 17 ani în penitenciar, condamnată 25 de ani pentru omor. Caracterizare psihologică: tip extravertit, se supraapreciază, se teme de boli, neîncredere, anxietate, astenie, ușoară nevroză, tendințe interpretative accentuate.

„Într-o căsuță se află un grup de mai multe persoane, în care se află câțiva bărbați și două femei. Aici se pregătea un..., adică se pregăteau pentru a face o spargere, o trecere de frontieră, se pregătea oricum o acțiune deosebită și pentru acest motiv una dintre fete era foarte, foarte speriată de tot, toată această acțiune care intenționau s-o facă dar în ultimă instanță nu le reușește deoarece cineva îi denunță și nu reușesc să-și pună în aplicare acțiunea. Cineva din grupul respectiv”.

Subiectul nr. 4 - P. M. - 26 de ani, muncitoare, 8 clase, nerecidivistă, de 9 luni în penitenciar, condamnată 4 ani pentru omor. Caracterizare psihologică: tendință de a se sacrifica, s-a obișnuit să piardă, să renunțe, exploatează imediatul, tip pasiv, depresie, psihastenie, simptome isterice („plângărează”), pronunțat sentiment al limitelor, se adaptează greu, tendințe interpretative ridicate.

„Într-o căsuță se aflau patru bărbați și două fete mai tinere și ei s-au hotărât să săvârșească o faptă ilegală, o trecere de frontieră, o

spargere, ceva de genul ocesta. Dar la un moment dat una dintre fete părea puțin speriată de planul pe care-l aveau de realizat. La un moment dat din grupul respectiv ea hotărâște să-i denunțe pentru fapta pe care voiau s-o comită. Nu mai rețin".

Subiectul nr. 5 - G. E. - 33 ani, mecanic fochist, 12 clase, de 2,3 ani în penitenciar, condamnată 4 ani pentru lovituri cauzatoare de moarte. Caracterizare psihologică: se crede înconjurată de dușmani, orizont îngust, spirit infantil, tendință interpretativă, lipsa independenței în judecată (imită), capacitate slabă de expresie, astenie.

„Într-o căsuță erau patru fete și un bărbat, dintre care un bărbat care hotărâse să treacă frontiera. Acesta din urmă, unul dintre ei voia să îi denunțe. Atâta tot”.

Subiectul nr. 6 - S. I. - 28 ani, fără calificare, 8 clase, nerecidivistă, de un an în penitenciar, condamnată 18 ani pentru omor. Caracterizare psihologică: nevroză, interes pentru extraordinar și maladiv, dependență de succes, teamă de autoritate, maniere juvenile, depresie, circumspecție, se adaptează greu.

„Într-o casă au fost patru fete, dintre care... și un bărbat care a vrut să treacă granița. În urmă era unul și... nu în minte. Și unul dintre ei a rămas în urmă”.

Subiectul nr. 7 - D. C. - 37 ani, buldozerist, 7 clase, nerecidivistă, de 2 ani în penitenciar, condamnată 5 ani pentru omor. Caracterizare psihologică: ușoară întârziere, depresie, aptitudini practice, nevoie de sprijin, neîncredere excesivă, astenie, pudoare, anxietate.

„Într-o casă erau patru fete și între ele un bărbat care vroia să treacă granița. Nu știu ce să mai spun”.

Subiectul nr. 8 - D. M. - 23 ani, fără meserie, 10 clase, nerecidivistă, de 2 ani în penitenciar, condamnată la 5 ani pentru omor. Caracterizare psihologică: sentimente de inferioritate, improvizează cu ușurință, tulburări de gândire și atenție, anxietate, inconsecvență, slabă capacitate de realizare, impulsivitate, se consideră lovită de soartă.

„Într-o casă erau patru fete și între ele era un bărbat care vroia să treacă granița”.

La deținute reiesc cu pregnanță faptul că în transmiterea de mesaje **factorul imagine** poate fi considerat ca un invariant ce-l regăsim la toate deținutele. Se pierde pe parcurs elemente importante în favoarea figurativului, chiar și încărcătura emoțională cuprinsă la începutul seriei. Din marea structură prezentată la început, ajung în final câteva detalii din care nu poate fi dedus întregul inițial, făcând astfel loc fanteziei.

În ce-i privește pe tinerii deținuți (18-21 ani), ei nu ridică probleme deosebite: structura mai slabă a grupurilor, liderii destul de șterși în viața colectivului, precum și orizontul îngust de cultură și preocupări nu-i impun ca un mediu favorabil dezvoltării zvonurilor.

Cântând să înțelegem cauza alterării mesajelor transmise, a rezultat cu ocazia interviurilor că întotdeauna elementul principal îl constituie expresivitatea vorbitorului, faptul că „se vede dacă el crede sau nu în ceea ce spune”, dacă se implică sufletește sau nu. De aici, activismul crescut sau scăzut în fața comunicării. Și ca o consecință a acestui mecanism, în ce-i privește pe deținuți, aceștia nu reorganizează mesajele, ci le reduc (simplifică) la o imagine ce se pierde foarte repede dacă nu interesează/afectează membrii grupului. Acest lucru l-am dedus din afirmații ca: „în timpul zilei se discută în cameră despre foarte multe lucruri” sau „nu știu unde aș ajunge dacă aș fi atent la toate poveștile ce se spun într-o zi în cameră”.

O problemă particulară mediului de detenție: majoritatea deținuților afirmă că nu au încredere în cei din jur și de aceea la fiecare contact pierde din informația ce li se transmite, deoarece încearcă să depisteze prin primul moment dacă nu există anumite consecințe asupra lor. În plus, înțelegând insuficient trăirile și motivațiile celorlalți, se atribuie în mod nejustificat intenții răuvoitoare unora sau altora, ceea ce menține o stare de încordare în care interpretările greșite și desigur, zvonurile găsesc un teren favorabil.

Concluzii privind zvonurile vehiculate de deținuți

În mediul penitenciar comunicarea interpersonală are, în ordine, ca obiective **simpla conversație**, **crearea dependenței** (mai ales materiale - hrană, țigări, îmbrăcăminte) sau **convingerea** (în sensul creării unor atitudini). Prin prisma problemei care ne interesează - **geneza zvonului în penitenciar** - **mesajele** pot fi **afective** (cu încălețură pozitivă sau negativă, după evenimentele cotidiene reflectate) și **evolutive** (adică deschise la transformări ulterioare sub influența unor factori de grup).

Desigur, simplitatea sau complexitatea mesajelor joacă un anumit rol în apariția zvonurilor: cu cât conținutul transmis este mai bogat, cu atât posibilitatea denaturării în cursul vehiculării este mai mare. De obicei, pe „zgomotul de fond” al comunicărilor banale și lipsite de semnificație, apar evenimente de amploare care polarizează atenția deținuților. Și cum nivelul de instruire al multora dintre ei este destul de redus, interpretările greșite sunt de așteptat.

Din tehnica prezentată în capitolul de față a reieșit cu claritate că posibilitățile imaginative ale majorității deținuților sunt modeste. De aceea, trecerea la acțiuni concrete în urma propagării zvonurilor generate în interiorul penitenciarului, este exclusă. Acțiunile ostile sunt de așteptat doar în cazul unor motive concrete imediate, de regulă nedreptăți inadmisibile.

În grupurile de deținuți, **liderul de opinie** are asupra comunicării o influență direct proporțională cu capacitatea lui de a explica sensurile și implicațiile fiecărui mesaj. Mesajele diferă în conținut dacă sunt transmise de un lider (concise, esențializate, convingătoare) sau de un membru marginal (nesigure, cu multe repetări, având verigi lipsă în firul logic). De aceea existența unui lider neoficial

puternic reduce numărul zvonurilor, el cenzurând problematica din universul de discuție al grupului. În ultimă instanță, în spatele fiecărui zvon stă o valoare fundamentală pentru grupul respectiv, liderul având un rol major în ierarhizarea acestora într-o anumită perioadă. Zvonurile persistă mai mult în grupurile lipsite de coeziune. În grupurile unitare liderul impune relativ repede un punct de vedere unic și ca urmare zvonul se stinge.

Când împrejurările concrete de viață sunt apreciate ca imposibil de controlat și când nu se întrevide nici o ieșire din situație, producția de zvonuri în care predomină fabulația este frecventă. Așa se explică în mediul penitenciar o serie de zvonuri cu elemente de-a dreptul aberante privind decrete de grațiere sau modificări de structură ale Codului penal. Acest lucru se explică prin faptul că odată pornită informația dintr-o anumită sursă, aceasta nu mai are posibilitatea să aducă ulterior corectivele necesare și astfel - prin adăugiri, reduceri sau asimilări - ia naștere zvonul propriu-zis. În penitenciar, persistența zvonurilor mai poate fi explicată și printr-o „nevoie” de subiecte de discuție care să deturneze atenția deținuților de la rigorile privării de libertate.

Zvonul subzistă până când nevoia sau așteptările din care s-a născut incertitudinea care îl susține vor fi satisfăcute sau până când anxietatea generată la membrii grupului va dispărea. În acest sens, în penitenciar producția de zvonuri legate de eventualele grațieri este crescută înaintea sărbătorilor naționale și se diminuează imediat în perioada următoare. Conformismul individului este mult mai mare față de versiunea grupului din care face parte, dacă el este pus să-și exprime opinia în public. Or, în experimentul nostru am constatat la interviurile luate separat deținuților, poziții destul de critice față de *cine* și *ce* li se transmite.

Durata de „viață” a zvonurilor într-un penitenciar a fost apreciată diferit de deținuți, cei mai mult rezistând, se pare cele care primesc confirmări parțiale din partea mijloacelor de informare în masă.

7.3. REVOLTELE DEȚINUȚILOR DIN UNELE PENITENCIARE ROMÂNEȘTI DUPĂ REVOLUȚIA DIN DECEMBRIE 1989

În istoria penitenciarelor noastre, revoltele de la începutul anului 1990 constituie un element ale cărui consecințe asupra sistemului nu pot fi încă evaluate. Investigând evenimentele dintr-o serie de unități am încercat să ofer o imagine globală a ceea ce s-a întâmplat, renunțând la aspectele particulare care s-au manifestat la o unitate sau alta. Acest lucru va permite o înțelegere complexă a problematicii penitenciare în zilele Revoluției. Toate informațiile au fost obținute de la personal și deținuți pe baza unui ghid de interviu (anexa 9).

O societate în schimbare implică într-o oarecare măsură dezorganizarea și criza de sens la nivelul unora din subsistemele sale. De vreme ce în noile condiții

tradițiile nu mai formează un model de conduită, confuzia și incertitudinea pot tulbura viața de fiecare zi a oamenilor și instituțiilor: instabilitatea politică și cea economică produc o criză în relația individului cu sistemul de valori care, până acum, îi reglementa conduita. Lucrurile se pot complica mult când apare sentimentul că factorii de decizie sunt indiferenți la necesitățile îndelung nesatisfăcute ale oamenilor, că scopurile și valorile odată venerate, nu mai au acum nici o semnificație, iar alte reguli și obiective par să nu fie demne de efort. În acest cadru - confuz și frustrant - apar deseori conflicte interumane, iar lipsa perspectivei îi determină pe cei mai mulți să se concentreze pe nevoile imediate, care capătă valențe catastrofice în cazul că nu pot fi satisfăcute. Importanța prea mare acordată scopurilor imediate paralizează de cele mai multe ori posibilitățile de negociere cu conducătorii de drept.

Actele de nesupunere ale deținuților care au avut loc într-o serie de penitenciare, trebuie înțelese în acel context general, dar și ca efect al acumulării în timp a unor probleme care au afectat condițiile de viață atât ale deținuților, cât și ale cadrelor. De aceea, explozia de ostilitate a deținuților a fost îndreptată mai mult împotriva instituției penitenciare în ansamblu, și mai puțin contra administrației unei sau alteia dintre unități.

Evaluarea de către deținuți a noii situații sociale a reflectat mentalitatea și nivelul lor de pregătire generală: toți s-au considerat brusc victime ale fostei dictaturi și, ca urmare, au cerut să fie puși în libertate (unii deținuți șiau că în caz de război o parte din ei urma să plece pe front). La aceasta s-a adăugat grija pentru soarta propriei familii în contextul știrilor alarmante despre luptele din capitală; mai târziu s-a adăugat sentimentul frustrării, comparativ cu cei care beneficiaseră de articolul 10 din Decretul din 4 ianuarie 1990.

Revoluția a adus câteva schimbări majore în ce-i privește pe deținuți: de la o masă de indivizi înfricoșați în timpul dictaturii, au ajuns (treacănd printr-o fază de entuziasm sub impactul accesului la presă, radio și televiziune - libere acum) să ceară a fi eliberați pentru a contribui la acțiunile contra terorștilor. Refuzul autorităților de a-i libera, precum și lipsa reacției sociale față de actele lor de nesupunere au adus în prim-planul revendicărilor o serie de cereri pentru îmbunătățirea regimului de viață: în general - în condițiile restrângerii libertății unui grup - drepturile acestora devin valori centrale pentru obținerea cărora merg până la violență.

La toate acestea s-au adăugat o serie de caracteristici ale deținuților întâlnite frecvent la grupurile cu comportamente extreme: indivizii sunt anonimi și de obicei aflați la mare distanță de casă, sunt lipsiți de responsabilități sociale, consideră că au suferit dese privațiuni, au credințe, speranțe sau temeri comune, identificând toți aceeași sursă a neplăcerilor, aceeași poartă de scăpare sau aceeași cale spre realizare, iar atunci când acționează în grup, nu au sentimentul vinovăției.

În contextul general trebuie reținut și faptul, cu totul anormal, că în penitenciare, din cauza numărului foarte redus de cadre față de necesități, se ajunge la situația că activități vitale pentru buna funcționare a unităților - paza

unor categorii de condamnați, pregătirea hranei pentru cadre și deținuți, contabilitate, centrale termice, hidrofor, gospodăria agrozootehnică ș.a. - se realizau folosind un mare număr de deținuți, lucru ce constituia un permanent factor de risc în interiorul unității.

La declanșarea ostilităților un rol a jucat și lipsa explicațiilor credibile pe care deținuții le așteptau de la personal privind evenimentele din țară, dar mai ales cele privind cererile ultimative formulate de ei. Acest lucru a fost interpretat de condamnați ca încă o dovadă a desconsiderării lor ca oameni. Și cum destul de mulți deținuți făceau parte din categoria celor care nu aveau ce pierde, iar în poziția lor socială se pot purta oricum, trecerea la actele de nesupunere, nu a întârziat. Acest lucru a fost ușurat și de perceperea la unele cadre a unei oarecare simpatii și înțelegeri față de revendicările deținuților.

Desfășurarea actelor de nesupunere.⁵⁴ Elementul care a creat tensiune în rândul deținuților în primele zile ale revoluției a fost ordinul privind sistarea emisiunilor de radio și televiziune, precum și nedistribuirea presei. Or, deținuții cunoșteau din experiență că asemenea măsuri ascund evenimente importante și pentru ei. Acest lucru a făcut să prolifereze zvonurile, mai puternic fiind în unele unități cel despre invazia armată a ungurilor, fapt soldat cu incidente între deținuții români și maghiari, iar în altele despre existența unui decret prin care sunt puși în libertate toți deținuții din țară, dar neaplicat de Ministerul de Interne. Neliniștea deținuților a sporit și ca urmare a observării unor mișcări suspecte în curtea penitenciarelor: dușe, tehnică de luptă, persoane necunoscute, focuri de armă etc.

La toate acestea s-au adăugat ordinele deseori contradictorii ale factorilor de decizie, care au dezorientat atât personalul cât și deținuții, nemulțumirea cadrelor de execuție că nu se iau măsuri ferme, precum și teama unora în fața amenințărilor formulate de deținuți.

În ce privește moralul cadrelor din unități, trebuie spus că acesta era puternic afectat, întrucât știau că nu se luase niciodată în considerare riscul revoluțiilor și nu exista înzestrarea necesară pentru a face față unor acțiuni de masă ale deținuților. Astfel, comenzile de unități au improvizat măsuri de intervenție atât cât au permis ordinele în vigoare, de la caz la caz ieșind în relief slăbiciunile sufletești ale unor cadre de comandă, lucru ce a influențat negativ dinamica faptelor.

Acțiunile propriu-zise de nesupunere s-au desfășurat aproximativ la fel în toate penitenciarele implicate:

- *faza I-a, cu evoluție rapidă* - toți deținuții vociferează, cer să fie puși în libertate, și nu mai recunosc autoritatea oficială: se detașează prin curaj și agresivitate deținuții cei mai răi din unități;

- *faza a II-a, violentă, haotică* - deținuții ies în forță din camere, se dedau la distrugeri, amenință personalul, forțază porțile locului de deținere, au loc acte de răzbunare între deținuți, iar majoritatea trăiește bucuria reușitei;

⁵⁴ La culegerea datelor au participat Mihai Vasile, Stancu Ilie și Sterian Dan.

- *faza a III-a, de informare, de oarecare liniște* - deținuții iau la cunoștință pe larg prin radio și televiziune despre evenimentele din țară; unii deținuți trec de partea administrației; au loc primele cedări nervoase din partea cadrelor;

- *faza a IV-a, de organizare a masei de deținuți* - se detașează liderii de opinie care terorizează pe cei care vor să se desolidarizeze, sunt formulate coerent revendicările, se solicită reprezentanți ai noilor autorități și ai armatei, sunt organizate pichete de veghe ale deținuților, ușile de la camere rămân deschise, dialogul cu personalul unității se reduce la maxim, au loc multe agresțiuni și violuri homosexuale;

- *faza a V-a, de reorientare spre cadrele unității* - fază dominată de două elemente: primul, dezamăgirea produsă deținuților în urma discuțiilor cu diverși reprezentanți locali ai noilor autorități, care nici nu înțelegeau și nici nu le puteau rezolva dilemele, iar al doilea apariția decretului de grațiere, care prin articolul 10 deschidea practic multor deținuți posibilitatea de a fi eliberați;

- *faza a VI-a, de epuizare psihologică a deținuților și a cadrelor* - pentru deținuți devine clar că nu mai pot forța mâna factorilor de decizie, iar pentru cadre, că negocierile au durat prea mult și s-a abuzat nejustificat de răbdarea lor;

- *faza a VII-a, în care se desfășoară forțele de intervenție* - se dă un ultimatum deținuților, care cel mai frecvent a fost urmat de intrarea lor în camere și deci punerea sub control a unității.

Prezintă în continuare o serie de aspecte care au apărut în cursul revoltelor și de care trebuie ținut cont în viitor:

- după fiecare acțiune de angajare a deținuților în interiorul localului de deținere - vociferări, regrupări de forțe, ocuparea unor noi spații, luarea de ostacități din rândul cadrelor, începerea acțiunilor preliminare în vederea evadării, altercații cu deținuții care nu participă la acțiunile lor etc. - urmează de obicei o perioadă de liniște în care deținuții fie așteptată să vadă reacția administrației, fie își refac forțele pentru o nouă încercare: discuțiile se poartă cu voce reținută; activitatea de supraveghere de către ei asupra cadrelor se intensifică, liderii se retrag undeva pentru a analiza împreună situația;
- persoanele oficiale străine de unități cu care deținuții au stat o dată de vorbă, nu mai sunt acceptate la un al doilea dialog, deoarece așteptările lor nu s-au îndeplinit; totuși și în viitor administrația penitenciarului trebuie să apeleze la acestea pentru că numai astfel deținuții se vor convinge că negocierile și soluțiile nu pot veni decât din partea personalului unității;
- la toate penitenciarele unde au avut loc acte de nesupunere din partea deținuților, s-a constatat că atunci când au fost aduse forțe militare străine de unitate și acestea au început în mod vizibil pregătirile de luptă, deținuții s-au reorientat rapid spre cadrele localului de deținere investiți cu capacități de protecție; acest lucru se explică prin teama

- impusă de forțele necunoscute, comparativ cu cele din unitate, formate din oameni îndelung studiați de masa deținuților;
- după ce la unele penitenciare prima revoltă de amploare a luat sfârșit, s-au mai înregistrat răbufniri la diverse intervale de timp. Acest lucru se explică prin faptul că administrația unității nu s-a preocupat de consolidarea „victoriei” obținute: dialogul cu deținuții s-a redus substanțial, cadrele care în mod obișnuit îi provocau pe deținuți au revenit la vechile practici, calitatea hranei a scăzut, iar accesul la cabinetul medical a devenit din nou dificil etc. Uneori, noile acte de nesupunere au fost manifestări ale solidarității cu un grup de deținuți pedepsit recent în mod arbitrar după părerea deținuților.

La o privire de ansamblu asupra tuturor evenimentelor analizate se desprind următoarele concluzii:

1. Revoltele deținuților au făcut parte din categoria celor de protest, având ca obiective dramatizarea plângerilor și smulgerea de concesiuni de la factorii de decizie. În noile condiții sociale, vor exista mereu premise pentru astfel de evenimente, putându-se adăuga chiar cele etnice sau confessionale. Deși actele de nesupunere vor fi de fiecare dată strict localizate, se poate concepe o strategie generală de intervenție, dar eficiența acesteia în timp va fi condiționată de schimbări majore ale structurilor organizaționale. Între acestea consider primordială punerea de acord a măsurii izolării de societate a celor care comit infracțiuni cu conținutul concret al executării pedepsei privative de libertate.

2. Sistemul penitenciar a dovedit că are un echilibru fragil, că are o vulnerabilitate ridicată în raport cu influențele externe. Nu trebuie uitat că au început să vină în unități deținuți care au luat parte la diverse manifestări chiar de natură extremistă și care vor reacționa mult mai amplu la frustrările inerente vieții într-un penitenciar.

3. Evenimentele petrecute în penitenciare au relevat rolul central jucat de comandantul unității, al cărui echilibru psihologic, tărie de caracter și inteligență socială au jucat un rol hotărâtor în timpul ostilităților. Faptul că deținuții l-au perceput ca fiind obiectiv în toate acțiunile care-i privesc, că nu a comis abuzuri iar în cadrul discuțiilor a dovedit o cultură largă, este de natură a crește încrederea deținuților în el și, consecutiv, conformarea la ordinele sale. Prin acțiunile sale el trebuie să creeze atât la deținuți, cât și la personal sentimentul că se progresează rapid spre liniște și stabilitate.

4. Dincolo de distrugerile de bunuri, revoltele deținuților au avut consecințe deosebite asupra relațiilor umane din penitenciare și mai ales au reorganizat atitudinile și rolurile sociale atât la deținuți, cât și la personal. S-au detașat clar grupuri de deținuți capabili de conduite extreme, s-a văzut că apelurile raționale la încetarea actelor de nesupunere au limitat funcție de fază de desfășurare a revoltei, cadrele au remarcat că le sunt cunoscute toate slăbiciunile, iar concesiile făcute în timp deținuților nu se iută și se plătesc scump.

5. Conform teoriei catastrofelor,⁵⁶ apariția dezordinii într-un penitenciar este determinată de două elemente: tensiunea produsă de frustrare și dezolare precum și de alienare care, la rândul ei, este determinată de intensitatea sentimentului de înstrăinare al colectivității, de lipsa de comunicare și de polarizarea masei de deținuți (pro și contra unor acțiuni semnificative). În concepția autorilor, creșterea tensiunii este urmată de obicei doar de dezordine, suportabile pentru unitate, în schimb un nivel superior de alienare duce la nerespectarea bruscă și violentă a ordinii oficiale. Totul se întâmplă conform principiului întârzierii maxime: sistemul face un salt (în cazul nostru spre conduite de nesupunere) atunci când nu mai există altă posibilitate de echilibrare, dezbinarea deținuților este maximă, iar comunicarea cu cadrele pare dificilă; toate aceste elemente s-au reunit brusc în zilele Revoluției, administrația unităților nefiind pregătită pentru această situație deși, cel puțin teoretic, problemele erau abordate.

Revoltele deținuților au avut un efect dramatic asupra personalului: rata îmbolnăvirilor a avut o creștere semnificativă după perioada ianuarie-martie 1990, diminuându-se apoi, pentru a avea un nou vârf în 1991. Dacă imediat după revolte gardienii s-au îmbolnăvit din cauza atacurilor, problemele lor psihologice au atins un apogeu la aproape un an după revolte.⁵⁷ Majoritatea cadrelor care fuseseră direct implicate în evenimente prezentau simptome ale stresului posttraumatic: insomnii, coșmaruri, retrăirea traumei, alertă fizică, supraproiecții („scapă” chiar atunci când flăcările ajung la liftul în care se află, „vede” lovirea propriului copil de către deținuți), evitarea activităților care pot readuce amintirea traumei, pierderea marcată a interesului pentru activități importante, sentimente de detașare sau înstrăinare față de ceilalți, creșterea consumului de alcool, teama de a se reîntoarce în penitenciar, evitarea locurilor publice. Mulți ostași au devenit conștienți de cât de vulnerabili sunt: s-au gândit că pot muri în orice moment. Destul de des au afirmat că viața lor a fost irosită în zadar și aveau tendința de a se eschiva de familie și prieteni.

După aproape un an, simptomele a luat alte forme: iritabilitatea extremă față de familie, exagerarea stării de vigilență („*tresar de spaimă când sună o alarmă*”). Un gardian mi-a spus că în timp ce se plimba pe stradă un prieten a venit prin spate și l-a prins de umăr; a fost atât de speriat, încât s-a întors și și-a trântit prietenul la pământ.

Desigur, tratamentul personalului care a avut de suferit de pe urma evenimentelor nu putea urma o unică schemă de intervenție: trebuiau urmărite simptomele, posibilitățile și preferințele fiecărui pacient. De exemplu, unele cadre erau conștiente că puteau părăsi serviciul penitenciar pentru că, având diverse calificări, ar fi putut găsi alte angajări. Alți gardieni s-au simțit prinși în cursă: nu aveau alte deprinderi, aveau familii de întreținut sau datorii financiare mari.

⁵⁶ Poston T., Stewart S., *Teoria catastrofelor și aplicațiile ei*, Editura Tehnică, București, 1985.

⁵⁷ David J. Cooke, *The Psychological Impact of prison riots on prison staff in Scotland*, în „Prison Service-Psychology Conference”, Scarborough, England, 1991.

Cu toate aceste dificultăți, s-a dovedit folositoare o serie de tehnici terapeutice: analiza emoțiilor legate de evenimente, relaxarea, restructurarea conștiinței, intervenții la autoritățile penitenciare. Astfel, posibilitatea de a povesti despre ce s-a întâmplat și sentimentele resimțite „atunci“ au permis o viziune de perspectivă asupra lucrurilor și, mai ales, o comparare a experiențelor trăite. Tehnicile de rezolvare au fost necesare în cazurile în care gardienii au recurs frecvent la alcool. Restructurarea conștiinței a fost adecvată îndeosebi pentru cazurile de gardieni care au fost luați ostatic; ei s-au simțit vinovați și rușinați de faptul că s-au lăsat prinși, că „nu au făcut ceva“ în captivitate. A fost foarte important să li se opună alte interpretări, să li se arate că în situația de ostatic cel mai rău lucru care poate fi făcut este să încerci „să faci ceva“. În fine, intervențiile la autoritățile penitenciare au fost utile într-o serie de cazuri, când s-a considerat că vindecarea poate fi adusă doar de un transfer la altă unitate, un transfer pe un alt post de muncă - cu o revenire treptată în mediul penitenciar - sau chiar pensionarea.

După revoltele din 1990, tratarea traumelor personalului și a deținuților, a fost privită cu seriozitate la toate nivelele: **destinderea psihologică**³⁸ în rândul personalului și în masa condamnaților a devenit o preocupare majoră în sistemul penitenciar românesc. Este vorba despre rezolvarea operativă a tensiunilor, menținerea deschisă a căilor de dialog, având ca mediator specialistul în probleme umane din unitate. Se realizează astfel mai mult decât o relaxare emoțională, deoarece dificultățile și evenimentele sunt atent descrise, conduitele individuale sunt analizate din perspectiva grupului de apartenență, se caută soluții adecvate contextului concret.

Pentru reușita destinderii a fost necesară asigurarea câtorva condiții prealabile: creșterea comunicării interpersonale, crearea unei atmosfere de încredere reciprocă, creșterea abilității de a rămâne neutru în anumite situații, aplicarea obligatorie a strategiilor de intervenție învățate și acceptate în contextele potrivite.

Încercând să evaluez eficacitatea în timp a eforturilor depuse pentru destinderea psihologică, am purtat discuții cu membrii personalului, care mi-au declarat că nivelul lor de îngrijorare în situațiile de muncă a scăzut, iar satisfacția față de activitatea depusă a crescut; de asemenea, am utilizat tot în acest scop tehnici standardizate (Inventarul de Personalitate California, Testul Tematic de Apercepție etc.), care au relevat scăderea nivelului de anxietate și o capacitate de dominare a împrejurărilor de viață mult ameliorată.

În scurt timp a devenit clar pentru toată lumea - personal și deținuți - că tensiunile și incidentele trebuie abordate în timp util, pentru a înțelege rolul pe care l-a jucat în eveniment fiecare participant și a reduce astfel stresul provocat.

³⁸ Wolsterholme J., *Psychological Debriefing*, ibidem.

PERSONALUL DIN PENITENCIARE

Poate mai mult ca alte subsisteme sociale, penitenciarul are nevoie crescută de *homeostazie* în toate compartimentele sale umane și normative. Specificul muncii face din *calitatea personalului un factor decisiv al stabilității și credibilității acestei instituții. Succesul profesional* va fi determinat de prestigiul personal, de eficacitatea relațiilor interpersonale, de buna orientare în mediul social actual. Toate acestea devin importante și din cauza influențelor care vin din partea „obiectului muncii”, sub forma *mentalităților, vocabularului, stilului de viață*.

A forma personalul de penitenciare este dificil dar încercând să creăm o corespondență între *ceea ce face* efectiv un lucrător de penitenciare și *ceea ce credem că trebuie să cunoască și să facă*, dificultățile se multiplică și mai mult. De la imaginile artificial frumoase și romantismul steril în materie de formare a personalului până nu demult, la *competența vizibilă, maniere agreabile, transparență, neutralitate binevoitoare, înțelegere corectă a timpurilor în care trăim*, de la convingerea că ești și trebuie să rămâi doar un umil subordonat la concepția conform căreia *ceea ce faci este o muncă de terapie socială*, cu reglementările în vigoare au o limită dincolo de care trebuie să te descurci singur, orientat doar de valorile în care crezi, este un drum lung. De la poziția formală, detașată, indiferentă față de deținut, la viziunea globală asupra *locului și rolului instituției în cadrul mecanismelor de apărare socială* și efortul de a face din penitenciar într-adevăr un loc unde se renaște, este iar o cale lungă. A avea o înaltă idee despre viață și om conduce spre frământări interioare când ești pus în situația de a administra existențe care temporar au valoarea diminuată. Dacă moral este de înțeles încăpățânarea educativă în ce-i privește pe deținuți, în viața cotidiană a unui penitenciar personalul nu are prea des satisfacții: a încerca să influențezi în bine personalitatea deținuților este mai greu acum, în perioada de tranziție a țării, când unele valori par a nu mai fi respectate, când mulți oameni sunt fragilizăți psihologic, când este *dificil să definești „binele” și sensul evoluției sociale, când evenimentele vieții o iau înaintea gândirii*. În acest context, explozia criminalității nu mai surprinde.

Revenind la personal și la exigențele formării sale, mai trebuie ținut cont și de alte aspecte: *fenomenologia penitenciară este mult mai largă decât limitele juridicului*, ponderea disciplinelor trebuind să reflecte adevăratele raporturi regăsite în activitatea cotidiană; *diversele categorii de personal trebuie pregătite și perfecționate diferențiat*: unele pentru „azi”, altele pentru „mâine”, iar comandanții

de penitenciare, cu necesitatea pentru „poimăine”; *adevărată competență profesională înseamnă calificare și moralitate*, în perioada de tranziție pe care o traversăm, accentul căzând mai ales pe al doilea termen; *o organizație devine modernă când are o viziune sistemică asupra domeniului său*, își informatizează informațiile, se preocupă de prognoza dificultăților, își formează experții, iar primul omului este dincolo de orice îndoială; *personalul din penitenciare se găsește nu în fața, ci pe aceeași scenă cu deținuții*: a fi partener de viață cu ei înseamnă a le fi în primul rând superior în univers sufletească, iar dacă penitenciarul este deseori o frontieră a civilizației, a-ți face datoria înseamnă întâi de toate a fi om; a stimula personalul să învețe, să dorească să progreseze înseamnă și a stabili relații foarte clare, cu criteriile de recrutare, evaluarea anuală, sistemul de premii și, bineînțeles, promovare în posturi.

8.1. ATITUDINEA GARDIENILOR FAȚĂ DE PENITENCIAR

Participarea personalului la viața organizațională este determinată de modul cum percep cadrele valorile și normele explicit formulate la nivelul instituției, de evaluarea diverselor aspecte ale activității desfășurate zi de zi și legătura acestora cu nevoile și aspirațiile fiecărui membru în parte.

Majoritatea cercetărilor în domeniul satisfacției profesionale⁹⁹ iau în considerare două serii de indicatori: **indicatori obiectivi**, care măsoară caracteristicile condițiilor de viață (venit, tip de profesie, condiții fizice de muncă etc.) și **indicatori subiectivi**, care măsoară gradul de satisfacție cu aceste condiții obiective (satisfacția cu venitul, cu profesiunea, cu condițiile fizice de muncă, cu relațiile interpersonale specifice, cu șansele de promovare ș.a.m.d.). În structura satisfacției profesionale intră și **satisfacția globală**, care privește munca, familia și calitatea vieții, toate privite la modul general. Desigur, mai importantă este satisfacția globală, ea determinând gradul implicării individului în muncă și mai puțin nemulțumirile particulare, care privesc mai ales aspirațiile de moment ale persoanei. În cazul că satisfacțiile particulare provin din **compararea** cu altă instituție similară, avem de-a face cu fenomenul numit „*frustrare relativă*”, care poate accentua insatisfacția globală.

În acest sens am realizat în luna februarie 1990 un sondaj de opinie, care a vizat cunoașterea atitudinii cadrelor față de instituție, existența satisfacțiilor personale în muncă, imaginea lor privind deficiențele actuale din locurile de deținere, precum și evaluarea dezvoltării în viitor a **sistemului penitenciar în țara noastră**.

Au fost investigate 337 cadre (51 ofițeri, 234 subofițeri și 52 civili) din opt unități: Aiud, Gherla, Codlea, Focșani, Craiova, Oradea, Bacău și Găești. Din prelucrarea datelor au rezultat următoarele:

⁹⁹ C. Zamfir, *Strategii ale dezvoltării sociale*, Editura Politică, București, 1977, cap. III.

1. Există aproape o unanimitate de păreri privind rolul pozitiv al instituției penitenciare în cadrul statului de drept; de asemenea, majoritatea personalului a înțeles și acceptă rațiunile trecerii Direcției Generale a Penitenciarelor în subordinea Ministerului Justiției (tabelul 97).

Tabelul 97

	Atitudinea față de penitenciar	% din lotul investigat							Total
		Acord total	De acord	Concurem de acord	Indecis	Concurem dezacord	Nu sunt de acord	Dezacord total	
1	Penitenciarul constituie o instituție importantă în cadrul statului fără de care justiția nu ar putea fi aplicată	59,94	30,86	7,12	6,59	9,59	0,90	-	100
2	Trecerea subordonării DGP de la Ministerul de Interne la Ministerul Justiției constituie o măsură justificată pentru perfecționarea activității noastre	21,38	31,48	16,32	6,82	2,37	13,03	8,6	100
3	Penitenciarul este un loc în care activitățile desfășurate contribuie la îndreptarea celor care au comis infracțiuni	31,77	30,86	27,59	2,37	1,78	3,26	2,37	100
4	Poziția mea ca (sub)ofițer de penitenciar se bucură de un prestigiu social ridicat în rândul celor care mă cunosc	19,29	37,89	26	6,31	2,8	4,21	3,5	100
5	Meseria de lucrător de penitenciar poate fi realizată numai de oameni cu însușiri fizice și psihice deosebite	33,82	49,85	12,16	1,50	0,90	1,48	0,29	100
6	Sunt un cadru bine pregătit profesional pentru munca de penitenciar	32,93	49,98	13,05	2,96	0,59	0,90	0,59	100

Rolul tratamentului penitenciar în îndreptarea celor care au comis infracțiuni este perceput nuanțat, dar în zona de acord.

În procente mari personalul din penitenciare consideră că se bucură de prestigiu în ochii cunoscuților, fiind mulțumiți de corespondența care există între solicitările muncii și calitățile personale.

2. Domeniul de muncă este considerat interesant și complex, dar nu oferă o siguranță deosebită; salariul nu mulțumește pe toată lumea, acest lucru explicându-se nu prin relația cu solicitările muncii, ci prin evaluarea riscurilor inerente unei asemenea profesii (tabelul 98). Aproximativ jumătate din personal consideră că are nevoie de mai multe informații despre ce se întâmplă în celelalte penitenciare, iar intervenția activă a cadrelor poate schimba cursul evenimentelor organizaționale. Atrage atenția procentul de - 60% - al celor care consideră că în ziua de azi a avea cât mai mulți bani este condiția unei vieți fericite.

	Satisfacţii - insatisfacţii personale	% din totalul investigat						
		Acord total	De acord	Oarecum de acord	Indecis	Oarecum de acord	Nu sunt de acord	De acord total
1	Sunt mulţumit că lucrez într-un domeniu atât de interesant	39,49	36,49	16,91	2,37	6,29	1,75	2,67
2	Oamenii pe care îi cunosc apreciază greutatea şi complexitatea muncii de lucrător de penitenciar	22,58	32,34	24,62	6,82	2,67	5,63	5,34
3	Meseria pe care o practic nu-mi solicită eforturi deosebite	21,36	49,98	16,61	2,07	1,75	6,23	2,07
4	Până acum am obţinut ceea ce meritau pe linie profesională	16,94	36,49	28,48	5,93	1,78	5,34	5,04
5	Mă consider în deplină siguranţă, atât eu cât şi familia mea, acasă, la serviciu, pe stradă	10,03	16,61	22,25	8,6	3,83	22,89	13,64
6	Mă mulţumesc salariului pe care îl primesc	7,12	20,80	28,48	2,96	3,56	18,69	18,39
7	Condiţiile de salarizare şi promovare sunt foarte bune	6,82	21,66	29,70	6,82	5,04	20,47	9,49
8	Informaţiile pe care le primesc despre ce se întâmplă în penitenciarele din ţară îmi sunt suficiente	7,41	18,69	24,64	2,67	6,52	28,78	11,27
9	Relaţiile cu şefii mei profesionali sunt bune	30,89	47,47	13,05	3,56	2,37	1,18	1,48
10	Sunt mulţumit de viaţa mea de familie	46,29	38,60	8,90	1,18	1,78	1,18	2,07
11	De regulă oamenii nu pot schimba nimic din cursul evenimentelor sociale	5,04	16,02	7,71	9,49	6,82	40,38	14,54
12	În ziua de azi, a fi fericit înseamnă a dispune de cât mai mulţi bani	22,25	17,80	19,57	2,07	5,34	23,77	8,99
13	Cel mai important în viaţă este să-ţi găseşti liniştea sufletească şi echilibrul interior	51,03	34,45	7,71	1,18	1,18	3,26	1,13

3. Situaţia actuală din unităţi cunoaşte greutate în desfăşurarea activităţilor cu deţinuţii pe fondul dorinţei acestora de a munci, dar şi în aşteptarea unor decrete de graţiere. Cadrele au păreri împărţite referitor la condiţiile de viaţă ale deţinuţilor (posibilitatea de a telefona acasă, calitatea hranei, condiţiile de igienă (tabelul 99).

4. Personalul din unităţi nu consideră necesară schimbarea actualei legislaţii, în schimb, în procente foarte mari, cadrelor sunt de părere că **actualele clădiri trebuie reparate**, fiind necesară construirea unui penitenciar în fiecare

județ (tabelul 100). Peste 60% din cadre apreciază că în caz de revoltă vor trebui să intervină forțe din afară (mai bine dotate tehnic), și nu din unitate.

Tabelul 99

	Perceperea situației actuale în rândul deținuților	% din totalul investigat						
		Acord total	De acord	Oarecum de acord	Indecis	Oarecum dezacord	Nu sunt de acord	Dezacord total
1	Pentru starea de spirit a deținuților, activitatea educativă este utilă	34,12	38,26	13,43	1,50	1,50	4,15	5,04
2	În prezent deținuții sunt liniștiți	2,07	10,08	15,26	6,23	7,41	37,68	20,77
3	Deținuții nu mai așteaptă nici un decret de grațiere	6,82	4,15	8,30	11,27	5,93	37,98	25,55
4	Deținuții preferă să stea în cameră și să nu muncească	2,67	13,43	15,43	12,46	11,57	31,36	10,08
5	Dacă deținuții ar putea telefona acasă, starea lor de spirit ar fi mult mai bună	7,12	20,17	15,72	9,79	10,97	21,69	14,24
6	Principala nemulțumire a deținuților constă în faptul că sunt prea mulți într-o cameră	3,85	17,50	25,25	8,90	9,79	27,59	7,12
7	Deținuții sunt mulțumiți de calitatea hranei	9,49	28,18	27,59	4,15	12,16	16,65	1,78
8	Condițiile actuale de igienă personală și colectivă sunt bune	7,71	27	30,27	3,85	6,52	18,10	6,52

Tabelul 100

	Dezvoltarea în viitor a sistemului penitenciar	% din totalul investigat						
		Acord total	De acord	Oarecum de acord	Indecis	Oarecum dezacord	Nu sunt de acord	Dezacord total
1	Este necesar să modificăm legislația actuală pentru a crea un regim mai lejer pentru deținuți	10,68	16,61	13,05	5,04	5,63	32,67	16,32
2	Nu vom putea soluționa problema executării pedepselor dacă nu vom construi cel puțin câte un penitenciar în fiecare județ	40,05	34,16	8,60	7,12	1,48	5,63	2,96
3	Deținuții trebuie folosiți la muncă pe timpul pedepsei	53,14	36,20	6,82	0,29	0,29	2,37	0,89
4	Clădirea penitenciarului este foarte bună și sigură	4,45	11,57	16,61	5,63	10,38	33,56	17,80

5	Nu vor putea face față în viitor dificultăților, dacă nu se va realiza o dotare materială corespunzătoare	50,41	40,08	4,15	1,48	0,89	1,78	1,18	100
6	Cel mai important lucru pentru starea de spirit a deținuților este perfecționarea asistenței religioase	5,63	14,24	34,15	15,13	5,93	18,10	6,82	100
7	În caz de revoltă a deținuților este bine să intervină doar forțele penitenciarelor	5,63	6,23	9,19	6,52	8,30	49,30	14,83	100
8	Activitatea de reeducare este importantă pentru a se putea lucra în condiții bune cu deținuții	26,40	31,79	25,22	3,26	4,74	7,41	1,18	100
9	Sînt nevoia de a fi instruit sau școlarizat în sensul unei noi concepții despre muncă	6,23	27,89	18,39	6,23	1,48	25,24	14,54	100

5. Din punctul de vedere al cadrelor investigate, **dificultățile existente în unități** se grupează în următoarea ordine:

- *pe linie de cadre* - personal insuficient, lipsa locuințelor, repartizarea inechitabilă pe posturi;
- *referitor la unități privite în ansamblu* - dotare slabă, supraaglomerare, lipsa frontului de lucru pentru deținuți și a sprijinului pe plan local;
- *privind reglementările în vigoare* - referitor la protecția cadrelor;
- *privind activitatea cu deținuții* - separațiune dificilă, diferențe mici de regim între cei care muncesc și cei care nu muncesc.

8.2. PERCEPȚIA DEȚINUȚILOR ASUPRA MEDIULUI PENITECIAR

Conduita de fiecare zi a deținuților dintr-un penitenciar este determinată de multitudinea de factori - materiali și spirituali, obiectivi și subiectivi, sociali și psihosociale -, care numai în corelație și în interdependența lor devin relevanți pentru înțelegerea climatului specific unității și, pe acest fond, pentru explicarea și prevenirea unor evenimente negative individuale sau de grup.

Cu toate eforturile de a face peniteciarul mai uman, el rămâne sub semnul sărăciei mijloacelor menite să asigure un confort satisfăcător. Gradul de cultură redus, dar mai ales semnificația negativă atribuită executării pedepsei cu închisoarea, îi face pe mulți condamnați să nu aprecieze corect activitatea depusă de cadre pentru a le asigura condițiile de viață prevăzute de lege. De aceea, dacă în anumite perioade, la unele unități, condamnații apreciază că **sunt neglijate aspecte care privesc viața deținuților** (hrănirea, asistența medicală, igiena, activități sportive), acest fapt afectează relațiile firești dintre deținuți și personal, putând genera tensiuni și chiar revolte. Acest lucru nu trebuie să surprindă, deoarece omul suportă dramatic represiunea, indiferența sau disprețul pentru ființarea lui sensibilă

vitală: calitatea vieții deținuților este în mare măsură o relație socială, de funcționarea căreia trebuie avut permanent grijă.

În acest sens, am realizat în luna mai 1991 un sondaj de opinie care a vizat cunoașterea aprecierilor deținuților asupra penitenciarului ca instituție, precum și în legătură cu diverse aspecte concrete ale regimului de detenție și referitor la evoluția criminalității în țară. Fiind primul sondaj de opinie realizat în rândul deținuților, el a fost conceput astfel încât să nu dea naștere la zvonuri disfuncționale, ci să demonstreze interesul autentic al administrației centrale pentru condițiile de viață din unități și pentru un dialog activ cu toate categoriile de deținuți.

Au fost investigați 436 deținuți (366 bărbați - 151 recidiviști și 215 nerecidiviști; 70 femei - 20 recidiviste și 50 nerecidiviste) din 8 unități: Iași, Vaslui, Focșani, Craiova, Codlea, Mărgineni, Deva și Târgșor. Din prelucrarea datelor au rezultat următoarele:

1. Chiar deținuți fiind, există un larg consens în ce privește rolul social al instituției penitenciare în aplicarea justiției, acordul fiind exprimat de 75% din bărbați și 84% din femeile deținute (tabelele 101 și 102). În schimb, finalitatea activităților desfășurate cu deținuții pentru îndreptarea lor este apreciată diferențiat de cei în cauză, aproximativ 40% din bărbați apreciind că acestea nu contribuie la reducerea lor (la femei procentul este doar de 20%).

Tabelul 101

	Bărbați (recidiviști și nerecidiviști)	% din lotul investigat						
		Acord total	De acord	Oricum de acord	Indecis	Oricum de dezacord	Nu sunt de acord	Dezacord total
1	Penitenciarul constituie o instituție importantă în cadrul statului fără de care justiția nu ar putea fi aplicată	30,8	30,7	11,4	8,2	2,7	4,6	7,6
2	Activitățile desfășurate în penitenciar contribuie la îndreptarea deținuților	14,4	21,8	13,6	9,8	6,8	17,2	16,4
3	Meseria de lucrător de penitenciar este interesantă putând fi realizată numai de oameni cu însușiri fizice și psihice deosebite	29,2	25,4	10,6	14,2	3	12,8	4,8
4	Cătrele de penitenciare se bucură de un prestigiu social deosebit	14,7	17,6	17,2	12,3	5,4	17	15,8
5	Drepturile la pachet, vizită, corespondență și pizări sunt suficiente	4,4	5,6	7,6	1,6	4,9	22,9	53
6	În afara timpului pierdut, detenția nu are alte consecințe asupra mea	19,4	15,3	5,1	11,6	6,7	14,9	27
7	Sunt mulțumit că execut pedeapsa în acest penitenciar	18,8	21,3	10,6	7,6	2,4	18,3	21

PERSONALUL DIN PENITENCIAR

Continuare tabelul 101

8	După Revoluția din Decembrie 1989 condițiile de viață din penitenciar s-au îmbunătățit mult	6,2	10,6	20,8	16,1	7,6	16,6	22,1	100
9	În prezent deținuții nu mai așteaptă nici un decret de grațiere	23,8	10,9	6,2	17,4	8,5	13,3	19,9	100
10	Condițiile actuale de igienă personală și colectivă sunt bune	7,3	12	14,8	8,5	6,2	23,2	28	100
11	Sunt mulțumit de asistența medicală acordată în acest penitenciar	5,4	9	10,3	4,6	6,8	24,3	39,6	100
12	Calitatea hranei este bună	4,3	8,7	14,8	5,4	9,8	20,2	36,3	100
13	Sunt mulțumit de felul în care se poartă cu mine cadrele unității	10,6	18,5	15,8	9,8	6,4	20,4	18,5	100
14	Pedeapsa pe care am primit-o este dreaptă	8,5	12	6,8	7,1	6,2	15,6	43,7	100
15	Am învățat prea multe lucruri rele pentru a mai putea trăi cinstit în viitor	10,5	7,3	6,2	10,1	5,4	23,3	36,9	100
16	Toate cadrele își fac datoria în mod cinstit	12,7	16,9	14,7	13,9	13,1	16,9	12,3	100
17	Mulți condamnați au comis infracțiuni de plăcere, pentru a avea mai mulți bani	8,2	18,3	10,9	15,2	3,8	21,8	21,3	100
18	Mulți condamnați au comis infracțiuni de nevoie, pentru a avea eu ce trăi	10,6	24,8	7,6	10,3	0,5	12,5	33,8	100
19	Pînă revolte deținuții nu obțin nimic	32,2	17,7	11,7	19,3	2,2	11,2	14,7	100
20	Ar fi bine să existe câte un penitenciar în fiecare județ	40,7	15,8	4,9	7,5	3,3	21,3	6,55	100
21	Chiar dacă nu vor, deținuții trebuie obligați să muncească pe timpul detenției	12,3	15,3	7,8	9,3	3,8	35,2	15,8	100
22	Din tot ce se face în penitenciar activitatea cultural-educativă este cea mai importantă	33,06	30,87	10,65	8,19	4,4	8,18	5,73	100
23	Asistența religioasă este importantă	37,7	14,8	7,7	3,5	2,1	2,7	1,5	100
24	Deținuții merită mai multă grijă din partea societății decât în prezent	44,4	37,7	4,6	9	0,8	1,9	1,6	100
25	În penitenciar deținuții ar trebui învățați cum să poată trăi cinstit în timpurile de azi	32,2	42	6,8	5,5	2,4	5,7	5,4	100
26	În ziua de azi a fi fericit înseamnă a avea mulți bani	12,3	17,2	15,2	13,4	6,8	20,7	34,4	100
27	Cred că, în prezent, numărul infracțiunilor va crește în toată țara	25	23	14,2	20,8	3	8	6	100

	Femei (recidiviste și nerecidiviste)	% din lotul investigat							Total
		Acord total	De acord	Oricum de acord	Indecis	Oricum dezacord	Nu sunt de acord	Dezaccord total	
1	Penitenciarul constituie o instituție importantă în cadrul statului fără de care justiția nu ar putea fi aplicată	35,71	38,60	11,42	5,71	1,42	7,14	-	100
2	Activitățile desfășurate în penitenciar contribuie la îndreptarea deținutelor	18,6	28,6	28,6	4,4	1,4	10	8,5	100
3	Meseria de lucrător de penitenciare este interesantă, putând fi realizată numai de oameni cu însușiri fizice și psihice deosebite	30	42,9	10	2,8	5,7	4,3	4,3	100
4	Cadrele de penitenciare se bucură de un prestigiu social deosebit	21,6	37,1	17,1	10	1,1	5,7	1,4	100
5	Drepturile la pachet, vizită, corespondență și scrisori sunt suficiente	15,7	17,4	8,5	4,3	8,5	27,1	18,5	100
6	În afara timpului pierdut, detenția nu are alte consecințe asupra mea	24,2	15,7	5,7	-	-	30,2	24,2	100
7	Sunt mulțumită că execuz pedeapsa în acest penitenciar	28,5	25,7	8,5	4,5	2,8	20	10	100
8	După Revoluția din Decembrie 1989 condițiile de viață din penitenciar s-au îmbunătățit mult	1,4	8,5	42,8	10,3	4,3	18,5	14,2	100
9	În prezent deșinatele nu mai așteaptă nici un decret de grațiere	14,8	18,5	5,7	12,8	2,8	22,8	22,8	100
10	Condițiile actuale de igienă personală și colectivă sunt bune	4,3	11,4	27,1	2,8	4,3	27,3	22,8	100
11	Sunt mulțumită de asistența medicală acordată în acest penitenciar	7,3	15,7	17,1	1,4	4,3	30	24,2	100
12	Calitatea hranei este bună	2,8	2,8	20,2	4,3	4,3	31,4	34,2	100
13	Sunt mulțumită de felul în care se poartă cu mine cadrele unității	32,8	37,5	8,5	7,1	8,5	2,8	2,8	100
14	Pedeapsa pe care am primit-o este dreaptă	12,8	10	10	5,7	-	27,3	34,2	100
15	Am învățat prea multe lucruri rele pentru a mai putea trăi cinstit în viitor	4,3	11,5	7,1	4,3	-	41,4	31,4	100
16	Toate cadrele își fac datoria în mod cinstit	27,3	27,3	14,2	8,5	4,3	8,5	10	100
17	Multe condamnate au comis infracțiuni de plăcere, pentru a avea mai mulți bani	12,8	7,1	15,7	25,7	5,7	20,2	12,8	100
18	Multe condamnate au comis infracțiuni de nevoie, pentru a avea cu ce trăi	30,3	24,2	10	8,5	2,8	10	14,2	100
19	Prin revolta deșinatele au obținut nimic	27,3	42,8	8,5	4,3	2,8	4,3	10	100

20	Ar fi bine să existe câte un penitenciar în fiecare județ	41,4	42,8	1,4	8,8	2,8	1,4	1,4	100
21	Chiar dacă nu vor, deținutele trebuie obligate să muncească pe timpul detenției	21,4	28,5	14,2	8,5	1,8	17,1	8,5	100
22	Din tot ce se face în penitenciar activitatea cultural-educativă este cea mai importantă	44,2	27,1	14,2	7,4	-	4,3	2,8	100
23	Asistența religioasă este importantă	48,5	31,4	10,2	8,5	1,4	-	-	100
24	Deținutele merită mai multă grijă din partea societății decât în prezent	60	30	5,7	4,3	-	-	-	100
25	În penitenciar deținutele ar trebui învățate cum să poată trăi cinstit în timpurile de azi	54,2	24,2	10	-	2,8	7,4	1,4	100
26	În ziua de azi a fi fericit însemnă a avea mulți bani	12,8	12,8	17,1	14,2	-	22,8	20,3	100
27	Cred că, în prezent, numărul infracțiunilor va crește în toată țara	27,1	34,2	10,2	15,7	1,4	4,3	7,1	100

2. **Cadrelor din penitenciare sunt bine apreciate de deținuți**, atât în ce privește calitățile umane cât și al prestigiului social implicat de acest domeniu de muncă, deși aproximativ 45% din bărbați nu sunt mulțumiți de felul cum cadrele se poartă cu ei în relațiile obișnuite (femeile deținute își exprimă însă acordul în procent de 78%). Trebuie remarcat că la itemul 16 - „**toate cadrele își fac cinstit datoria**” - părerile deținuților sunt împărțite: 42% dau răspuns afirmativ, procentul fiind același pentru răspuns negativ (la femei răspunsul negativ se înregistrează doar în 22% din cazuri).

3. În ce privește condițiile de viață din peniteciare, surprinde faptul că deși după revoluția din 1989 s-au introdus îmbunătățiri substanțiale în drepturile acordate deținuților, aceștia le consideră insuficiente. Aspectele cele mai criticate sunt **igiena** (51%), **calitatea hranei** (57%), dar mai ales **asistența medicală** (63%). Procente mari sunt furnizate și de femeile deținute. Probabil aceasta este explicația și pentru procentele în care deținuții (42%) și deținutele (48%) așteaptă totuși un decret de grațiere sau consideră că ei merită mai multă grijă din partea societății (itemul 24). Oricum marea masă a deținuților investigați este de părere că în fiecare județ trebuie să existe un penitenciar. **Folosirea la muncă** a deținuților în timpul executării pedepsei este văzută diferit de bărbați și femei: primii nu sunt de acord cu obligarea la muncă (55%), în timp ce femeile sunt de acord în proporție de 64%.

4. În opinia condamnaților, (65% la bărbați și 61% la femei) pedeapsa primită nu este dreaptă, aceasta în condițiile în care motivația infracțională este mult mai nuanțată decât a surprins chestionarul (pentru bani de distracții sau pentru a avea cu ce trăi).

5. **Sunt apreciate activitățile culturale și mai ales cele religioase.** Este interesant de constatat, și la bărbați și la femei, că problema fericirii nu este redusă

doar la existența banilor mulți din cei investigați fiind preocupați să învețe cum se poate trăi cinstit în timpurile de aici (itemii 25 și 26), când, în general, numărul infracțiunilor este în creștere (itemul 27).

Tabelul 103

	Principalele deficiențe în optica deținuților recidiviști	N	%
1	Calitatea și cantitatea hranei	52	20,74
2	Drepturile acordate (cantitatea, calitatea)	36	14,34
3	Asistența medicală	33	13,14
4	Activități culturale, sportive și religioase	33	12,35
5	Condiții de igienă (baia, încălzirea)	25	9,96
6	Comportarea cadrelor; cadre insuficiente	23	9,16
7	Supraaglomerarea	18	7,17
8	Regimul de deținție	17	6,77
9	Folosirea la muncă și remunerarea	16	6,57
	TOTAL	251	100

Tabelul 105

	Principalele deficiențe în optica femeilor deținute	N	%
1	Igienă	33	28,97
2	Calitatea hranei	29	25,43
3	Activități cultural-educative	10	8,77
4	Căștigul de bani și zile pentru munca prestată	10	8,77
5	Lipsa cadrelor de specialitate	7	6,14
6	Supraaglomerarea	6	5,26
7	Asistența medicală și medicamentele	6	5,26
8	Vorbitor la masă	6	5,26
9	Alte probleme: 3 - echipament mai bun 2 - suplimentarea drepturilor 2 - existența unei baze sportive	7	6,14
	TOTAL	114	100

Tabelul 104

	Principalele deficiențe în optica deținuților nerecidiviști	N	%
1	Hrană insuficientă și de calitate inferioară	62	14,65
2	Activități culturale insuficiente (TV/biblioteca)	62	14,65
3	Asistență medicală și medicamente	58	13,78
4	Condiții de igienă: baie	40	9,45
5	Vorbitor la masă; vizită și cu alte persoane decât familia	28	6,61
6	Supraaglomerarea	24	5,67
7	Regimul de deținție	23	5,43
8	Modul de acordare a drepturilor	22	5,20
9	Pachete și corespondență prea puține	20	4,72
10	Lipsa bazei sportive	19	4,49
11	Ținută și cazarmament insuficient	19	4,49
12	Locuri de muncă neadecvate și remunerație necorespunzătoare	17	3,78
13	Tunderea frecventă	16	3,78
14	Respectarea deținuților ca om	13	3,07
	Total	423	100

6. În optica deținuților, deficiențele sistemului penitenciar acoperă un interval larg de probleme, de la cele foarte concrete

privind hrănirea și igiena până la unele formulate în termeni generali - „respectarea drepturilor omului” sau „regimul de deținție” (tabelele 103, 104 și 105). În consecință, dorințele deținuților urmăresc de fapt corectarea aspectelor negative enumerate (tabelele 106, 107 și 108), la care adaugă totuși puține sugestii pentru factorul de decizie; concedii, purtarea părului, cumpărături de valoare mai mare.

Tabelul 106

	Ce dorește deținuții recidiviști	N	%
1	Drepturi (pachet, vizită la masă, corespondență)	83	31,46
2	Program TV permanent (televizor stabilit în cameră)	41	15,56
3	Înviorii acasă	21	7,95
4	Drept de grațiere	18	6,81
5	Hrană mai bună	15	5,65
6	Alăturea părului	14	5,30
7	Asistență medicală mai bună	13	4,92
8	Executarea pedepsei la închisorile din județul de domiciliu	11	4,16
9	Scoaterea la muncă	10	3,78
10	Alte probleme: 5 - câștig de zile mai mare 5 - asistență juridică 4 - plimbări mai frecvente 4 - cursuri de calificare 3 - deslășurarea izolațiilor, 2 - executarea pedepsei la locul de muncă 1 - posibilitatea de a telefona acasă	29	10,98
	TOTAL	264	100

Tabelul 108

	Ce dorește deținuții	N	%
1	Îmbunătățirea hranei	19	18,82
2	Vorbitor la masă	17	16,83
3	Înviorii	12	11,88
4	Activități sportive	7	6,93
5	Baie mai frecvent	7	6,93
6	Cabinet dentar	6	5,94
7	Plimbare mai frecvent	6	5,94
8	Câștig mai mare de bani și zile pentru muncă pe restată	6	5,94
9	Decret de grațiere	5	4,95
10	Penitenciare în fiecare județ	4	3,96
11	TV în fiecare cameră	4	3,96
12	Alte probleme: 3 - slujbe religioase 2 - respectarea demnității deținuților 2 - renunțarea la hainele penale, 1 - renunțarea la baticul de pe cap	8	7,92
	TOTAL	101	100

Tabelul 107

	Ce dorește deținuții nerecidiviști	N	%
1	Vorbitor la masă și cu alte persoane	67	14,88
2	Televizor în fiecare cameră	66	14,65
3	Decret de grațiere	40	8,86
4	Bază sportivă	33	7,31
5	Baie și articole de igienă personală	29	6,43
6	Hrană mai bună și alimente mai multe	26	5,76
7	Portarea părului	25	5,54
8	Respectarea drepturilor și demnității deținuților	22	4,87
9	Corespondență sporită și necenzurată	18	4
10	Concedii, permisi, înviorii	14	3,10
11	Executarea pedepsei la locul de muncă	13	2,88
12	Mărirea câștigului de zile și bani din munca prestată	12	2,66
13	Cumpărături mai multe	11	2,43
14	Asistență medicală sporită	10	2,22
15	Biblioteca mai bogată	9	2
16	Echipament civil și lenjerie	9	2
17	Mai multe activități culturale	9	2
18	Plimbări mai frecvente	8	1,77
19	Alte probleme: 7 - scoaterea la muncă 6 - deslășurarea izolațiilor 7 - executarea pedepsei în județele de domiciliu 4 - activități la alegere 4 - rapoarte de pedepse mai puține 1 - separarea românilor de țigani 1 - telefon la familie	30	6,65
	TOTAL	451	100

Trebuie remarcat faptul că lista doleanțelor deținuților nerecidiviști este mult mai amplă decât a celor recidiviști care, în general, s-au dovedit mai rezonabili în timpul sondajului. Acest lucru pare a se datora faptului că recidiviștii au putut compara actualele condiții din penitenciare cu cele avute înainte de Revoluția din decembrie 1989.

Concluzii

1. Nemulțumirea cronică a deținuților față de condițiile de viață oferite de mediul penitenciar este o caracteristică definitorie pentru mentalitatea deținuților. De aceea, va trebui statuat și explicat mai bine condamnaților sistemul de criterii și norme după care este conceput modul de viață în detenție, factorii de care este influențat, măsurile alternative prevăzute în anumite cazuri, faptul că în toate unitățile se respectă aceleași reglementări. Trei elemente de regim au o importanță hotărâtoare pentru liniștea deținuților: asistența medicală, starea de igienă și calitatea hranei.

2. În penitenciar condițiile de viață nu sunt doar o rezultantă a prevederilor legale, ci un factor determinant pentru realizarea finalității sociale a acestei instituții. Chiar dacă vor exista mereu diferențe între „este” și „trebuie”, poziția individului față de autoritate va fi întotdeauna decisă de ceea ce crede că „merită” să i se dea în împrejurările specifice de viață. Acest lucru este cu atât mai preocupant cu cât modelul de deținut care proliferază este din păcate cel de „om centrat pe satisfacția imediată”, care refuză orientarea pe termen lung, care valorizează nevoile simple, (mai ales biologice) și dă dovadă de o mare doză de egocentrism. În aceste condiții, semnificația acordată frustrărilor apreciate ca arbitrar, într-o perioadă sau alta, va duce mai repede sau mai târziu la tensiuni sau revolte.

3. Chiar dacă venirea în penitenciar este un eșec de viață, după o scurtă perioadă, deținuții reconsideră în general tehnicile de conservare a propriei vieți, devenind mai agresivi, consumând în mod excesiv „drepturile” pe care le au, acestea având un rol compensator pentru toate frustrările inerente statutului de deținut. Mai adăugăm și apariția unor false nevoi determinate de relațiile nevăzute din lumea condamnaților - de exemplu, țigările pentru cei care nu fumează, dar le folosesc ca monedă pentru a-și atinge alte scopuri -, nevoi care amplifică și mai mult sentimentul de sărăcie al deținuților. În aceste condiții, lărgirea gamei obiectelor și alimentelor ce pot fi aduse de familie va atenua mult așteptările deținuților față de administrația penitenciarelor.

8.3. STRESUL GARDIANULUI

Cred că tot ce s-a prezentat până acum în această lucrare demonstrează că *nunca lucrătorului de peniteciar este foarte stresantă*. Din clasificarea stresurilor⁶⁰ aproape toate categoriile pot fi regăsite în activitatea curentă a gardienilor. Cu toate acestea voi prezenta câteva surse de stres specifice, care vor ilustra o dată în plus dramatismul acestei profesii atât de necesară, dar atât de puțin cunoscută.

⁶⁰ I.C. Alexandrescu, *Clasificarea stresului psihic*, în „Revista română de psihiatrie, pedopsihiatrie și psihologie medicală”, nr. 2-3/1993.

Stresul asociat serviciului este o problemă majoră de sănătate și implicat în bolile de inimă, parazitoză, boli gastrointestinale, iritații ale pielii, nevroză, alcoolism etc. Stresul rezultă din reducerea abilităților angajaților de a lucra corect, având ca rezultat pierderi de resurse umane.

Nici o ocupație nu este ferită de stres, dar anumite profesii - printre care și cea de funcționar penitenciar - implică un grad mai ridicat de solicitări. Stresul de serviciu este adesea reflectat în alte statistici, cum ar fi absenteismul, concedii medicale, pensionări înainte de limită, fiind înrăutățit de condiții precum supraaglomerarea deținuților, lipsa confortului, program prelungit, lipsa satisfacțiilor profesionale.

În 1936 Hans Selye scria că „experimentele pe animale au demonstrat că organismul reacționează într-o manieră stereotipă la o varietate de factori, cum ar fi: infecțiile, intoxicațiile, traumele, tensiunea nervoasă, căldura, frigul, oboseala musculară sau radiațiile X... singura trăsătură comună a fost aceea că și-au pus corpul în stare de stres general (sistemic). Prin urmare, noi am tras concluzia că această reacție stereotipă, care s-a suprapus cu efectele specifice, reprezintă însăși manifestarea somatică a stresului nespecific.” Selye consideră deci că orice solicitare conduce la sindromul general de adaptare, care are trei faze: *alarmă*, *rezistență* și *epuizare*.

Lazarus este însă de părere că *stresul este rezultatul unei tranzații între individ și mediu*: interpretarea persoanei asupra evenimentului va determina considerarea sa ca stresant sau nu. Într-o manieră generală, personalitatea și istoria sa particulară, viziunea sa asupra existenței vor decide experiențele care vor avea efecte pozitive sau negative.

În 1976 Holmes și Rahe au lansat ideea că schimbările majore în viață vor afecta individul, determinând o maladie în următoarea perioadă (un an sau doi). Autorii au prezentat o corelație între astfel de schimbări și apariția crizelor cardiace, a accidentelor sau a cazurilor de tuberculoză, leucemie, scleroză în plăci, diabet, tulburări mentale. Lucru surprinzător, chiar evenimente pozitive - căsătoria, nașterea unui copil, promovarea profesională, un succes personal - au avut valoare stresantă prin faptul că impuneau un proces de adaptare. Ei au realizat chiar o *scală de evaluare a circumstanțelor de viață*, care a făcut mare impresie la timpul respectiv.

Deși relația între stres și boală părea larg acceptată, o serie de rezerve au infirmat teoria celor doi autori:

- deseori, o maladie provoacă debutul unei schimbări în existența individului, ea fiind cauza și nu consecința;
- cercetările ulterioare nu au confirmat ideea că evenimentele pozitive de viață pot fi un factor negativ pentru sănătate;
- rareori indivizii își analizează viața în termeni de cifre și cotații: simpla adunare a „unităților de schimbare în viață”, conform lui Holmes și Rahe, nu oferă nici o informație privind condițiile schimbării și nici asupra modului în care individul le-a făcut față;

- scala celor doi autori prezintă o imagine pasivă a ființei umane care mai degrabă reacționează decât acționează; de asemenea, au în vedere diferențele individuale în răspunsul la stres;

- scala nu înregistrează faptul că absența schimbării este o sursă importantă de stres: plictiseala, singurătatea, incapacitatea de a progresa la locul de muncă, relațiile cu altul stabile dar posomorâte, lipsa de responsabilități în viață.

În 1981, câțiva psihologi americani au realizat o anchetă asupra oricăror evenimente, dezacorduri, decepții, surprize dezagreabile care survin în viața obișnuită a fiecărui om. Rezultatele au fost neașteptate: pierderea portofelului, blocarea circulației, o ceartă cu copilul, o dispută cu patronul sau cu un subordonat au constituit indicatori mai buni pentru prognosticul fizic sau mental decât evenimentele majore ale existenței. Mai mult, efectele evenimentelor majore decurg în mod esențial din complicațiile cotidiene. Astfel, tristețea unei femei pentru moartea soțului iubit este agravată de necesitatea de a învăța să-și facă bugetul, de preocuparea pentru reparațiile apartamentului, de dificultățile birocratice în a obține ajutorul social.

De ce se întâmplă astfel? Pentru că suntem obișnuiți să avem sub control toate aspectele mediului în care trăim, fiind necesar să putem stăpâni micile lucruri ale existenței noastre. Când acest control devine inoperant, ne simțim afectați. La acesta se adaugă frecvent incapacitatea de a prevedea ce se întâmplă.

Stresul apare deci ca o manifestare a adaptării. Orice situație de viață care solicită mecanismul adaptiv creează stres. Nimeni nu poate și nu trebuie să evite stresul; el este viața însăși și eliberarea de stres se face doar prin moarte. De aici apare și ipoteza existenței a două forme de stres: **stresul negativ** sau *distres* (la care ne referim în mod curent) și **stresul bun, pozitiv** sau *eustres*.

În literatura consacrată stresului și modului de a face față acestuia se pune tot mai mult accentul pe perspectiva pozitivă, în sensul cunoașterii nivelului de toleranță sau a nivelului optim de stres. Acesta este strict individualizat, ca și energia de adaptare.

Pentru lucrătorii corecționali, *stresorii se împart în patru categorii:*

1. **stresori externi organizației**, cum ar fi *atitudinea publicului față de penitenciar;*

2. **stresori interni organizației**: *condițiile materiale de muncă, distanța față de domiciliu etc.;*

3. **stresori înrădăcinați în activitatea corecțională**: *lucrul în turne, conflictul de roluri, disproporția dintre numărul de subofițeri și cel de deținuți, inactivitatea, sedentarismul etc.;*

4. **stresori particulari, individuali**: *responsabilități familiale, teama de contactul cu deținuții, boli cronice etc.*

Frecvent, subofițerul din penitenciare lucrează cu oameni violenți, explozivi și se așteaptă de la el să lucreze după regulament, dar aceasta este foarte greu: nu poate lucra doar prin ordine, ci trebuie să se târguiască, să negocieze. În

consecință, subofiterul simte că are un rol responsabil, dar nu are nici o participare la stabilirea regulilor. Atunci el devine impasibil și dur, negându-și sentimentele și slăbiciunile; iritat de contactele cu deținuții - mai ales când aceștia nu-i respectă autoritatea - răspunde mai repede printr-un comportament agresiv, decât prin reținerea mâinii. Întrebându-l dacă are o meserie stresantă, cel mai frecvent va nega acest lucru.

Vulnerabilitatea la stres se acumulează când suntem într-o situație confuză și când avem sentimentul că nimic nu poate fi stăpănit. O mare varietate de stresuri pot afecta modul în care un individ realizează diferite sarcini: zgomot, îmbulzeală, discriminări arbitrare, greutăți birocratice, exigențe crescute în muncă. Efectul negativ al acestor stimuli este mai marcant când individul nu poate controla și nici prevedea apariția lor. El pierde astfel orice dorință de a modifica vreun aspect al mediului; de acum înainte nimic nu mai are importanță, iar în final, individul va ridica din umeri - „*La ce bun?*”. Așa începe mediocritatea în orice domeniu, de la cel cognitiv până la cel emoțional.

Mai mult, asemenea manifestări au demonstrat și persoanele care prin munca lor nu făceau decât să contemple/observe oameni care își pierduseră controlul asupra mediului în care trăiau și se acomodaseră la resemnare. asemenea constatări au consecințe ample în planul comportamentului profesional: dacă vom dori funcționari amabili, atenți cu cei din jur, mai puțin agresivi, va fi nevoie să-i învățăm cum să organizeze și să anticipeze mai bine evenimentele lumii în care trăiesc.

Este un lucru comun faptul că personalul dintr-un penitenciar are o meserie stresantă, dar sursele specifice de stres sunt mai puțin cunoscute. În cele ce urmează, vom trece în revistă *cele mai importante surse de stres pentru gardianul din penitenciare*.

1. În mod neașteptat, *cea mai mare presuimă asupra unui gardian vine din partea superiorilor* care sunt dependenți de munca sa: ambiguitatea rolului și schimbările frecvente în exigențele (normele) cărora trebuie să le facă față se transformă frecvent într-un cerc vicios care escaladează stresul. Poziția gardianului este foarte incomodă: dacă mediul penitenciar este privit dihotomic, gardianul este separat de deținuți; dacă acest mediu este privit ierarhic, gardianul se află pe ultima treaptă, asupra lui acționând raporturile de putere și inegalitate. În perspectivă dihotomică, gardianul pare a avea o poziție înaltă, dar din perspectivă ierarhică el se află la nivelul zero. Această dublă asimetrie este o permanentă sursă de stres.

2. *De multe ori managerii scriu politici confuze și complicate*, urmărind mai mult beneficiul managerului decât să ofere o direcție solidă pentru lucrători. De aceea filozofia și atitudinea administrației pot fi greu de urmat. Desori administratorii nu demonstrează sprijin pentru subordonați lor și de multe ori presupun că aceștia greșesc înainte de a afla toate faptele. Dacă o persoană vrea să fie „în echipă” ea trebuie să se alăture nu numai fizic, ci și emoțional, ceea ce înseamnă o conformare și suprimare a sentimentelor și atitudinilor care sunt în conflict cu managerii.

3. *A fi înțeles greșit, de către public este stresant.* Dilema gardianului este de a fi privit de unii ca prea blând în relațiile cu deținuții, iar de alții ca fiind o „brută”; primii cred că închisoarea este un pension, ultimii că este un centru de tortură. Și nu o dată gardianul aude câte un deținut care, personalizând detenția, îi spune „Dacă nu ai fi tu, eu aș fi liber!”.

4. *Un stres considerabil asupra gardianului provine din atitudinile și sistemele de valori ale colegilor de serviciu.* Un tânăr poate să-și înceapă cariera convins că trebuie să depună toate eforturile pentru a-i ajuta pe deținuți, dar descoperă constată că ceilalți gardieni nu gândesc ca el. Chiar dacă în sinea lui rămâne la credința inițială, în realitate el trebuie să adopte punctul de vedere al colegilor, găsindu-se deci în situația - deloc confortabilă - de a simți într-un fel și a acționa în altul.

5. *Monotonia condițiilor de lucru, teama în diverse împrejurări când se găsește față în față cu deținuții, posibilitățile incerte de promovare sunt alte surse de stres tipice închisorilor.* Deseori gardianul atinge punctul în care simte că nu mai are nimic de așteptat de la carieră: el are sentimentul că este blocat într-un serviciu spre nicăieri, că viața trece pe lângă el, că este uitat pe undeva; gardianul nu vede nici un scop real sau un rezultat final al muncii pe care o îndeplinește. De aici și până la sindromul de epuizare profesională nu mai este decât un pas: cel în cauză se simte demotivat, indiferent, are o viziune ostilă asupra celor din jur și asupra muncii sale. În mod obișnuit acest sindrom apare la cei a căror muncă implică mari exigențe emoționale, ca în cazul marii majorități a personalului de penitenciare.

6. Mai există o schimbare atitudinală generală care, în timp, creează probleme în întreg spectrul relațiilor cu oamenii. Este greu de spus în care moment al carierei unui gardian are loc această schimbare, dar rezultatul este ușor de observat. În mod obișnuit, suntem crescuți în ideea de a crede în oameni, de a fi prietenoși cu cei din jur, de a aștepta conduite morale în majoritatea cazurilor. Tânărul gardian învață destul de repede că trebuie să fie suspicios, că de obicei este greșit înțeles, că trebuie să rezolve problemele fără a cere ajutor, că trebuie să evite confesiunile în fața superiorilor și chiar a egalilor. Cu timpul, aceste schimbări atitudinale se răsfrâng asupra relațiilor sale cu familia, cu rudele, cu prietenii, creând tensiuni și chiar conflicte.

7. În general, gardienii din penitenciare nu povestesc soțiilor lor despre lucrurile petrecute la serviciu, deoarece „Oricum nu m-ar crede” sau „Vreau să țin murdăria departe de casă”. Obișnuința comunicării selective este dăunătoare, ca putând acoperi toate aspectele vieții gardianului și sfârșind prin a nu avea nimic de spus familiei sale. Încercarea de a-și proteja familia îi face pe membrii acesteia să-l perceapă ca fiind rece și distant. În această situație, ei nu pot aprecia în mod real problemele de serviciu ale gardianului, privindu-l ca pe un nimeni care nu face altceva decât să țină oamenii închiși.

8. *Accesul la resursele dorite intens de deținuți (țigări, droguri, alcool, bani, celular etc.) constituie o sursă importantă de stres pentru gardieni.* Deținuții

execută o presiune psihologică foarte mare pentru a-i îndupleca pe supraveghetori să le aducă/faciliteze intrarea în posesia lor: se roagă, plâng, amenință, bat în ușă, își provoacă răni, înghit medicamente, intră în refuz de hrană, oferă valută plătită în afara zidurilor, oferă cafea, țigări, alimente furate de la alți deținuți sau de la bucatăria unității, nascocoesc calomniile despre cei care nu „cooperează” cu ei. Presiunea se exercită continuu și macină nervii personalului cu care se află în contact direct; cu cât raportul personal-deținut este mai mare, cu atât densitatea antagonică este mai semnificativă. Să nu uităm că deținuții pot fi considerați niște „bolnavi ai timpului”, cu reacții disfuncționale datorită anulării viitorului și impresiei că timpul s-a oprit: faptul că sunt părăsiți afectiv de persoanele semnificative pentru ei, că nu mai pot avea inițiative, că activitățile au caracter stereotip sunt aspecte care îi fac să devină greu de suportat pentru personal.

9. Penitenciarul este o instituție cu multe centre de putere: director, locțiitori, șefi de compartimente, ofițeri de serviciu, specialiști (medici, psihologi, ingineri). Pentru personalul de execuție problema centrală nu este „Ce argumente trebuie să accept?”, ci „Cui trebuie să mă supun?”. Același lucru este valabil și pentru deținuți. Ca urmare, devine foarte importantă pentru atmosfera din unitate definirea criteriilor dreptului de a comanda: sfera de decizie, timpul (în zilele săptămânii sau doar în week-end, până la/după ora 15). Specificitatea puterii este o problemă nesoluționată în unitățile penitenciare, care poate genera confuzie.

10. Paradoxul lui Toqueville și Durkheim (cu aplicare la penitenciarele noi, moderne): *insatisfacția colectivă crește atunci când motivele fiecăruia de a fi satisfăcut cresc și ele.*

Confortul și facilitățile oferite de cele mai noi penitenciare din țară au surprins de la început în mod plăcut miile de deținuți care au fost transferați aici de la alte unități din țară. Treptat însă, fiecare deținut dorea alte și alte privilegii care, nefiind prevăzute în regulament, se transformau în surse de nemulțumire și ostilitate față de personal. Avem de-a face cu un tip de contradicții care nu conduc la nici o sinteză, la nici o posibilitate de programare a serviciilor oferite care să convină marii mase a deținuților. Conflictele de interese și iradierea rapidă a nemulțumirilor deținuților vor face să rămână veșnic o utopie eliminarea incertitudinilor din majoritatea aspectelor vieții penitenciare: *cooperare loială (!) între personal și deținuți, respectul reciproc, admiterea diferențelor, soluționarea calmă a crizelor.*

În aceste condiții, simptomele stresului cronic specific personalului din închisori - melancolie, cinism, comunicare dificilă, izolare, nivel scăzut de performanță, îngrășare excesivă, hipertensiune arterială, agresivitate, accidente de circulație, divorț - nu mai surprind. Dar remediile, departe de a fi o problemă individuală, constituie, în primul rând, o problemă organizațională.

MODELAREA PERSONALITĂȚII UMANE ÎN PENITENCIARE

Locul ideilor de tratament și de intervenție în materie penală nu poate fi înțeles decât în cadrul unei teorii a cunoașterii criminologice. S-ar putea obiecta că ideea de tratament ar putea fi examinată distinct, dar acest lucru nu este posibil: **criminologia este o terapie specială!** (F. Dagognet, „Știință și Criminologie”, în documentele celui de-al 14-lea Congres de Criminologie, Lyon, 1964).

Noua terminologie - *tratament moral, tratament penal, tratament criminologic* - este utilizată ca o armă de luptă împotriva ideilor de pedeapsă sau de reprimare. *Politica de tratament* este de la început o orientare penitenciară destinată să redea condamnatului o șansă veritabilă de a redeveni un cetățean liber. Acest umanism recunoaște deținutului **dreptul la tratament de resocializare**⁶¹ (termenul de „tratament” poate părea mai științific decât cel de „pedeapsă” - de aici și atracția pe care el o exercită).

În mod obișnuit există tendința de a identifica criminologia cu readaptarea socială a delincentului. Noțiunea de **tratament** desemnează măsurile de prevenire individuală a recidivei, soluțiile sale depinzând în mod esențial de cercetările clinice în acest domeniu. Dar dacă se stabilește că unii delinvenți, **în stadiul actual al cunoștințelor**, nu mai sunt accesibili tratamentului de resocializare, rezultă că nu trebuie confundată criminologia clinică cu doctrina readaptării sociale.

Istoria ideii de tratament (Beccaria), este a unei discipline care oscilează între drept, medicină, politică și morală. De aceea, politica de tratament a fost criticată de cei care gândeau că este imposibil să judeci delincentul din moment ce deseori societatea are mai multă responsabilitate decât el în ce privește infracțiunea comisă.⁶² Lucrurile nu sunt de loc simple, deoarece obiectul criminologiei nu este un fenomen social oarecare, ci un rău social împotriva cărui atrebuie luptat: este deci implicată o judecată de valoare negativă, și nu o simplă judecată asupra realității. Această constatare face din criminologie o știință teoretică și în același timp, practică.

Ideea de dirijare este inerentă noțiunii de tratament, dar pentru a avea o imagine clară trebuie abordată problema prin prisma medicinei. În medicină

⁶¹ Atlas C., *Le traitement des délinquants*, VRIN, Paris, 1991, pag. 11.

⁶² Alice Yotopoulos-Marangopoulos, *Pedeapsa privativă de libertate în optica drepturilor omului*, în „Revista de știință penitenciară”, nr. 13-14/1993, pag. 61.

tratamentul are ca obiectiv întoarcerea la starea normală sau apropierea de aceasta. Or, starea normală poate fi raportată la un organ anume sau la organismul pacientului în integritatea sa. În acest caz, tratamentul este un efort calificat pentru a elimina ceea ce împiedică menținerea și dezvoltarea, luate ca norme.⁶³

Revenind în domeniul penologiei, corpul social - pedepsind - se comportă ca un organism viu care reacționează la o leziune: el apără o ordine interumană, bazându-se pe natura omului. Considerând criminalitatea ca anormală, lucrurile se complică, deoarece nu „bolnavul“ este cel care califică propriile tendințe ca trebuind să fie evitate sau corectate.

A vorbi despre tratament înseamnă a admite că delinquentul are ceva special care se adaugă calității sale de om, fără a fi inerent acestuia. Și mai departe, trebuie să luăm în considerație și eventualele slăbiciuni și perversități atât de frecvent întâlnite la oameni. Omul nu ar face obiectul tratamentului fără **ideea de rău!** Dar, prin definiție, **un tratament nu poate pune capăt decât la ceea ce este urmare a unui accident.** Ideea de tratament implică prezența la delinquent a unor structuri psihice specifice care se suprapun pe structurile personalității normale. A defini anormalitatea prin inadaptare socială înseamnă a accepta ideea că individul trebuie să se înscrie normelor unei anume societăți, oricum ar fi ea constituită și condusă.

Folosirea noțiunii de tratament nu înseamnă numai o apropiere de știința medicală, ci înseamnă, de asemenea, îndepărtarea de drept, de vocabularul său, de tehnicile și temeiurile sale moderne. Adoptând un asemenea limbaj, criminologii se separă de tradiția juridică, dar în același timp îi subliniază limitele.

De fiecare dată când este hotărâtă o intervenție asupra persoanei, dreptul are vocația să o protejeze fie controlând oportunitatea măsurii, fie controlându-i modalitățile de realizare. Iată de ce **autoritatea competentă⁶⁴** pentru a efectua aceste alegeri nu este specialistul (sau echipa criminologică) care a studiat delinquentul și a apreciat cazul. Specialistul joacă numai rolul de consilier, de expert. **Decizia va fi luată de o autoritate publică: tribunalul,** atunci când alegerea este efectuată la nivelul condamnării; **autoritatea însărcinată cu executarea surselor,** atunci când aceasta intervine după condamnare.

Studiul ideilor de tratament și de intervenție în materie penală determină anumite întrebări în legătură cu statutul realității în criminologie. Universul moral al criminalului este, într-un fel, detașat de realitate. Universul pe care acesta și-l poate crea ca decor al acțiunilor sale este o ficțiune. Într-un anumit sens, criminalul obișnuit trăiește într-o lume la marginea realității, în care **eul său este rege.**⁶⁵

Din acest moment, perceperea de către criminolog a realului dobândește o importanță deosebită: **dacă delinquentul poate sfida realitatea socială, pot fi sfidate constrângerile pe care le include și responsabilitățile pe care le creează? O**

⁶³ G. Canguilhem, *Le normal et le pathologique*, P.U.F., Paris, 1996, pag. 77.

⁶⁴ Atlas C., *op. cit.*, pag. 21.

⁶⁵ M. Novak, *Force de caractère et crime*, VRIN, Paris, 1989, pag. 82.

asemenea poziție nu face trimitere numai la bazele etice ale criminologiei, ci și la determinarea surselor calificării unui act drept crimă. Postulatul inițial al **distincției delincvență-nondelincvență** este comparabil cu opoziția dintre maladie și crimă: dacă maladia este un rău natural (invariabil, general și permanent), atunci crima este un rău oarecum artificial, variabil după împrejurări și epoci.

Trebuie să admitem existența unei ordini imanente lumii noastre, o ordine inevitabilă ca și legile cosmosului. Pedeapsa compensează trecutul și este necesar să se impună vinovatului o pedeapsă dacă nu dorim să-l excludem pe acesta din societate. Reintegrare socială nu poate fi acordată decât cu acest preț pentru că nici o societate nu poate exista fără un minim axiologic.

Primirea de către populație a măsurilor ce vizează tratamentul delincvenților depinde de locul - mai ales simbolic - care le este conferit în gama de reacții la criminalitate: populația va accepta un tratament dacă acesta comportă o suficientă reprobațiune simbolică (în caz contrar îl va refuza). Scopul tratamentului fiind transformarea delincvenului în nondelincvent, se va tinde întotdeauna să se impună un model mai constrângător: **un drept care pedepsește va indica ce nu trebuie făcut, iar un drept care tratează va preciza ce trebuie făcut**. Obiectivul final va fi, desigur, de a-i da delincventului simțul responsabilității. Singura problemă este cea a **gradualității**: care este limita la care intervenția reeducativă nu mai este admisibilă și, reciproc, unde refuzul valorilor de către delincvent nu mai poate fi acceptat?

9.1. EDUCATORUL ÎN MEDIUL PENITENCIAR

Activitatea de reeducare a celor care au încălcat prevederile legilor și a normelor de conviețuire socială presupune din partea personalului cunoștințe aprofundate de psihologie. Prin toată activitatea sa, educatorul trebuie să faciliteze apropierea de el a deținutului, să stabilească relația dintre infracțiune și constantele personalității acestuia, să pregătească terenul unei noi raportări la valorile sociale după executarea pedepsei. Pentru atingerea acestor obiective sunt necesare calități psihologice deosebite.

În primul rând, educatorul va trebui să aibă o concepție clară despre lume și viață, despre sistemul social pe care îl reprezintă. *A fi partener de discuție cu un individ care a greșit față de societate nu este posibil decât dacă educatorul este un punct de referință pentru infractor*, un model de înțelegere profundă a structurilor realității, a poziției autentice a omului în lume, a îndatoririlor și drepturilor sale.

Ceea ce nu poate lipsi unui bun educator este capacitatea de a înțelege cadrul intern al subiectului, lumea lui obișnuită de trăiri și semnificații. Această capacitate (*empatia*) chiar dacă nu este științifică, este suficient de exactă pentru a

realiza un comportament optim față de subiect.⁶⁶ Deși empatia se găsește în grade variabile la diferite persoane, experiența profesională a educatorului joacă un rol major în optimizarea ei. Între calitățile educatorului nu vor putea lipsi sensibilitatea față de complexitatea diferitelor motivații infracționale, ușurința de a stabili relații umane, tactul, o mare disponibilitate de a asculta, curiozitate și interes pentru persoane privite în individualitatea lor.

Desigur există anumite diferențieri între educatorul care lucrează într-un centru de reeducare față de cel dintr-un penitenciar. Educatorul dintr-un centru de reeducare acționează mai direct și sistematic pentru integrarea minorilor în societate, propunându-le modalități de comportament acceptate social. A fi un exemplu de conduită pentru minori este esențial pentru educatorul din școlile speciale.

Cu toată multitudinea diferențelor individuale, conduitele și acțiunile educatorilor au anumite trăsături comune, care pot servi la conturarea unor tipuri și pot fi observate sub forma unor caracteristici dominante. Iată câteva din aceste particularități:

- **educatorul amabil**: amabilitatea permite deținutului să se exprime liber, iar educatorului să sesizeze mai bine particularitățile psihologice ale subiectului. Există și o amabilitate de suprafață, o „mască” rău ajustată, care trădează adevărata atitudine și-l va inhiba pe subiect;
- **educatorul autoritar**: caută să impună deținutului voința lui. Sigur de sine, „își fixează subiectul” dorind să-l domine. Postura rigidă a corpului și capului trădează această intenție; așteaptă momentul în care poate interveni cu eficiență, conduce discuția luând în considerare toate amănuntele;
- **educatorul cabotin**: în mod normal, orice educator trebuie să fie și un bun actor: să poată simula nerăbdarea, simpatia fără a-și pierde vreodată sângele rece. Dar dacă va exagera în teatralizarea unor atitudini, se va trăda, ceea ce va avea ca urmare închiderea în sine a deținutului;
- **educatorul vorbăreț**: emite un adevărat potop de cuvinte, întrerupe des deținutul, propune exprimări mai potrivite (din punctul lui de vedere), anticipează cu voce tare ce vrea să spună subiectul mai departe etc. Cauzele acestui debit verbal exagerat pot fi nevoia de descărcare a tensiunii afective sau trebuința afirmării de sine, ceea ce va afecta calitatea convorbirilor cu deținutul;
- **educatorul patern**: dat fiind specificul relației educator-deținut, există posibilitatea ca primul să manifeste o conduită asemănătoare cu a „tatălui”, iar al doilea o atitudine „infantilă”.

⁶⁶ Marcus. S., *Empatia - cercetări experimentale*, Editura Academiei, București, 1971.

9.2. PARTICULARITĂȚI ALE RELAȚIEI EDUCATOR-DEȚINUT

Mijlocul de relaționare al educatorului cu deținutul îl constituie **convorbirea**. Aceasta nu trebuie înțeleasă ca răspunsurile unuia la întrebările celuilalt, ci ca un **proces complex**, cu eșecuri posibile de o parte și de alta. Educatorul va fi întotdeauna în avantaj, deoarece, în baza datelor pe care le deține, va ști cum să conducă discuția, la ce probleme să ceară mai multe detalii, când să avertizeze deținutul că s-a îndepărtat prea mult de linia adevărului etc. Tochmai în baza celor știute, educatorul își va putea păstra răbdarea pe tot parcursul discuției.

De la început se urmărește câștigarea încrederii deținutului și cunoașterea cât mai profundă a acestuia, mai ales sub aspectul „planului de viață”, al autoevaluării, al integrării lui în viața socială. **Manifestarea deschisă a încrederii educatorului în deținut este esențială** în structurarea unei relații pozitive în sens reeducativ. În majoritatea cazurilor autodezvăluirea depinde de modul în care deținutul percepe educatorul, de prestigiul acestuia, de contextul în care se solicită informațiile, de gradul de cointerесare a deținutului în acțiunea de cunoaștere de către alții a vieții sale, de tipul său de personalitate, de experiența lui în dialogul cu alții.

„Presupun că factorul cel mai important în determinarea permisivității subiectului la acțiunea de cercetare este dat de relația pe care subiectul o percepe între actul de cunoaștere al cărui obiect el este și efectele acestuia asupra sa, pe de o parte, și perceperea propriilor sale interese, pe de altă parte” afirmă C. Marnali în volumul „Intercunoaștere” (Editura Științifică, 1974, pag. 22-23).

În prima convorbire cu un deținut, educatorul îi cere să exprime cât mai amănunțit biografia sa, să stabilească toate relațiile pe care le considera justificate între infracțiune și împrejurările vieții sale. Educatorul nu întrerupe relatarea, dar intervine episodic prin scurte întrebări, uneori sugerând dezvoltarea anumitor probleme, alteori sintetizând o zonă a relatării. Convorbirea cu deținutul are o direcție concentrică: de la expunerea faptelor trecute spre prezent, de la considerarea mediului său spre considerarea sa, de la prezentarea unor probleme periferice la analiza personalității sale. Destăinuirea faptelor legate de infracțiune va fi deci o continuare firească a celor povestite până atunci unui om, educatorul, interesat să-i cunoască întreaga viață.

Întrebările adresate deținutului sunt clar formulate, fără a se face comentarii inutile care pot schimba sensul întrebării inițiale. Dacă apar momente de tăcere în discursul deținutului, acestea nu sunt suprimate imediat, deoarece ele reprezintă deseori un mod de comunicare cu multiple sensuri ce trebuie descifrate de educator: uneori tăcerea poate fi tensionată, alteori meditativă, uneori cu potențial exploziv, alteori perplexă. Educatorul observă cu atenție comportamentul deținutului, gesticulația și mimica ce însoțesc discursul, modul de exprimare, vocabularul folosit, modificările de ritm și intensitate ale monologului, temele

accentuate, repetările. Pe baza tuturor acestor informații, precum și a celor rezultate din examenul psihologic și din ancheta socială se reconstituie imaginea pe care infractorul o are despre sine și despre ceilalți, poziția sa față de viață, legăturile intime dintre infracțiuni și personalitatea sa.

Într-o a doua etapă a dialogului educatorul trece la utilizarea datelor pentru clarificarea tuturor aspectelor care prezintă semne de întrebare în cadrul uneia sau mai multor convorbiri.

9.3. RELAȚIA DE AJUTOR ÎN MEDIUL PENITENCIAR

Deținutul (minorul) ajuns pentru prima dată în penitenciar sau în școala specială poate fi considerat **traumatizat psihologic**; tensiunile legate de comunicarea faptelor, contactul cu organele de ordine, procesul, remușcările, rușinea, despărțirea de familie îl afectează profund. În funcție de cauzele dificultăților fiecărui deținut se poate acționa atât asupra ambianței, cât și asupra subiectului. Intervențiile asupra ambianței țin cont de normele sistemului și vizează optimizarea relațiilor în colectivul din care face parte, transferul într-o altă cameră ș.a. La astfel de rezolvări se ajunge destul de rar, cele mai frecvente fiind cazurile în care subiectul se confruntă cu o situație de interes major pentru el și pe care nu o poate rezolva singur. Atmosfera în care se desfășoară ajutorul psihologic are un oarecare grad de permisivitate și îl determină pe subiect să se înțeleagă, să aibă inițiative, să progreseze în situația dată.

Având în vedere aceste probleme, am considerat că în mediul de detenție cea mai eficientă formă de intervenție a psihologului și a educatorului o constituie *psihoterapia nondirectivă*. Aceasta deoarece permite atingerea unor obiective esențiale pentru reeducare, obiective care au constituit ipoteze de lucru la începutul aplicării metodei în mediu de detenție:

1. Reintegrarea socială este influențată pozitiv de grăbirea maturizării afective a subiectului.
2. Efecte durabile în plan reeducativ apar doar când deținutul este ajutat să se cunoască pe sine, să înțeleagă mecanismele care au stat la baza formării comportamentului său deviant.
3. Cunoașterea și activarea resurselor latente ale deținutului (minorului) sporesc încrederea în propriile capacități, făcându-l să fie deschis la acțiunile de reeducare exercitate asupra sa.

Iată pe scurt psihoterapia non-directivă așa cum a fost ea concepută de psihologul american Carl Rogers.⁶⁷

Fundamental pentru relația de ajutor este ca psihologul (educatorul) să manifeste un interes autentic și să-l accepte ca persoană pe subiect, să exprime față de el căldură, nedepășind însă cadrul neutralității binevoitoare. Față de atitudinile și

⁶⁷ Rogers Carl, *La relation d'aide et la psychotherapie*, Les éditions E.S.F., Paris, 1970.

sentimentele subiectului va trebui manifestată permisivitate, pentru că numai astfel va fi deschis și îl vom putea cunoaște în adâncime. A încerca să cenzurăm de la început relatările subiectului ca și când doar noi am ști ce sunt *binele* și *răul* sau am fi singurii deținători ai soluțiilor la problemele sale, aduce după sine încetarea relației de ajutor. Subiectul nu de asta are nevoie în acest stadiu, ci de un partener cu care să analizeze problemele într-o atmosferă de încredere și acceptare reciprocă. Aceasta cu atât mai mult cu cât psihologul (educatorul) îl avertizează pe deținut (minor) că nu deține răspunsul la problemele sale, că subiectul însuși cunoaște cel mai bine situația, dar că îl poate ajuta să descopere soluții adecvate pe care să le transpună în practică.

Carl Rogers descrie *șapte stadii ale procesului de schimbare a personalității* în cursul psihoterapiei, dar care nu sunt înălțuite într-o ordine strictă, fiind posibil ca elemente ale unor stadii avansate să apară și mai la început.

Stadiul 1: subiectul refuză comunicarea; relatează doar aspecte exterioare; sentimentele și opiniile personale nu sunt percepute și nici recunoscute ca atare; nu există dorință de schimbare; există multe blocaje în comunicările interne; subiectul reacționează la situația prezentă asimilând-o unei experiențe trecute și apoi reacționează la acest trecut reînviat.

Stadiul 2: subiectul se convinge că este total acceptat; observațiile privind alte persoane devin mai puțin superficiale; problemele sunt percepute ca exterioare sinelui și de aceea nu resimte nici un sentiment de responsabilitate; sentimentele sunt descrise ca aparținând trecutului („eram profund deprimat”); experiența imediată este legată de o structură impusă de trecut; contradicțiile sunt (pot fi) exprimate, dar sunt recunoscute cu greutate ca atare („eu vreau să învâf, dar rămân o oră la aceeași pagină”).

Stadiul 3: discursul având *eul* ca subiect devine mai ușor; subiectul vorbește de *eul* său ca de un obiect despre care ceilalți au o imagine răsturnată; relatează sentimente și intenții non-actuale; experiența trăită este descrisă ca aparținând trecutului său, ca fiind străină de sine; contradicțiile experienței imediate sunt recunoscute, iar aleggerile personale sunt considerate adesea ca ineficace.

Stadiul 4: subiectul descrie sentimente foarte intense ca nefiind actuale în prezent („aceea a fost o lovitură dură pentru mine”); începe să-și accepte sentimentele; experiența imediată este mai puțin determinată de structura trecutului; începe să descopere schemele personale de comportament și să se îndoiască de valabilitatea lor („ironia mi-a servit toată viața ca apărare; e puțin idiot lucrul ăsta”); caută simbolismul exact al sentimentelor, al schemelor și al intențiilor sale; ține cont de contradicțiile dintre *eul* său și experiența imediată; ia cunoștință de responsabilitatea sa față de problemele personale.

Stadiul 5: sentimentele sunt exprimate liber, așa cum sunt simțite de subiect în prezent; își examinează critic schemele de conduită; caută să diferențieze exact sentimentele și intențiile sale; acceptă să-și privească în față propriile contradicții și incoerențe; comunicarea internă este ameliorată, iar blocajul redus.

Stadiul 6: sentimentele blocate în evoluția lor sunt acum acceptate; experiența imediată ia aspectul caracteristic unui proces; relaxări fiziologice (plâns, lacrimare, oftat etc.); comunicările interne („luările la cunoștință”) sunt libere și devin un cadru de referință clar definit; diferențierea experienței afective este clară și fundamentală.

Stadiul 7: crește acceptarea de sine și încrederea în propria evoluție; noile situații sunt trăite ca atare, nelegate de trecut; schemele personale de conduită sunt mai puțin rigide; subiectul face experiența unor noi maniere de a fi.

Psihoterapia non-directivă aplicată în penitenciar implică existența unor **premises favorabile:** *tensiunile (frământările) deținutului să fie suficient de puternice pentru ca subiectul să ceară sau să accepte ajutorul; subiectul să aibă forța de a acționa și să considere situația rezolvabilă; psihologul (educatorul) să poată coopera cu factorii de decizie din locul de deținere, pentru soluționarea cazului.*

De la început educatorul încurajează expresia liberă a faptelor și sentimentelor subiectului față de toate problemele și îl ajută să se înțeleagă spunându-i după caz: „*Simți un fel de ciudă că...*”; „*Vrei să îndrepti lucrurile și totuși nu vrei*”; „*Din ce spui, se pare că te simți destul de vinovat*” etc. După ce subiectul relatează faptele și își exprimă sentimentele negative față de diversele persoane sau aspecte ale situației, încep să se manifeste tendințele pozitive ale acestuia pentru abordarea matură a dificultăților. Psihologul îl stimulează în acest sens: „*Ești chiar atât de rău?*” Acesta este momentul central al relației de ajutor: subiectul și-a descărcat tensiunile, a recunoscut sentimentele sale negative care-l împiedicau să progreseze și face primele demersuri de rezolvare (proiecte teoretice în cadrul dialogului, deocamdată). Acum rolurile se inversează: psihologul, din simplu catalizator al relatărilor subiectului, devine mai activ și îl ajută pe acesta să-și convertească tendințele pozitive în acțiuni, pe baza noii percepții a situației sale realizate în cadrul dialogului. Psihologul îl ajută pe subiect să aleagă o acțiune sau alta, îl sprijină când acesta se teme să mai meargă înainte. Este necesar să se lase întreaga responsabilitate a acțiunilor în seama subiectului, pentru a crește autonomia și încrederea lui în sine. La fiecare întâlnire între cei doi, se face o analiză a rolului subiectului în propria problemă, a calităților lui pozitive pe care se poate sprijini. Toate acțiunile pozitive ale subiectului vor fi deci puncte de avans în soluționarea problemei și în înțelegerea de sine.

Timpul acordat unei întrevederi cu subiectul nu va depăși niciodată o oră pentru a-l forța să beneficieze la maximum de fiecare întâlnire și pentru că timpul este prețios pentru ambii interlocutori.

În cadrul relației de ajutor, psihologul (educatorul) se situează undeva între subiect și mediul său problematic. De aceea el - psihologul - trebuie să abordeze o liniște interioară, o anumită siguranță și control asupra a ceea ce îl înconjoară, să dea subiectului impresia că în orice moment poate găsi un loc unde este primit și acceptat fără condiții, că în ciuda oricăror eșecuri va găsi pe cineva dispus să-l asculte și să-l ajute.

În urma colaborării cu psihologul (educatorul), subiectul devine o persoană matură și independentă, care și-a rezolvat problema și poate păși singur înainte. Apare sentimentul unei nevoi descrescând de ajutor și subiectul recunoaște că relația trebuie să înceteze, în ciuda faptului că aceste întâlniri îi făceau plăcere.

Eficiența acestei metode este determinată de posibilitatea ca în scurt timp (3-4 ședințe de câte o oră fiecare) să se analizeze profund și sincer problemele subiectului, să fie rezolvate într-o manieră care să-i asigure progresul relațional. Se creează astfel posibilitatea „ajustării” unui mare număr de subiecți.

În penitenciar psihoterapia non-directivă își atinge scopurile de regulă, în două, cel mult trei ședințe. Aceasta deoarece psihologul are acces la informațiile din dosarul deținutului, iar celelalte cadre îl țin la curent cu evoluția subiectului. La aceasta se adaugă și faptul că subiectul răspunde complet la toate întrebările: cooperează cu cel care vrea să-l ajute, deși rămâne activă tendința de a se zăgăvi mai bun decât este.

Față de etapizarea rogersiană am constatat modificări în sensul concentrării: situația în care se află îl constrânge pe subiect să treacă rapid la fazele finale de la prima ședință. În ședința a doua se clarifică problemele și se alege (recomandă) modalitățile de acțiune eficiente; subiectul este asigurat că oricând poate apela la ajutorul psihologului (educatorului).

Începutul psihoterapiei trebuie marcat de o informare amănunțită a psihologului cu o serie de aspecte privind personalitatea subiectului, fapta comisă, precum și o evaluare a capacității sale de reintegrare după executarea pedepsei. Antecedentele penale sunt cunoscute atât din analiza dosarului, cât și a convorbirii directe cu subiectul.

Evaluarea capacității de reintegrare se realizează în baza cunoașterii sprijinului din partea familiei, a atitudinii foștilor și actualilor prieteni față de subiect; disponibilitățile lui de susținere morală. Tot la acest punct sunt analizate proiectele de viitor: realismul lor, gradul de încredere a subiectului în ele, dacă și-a elaborat alternative, ce va întreprinde dacă în mediul unde va merge va găsi situații psihotraumatizante ș.a.

Elementele din schema rogersiană manifestate în cele două stadii ale relației de ajutor în local de deținere sunt următoarele:

Stadiul I - subiectul vorbește despre sine, ca despre un obiect văzut răsturnat de ceilalți, iar sentimentele sunt descrise ca aparținând trecutului;

- subiectul are convingerea că orice ar spune sau ar face, nimic nu se poate schimba, consideră că toate eforturile sale pozitive au fost ineficiente;
- contradicțiile personale sunt recunoscute și dorește să le analizeze;
- apar frecvent manifestări somatice (plâns, suspine).

Stadiul II - subiectul este convins că este total acceptat de psihoterapeut;

- descoperă schemele personale de comportament și începe să se îndoiască de validitatea lor; le examinează critic;
- caută explicații pentru faptele trecute și prezente;
- ia cunoștință de noi aspecte ale responsabilității sale față de problemele personale (infracționale);
- subiectul alege noi maniere de a fi în baza clarificărilor obținute;
- crește încrederea în viitoarea evoluție.

Cazul P.F.

- 18 ani, din București;
- Condamnat 4 ani pentru viol;
- Calificat strungar în Centrul de reeducare;
- Tatăl: mecanic auto, decedat (s-a otrăvit la 39 de ani, alcoolic);
- Mama: îngrijitoare la un spital de copii;
- Frați: doi mai mici, elevi.

Faza preinfracțională

- Cu 6 luni înainte de faptă se sinucide tatăl său;
- Cu patru luni înainte este lăsat corigent de un profesor, în mod nejustificat după părerea subiectului. Este afectat profund, ceea ce determină schimbări mari în conduita sa (începe să frecventeze restaurante și să facă braconaj, să lipsească de la școală);
- Cu două săptămâni înainte de faptă se hotărăște brusc să se însoare cu o fată. Fata acceptă raportul sexual cu el și-i promite că îi va comunica hotărârea ei. P.F. așteaptă două săptămâni telefonul ei (fata se mutase între timp la altă adresă).

Faza infracțională

Într-o seară, la restaurant, un prieten îi arată o pereche de tineri care tocmai plecau. Îi propune să meargă după ei (împreună cu alți doi băieți).

Este de acord și la ieșirea din restaurant iau de pe masă două cuțite.

Ajung într-un parc; fiind cel mai solid, la sugestia prietenilor îl lovește pe însoțitorul fetei. Toți patru violează fata sub amenințarea cuțitelor.

Subiectul P.F. ajunge la cabinetul psihologic din două motive: a) deși momentul punerii în libertate se apropia, nu avea nici un fel de proiecte pentru viitor; b) justificările faptei erau neconforme cu realitatea.

Prima întâlnire:

Subiectul expune faptele, diminuând partea sa de vină. „Eram beat, deci vinovatul principal este profesorul acela. Din cauza lui am ajuns la infracțiune.” Nu trebuia să-l lase corigent, pentru că era totuși un elev bun.

Acum nu mai este afectat de nedreptatea profesorului („Nimic nu mai contează pentru mine”).

Ar dori să fie în centrul atenției și în clasa din centrul de reeducarea pentru că așa a fost și în afară (la liceul industrial a avut mai mult colege, decât colegi).

Se consideră etichetat, iar fapta comisă îl va marca negativ tot restul vieții.

A încercat să-și ajute familia, să-l îndrume pe fratele său mai mic să nu mai bea pentru că va ajunge ca tatăl lor: nu a reușit nimic.

Conștientizează unele contradicții personale: *(de ce moartea tatălui o resimte ca o ușurare?)*; deși nu-i place singurătatea, nu se atașează afectiv de nimeni; în legătura cu fapta, deși la plecarea din restaurant „se temea de ceva”, totuși a mers înainte.

De multe ori în cursul primei ședințe a plâns „de ciudă, că am ajuns prea ușor aici.”

A doua întâlnire:

Psihologul face o scurtă prezentare a celor discutate anterior. Apreciază sinceritatea subiectului (confirmată în confruntarea cu dosarul). Îi propune ca împreună să clarifice unele probleme legate de faptă și, mai ales, să discute despre viitor.

Subiectul se bucură că are prilejul să discute din nou cu psihologul: crede că asta îl va ajuta mult.

P.: Se pare că întotdeauna luai lucrurile ușor, nu te gândeai la consecințe.

S.: Da, aveam succes întotdeauna. Nu întâmpinam dificultăți niciodată. La școală eram preferatul fetelor. Nu făceam rău nimănui, dar nici bine.

P.: Dar ce spui nu înseamnă mare lucru.

S.: Așa este, eram puțin pretențios, nu urmăream nimic deosebit. Trăiam pur și simplu de pe o zi pe alta.

P.: Lucrul acesta va continua și după liberare?

S.: Nu, dar nu știu exact ce am de făcut.

P.: Totuși ai niște premise de la care poți pleca. Hai să le trecem în revistă împreună.

S.: Da, am o meserie, voi avea un loc de muncă, relațiile cu mama sunt bune. Acum știu mai multe despre viață. Totuși oamenii mă vor privi cu neîncredere.

P.: Tu ce ai face în locul lor? Cum l-ai ajuta pe cel care vine din detenție?

S.: Aș proceda la fel, dar aș acorda o șansă fiecărui fost pușcăriaș. l-aș acorda mai multă atenție.

P.: Cîne crezi că trebuie să facă dovada încrederii, tu sau ei?

S.: Eu, dar cum să-i conving că sunt totuși om? Și apoi trebuie să recuperez timpul pierdut în centrul de reeducare.

P.: Prin fapte vei putea convinge pe cei din jur și chiar pe tine însuși că te-ai schimbat. Iar în ceea ce privește timpul pierdut, tu ești vinovat.

S.: Eu cred că mai mult profesorul din liceul industrial; el m-a făcut să văd lumea altfel, să nu-mi mai pese de nimeni și de nimic.

P.: Mai auziseși de violuri?

S.: Da, dar cei pe care îi știam s-au înțeles cu fata și nu li s-a întâmplat nimic.

P.: Așa de simplu vezi tu problema asta? Te-ai gândit prin ce au trecut fata și băiatul acela, te-ai gândit ce s-ar fi putut întâmpla având cuțitele la voi?

S.: Când ești cu prietenii, trebuie să faci ca ei.

P.: Și atunci cum rămâne cu profesorul?

S.: Nu cred că are vreo legătură: mă lăsase corigent cu patru luni în urmă.

P.: Și încă ceva: nu crezi că ai comis infracțiunea gândind că te răzbuni într-un fel pe fata care te-a părăsit?

S.: (Oarecum surprins, tace timp îndelungat) Nu știu, trecuseră aproape trei luni de atunci.

P.: În concluzie, care ar fi cauzele?

S.: Dorința de a fi pe placul prietenilor, mai bine zis teama de a pierde încrederea lor, orgoliul meu prostesc, alcoolul...

După cele două ședințe în care discuțiile au fost mult mai ample au urmat unele mai scurte, de întreținere, în diverse situații: la atelier, la clasă, în cadrul unor activități cultural-educative. Cadrele în subordinea cărora se afla apreciau că este mai liniștit, cu un tonus afectiv bun, optimist.

A fost eliberat condiționat și s-a angajat la o întreprindere bucureșteană.

Cazul M.Z.

- 21 ani, din București;
- Condamnat 2 ani pentru viol;
- Calificat în penitenciar ca strungar;
- Tatăl: croitor;
- Mama: casnică;
- Frați: 10, din care cinci mai mari, iar ceilalți mai mici decât el.

Faza preinfracțională

Nu i-a plăcut școala: în clasa a IX-a a rămas repetent. Mama îl sfătuiește să se angajeze undeva; acceptă pentru că avea nevoie de bani.

La viața ușor, de regulă rezolvă diferendele cu pumnii, este convins de farmecul personal („mi-mi este greu să conving o femeie să facă ce vreau eu”), își acordă mari șanse de reușită la orice facultate, generalizează nemotivat faptele singulare ș.a.

Faza infracțională

Într-o duminică joacă fotbal în fața blocului, după care merge la restaurant cu băieții. La întoarcere, acostează cu încă patru prieteni o fată pe care el o cunoștea și o violează în uscătoria blocului în care locuia el.

Ajunge la laboratorul de psihologie în urma semnalării de către educator a unei accentuate stări de apatie și dezinteres față de muncă.

Prima întâlnire

La început este neliniștit, dar pe măsură ce expune faptele plânge („*toată fapta a fost prostie*”). Crede că dacă nu era beat nu ar fi acceptat să participe la infracțiune. Acum nu mai este afectat de cele întâmplate: consideră că a fost un accident nefericit. Apreciază că și-a trăit viața (?). Îi este rușine de ce a făcut, de pata aruncată asupra familiei. Dar ce poate face pentru a șterge răul produs? Nu-și poate explica multe lucruri: de ce a comis fapta, de ce nu-l mai interesează nimic în ultima perioadă ș.a. Frecvente întreruperi ale dialogului din cauza plânsului: „*nu mă pot abține să nu plâng.*”

A doua întâlnire

Psihologul face un rezumat al faptelor prezentate, enumeră problemele insuficient clarificate. Se fac precizări privind rolul și locul subiectului în infracțiune conform dosarului. În ce privește starea subiectului, așteaptă o ameliorare paralelă cu evoluția dialogului.

Subiectul acceptă să lămurască complet toate împrejurările faptei. Nu pune la îndoială că este vinovat, dar i se pare că o pedeapsă la locul de muncă era mai potrivită pentru el.

P.: Îi explică faptul că pedeapsa ține cont de individ și situația în care a fost comisă infracțiunea. Or, în cazul lui...

S.: Da, înțelege, dar el se comparase cu ceilalți și i se părea că nu este atât de vinovat. Am văzut că dacă ai carte și muncești ești respectat (și-a dat seama de asta, doar când a început să muncească efectiv).

P.: Dar a fi respectat implică respectul nostru pentru cei din jur. Tu însă ai greșit grav.

S.: Da, dar ce pot face acum? Știu să muncesc, să fiu disciplinat.

P.: Nu numai atât: să te menții activ, să te perfecționezi în muncă, iar la liberare să trăiești cinstit. Nu mai ai de stat mult în penitenciar.

S.: Ar fi bine dacă aș putea studia unele cărți de mecanică auto sau dacă aș putea să mă abonez la revista „Autoturism”...

P.: Da, se poate. Spuneai că în ultima perioadă nu te mai interesează nimic, însă văd că ești preocupat de mecanică.

S.: Îmi dau seama că trecerea prin mediul de detenție este o experiență rușinoasă pentru un bărbat. Ce vor spune oamenii când mă voi libera? Nimeni nu va avea încredere în mine și asta cred că îmi va reduce șansele de afirmare în viață.

P.: După ce te-ai „afirmat” în rău, e greu să fii crezut, fără dovezi, că a fost doar un accident. Și apoi, se pare că tu nu vrei să lupți de loc în direcția asta.

S.: Ba da, dar trebuie să fie cineva permanent lângă mine, care să creadă în eforturile mele, să mă ajute în clipele grele.

Au fost luate măsuri ca educatorul să susțină mai calduros eforturile deținutului. S-a luat legătura cu familia acestuia pentru a-i solicita colaborarea. Disciplinar, nu a mai constituit o problemă.

În baza experienței acumulate se desprind unele concluzii privind psihoterapia nondirectivă în penitenciar și centrele de reeducare:

1. *Intervenția psihoterapeutului (educatorului) se face într-o situație excepțională: detenția sau internarea într-o școală specială. De aceea subiectul trebuie tratat ca o persoană în devenire, căreia este necesar să-i descoperim și să-i confirmăm potențialitățile pe care le are.*
2. *Pentru obținerea unei maturizări rapide, este nevoie de facilitarea exprimării (comunicării) subiectului într-o atmosferă de acceptare. Suspendarea intervențiilor moralizatoare de la începutul convorbirilor are rolul de a crește deschiderea subiectului la confesiune.*
3. *Subiectul nu trebuie să perceapă că este diagnosticat și clasificat de psihoterapeut, ci este ajutat să analizeze cauzele care l-au determinat să ajungă infractor și să găsească soluții la problemele cu care se confruntă.*
4. *Ajutorul va fi maximal când vom sesiza și formula clar problemele care pentru subiect sunt vagi și confuze. Doar așa el va putea obține o mai bună comunicare în interiorul său.*
5. *Din regresiv sau stagnant, subiectul trebuie făcut să devină progresiv, să depună eforturi pentru depășirea situației. Un rol deosebit au în acest sens conștientizările motivaționale.*
6. *Restabilirea unui dialog constructiv între subiect și familia sa (mediul său) este hotărâtoare pentru succesul resocializării.*

Apreciez că tehnica prezentată solicită mai mult capacitățile „diplomatice” ale educatorului, stilul de a dialoga cu subiectul, claritatea analizei problemelor acestuia, tactul cu care este sprijinit. Desigur, o contribuție deosebită aduce și experiența acumulată cu timpul.

9.4. OPINIILE DEȚINUȚILOR PRIVIND MESAJUL REEDUCATIV

Pentru surprinderea specificului activității reeducative desfășurate în penitenciar, consider necesare o serie de delimitări conceptuale între procesele de „influențare colectivă”, „cultura de masă” și „opinia colectivă”, pentru a evita asimilarea procesului de reeducare cu una din aceste entități.

Influențarea este o acțiune conștientă, organizată și unilaterală, exercitată de un individ sau un grup de indivizi în scopul modificării comportamentului altui individ sau grup. Influența este mai mult decât simpla persuasiune, deoarece produce o schimbare reală și de durată în conduita subiectului. Formele prin care se exercită acțiunea de influențare socială a indivizilor sunt: tehnicile socio-educative și reeducative, crearea de convingeri, propaganda și acțiunea practică (munca).

Mecanismul de exercitare a influențării psihosociale poate fi: **normativ** - subiectul conformându-se unor așteptări (reglementări) formulate de alt subiect/grup și **informațional** - când acceptă ca adevărate informațiile primite și acționează în sensul lor. Primul mecanism îl întâlnim mai ales la subiecții care fac parte din grupuri constituite, iar cel de-al doilea în cazurile în care individul are incertitudini privind cunoașterea situației reale.

Principalele direcții ale influențării în cadrul activităților de reeducare din penitenciar sunt: **viața profesională** - urmărindu-se formarea unui producător de bunuri/servicii conștient de locul, rolul și importanța socială a muncii sale; **viața socială** - un membru angajat în realizarea scopurilor generale; **viața particulară și familială** - un individ autonom și un membru de familie capabil; **viața culturală** și activitățile în **timpul liber**.

Conceptul de **cultură de masă** se referă la activitatea de ridicare a nivelului general de cultură și cunoaștere al poporului. Se exercită asupra tuturor oamenilor indiferent de vârstă, în forme instituționalizate sau neinstituționalizate, având ca obiectiv să determine individul (grupurile) să ducă o viață activă și creatoare, să participe la viața colectivității din care face parte, să-și dezvolte personalitatea.

Toate aceste obiective le regăsim și în activitatea de reeducare a deținuților. Ceea ce creează probleme sunt formele și mijloacele prin care se caută obținerea efectelor sociale pozitive cele mai mari în condițiile în care poziția deținuților nu este întotdeauna favorabilă acestui proces. Oricum, scopul principal îl constituie *transmiterea unui sistem axiologic umanist care la nivel individual să fie transformat în acțiune socială acceptată de colectivitate*.

În ce privește **opinia publică**⁶⁸ înțelegem ca judecată de valoare - la un moment dat - a unei colectivități asupra unei probleme concrete, actuale și de larg interes, dar cu soluții discutabile, la nivelul penitenciarului preocupările sunt îndreptate spre cunoașterea conținutului opiniilor deținuților și, pe această bază, formarea unor opinii corecte. Desigur, în opinia colectivă găsim reflectate cu intensitate variabilă evenimentele curente apreciate prin prisma caracteristicilor populației respective. Important însă pentru administrația locurilor de deținere sunt cele două funcții ale opiniei colective: *funcția de evaluare a evenimentelor* (care anume și cât de importante sunt ele pentru viața colectivității) și *cea de control social*, în sensul că factorii de decizie își pot regla acțiunile după acest sensibil „seismograf social” care este opinia colectivă.

În contextul formării unor opinii, mijloacele de comunicare au o contribuție importantă: abordarea prin mass-media - ziare, cărți, filme, radio și televiziune - a problemelor colective, a persoanelor și evenimentelor, conferă acestora prestigiu și le sporește autoritatea, fapt ce contribuie în mod direct la structurarea și modificarea opiniilor colective.

⁶⁸ Drăgan I., *Opinia publică, comunicarea de masă și propaganda*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980.

În penitenciare există o serie de factori a căror acțiune este diferită asupra recepționării mesajului reeducativ de către deținuți. Între factorii cu acțiune favorabilă notez:

- ambianța de viață civilizată chiar în condițiile privării de libertate;
- autoritatea și prestigiul cadrelor și prezența în rândul celor ce desfășoară activități cu deținuții a unor experți în probleme importante pentru aceștia;
- faptul că în activitatea de reeducare a deținuților sunt atrași chiar unii dintre condamnați (care au pregătire și aptitudini desoebite).

Principalii factori defavorabili acțiunii reeducative în penitenciare sunt:

- faptul că deținuții nu constituie o masă omogenă, reacționând diferențiat la activitățile educative;
- mulți deținuți, apreciind pedeapsa ca fiind prea aspră, se închid în fața eforturilor reeducative depuse de personal;
- desori e dificil să se creeze publicului penitenciar interesul pentru o temă reeducativă sau alta, cu atât mai mult cu cât, frecvent, modul de adresare este impersonal, iar limbajul destul de specializat (ne referim la temele de educație juridică sau morală).

Desigur, va trebui să distingem comunicarea socială - ce se referă la transmiterea valorilor culturale, a criteriilor de apreciere și a normelor sociale de la o generație la alta - de comunicarea interumană, care este un mod fundamental de interacțiune a persoanelor, în vederea obținerii stabilității sau a modificării comportamentului individual sau de grup. O comunicare este eficientă când interlocutorii se referă la o problemă cunoscută, iar prezentarea este inteligibilă și atractivă. Dar comunicarea între deținuți are un specific aparte, prin faptul că se desfășoară la diferite nivele, în funcție de dispoziția acestora și de trebuințele nesatisfăcute la un moment dat. Aceste nivele, în ordinea complexității, sunt: *nivelul corporal* (starea de sănătate sau suferință fizică), *nivelul instinctual* (gradul satisfacerii instinctelor matern, patern, sexual etc.), *nivelul afectiv* (gradul satisfacerii nevoii de afecțiune și protecție) și *nivelul rațional* (determinat de măsura în care individul înțelege corect ambianța în care se află). Interacțiunea va fi deci eficientă dacă cei angajați în emiterea și receptarea de mesaje se află la aproximativ același nivel de comunicare. Având în vedere interdicțiile impuse deținuților - în virtutea statutului lor de persoane private de libertate - apreciez că nivelul de comunicare este oscilant, iar în unele grupuri se poate stabili la un nivel nefavorabil influențelor educative. Astfel, unii deținuți din cameră pot transmite mesaje de nivel afectiv în timp ce deținuții care le primesc să fie cantonați în momentul respectiv la alt nivel. Va exista astfel un decalaj între emițător și receptor, care va perturba comunicarea. Uneori din această cauză pot apare conflicte.⁶⁹

În practică așteptările cadrelor și deținuților privind activitățile cultural-educative desfășurate în penitenciar sunt diferite. Astfel, cadrele urmăresc în

⁶⁹ C. Mircea, *Inter comunicarea*, colecția Psyché, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, cap. III.

principal să mențină un sistem de norme riguros, să ajute adaptarea celor de curând intrați în penitenciar, să formeze opinii corecte față de evenimentele din detenție și să le creeze sentimente umane autentice.

În ce-i privește pe deținuți, aceștia urmăresc obținerea liberării înainte de termen, să alunge plictisala, să se sustragă sentimentului de nesiguranță, să se relaxeze și să evite conflictele, să ia hotărâri acolo unde există alternative, să-și lărgască imaginea asupra realității, să învețe să exerce mai bine anumite roluri sociale (în special tată, soț, mamă, soție) să-și satisfacă nevoia de a râde).⁷⁰

Atitudinile și opiniile oamenilor nu se creează pe un loc gol, ci au ca fundament pe cele deja existente, formate în situații cu înaltă semnificație pentru individ. De regulă, când o persoană constată și la alții prezența unor opinii asemănătoare cu ale sale, opiniile astfel întărite se transformă în convingeri. X

Voi prezenta în continuare o tehnică larg utilizată de specialiști în investigarea centrelor de interes ale grupurilor umane. Tehnica constă în realizarea unei liste de termeni care să reflecte universul concret de viață al indivizilor respectivi și posibilele obiecte de interes în prezent sau viitor. Am întocmit o listă cu 60 cuvinte și am cerut deținuților să precizeze pentru fiecare dacă îl consideră simpatic, antipatic sau indiferent. În listă (tabelul 110) am inclus și termeni în spatele cărora se ascundeau teme ale activității reeducative.

Tabelul 110

Nr. crt.	Lista termenilor	Nr. crt.	Lista termenilor	Nr. crt.	Lista termenilor
1.	om	21.	deșteptare	41.	recidivă
2.	bunălate	22.	curaj	42.	reabilitare
3.	fericire	23.	educație	43.	familie
4.	viitor	24.	demnitate	44.	bunăstare
5.	bine	25.	respect	45.	bani
6.	viață	26.	cinste	46.	forță
7.	speranță	27.	sinceritate	47.	răbdare
8.	muncă	28.	solidaritate	48.	pace
9.	lege	29.	legalitate	49.	război
10.	ideal	30.	adevăr	50.	patriotism
11.	libertate	31.	supunere	51.	literatură
12.	datorie	32.	răutate	52.	istorie
13.	rușine	33.	copii	53.	natură
14.	pedeapsă	34.	sănătate	54.	religie
15.	soartă	35.	idealuri	55.	umanism
16.	întâmplare	36.	cooperare	56.	progres
17.	societate	37.	conformism	57.	politică
18.	grup	38.	prietenie	58.	știință
19.	prieteni	39.	ajutor	59.	democrație
20.	voință	40.	izolare	60.	medicină

⁷⁰ Dorința de joc, de glumă, de râs are un rol important în echilibrarea psihică a omului.

Au fost investigați 967 subiecți: 553 bărbați (276 recidiviști și 274 nerecidiviști) și 417 femei (127 recidiviste și 290 nerecidiviste).

S-a urmărit verificarea ipotezei conform căreia masa deținuților se fracționează în grupuri cu particularități distincte în funcție de: sex, vârstă, starea de recidivă, natura infracțiunii.

Ipoteza de la care s-a plecat a fost infirmată în totalitate: indiferent de particularități, deținuții se raportează aproximativ identic la eforturile reeducative având poziții asemănătoare față de temele puse în discuție cu ocazia diverselor activități. Marele câștig al investigației a fost delimitarea pe baza interviurilor a caracteristicilor intereselor și preocupărilor cotidiene ale deținuților.

Astfel, destul de explicat a fost relevat un grad ridicat de saturare a deținuților pentru anumite teme educative a căror frecvență prea ridicată a determinat reacții de adversitate sau de indiferență.

În tabelul 111 sunt prezentate cuvintele pentru care - la bărbați, pe grupe de vârstă - a fost manifestată antipatie ridicată.

Tabelul 111

18-21 ani	22-35 ani	36-45 ani	Peste 46 ani
rușine	rușine	rușine	rușine
pedeapsă	pedeapsă	pedeapsă	pedeapsă
răutate	răutate	răutate	răutate
izolare	izolare	izolare	izolare
recidivă	recidivă	recidivă	recidivă
război	război	război	război
	întâmplare	întâmplare	întâmplare
	grup	grup	grup
	supunere	supunere	conformism
		soartă	soartă
			reabilitare

Observăm că termenii respinși se grupează astfel: un număr de șase termeni pe care îi regăsim la toți deținuții: „rușine”, „pedeapsă”, „răutate”, „izolare”, „recidivă” și „război”; trei termeni - „întâmplare”, „grup”, „supunere” („conformism”) - întâlniți doar la ultimele trei intervale de vârstă; termenul „soartă”, respins în comun de ultimele două grupe de vârstă; în sfârșit, termenul „reabilitare” respins doar de cei peste 46 de ani.

În cadrul interviurilor a fost clarificată motivarea antipatiei pentru termenii de mai sus:

- **rușine:** în discuțiile cu personalul, moralizarea are ca punct central rușinea pe care ei trebuie să o resimtă față de cei din jur, în primul rând față de copii, părinți, soție. Sunt contrariați de frecvența cu care li se cere să exteriorizeze acest sentiment, deoarece în majoritatea cazurilor au elaborat justificări subiective care împiedică trăirca culpabilității;

- **pedeapsă - izolare - recidivă:** deținuții consideră că sunt permanent amenințați cu această triadă, care astfel și-a pierdut orice semnificație reeducativă;

- **răutate:** în penitenciar, consideră ei, au învățat totul despre răutatea oamenilor, așa că este inutil să li se mai vorbească despre acest lucru;

- **război:** presa reușește să informeze complet și alarmant asupra acestei probleme și de aceea deținuții refuză alte abordări ale ei;

- **întâmplare - soartă - grup:** acești termeni reprezintă pentru cei mai mulți din deținuți explicația pentru faptele comise: fiind convingși de acest lucru, nu mai consideră necesar să se discute despre ei;

- **supunere - conformism:** fiecare deținut a înțeles că în penitenciar o duce mai ușor dacă este supus și se conformează ordinelor; nu e nevoie să li se repete acest lucru;

- **reabilitare:** ei nu cred în acest lucru pentru că, mai ales recidiviștii, se simt etichetați definitiv.

Pentru restul termenilor, subiecții manifestă simpatie, făcându-le plăcere să discute despre problemele sugerate de ei. În interviurile luate, deținuții au insistat asupra faptului că pentru mulți dintre ei continuă să existe neclarități privind conținutul unor termeni: „bine”, „ideal”, „demnitate” (în condițiile executării pedepsei), „adevăr”, „progres” ș.a. Din relațiile lor a reieșit că mai ales temele de etică au fost descori abordate simplist și neconvingător.

La femei, pe grupe de vârstă, cuvintele antipatizate sunt cele cuprinse în tabelul următor:

Tabelul 112

18-21 ani	22-25 ani	26-35 ani	36-45 ani	Peste 46 ani
rușine	rușine	rușine	rușine	rușine
pedeapsă	pedeapsă	pedeapsă	pedeapsă	pedeapsă
răutate	răutate	răutate	răutate	răutate
izolare	izolare	izolare	izolare	izolare
recidivă	recidivă	recidivă	recidivă	recidivă
război	război	război	război	război
întâmplare	întâmplare	întâmplare	întâmplare	întâmplare
soartă	grup	grup		grup

Motivațiile prezentate sunt aceleași ca și la bărbați. Deschiderea către informație este mult mai mare la femei recidiviste din cauza pedepselor mai mari, fapt care a determinat epuizarea în discuții a întregii experiențe personale, nerămânând alte surse de informare decât cadrele.

Concluzii

1. În rândul deținuților există o stare de așteptare a informațiilor ce vin din partea cadrelor, în funcție de situația concretă din unități: când lucrurile merg bine, ei așteaptă ca informațiile primite să facă referiri directe la acest lucru, iar când

apar evenimente negative, vor să li se explice cauzele și să fie îndemnați cu căldură la depistarea greutăților. Având informații corespunzătoare, deținuții consideră că trăiesc mai activ.

2. Deținuții au constatat că anumite teme sunt repetate, amplificate uneori, dar numai cantitativ (fapte, cifre), nu și calitativ (alte puncte de vedere).

3. De câte ori mesajele reeducative conțin afirmații insuficiente susținute, dând ocazia la contraargumentări, scopul nu este atins: discreditarea unuia din secvențele mesajului este extinsă asupra întregului. De obicei, partea de prezentare generală a unei expuneri este acceptată de deținuți. Dar faptul că exemplificările date nu sunt întotdeauna bine alese dă naștere la comentarii opuse, care anulează toată expunerea. Pe de altă parte, teoretizarea și insistarea excesivă pe teme abstracte sau incompatibile cu fenomenologia penitenciară, are ca rezultat indiferența și neangajarea atitudinală.

4. Deoarece în detenție contactele interpersonale au o densitate foarte mare, nevoia de interacțiune cu mijloacele de informare în masă, în special presa și cartea, este mai scăzută. În consecință atrag numai mesajele frapante și care constituie soluții imediate la problemele personale.

Deținuții evită abordarea subiectelor care le accentuează sentimentul de părăsire, convingerea că ambianța (de afară) progresează mai repede decât ei, că sunt niște spectatori pasivi ai vieții.

5. Deținuții nevrotici și cei care suportă mai greu rigorile privării de libertate, interacționează mai mult cu mass-media, deoarece găsesc astfel o formă de relaționare mai puțin solicitantă (o formă de evadare din frământările personale).

6. Penuria/lipsa posibilităților de verificare a informațiilor face ca în mediul penitenciar liderul de opinie să aibă o autoritate mai mare decât în libertate. Acesta își asumă competențe extinse la toate domeniile de interes local, în timp ce „afară” liderului i se recunosc competențe doar pentru câteva domenii. Se ajunge de multe ori la situația ca la anumite probleme majore punctele de vedere exprimate de deținuți să fie de fapt cele împărtășite de liderii din mijlocul lor. Astfel de probleme sunt cele privind vinovăția, cauzele recidivei, modul de comportare față de cadre sau deținuți ș.a.

7. Deținuții asociază particularitățile psihologice ale vorbitorului cu conținutul celor spuse; pierderea prestigiului persoanei respective duce la pierderea încrederii în ideile susținute de acesta.

8. În ierarhia nevoilor psihologice ale deținuților, pe primele locuri se află libertatea, susținerea morală, liniștea sufletească, perceperea înțelegerii celor din jur față de ei, familia. Atunci când mesajele au fost legate de aceste nevoi (au făcut referiri la ele) modificarea opiniilor deținuților a fost mai vizibilă.

Desigur, în modelarea personalității umane în închisoare nu poate fi omisă munca.

9.5. PROBLEME SPECIFICE ALE PERFORMANTELOR ȘI CREATIVITĂȚII ÎN MUNCĂ ALE DEȚINUȚILOR

În funcționarea întreprinderilor speciale - unde principala forță de muncă o reprezintă deținuții - problemele privind performanțele în muncă, ale manifestării și stimulării creativității au o importanță deosebită în ce privește îndeplinirea cantitativă și calitativă a producției, precum și pregătirea persoanelor condamnate în vederea reintegrării socio-profesionale.

Pentru a adânci cunoașterea mecanismului complex prin care poate fi cultivat la deținuți interesul pentru performanță și creativitate în producție, a factorilor care frânează sau stimulează acest proces, am organizat în 1986 un studiu la două întreprinderi de mobilă - Mărgineni și Gherla - care folosesc ca mână de lucru exclusiv deținuți. Ca metode de investigare și de recoltare a datelor au fost folosite *interviul, chestionarul, analiza documentară (dosarele accidentelor produse, fișele medicale ale deținuților folosiți la muncă și a.a.)*. S-au purtat discuții cu cadrele de la fiecare întreprindere și penitenciar (director, ingineri, maiștri, ofițeri și subofițeri), precum și cu peste 300 de deținuți.

Din analiza datelor obținute a rezultat o serie de concluzii cu privire la *modul în care această problemă este prezentă în activitatea deținuților, precum și direcțiile de acțiune menite să dezvolte la aceștia interesul și preocuparea pentru performanță și creativitatea în muncă.*

Factori care influențează interesul deținuților pentru muncă

Din principiu, interesul pentru a obține rezultate superioare în producție sunt atribuite unei atitudini pozitive față de muncă, susținută printr-un sistem larg și eficient de motivație. Parțial aceste elemente le găsim prezente în atitudinea unor deținuți (este adevărat, puțini la număr). La aproape toți deținuții se remarcă însă o înțelegere limitată și chiar adversitate față de muncă. Aceasta decurge din **carențele educative cu care au venit în penitenciar, precum și din natura muncii pe care deținuții o prestează, stipulată prin lege ca obligație și ca principal mijloc de reeducare.**

Un fenomen larg ce trece dincolo de unitățile speciale și se manifestă practic în toate penitenciarele este acela că într-o primă etapă, în baza nevoii fundamentale de activitate și în scopul de a compensa frustrările pe care le resimt în penitenciar, deținuții doresc și insistă să fie folosiți la muncă. Dar o dată atins acest obiectiv, în urma evaluării negative a activității concrete pe care o desfășoară, a intensității și rigorilor pe care le implică disciplina în muncă, o parte din deținuți adoptă conduite de participare diminuată sau chiar de sustragere de la activitățile productive. Se manifestă din partea lor un mod greșit de a înțelege cum să se conserve. În cazul când condițiile fizice ale muncii - curățenia, ordinea, luminozitatea - sunt mai puțin asigurate ori apar și alte greutăți, dorința deținuților de a munci se diminuează și mai mult, iar încercările de sustragere se înmulțesc.

Un aspect care trebuie relevat, mai cu seamă pentru întreprinderile speciale, este acela că la mulți deținuți nu se manifestă conștiința că practică efectiv o meserie și nu există la ei un atașament pentru lucrul bine făcut, ceea ce împiedică obținerea de performanțe superioare în activitate. Acești deținuți consideră munca lor ca o simplă ocupație și le este indiferent unde și ce lucrează. Elocvent în acest sens este faptul că deși există diferențe de conținut substanțiale între diversele hale de producție - sculptură, tâmplărie mecanică, furnir ș.a. - o mare parte dintre deținuți nu are preferințe pentru una din acestea. Optica lor despre muncă este ilustrată și prin aceea că majoritatea lucrează efectiv și execută bine produsele doar atunci când sunt supravegheați și doar la operațiile sau reperele care „se văd” mai ușor.

Optica față de muncă existentă la mulți deținuți am constatat-o și pe baza răspunsurilor pe care le-au dat atunci când li s-a cerut să definească printr-un singur cuvânt munca pe care o desfășoară în întreprinderea specială. Termenii astfel obținuți au fost grupați în patru categorii (tabelul 113):

Tabelul 113

Lista termenilor definind munca în penitenciar din punct de vedere al deținuților

Fabrica de mobilă Mărgineni							
Aprecieri pozitive		Aprecieri negative		Efectele asupra personalității		Termeni neutri	
utilă	- 37	chin	- 9	reeducare	- 18	necesitate	- 18
bună	- 11	greă	- 4	libertate	- 13	obligație	- 3
plăcută	- 2	sepus	- 2	datorie	- 5	meserie	- 2
interesantă	- 2	climătoare	- 1	conștiință	- 4	ceva normal	- 2
satisfăcătoare	- 2	puvară	- 1	reabilitare	- 2	totul	- 1
creație	- 1	constrângere	- 1	trece timpul	- 2	o activitate de zi cu zi	- 2
atenție	- 1						
antrenare	- 1						
ușoară	- 1						
Total: 62 = 39,24%		Total: 18 = 11,39%		Total: 49 = 31,02%		Total: 26 = 18,35%	

Fabrica de mobilă Gherla							
Aprecieri pozitive		Aprecieri negative		Efectele asupra personalității		Termeni neutri	
utilă	- 38	greă	- 6	reeducare	- 21	necesitate	- 17
plăcută	- 10	chin	- 4	libertate	- 10	sinceritate	- 6
folositoare	- 4	forțată	- 2	reabilitare	- 4	o cerință	- 6
bună	- 4	multă	- 1	sănătate	- 4	cinste	- 6
îmi prinde bine și aflu	- 2	anevoioasă	- 1	dezv. intelectual	- 3	produsul societății	- 3
ușoară	- 1			recreere	- 2	nișcă	- 1
				mă lăsați a trăi în viață	- 2		
				datorie	- 1		
				a câștiga existența	- 1		
Total: 59 = 36,88%		Total: 14 = 8,75%		Total: 48 = 30%		Total: 39 = 24,37%	

Repartizarea procentuală a termenilor este aproximativ egală la cele două unități: *aprecieri pozitive* - 39,24% la Mărgineni și 36,88% la Gherla; *aprecieri negative* - 11,39% și 8,75%; *aprecieri privind efectul muncii* - 31,02% și 30%; *termeni neutri* - 18,35% și 24,37%. Aprofundând analiza, au apărut aspecte care clarifică modul de raportare a deținuților la muncă în timpul executării pedepsei. Astfel, în cadrul termenilor care exprimă aprecieri pozitive, 60% din totalul acestora este reprezentat de cuvântul „*utilă*”, în timp ce cuvântul „*datorie*” - clasat în grupa a treia - însumează procente reduse: la Mărgineni 10,20% în cadrul grupei și 3,18% din total, iar la Gherla 2,08% în grupă și 0,63% din total. Dacă raportul dintre cei doi termeni ar fi fost invers, acest lucru ar fi semnificat o valorizare superioară a muncii, deoarece „*datoria de a muncii*” își subordonează orice alt element de etică a muncii. Dar acest lucru nu se întâmplă la deținuți: pentru ei ispășirea se realizează în principal prin utilitatea activității desfășurate.

O stare de vădită nemulțumire s-a găsit la fabrica Gherla unde între 20% și 60% dintre deținuți (evaluări exprimate de aceștia) doreau să nu mai lucreze în întreprindere din cauza *sistemului instituit de aplicare a pedepselor*: exagerat de sever și pentru orice abatere (oricât de mică). Nimic nu se trece cu vederea, totul fiind strict contabilizat în fel de fel de registre. Astfel, se pierdea mult timp cu anchetarea diverselor abateri raportate (unele false), neglijându-se acțiunile de influențare a grupurilor, de creare a unei atmosfere optime în rândul condamnaților.

O problemă cu largi implicații pentru activitatea deținuților este cea privind *modul de analiză și soluționare a accidentelor de muncă*: teama de accidente era prezentată la mulți din deținuții chestionați: la Mărgineni afirmau acest lucru 34,81%, iar la Gherla 45,63%. De aceea, și în întreprinderile speciale trebuie luate măsuri care să probeze faptul că *omul este cea mai importantă componentă a procesului de producție*.

În legătură cu accidentele, menționăm că în cele două fabrici personalul de reglare și întreținere intervine de obicei după producerea unei avarii sau atunci când defecțiunea instalației a atins un grad avansat. Era necesară deci introducerea practicii „*întreținerii preventive*”, adică a verificării sistematice a anumitor subansamble zilnic, urmând ca duminică să se execute remedierile mai importante.

Interesul pentru munca bine făcută și pentru obținerea unor performanțe superioare este determinat de *răsplata muncii, de stimulente materiale și morale*. În condițiile în care muncesc în cadrul întreprinderilor speciale, deținuții nu se așteaptă la o răsplată a muncii lor similară cu aceea a muncitorului din mediul liber. De aceea ei se raportează la muncă nu prin intermediul funcționalității sale sociale, ci față de locul pe care îl ocupă în viața de detenție, față de facilitățile și câștigurile ce pot fi obținute de pe urma muncii pe durata executării pedepsei închisorii. La deținuți *atitudinea față de muncă este cantonată mai ales în domeniul trebuințelor personale* (biologice și de securitate), precum și scopului declarat de *a se libera cât mai repede*. Obiectivele urmărite de deținuți privesc, desigur, și suma de bani pe care o primesc în raport cu munca depusă, dar mai ales

lărgirea câmpului de relații, obținerea recompenselor prevăzute de regulament, câștigul de zile cu care se reduce pedeapsa, mărirea șanselor de liberare condiționată.

În cadrul interviurilor a rezultat că în grupurile de deținuți nu este prezentă dorința de a fi apreciat în muncă de către membrii colectivului, verigă importantă a atașamentului față de meserie și întreprindere. Aceasta se datorește faptului că, în primul rând, deținuții au o părere proastă despre ceilalți - priviți ca oameni - și sunt indiferenți la aprecierile lor; în al doilea rând, ei evită să iasă în evidență prin contribuții deosebite de teama de a nu fi acuzați de către ceilalți deținuți că urmăresc recompense și tratament special din partea cadrelor și astfel să se rupă de grup, expunându-se ostilității acestuia.

Modalitățile de stimulare a interesului deținuților pentru muncă și pentru obținerea de performanțe superioare în activitate trebuie privite și aplicate având în vedere aspectele multiple ale modului de viață din penitenciar. Astfel, în cadrul discuțiilor, doream să deținuților care muncesc s-au cantonat în exclusivitate în zona calității și cantității hranei și odihnei, a cumpărăturilor de alimente, a asistenței medicale și foarte rar s-au referit la situația lor juridică. În consecință, performanțele în munca depusă de deținuți vor putea crește dacă ei vor percepe că muncind se aduce o mai bună satisfacere a nevoilor lor bazale. În urma privațiunilor, inerente mediului penitenciar, deținuții devin foarte sensibili la preocuparea cadrelor pentru menținerea valorilor lor vitale - sănătatea, vigoarea, forța fizică și echilibrul spiritual. Și aceasta deoarece omul, în general, suportă greu indiferența sau disprețul pentru ființarea lui ca om.

Principala problemă care-i frământă pe deținuți este însă crearea unei legături sigure între munca pe care o depun și liberarea lor condiționată. Deseori se întâmplă ca o lungă perioadă de muncă intensă a unui deținut să fie pusă în umbră cu ocazia discutării în comisia de propuneri pentru liberarea condiționată de un raport de pedeapsă pentru o abatere săvârșită la cameră (și nu întotdeauna de gravitatea deosebită). Procedându-se astfel, criteriul stăruinței în muncă își diminuează semnificația și, ca urmare, deținutul se demobilizează, iar morala colectivului scade. Astfel, munca nu devine un factor formativ și educativ, nu contribuie la nivelul personalității condamnaților la construirea unui nou sistem de valori, iar munca în întreprindere nu probează capacitatea deținuților de a se realiza social după punerea în libertate.

Mai trebuie amintit că, în general, deținuții nu își manifestă dezaprobarea față de cei care nu-și văd de treabă, în virtutea părerii - larg răspândite - că fiecare este singur răspunzător de ceea ce face sau nu, în orice situație. Dacă inconsecvențe de acest gen pot fi puse, în ce-i privește pe deținuții tineri, pe seama contradicțiilor de creștere, pentru ceilalți exprimă un mod de viață care se cere imediat sancționat. De asemenea, nu trebuie omisă că în întreprinderile de mobilă lipsește o pârghie importantă a creării motivației favorabile muncii: stimularea nevoii de perfecționare are limite obiective datorate simplității operațiunilor și a rămânerii lor neschimbate o lungă perioadă de timp.

Un aspect de importanță majoră pentru cele două unități în care s-au desfășurat investigațiile este cea a *raportului dintre contribuția deținuților la eficiența întreprinderii și satisfacția lor în muncă*. Desigur, contribuția lor este hotărâtoare, dar se realizează cu eforturi fizice și nervoase mari, satisfacțiile rezultate direct din muncă fiind reduse și deseori incerte. Se constată frecvent, că în timp, concepția deținuților privind consecințele muncii depuse de ei se schimbă: în prima parte a executării pedepsei, așteptările lor (recompense, ambianță) sunt modeste pentru ca odată cu creșterea vechimii să devină în general mult mai pretențioși. Pentru aceștia, contextul material al activității și eventualele înecăitări de orice natură devin esențiale în aprecierea satisfacției în muncă. De aceea vor exista diferențe semnificative între două întreprinderi (sau între două secții dintr-o întreprindere) care folosesc aceleași categorii de deținuți: veniți recent în penitenciar sau cu vechime mare.

Performanțele superioare în activitate depind în mare măsură de *calitatea factorului uman*, care - sub aspect individual și colectiv - în cele două întreprinderi prezintă unele particularități ce se evidențiază mai ales în sens negativ. Am în vedere, în primul rând, nivelul destul de scăzut al calificării multora dintre deținuți, dintre care o bună parte nu a lucrat niciodată în sistem industrial, iar contactul cu actuala meserie îl realizează pentru prima dată în detenție. De această situație sunt conștienți și deținuții: la Mărgineni 52% din subiecții chestionați afirmă că încă nu posedă cunoștințele necesare muncii în fabrica de mobilă (la Gherla procentul este de 30%), deși vechimea se ridică, pentru mulți din ei, la câțiva ani.

Precare sunt și *relațiile interpersonale* dintre deținuți. Un aspect cu implicații largi în procesul participării deținuților la activitatea productivă este cel al stării de spirit din colectivele în care muncesc. Coeziunea redusă a grupelor de muncă, numărul mare de abateri (comise individual, dar și în grup), respingerea puternică a unor șefi de detașamente de către membrii lor, relațiile tensionate cu maiștrii, prezența multor indivizi izolați, nemulțumirea deținuților față de anumite măsuri luate de cadre, contestarea unui mare procent din pedepsele acordate - toate acestea ne îndreptățesc să apreciem că *starea de spirit nu este adecvată*. La toate acestea se adaugă lipsa de omogenitate a grupurilor de muncă din punct de vedere al vârstei, pregătirii, stării civile, mediului de proveniență etc., fapt ce determină stări de tensiune și chiar conflicte între deținuți.

Tot în contextul acestei probleme, semnalăm și *existența în masa deținuților a unor prejudecăți* ce au implicații asupra performanțelor lor în muncă. Având în vedere gradul de perturbare a participării deținuților la procesul de producție, ordinea importanței acestor prejudecăți ar fi următoarea: înzestrarea tehnică a întreprinderii este mult sub nivelul celor similare din țară; normele sunt mari ca urmare a deciziilor luate în mod arbitrar de conducerea întreprinderii (cei cu vechime povestesc „nedumeriți” că, în urmă cu câțiva ani, unul sau altul din repere avea alocat un timp de execuție mai mare decât în prezent); cei care suferă accidente de muncă, indiferent de cauză, sunt pedepsiți și îndepărtați din fabrică; în general, pentru o abatere a unui deținut este sancționat tot colectivul din care face

parte. În urma verificărilor am constatat că de-a lungul timpului nu se intervenise ferm pentru înlăturarea acestor prejudecăți, fapt ce a favorizat ca ele să se înrădăcineze și să-și pună amprenta asupra modului cum participă deținuții la realizarea obiectivelor întreprinderii speciale.

Probleme numeroase se ridică pe linia organizării și conducerii producției, a raporturilor între cadre și deținuți, pentru ca acestea să constituie cu adevărat factori de stimulare a performanțelor și creativității în rândul deținuților. Semnalează în acest sens opoziția, care cu greu poate fi estompată, manifestată adeseori în raportul cadre-deținuți în procesul de producție. Conștiința cadrului de viață total separat, precum și a beneficiilor de naturi diferite îi face să se raporteze diferențiat la procesul de muncă. Deși cooperarea lor este inevitabilă, ea nu diminuează separarea dintre cele două categorii. Pe acest fond trebuie reținut ca important faptul că o bună parte a deținuților șefi de detașamente au, de regulă, o pregătire superioară maiștrilor și că, deseori, au îndeplinit înainte de arestare funcții de conducere în întreprinderi industriale. Din această cauză au un ascendent deosebit asupra maiștrilor, care deseori - din lipsă de pregătire și din comoditate - lasă pe seama lor toate problemele de muncă din sectorul de responsabilitate, fapt cu consecințe negative directe.

Ca urmare a acestei stări de lucruri, la deținuți se constată un grad scăzut de acceptare a schimbărilor în producție sau organizare: de fiecare dată când se introduce un produs nou, deși au fost create condiții ca producția de serie să meargă bine, o lungă perioadă deținuții lucrează în ritmuri lente și dau cantități mari de rebuturi. De asemenea, continuă să adopte tehnici de lucru necadmisese de normativele în vigoare (de exemplu, la atelierele de sculptură - udarea lemnului înainte de prelucrare). Tot manifestări ale separării cadre tehnice-deținuți trebuie considerate și nerespectarea indicațiilor maiștrilor (motivată de zgomotul mare din atelier sau, mai grav, de incompetența acestora), precum și plângerile frecvente legate de pedepsele propuse de maiștri.

Un alt aspect care ține de organizarea și conducerea producției, exprimând în același timp și dezinteresul deținuților față de procesul de muncă, îl constituie „frânarea” producției sau, mai bine zis munca mai înceată în prima parte a zilei - până la ora 15 - pentru ca după plecarea maiștrilor și în condiții de supraveghere mai „duasă” să poată confecționa obiecte interzise, să-și spele haine și, nu în ultimul rând, să se întoarcă cât mai târziu în camere. Acest sistem de lucru în regim prelungit creează nemulțumiri permanente subofițerilor supraveghetori din întreprindere, care trebuie să-și prelungească programul de muncă în timp ce maiștrii pleacă acasă, motiv pentru care și activitatea de supraveghere prestată de aceștia marchează perioade de scădere a spiritului de exigență.

Iată și alte aspecte negative care țin de organizarea și conducerea producției în întreprinderile asupra cărora s-a axat studiul organizat în 1986:

- introducerea unui număr de deținuți mai mare decât necesar în fabrică a permis pătrunderea unora care nu sunt interesați să muncească sau chiar încercă pe cei vechi. De asemenea, prin micșorarea retribuției s-au creat nemulțumiri;

- menținerea unor deținuți cu statutul de „ucenici” timp îndelungat după ce aceștia începuseră să-și realizeze integral norma;

- frecvent, deținuții declară că nu cunosc reperele pe care le execută în anumite perioade, fapt ce creează îndoieli în privința îndeplinirii normelor; în cazul că nu se îndeplinesc, necunoașterea reperelor îi determină pe deținuți să acuze modul de organizare și ținere a evidențelor de către personalul civil al întreprinderii;

- factorii de decizie din întreprindere - director, inginer șef, șef producție - se implică puțin în stimularea deținuților care au realizări deosebite și, în general, în problemele lor sociale. Intervențiile lor în favoarea unora, fie și în mod excepțional, ar avea un efect binefăcător asupra climatului din rândul deținuților.

În aceste condiții, la cele două întreprinderi nu se poate vorbi despre o preocupare sistematică de stimulare a creativității. Ceea ce s-a făcut se află în stadiul empiric, de efort individual spontan, materializările fiind de fapt îmbunătățiri sau adaptări ale unor utilaje. Cadrele nu au o imagine clară privind posibilitățile și, mai ales, mijloacele necesare unei activități creative de calitate, iar deținuții cu astfel de preocupări sunt puțini.

O problemă cheie a creșterii performanțelor și creativității o constituie stimularea interesului deținuților pentru munca pe care o depun și pentru obținerea unor rezultate cât mai bune de producție. **Consider că la deținuți interesul în muncă poate fi explicat dacă avem în vedere două mecanisme psihologice.** Primul, care se aplică majorității deținuților, este format din succesiunea *performanță - trebuințe materiale împlinite - satisfacție*. În acest caz performanța este strict legată de siguranța împlinirii nevoilor, posibilitățile de stimulare fiind dinspre împlinirea nevoilor spre performanța superioară. Al doilea mecanism este mult mai complex și include ca elemente succesive *sentimentul de autorealizare prin muncă - satisfacție - performanțe superioare*. Găsim efectiv nevoia de autorealizare la acei indivizi care caută să facă lucrurile cât mai bine, se perfecționează continuu, doresc să facă ceva util și simt că prin muncă se realizează ca personalități. Pentru acești deținuți problema stimulării va consta în folosirea lor la activități complexe, în acordarea de responsabilități crescute și în tratarea diferențiată a indivizilor.

Au fost necesare schimbări în modul de definire și ierarhizare a problemelor umane în cele două întreprinderi speciale. Performanța și creativitatea sunt dependente de nivelul satisfacerii nevoilor fiziologice și a celor de securitate; de aceea, eforturile administrației au fost îndreptate mai mult în această direcție. Neglijarea factorului uman o perioadă mai lungă de timp dăde la acumularea de nemulțumiri care pot „exploda” așa cum s-a mai întâmplat (lovirea unor șefi de detașament; nerealizarea normelor, deși existau toate condițiile ș.a.). Cu cât se asigură mijloacele de cunoaștere timpurie a surselor tensionale din întreprindere, cu atât cresc posibilitățile de intervenție în timp util.

A fost deci necesară *redefinirea poziției și rolul maestrului în întreprinderea care folosește ca forță de muncă deținuți*. Poziția sa de verigă intermediară între conducere și executanți trebuia adecvată calității oamenilor și

relațiilor ce se creează în locul de deținere. Faptul că majoritatea operațiilor se realizează mecanizat impunea deplasarea efortului principal al maistrului de la pregătirea activității către organizarea și repartizarea muncitorilor, crearea climatului optim în colectiv, formarea profesională și asigurarea disciplinei. *Având în vedere prezența supravegheților militari, au fost delimitate mai bine sarcinile lor de cele ale maistrilor, pentru a evita suprapunerile de competențe, care dezorientau deținuții.*

Așa cum s-a arătat, în modul de organizare actuală a întreprinderilor speciale șeful de detașament are un rol important în bunul mers al activității de zi cu zi. Deși deținuț, el tinde să se adreseze grupului ca și când ar fi mai apropiat cadrelor, uneori chiar abuzând de drepturile ce le are. Puterea șefilor de detașamente derivă din faptul că hotărăsc ce operații trebuie să facă fiecare deținuț. Cum, de regulă, sunt singurii (în afara maistrului) care cunosc cum sunt pontate operațiile, ei pot favoriza pe unul sau pe altul din deținuți, în schimbul unor avantaje materiale. Pentru a împiedica apariția tensiunilor legate de această practică, era necesar ca în viitor repartizarea lucrărilor și pontajul să fie atribuite exclusive ale maistrului. De asemenea, era nevoie ca viitori șefi de detașamente să fie astfel instruiți încât centrarea lor pe problemele personale ale deținuților să fie mai mare. Rolul lor de mediator între deținuți și personal trebuia amplificat.

CONCLUZII

Tot ce am prezentat în această lucrare sper să fundamenteze suficient ideea că problematica domeniului penitenciar aparține într-o mare măsură psihologiei. Dincolo de neîmpliniri și dezamăgiri, a fi psiholog într-o închisoare permite o experiență profesională unică, atât în postura de specialist orientat mai mult pe consiliere, cât și în cea de cercetător, de conștiință critică a universului penitenciar. De altfel, dat fiind specificul acestei instituții, nici un membru al personalului nu poate fi la modul strict un funcționar, aceasta atât din cauza dimensiunii umane a activității cotidiene, cât și a faptului că sarcina este nestructurată pentru cea mai mare parte a personalului.

Ar trebui ca penitenciarul să organizeze pedepsa conform unui proiect de transformare a personalității deținuților dar, de-a lungul timpului, penitenciarul a evoluat de la ceremonia suferinței ascunsă de o arhitectură masivă și apărută de secretul administrării, la o penalitate nediferențiată, abstractă și confuză. Întoarcerea eticului în problematica penologică este însă la ordinea zilei. Vechile concepte de analiză a criminalității sunt completate cu cele venite din domeniul drepturilor omului. De asemenea, la procedurile respective specifice domeniului penitenciar, științe umane în general și cu deosebire psihologia, adaugă pe cele ale medierii, compensării și concilierii interumane. Acest lucru nu trebuie să surprindă: pe actuala scenă socială și culturală, pentru a înțelege mai bine îndatoririle, trebuie aprofundate drepturile omului. Iar una din particularitățile închisorii rezidă în diversitatea obiectivelor contradictorii pe care trebuie să le atingă: pedepsirea, intimidarea, readaptarea.

Creșterea numărului de deținuți este determinată de sporirea violenței și mai puțin de creșterea criminalității în general. De aceea deținuții nu reprezintă întreaga populație delinventă, ci mai ales infractorii cei mai vulnerabili la controlul social: minorii, șomerii, străinii. În acest context, combaterea îmbolnăvirii societății românești într-un mod simptomatic nu este de prea mare succes. Dimpotrivă ne va duce la o creștere a inegalității sociale și la neliniște. Dacă nu vom lupta împotriva actualei inegalități din societate, ea va deveni o amenințare la adresa noastră și a generațiilor care vor veni. Astfel, șomajul motivează crima acolo unde ambianța socială este pregătită pentru aceasta - privațiunea socială crescută, nivel redus de școlarizare, familii cu tensiuni, copilărie tristă.

Penitenciarul este o instituție patogenă care depersonalizează individul și-l face să devalorizeze lumea și pe sine însuși și, ce este mai rău, permite obișnuirea

cu acest mediu. Cu siguranță, efectele succesului sau eșecului tratamentului penitenciar trebuie privite cu toată atenția, deoarece ele pot difuza și în anturajul celui abia eliberat din închisoare. Filozofia deținutului poate fi formulată astfel: *„Pedepsele scurte sunt un nonsens, pentru că nu reprezintă o veritabilă eliminare, iar pedepsele lungi sunt substitutul umanist al condamnării la moarte”*. În timpul sederii în penitenciar se instalează destul de repede un sentiment de derivă, de înstrăinare: aceasta deoarece pedepsele scurte sunt trăite ca un dezastru, iar cele lungi iau aspectul unui mod de viață cu multiple nuanțe patologice. De aceea, sunt necesare speranțe rezonabile privind ritmurile schimbărilor în instituția și microgrupurile carcerale. Oricum, un corp social sănătos implică deocamdată - chiar și în opinia deținuților - un număr suficient de locuri în penitenciare.

Foste evident că *funcția terapeutică a justiției trebuie prelungită și în timpul executării pedepsei cu închisoarea și după liberarea deținutului*. Politica penitenciară va trebui însă abordată în contextul politicii sociale obișnuite - învățământ, sănătate, servicii etc. - fără a face din ea un domeniu distinct. Aceasta înseamnă a recunoaște câteva lucruri: că viața de zi cu zi dintr-un penitenciar este mai complexă decât reglementările formulate și deci personalul care lucrează în contact direct cu deținuții acționează în spiritul, și nu în litera lor; că distanța dintre scopurile oficial invocate și cele efectiv atinse este mare; în sfârșit, că mai este mult de făcut în privința coerenței interne a sistemului penitenciar (între competențele diverselor eșaloane, între statutul și rolul unor categorii de personal, în ce privește acuratețea canalelor de comunicație, între importanța unor activități și personalul care trebuie să le îndeplinească).

Ideea unei reforme penitenciare este acceptată la toate nivelele ierarhiei instituționale și, cel mai firesc, în rândul personalului care lucrează nemijlocit cu deținuții. Aceasta pentru că atitudinea față de schimbare în perioada traversată acum de țară exprimă și atitudinea personalului față de închisoare și funcțiile ei sociale. Practic, toate aspectele activității penitenciare sunt regândite: conceptele fundamentale, tipul de autoritate, relațiile externe, normele interne, capacitate de diagnoză și prognoză, categoriile de deținuți, coerența organizațională etc. Există o neconcordanță între sarcinile concrete pe care le îndeplinește un gardian și statutul formal prevăzut de actele normative: sarcinile sunt mai ales de asistență și ajutor, iar atribuțiile oficial stabilite sunt de supraveghere și disciplinare. Reforma penitenciară începe abia după schimbarea relațiilor dintre gardieni și deținuți, odată cu trecerea de la frică și ostilitate la educare și ajutor. Aspectul coercitiv poate lipsi în relațiile interumane dintr-o închisoare; zidurile descurajează îndeajuns.

Oamenii au o conduită morală doar când au ceva de apărut: prestigiu, funcții, avere, stima celorlalți, speranța unei schimbări în bine. Acest lucru este valabil și pentru personal și pentru deținuți. *Criza personalului din închisori se va menține atât timp cât societatea civilă nu va avea încredere în închisorile ei, atât timp cât nu va considera munca personalului ca participând/condiționând serviciul public al justiției*.

NOI DIRECȚII DE CERCETARE

Pentru a evalua o instituție este suficient să cunoaștem *funcția socială pe care o îndeplinește, efortul intern de profesionalizare a personalului și, în sfârșit, informațiile pe care le produce pentru restul subsistemelor sociale*. Declinul organizațional se instalează acolo unde numărul experților este redus, unde formarea modernă a personalului este neglijată, iar eforturile de diagnoză și prognoză a dinamicii instituționale nu fac obiectul unor abordări sistematice. Pentru a deveni exportatori de idei în materie penitenciară este nevoie în toate închisorile de specialiști în probleme umane și, desigur, de un „Centru de studii și cercetări penitenciare”.

Complexitatea mediului penitenciar impune cu necesitate *principiul studierii sale interdisciplinare*, dar deseori acest lucru se lovește de înmulțirea datelor descrise și analizate, ceea ce favorizează mai mult specializarea decât integrarea globală. Nu o dată, o pseudo-interdisciplinaritate ascunde o luptă de putere între discipline; oricum, trebuie părăsite schemele simple de cauzalitate.

Presiunea spre performanță și schimbare în mediul penitenciar vine din mai multe direcții: din partea guvernului, care trebuie să facă față standardelor internaționale; din partea publicului, care așteaptă informații privind gradul de siguranță al închisorii și calitatea activităților de recuperare ce se desfășoară cu deținuții; din partea competiției interne între servicii și eșaloane; din partea unor grupuri interesate în colaborarea cu închisorile (organizații non-guvernamentale pentru drepturile omului, universități, centre de cercetări etc.).

Iată acum o listă cu posibile abordări a problematicii umane din penitenciarele pentru adulți și centrele de reeducare a minorilor delinvenți: hiperadaptarea la viața de detenție; construcția cognitivă a realității la deținuții recidiviști; abordarea transculturală a recidivei; victima în viziunea deținuților; dinamica personalității condamnaților la închisoarea pe viață; caracteristici psihologice ale condamnaților pentru crime abominabile; comportamente aberante în detenție; patologia sexuală în penitenciar; supraaglomerarea închisorilor; violența în grupurile de deținuți; stilul de viață la recidiviști; problematica psihosocială a femeilor deținute; schimbări calitative în delinvența minorilor; deținuți (minori) cu diverse tipuri de handicap; calitatea vieții de detenție; stilul de viață a personalului penitenciar; structura valorilor personale și semnificația lor pentru activitatea gardianului.

*

* *

Când termini o cercetare și se deschid alte și alte orizonturi, iar atunci când ai avut în centrul preocupărilor problematica psihologică a omului și a grupurilor umane, un sentiment de urgență te grăbește spre noi abordări. Dar, de obicei, progresul teoretic se realizează în disciplinele de bază și mai puțin în domeniile practice, așa cum este cel al psihologiei penitenciare. De aceea, constatările făcute în universul închisorilor rămâne cel mai adesea în zona descriptivului. Dar și în acest caz eforturile au meritat să fie făcute chiar dacă în general, scriind despre închisori, specialiștii aduc vrând-nevrând argumente pentru abolirea sa.

Inchisoarea nu este și nu va putea fi niciodată un cadru adecvat dezvoltării personalității, dar ea ne ajută să înțelegem condiția umană, fie și în ipostaza de deținut. Căci nimic nu are rost dacă nu prețuim omul și nu-i construim o lume pe măsură. Există o măreție a ființării umane ce trebuie afirmată întotdeauna.

Probabil la aceste lucruri se gândea Michel Foucault atunci când, cu câteva zile înainte de a muri, spunea: „*Dar pentru ce un om nu poate face din viața sa o operă de artă? Pentru ce această lampă, această casă, poate fi un obiect de artă și viața mea nu?*”⁷¹

⁷¹ Michel Foucault, *Le sexe comme une morale*, „Le Nouvel Observateur”, nr. 1021, 1 iunie, Paris, 1984.

SUMMARY

A fascinating and revolting universe at the same time, the penitentiary is a world in a permanent psychological implosion: the coordinates of existence are crime, failing, pathological, stress, despair, helplessness... That is why the human phenomenology of prison seems to be more fitted to be told, panoramically presented with all shadows and lights, difficult to believe but still existing! However the penitentiary offers reasons for optimism because it is always causing genuine human experiences in which at least for some prisoners, the world of values is put again in his natural order.

Place of social perspective the penitentiary is inviting to mediation on the human conditions, the psychologist comparing ideals with reality as he knows it from his work territory and he cannot but ask society if it accepts the degree of discrepancy, part which of course is not a satisfactory one. Discrepancies there exist in all sciences, and those showing them are seldom appreciated. The temptation will always be to play into those having the power and being strong hands. And that is why for the psychologist, working in a penitentiary is so important to make clear his part and to keep contact with the community of those being equal with him, who can help him to fulfil a task which generally speaking can be a little contribution to a better society.

Making evident social-cultural and political realities, the psychology put into practice in the penitentiary field becomes explosive by its findings: the gravity of the delinquency problem does not always consist in the numerical importance of the phenomenon but in the level at which it invaded the social structures; the benefits of some delinquency categories are so high for the offenders, so that the hope for some effective interventions is in the best of the cases, a naive one; the population fear for delinquency became a problem in all countries, because generally speaking, the values protected by the penal law is passing through an erosion period; some times ago the delinquency had negative social roots, now these ones are positive-consequences of the increase process; criminality is a social presence in all historical epochs, which defied the measures taken against it.

The new social model cannot be set up without including delinquency and its consequences. So we are living the end of the illusion that a society without delinquency can really exist. In the absence of a concrete approach, the incertitudes are linked to the difficulty of pointing out a border between a reasonable tolerance and a permissivity looked as a weakness. That is why the need for a personalized

justice is acutely felt in order to prevent a confused reaction from the part of the social system.

There is a negative correlation between the increase of the knowledge concerning crime, murderers, victims on the one hand a general coherent theory regarding this phenomenon on the other hand. The big holistic constructions were abandoned because the development of the researches dissipated the totalizer explanations. That is why an interdisciplinary approach at different interpretation levels of the components of the offence phenomenon is necessary: „the crime“ will belong to the field of the juridical norms, „criminality“ will be investigated inside sociology and statistics, „murderer“ will be investigated in the clinic field.

The difficulties in understanding the penitentiary institution are determined by the novelty and the apparent lack of consensus in connection with some problems. On the first place there are the changes in interpreting the final function of the penitentiary institution: from the prison elimination they passed to expiation, then to prison-protection and finally to prison-resocialization. On the second place, the humanizing of penalty became a constant in the contemporary social life but in the universe of speech, there a significant casting took place: „how to punish“ those breaking the law is now in front of „why“ and *ispo-facto*, an infinite number of points of view and practices concerning the penitentiary treatment.

On the third place the very much discussed problem concerning „the readjustments of the prisoners“ is tending to be replaced with the more diffused theme of the „readjustment of prisons“ to the present theoretical rhythms and horizons. We also find out that in the last years the explanation of the delinquency - at least of the grave one - is more and more made in the field of psychiatry and genetics. The convenient tendency of labelling people, of dividing them into normal and abnormal people, into good and bad ones, into socialized and nonsocialized people is a menace for many of us! They say that great crisis are sense crisis. Probably the need of restricted/precise etiologies which to give the illusion of controlling the situation is due to this thing.

Everything you can find in this paper represents an inside look regarding the specificity of some psychological and psychosocial states and phenomena proper for this institution, thing which will help us to build an adequate image of the complexity of the human phenomenology in penitentiaries. The paper is a casuistic presentation about a normative context of life in which more or less, the people who broke social normativity must live.

The paper is first of all a „research“ which is opening horizons and is inviting to a deep understanding of the psychological and psychosocial mechanisms, of the events and relations specific to a detention place. There are individual points of view, put together in years and years of professional activity but the great efforts are in order to achieve coherent „vision“ on the elements belonging to the penitentiary field.

As a follow of the penitentiary field characteristics and specially of the psychology of the persons executing a privative of liberty punishment, the

methodology of collecting the data must be understood as something in a way different from what we usually understand by a domain investigation: the transparency of the lock up room phenomenology is at the end of a long and difficult way in which from separated images, noticed in different circumstances and at different persons the composition and organisation of human relations within prison mechanisms are finally understood. An opinion sounding, an interview, a questionnaire a biography cannot be obtained any time and in any conditions: the connection with prisoners has the aspect of a transaction in a forces field. Any relation between psychologist and prisoners has a ritual development in which the reciprocal distrust is altering the messages between partners in the beginning - and only after long probes - which can last weeks and even months, a day is coming when the openness towards dialogue is total in many cases dramatic and being so rich in details thus touching self-flogging. Finally each partner has still the impression that there are many things to say in order to make the other one to understand and specially to believe him.

The sometimes say that the prisoner is "the species complaining" using any opportunity in order to do this: and how to lose the possibility of a conversation - catharsis - with the psychologist? And however, both are vulnerable: the convicted person because of his acute need to reflect himself within a comprehensive personality similar to the one of the specialist in human problems, and this one, because he is knowing his limits in helping the other one. When groups of prisoners are investigated the development of the sequences is more difficult: every item of a questionnaire is totally analysed and when he is supposed to choose from many possibilities of answer suggested by the operator, they accused the fact that shades seem more appropriate to them are not find out. Prisoners are not forming a homogenous group and that is why the paper makes seldom references to annexes which individualize the shades of the analysed phenomenon. That is why like a psychologist in a penitentiary you need a methodological imagination in order to rebuild the way from „the external daily expressions“ to the „internal“ moral resorts of the human deeds. Wanting or not, the methodological step will have a hermeneutical aspect in which the total of used techniques must take into account the life situations marked by the presence of the human subjects (prisoners) the knowledge resulted from investigations being in close connection with these circumstances. That is why the general attitude towards the penitentiary institution is preceding the interpretation of the deeds: prison is a psychological construct with a signification and a sense depending on the formation of the researcher.

Besides the psychologist's commentary the paper often comprises the criminological ones in order to find out the complexity of the psychological fields and the dynamic of the human phenomena from the detention space. And not only in one situation the exposure of the extreme cases, of singularities has as a unique aim the evaluation of the common cases which belong to the daily penitentiary life. And so we can explain why certain items belonging to an instrument used to a research has also been used to others too, but it different context and relations.

By analysing the penitentiary life space we must start from some general findings:

- the penitentiary space is a closed one, its closing being constitutive to its structure and functionality;
- the penitentiary space is a dichotomic one which is dividing the penitentiary population in two groups on the two sides of the bars;
- the penitentiary space is a penal one from the juridical point of view, a space of "the penal discipline" of a limit experience for prisoners (if we consider that man is a human being - for -liberty);
- the penitentiary space is a space of authority, a zone of asymmetrical interactions. The specific authority in prison is a bidimensional one; in professional order it is a hierarchical authority imposing to guards a vertical subordination and in penal order, it is a penitentiary authority imposing to the prisoners an almost total obedience;
- the penitentiary space is a forces field in which the conflicts determined by the dominating tactics of the guards are devoted to, and those concerning the resistance of the prisoners;
- being a close institution the staff has as main professional obligation the one of „keeping closed“, fact which determines a certain psychology of the guard. All these have psychological and psychosocial consequences on prisoners and staff. With regard to the prisoners: their community represents an anonymous world, with people deprived of prestige with the conscience of their minority.

The special offence careers of some of them give them the aura of some leaders capable of anything or in seldom cases having socio-affective skills, a great audience in the mass of the common prisoners.

A world lacking love but which is desperately striving for love (Nietzsche), the penitentiary is inviting the specialist in human problems who is approaching it, to deeply understand the philosophical dimension of the life in prison. The abandoning of the philosophy is the same thing with the isolation of the man from one of the real dimensions. Even if it does not totally fit to the human exigences in penitenciaris as being tragic, the suffering, despair and abandon dimensions are fully be found. Even if the prisoners suffering is lacking a higher significance, because the tried by their deeds to selfishly assert the personality in the detriment of those living with, by time, during the detention years, the prisoners are discovering the co-ordinates of the human condition.

The guard, who is directly working with prisoners has difficulties in adequating his statut - minutely detailed in the formally regulations - „and the parts they effectively must play“ in their concrete relations with prisoners. Against the background of a total relation guard - prisoner, the daily activity is putting him in front of some original situations, in which he must solve the prisoners individual problems, problems for which there are no original regulations. By recognizing the precariousness of the detention existence, the tendency will be of reasonable conciliation and help.

By saying all above I want to suggest that we can approach the penitentiary environment by two intellectual hypostases as a moralist who meditates to the human condition and as an expert who wants to understand and put things in order.

For the person who is executing a deprived of liberty punishment, the penitentiary environment is putting in order, two kinds of problems: of adapting to the norms and specific values of life environment and then evolution of his personality. In spite of all the efforts made in present by the administration of the detention places we sometimes attend some negative reordinations of the individual values to those with long sentence and specially recidivists, thing which is diminishing the receptivity towards the reeducative process.

Generally speaking the things which seem to be more affected in the prisoners life are the norms leading their activities and the human relations, the individual and collective appreciations of the daily deeds, which show an inferior needs system a reference to good and evil by means of the individual interests, and generally speaking, a low level of morality.

The time factor is playing an important part in a man's life but in the penal law this factor is not given an appropriate importance. Even if the age of the offence author is a decisive one concerning the penal responsibility, the legislator, when establishing the length of the sentence is of course limited by the length of the human life. If some legislations are providing punishments up to 100 years, this has only a symbolic importance because it does not express the effective length of the punishment. The analyse is more complicated if we try to establish the intrinsic value of the factor "time" in order to evaluate the consequences of the deprived of liberty punishment.

Although it does not exist an „absolute time“, it represents an essential criterion for the systematization of the human life. But a certain time measure has another value, another internal rhythm for a child, a teen-ager, a grown-up or an old. This value is different from one epoch to another fact which imposes to take into consideration the specific value of the lived life.

The penal policy cannot live aside this problem the penal punishment has to be "a fitted coat", the staying in prison over some limits being finally a failure. As I have shown in the paper, the attitude towards time is different to each of the fourth participants in achieving the justice act: legislator, judge, penitentiary administration and the convicted person. Guards and educators, the training staff, the chiefs of departaments, the manager and his assistants are living a part of their life in the interior part of the prison near prisoners. They are so close to the convicted person so they can notice him and can achieve a deep knowledge of their personality with some reserves the time lived by guards and prisoners is a similar one.

The prisoner is perceiving time a coercive position, overwhelming and artificial: he has the conscience of the fact that he is entering the prison against his will with a subordinating statute for a long time, and he is feeling more painful the loss of liberty if this liberty seemed to be richer in perspectives and alternatives.

The more precious the time spent in liberty is, the more painful and crushing the „fall in penitentiary“ becomes, the punishment is felt as being more repressive.

The impact of liberty deprivation on the personality components is dramatic in many cases leading to different conducts in comparisons with those in a liberty environment. The prisoner's positions towards punishment and the degree of biological and psychological safety which he is perceiving in the new life environment is decisive for his development. In fact the more the prisoners are adapted to the penitentiary environment, the less their reactivity is pronounced.

From the penitentiary administration point of view the period of executing punishments is divided into three: quarantine, the effective execution of the punishment and the preparing for liberty period. Each of these has different characteristics and solicitations.

The quarantine period is over the 21 days - specially provided for medical considerations - up to the moment when the new comer reaches an acceptable life formula. Those coming for the first time suffer somatical signs: they lose weight, have insomnia, crythere legs hurt them, they are bewildered in time. The shock of entering the prison is in direct proportion with the already existent emotional disturbances; those having a weak ego, those being immature from the affective and social point of view, those being ill, generally suffer the most. A little bit later - a month two - the victimization feeling is installing when prisoner is realizing the greatness of his losses caused by conviction the handicap of the family profesional and social situation. Sometimes while waiting a juridical clearness, an unsatisfied need for help, the helplessness and dispossession feeling stressed by the presence of the other prisoners with whom they have no affinities in the beginning makes the pain of being in prison to be even deeper.

Quickly enough dissapointment is taking the place of despair: abandoned by family („In penitentiary you know your outside friends“) deprived by force of there things which have been taken by the older prisoners, the contact with some mentalities ans styles of life difficult to consider before, the impossibility of staying away from the bad part of the life, makes the prisoner to adhere to the informal norms and values. After attempts of maintaining some higher conducts (women prisoners address each ather by using „miss“) after seeing that prestige has other dimensiones (phisical force, staying in liberty for a short period of time between two convictions) and after finding the extraordinary value of the „package“ an so on., the tendency of using argot and integration inthe detention life are appearing.

„The effective execution of the punishment“ was called like this because it comprises the greatest part of the punishment in which they try to shape the prisoners and work is the main activity for the great majority of them. Many of the prisoners realized the main problems, found their places within group relations, the breaking of the formal rules being rare and rare. The older ones realized the fact that the legal detention regime does not lead to major schorcomings. As it resultated from the interviews with prisoners and womenprisoners, the difficulties

are coming from the inside of the groups of convicted, from the relations among them. Even in detention conditions some of them declare that their life is a quiet one, a thing very much analysed in different chapters of the paper.

When we are reading about the penitentiary systems we are amazed that they refer only to organizational problems and those regarding the prisoners' regime. Typologies „appear“ only at the same time with the coming of the human problems specialists.

The aspiration of any practitioner is to reduce human diversity with which he is working every day, to a reasonable number of types, which to allow rapid diagnoses and safe prognoses. All specialists' attempts mainly referred to the typology of the delinquents being in liberty and almost at all to prisoners.

Coming back to the individual experience with prisoners, there are some conclusions. The penitentiary administration is receiving in custody two prisoners' categories: those who consider themselves guilty and those denying any guiltiness. Their interpretation concerning the facts is a different one and specially their behaviour during detention. The last ones have frequent depressive crises with all consequences coming from here. The problem of the offence justifications and of the repeating of the offence are largely presented, stressing the differences between different categories of convicted persons.

The second distinction is determined by the cultural level of the offenders: those having studies are more socialized, the prison inherent shortcomings compensates by imaginary, their efforts are great in order to maintain to an acceptable level of civilisation (elegant manner speech, clean clothes, politeness with the others around, close relations with family, being a subscriber to the press, open to dialogue etc.). The other are marked by the existential failures recorded till then; for them life is no more a permanent construction but simply an existence: „Many of them could be called“ those having nothing to lose „because they are“ illiterate, have no qualification, no family, no home, no health, no friends...

The third remark has in view the dynamic of the psychic health situation during the execution of the punishment: a first category is keeping the soul equilibrium because of some force ego characteristics (the efficient diagnosis with „The Personality Inventory California“); the second category is of those who enter in prison with personality disharmonies, which are increasing, although sometimes the prisoners have sure benefits from this refuge in the psychic trouble; the third category is referring to those who, on a normal background, have depressive collapses in which their need for qualified help must be satisfied.

Finally, the prisoners can be divided into those who are working and those who are not working. It is difficult for those from outside the penitentiary system to understand what „going out to work“ means: the ritual of leaving the prison every morning, the change of penal equipment with the work one, fixing the norms for the respective day, the control of the operations quality, the problems in connection with work protection, the team work, the keeping of the tools, subordination towards some prisoners having studies who practically are leading the operations,

lunch break, the change of the work equipment with the penal one, embarkation in cars at the end of day, the ritual of coming back to the prison, the appeal, the bath... For the prisoners work implications are huge. But those who can work are few because they do not have what to work or they do not have the necessary qualification. For the others detention is a calvary...

If the first contact with the prison world is so a traumatic problem and have so great consequences for the individual and those being close to him, how can we explain the repetition of an offence and even multirepetition of an offence in the case of some prisoners? The failure or success of the penitentiary system can be evaluated by taking into account the recidivists number in prisons? Can we say that the repetition of an offence means for the individual, released from his first detention to get a greater risk capacity? The existence of the recidivists special prisons can change in any direction this situation? There are only a few questions to whom the chapter „The Repetition of an Offence Psychology“ try to answer.

In front of the obsessive presence of the recidivists even within the institution whose main function is to isolate it and to reduce offence situation, I consider to be more important to discuss about the personality of these prisoners than the phenomenon of repeating illegal acts.

In the speciality literature we find different recidivists categories: occasional and marginal, pseudorecidivists (the commitment of the has a casual character), the ordinary recidivists (with a difficult character and look for favourable situations for offences), out of habit recidivists (who are rejected by the social order) and many others. Although this modality of clearing up the situation is an empiric one it is based on a gnosiology built in time and which gives it the character of an evidence: it starts from the administration necessities of the penitentiary institution but also from the proper characteristics of the convicted population having as a final aim to diversify the penitentiary treatment.

So the repetition of an offence looks like a social construction in which the penal process is far from being the only game taking into account the fact that the imprisonment solution is seldom the first or the immediate one: the fact of belonging to the „delinquent“ categories seems to be target of social action devices. A failure „proved“ in its extrem shape of penal repeating of the offence is so justifying the social intervention on which the great majority of the social workers has no illusions. So we can ask ourselves if it is not better to consider the repetition of an offence as an indicator permitting to evaluate the game between the penal and the social policies.

Taking into account this opinion, those three categories described by the practitioners help the punishment theorists in illustrating one or the other of the penalty models: to the occasional prisoners they apply an intimidation punishment, those being capable of being reformed a reeducative punishment and finally those who can not be reformed are neutralized by a long duration punishment. Even the strict control of the third group represents the central and more urgent task of any criminal policy.

In spite of all these the rather great number of recidivists put for the specialists, the problem of the existence of some differences concerning their way of life and attitudes towards the common prisoners. This difference is one of the arguments which justifies the frequent debates on the setting up of the special establishments or of high security. For reformers the recidivists represent the symbol of the failure of any penal reclusion measure, of the helplessness of the penitentiary treatment. The different classifications and sub-classifications end by functioning as a kind of self-justifying prophecy: as a result, the prognosis is always confirmed. The only resource of the practitioners is to deeply study in the manner of classification, by re-segmentation which allows to extract from a rest a final one. This strategy of the final rest in the sure modality of no losing hope allowing to the penal system to repair an eventual prognosis error.

The coming in a penitentiary is disturbing the equilibrium of the personality by three times reducing the life space, the individual time, the future suspending the past relativisation and the social behaviour (isolation, abandonment). A too long period of stress for the inquiry coming in among the representatives of a collectivity of anonymous persons, a rigorous control of the conduct, dependence from the staff, human density (overcrowding), is favouring the appearance and the cronicallly setting up of a specific pathology. The apathy, the lack of initiative, the loss of interest in different things, people and events the affective anaesthesia, the lack of capacity in making plans, the fatalistic resignation, all these are drawing up the penitentiary neurosis. The non-existence of any individual space, the absence of a refuge, to stay awakw for 17 hours daily in a monotonous environment, having done with all discussion subjects are frequently leading towards affective shortcomings, the altering of the self-image and of course, pathologic adaptations. Other some elements specific to the imprisonment universe explains its pathological dimensions: the affective and moral support from the part of the immediate and the minimum social network: during the first penitentiary experiences. They get a resignation which becomes a compulsory element of the prisoners personality; the loss of control on the environment frequently generates depressive states; the feeling of the individual effectiveness is annuled by the chronic lack of the possibility of experimenting the skills of having success.

It is frequently seen a passive adaptation to the life conditions in prison by adapting a philosophical attitude or by avoiding to concentrate on some inconvenient problems. Even if many prisoners have before coming into the prison a strong personality, during executing the imprisonment punishment a progressive sensitivity towards environment is setting up, an emotional intolerance, aggravated by the lack of possibility of taking away from reality by imaginary.

The chapter „Penitentiary - Pathogen Institution“ is presenting the conclusions of some studies regarding suicides in prisons, rumours and riots of the prisoners.

Here are some observations of ethological nature: the territoriality instinct is inhibitive because they cannot mark the territory they have received (the bed is also shared with another prisoner); the importance of the life space - so visible at the free people - is outstripped by the greatness of shortcomings recorded at the level of all other needs; aggressiveness has other forms than the violent ones to which we could expect such as the creation of the dependence, handling of information, redistribution of food packages, preventing from participating to recreative activities, taking possession of the clothes being in the best shape etc. Inhibition of aggressiveness is determined in a great measure by guards who permanently underlines the existing formal hierarchy in prison and firmly imposes to respect it.

Maybe more than other social subsystems the penitentiary has an increased need of homeostasy in all its human and normative sections. The specific of the work makes from the staff quality a decisive factor of stability and faithfulness of this institution. The professional success is determined by the individual prestige, by the effectiveness of the interpersonal relations, by the good orientation in the present social environment. All these become also important because of the influences coming from the part of "the work objective" under the form of mentalities, argot, style of life. From the formal detached attitude indifference towards prisoner, to the total image on the place and role of the institution within the social defence mechanism and the effort of making from the penitentiary a place of really rebirth, it is a long way. To have a high idea about life and man, leads towards internal concerns when the guard is put in the situation of administrating existences which temporary has diminished value. If morally it is easy to understand the educative stubbornness with regard to the prisoners in the daily penitentiary life, the staff do not have seldom satisfactions: try to better influence the prisoners personality it is more difficult now in this period of transition for the country, when some values seem not to be respected, when many people become psychologically sensitive, when it is difficult to define „good“ and the sense of the social evolution, when life events seem to go before thinking. In this context, the criminality explosion is not something to surprise.

Suddenly, the greatest pressure on a guard comes from the part of his superiors who are dependent on his work: the ambiguity of the role and the frequent changes regarding the exigences he faces is frequently transformed in a vicious circle which scale the stress. The guard's position is very inconvenient; if the penitentiary environment is dichotomically regard, the guard is separated from prisoner; if this environment is hierarchically regard, the guard is on the last step, the power and inequality reports acting on him.

In dihotomic perspective, the guard can have a high position, but from hierarchical perspective he is at zero level. This double asymmetry is a permanent stress source.

It is also a stress not to be understood by the public. The guard's dilemma is to be regarded by some persons as too kind in his relations with prisoners, and by others like being "a beast"; the first ones think that prison is a boarding school, the

last ones that prison is a torture centre. And not only a single time the guard can hear a prisoner saying by personalizing detention „were not you I could be free“.

A considerable stress for the guard comes from the attitudes and the values systems of his colleagues. A young can start his career with the attitude that he must do all his bests in order to help prisoners but he often comes to the conclusion that the other guards do not think like him. Even if in his mind he still preserve his initial belief, in front of them he must adopt his colleagues point of view, being in the inconvenient position of feeling in a way and acting in another one.

The monotony of the work conditions, the fear in different circumstances when he is face to face with prisoners, his uncertain promotion possibilities represent other stress sources specific to prisons. And many times the guard reaches the position in which he feels that he has nothing to wait from his career; he has the feeling of being blocked in a job towards nowhere, that world is passing near by him, that he is forgotten somewhere and he cannot see a real aim or a final result of his work.

There is another change too in his general attitude which in time creates problems in the whole spectrum of his relations with people. It is difficult to say in which moment of his career this change appears to a guard but the result can be easily seen. Usually we are grown up with the idea of bealiving in people, of being friendly with the others, of waiting moral conducts in the great majority of cases. The young guard quickly learns that he must be suspicious, that he is usually misunderstood, that he must solve problems without asking for help, that he must avoid confessions in front of his superiors and even equals. In time, these changes in his attitude put the print on his family relations leading to tensions and even conflicts.

Generally speaking penitentiary guards do not tell their wives about the thing happening in their job because anyway „she would not believe me“ or „I want to keep this dirt away from my house.“ The habit of selectively communicate is a damaging one; it could cover all the aspects of the guards' life and the end being of having nothing to tell to his family. His attempt of protecting his family makes the membres of his family to consider him as being cold and distant. In this situation they cannot really appreciate his job problems, looking him like a nobody making nothing else than staying and keep the people closed!

In these conditions the symptoms of the chronic stress specific to the guard surprise us no more: melancholy, alcoholism, hih blood pressure, cephalia, bulimia, aggressiveness traffic accidents, divorce etc. But remedies, far from being a strictly individual problem, is first of all an organisatorical one.

The history of the treatment idea (Beccaria) is of a discipline which oscillates between law, medicine, policy and morale. That is why the treatment policy is criticizad by those thinking that is impossible to judge the delinquent, because many times society has more responsability that him regard to the committed offence. Things are not simple at all; because the object of the criminology is not a certain social phenomenon but a social bad against which you must fight so a judgment of negative value is involved, and not a simple judgement on reality.

To talk about treatment means to admit that delinquent has something special which is added to his quality as man, without being inherent to this one. And further, we must also take into consideration the possible weaknesses and perversities so frequently met to people. Man could not be the object of the treatment without the idea of bad! But, by definition, a treatment can put an end only to what is considered to be the consequence of an accident. The idea of treatment implies for the delinquent the presence of some psychic structures which overlap on the normal personality structures. To define abnormality by social maladaptation would mean to accept the idea that the individual must join the norms of a certain society no matter the way it is made up or led.

Using the notion of treatment in the penitentiary environment does not mean only to appropriate yourself from the medical science, but also means, a moving off from law, from its vocabulary, its modern techniques and bases.

Adopting such a language, the specialists working in prisons are separated from the juridical tradition but at the same time they underline the limits. The aim of the treatment being to transform the delinquent in non-delinquent, they will always try to impose a more coercive model: a law which punishes will point out what must not be done and a law which treats will specify what must be done. The final objective will be of course, the one of giving the delinquent the sense of responsibility. The only problem is the one of graduation: what is the limit to which the reeducative intervention is still possible and reciprocally where the refusal of values by the delinquent can be still accepted?

The new terminology - moral treatment, penal treatment, criminological treatment - is used as a fight weapon against punishment and repression ideas. The treatment policy is from the beginning a penitentiary orientation designed to give back the convicted person a genuine chance of becoming again a free citizen. This humanism is recognising the prisoner's right to resocialization treatment (the term of „treatment“ can seem more scientific than the „punishment“ one - from this idea, the attraction it exercises).

Any time an intervention on person is decided the law has the vocation of protecting it either by controlling the opportunity of the measure, or by supervising the achieving modalities. That is why the competent authority which must do these choices is not the specialist on the criminological team which have studied the delinquent or appreciated the case. This is playing only the part of a counselor, an expert. The decision will be taken by a public authority: the tribunal, when the choice is made at the conviction level, the authority having the task of executing the sanction, when this appears after conviction.

We must admit the existence of an order immanent to our world, an inevitable order as the cosmos one is. The punishment is compensating the past and it is necessary to impose to the guilty person a punishment if we do not want to get him out from society. His social reintegration cannot be given but with this price because no society can exist without an axiological minimum.

*

* *

All what I have presented in this paper in this paper I hope to represent a base for the idea that the problems of the penitentiary system belong in a great measure to the psychology. Not taking into account unfulfillments and dissapointments, to be a psychologist in a prison allows you a unique professional experience, both in the position of a specialist mostly insisting on the counsellor function and the one of the researcher, of critical conscience of the penitentiary universe. Any way taking into account the specific of this institution no member of the staff can be a clerk in the strict sense of the word, this both because of the human dimension of the daily activity, and the fact that the task is not structured for the great majority of the staff.

It is evident that the therapeutic function of justice must continue during the execution of the imprisonment punishment and after releasing the prisoners too. The penitentiary policy will have to be considerent in the context of the common social policy - training, health, services etc. - without making a distinct domain from it. This means to recognise that daily life in a penitentiary is more complex than the formulated regulations and that is why the staff which directly work with prisoners act in their spirit and not in their letter, because the distance between the officially invoked aims end those actually reached is a big one, and finally it is still much to do with regard to the internal coherence of the penitentiary system (between the competences of different echelons, the statue and the role of some staff categories, regarding the accutary of the communication chanel, between the importance of some activities and the staff who has to fulfilthem).

The penitentiary would organize the punishment in accordance with a project for transforming the prisoners personality, but in time the penitentiary developed from the suffering ceremony hidden by a massive architecture and defended by the secret of the administration to a non-differentiated penalty, abstract end confused. The coming back of the ethic in the penological problems is daily done. The old concepts of analysing criminality are completed with the old ones coming from the human rights domain. And also to the repressive procedures specific to the penitentiary domain, the human sciences and specially psychology add the ones of interhuman mediation, compensation and conciliation.

This thing must not surprise: on the present social and cultural stage, in order to better understand the tasks, the human rights must be deeper studied. And, one of the prison characteristics is the diversity of the contradictory objectives to be reached: punishment, intimidation, readjustment.

*

* *

When finishing a research other and other horizons are open to you, and when in the center of your concerns you had the man's and human groups

psychological problems, an emergency feeling is pushing you towards other approaches. But usually the theoretical progress is achieved in the base disciplines and less in the practical fields, so the one of the penitentiary psychology is. That is why, the findings in the prison universe other remain in the descriptive zone. But in this, the case too, efforts are worth to be made even if by writing about prisons, specialists give many times arguments for abolishing it.

Prison is not and will never be an adequate environment for the personality development, but it help us to understand the human conduct even in a prisoners hypostasis. Because is of no use to appreciate people and not to build them the proper world. There is a greatness of the human existence which must be always asserted.

Probably that Michel Foucault thought of all these things when some days before he died he said: *„But why a man could not do an art production from his life? Why this lamp, this house can be an art object and my life not? “**

* *Le sexe comme une morale*, „Le Nouvel Observateur“, nr. 1021. The Aⁿ of June, Paris, 1984.

RÉSUMÉ

Le pénitencier, univers tant fascinant que revoltant, est un monde qui se trouve en permanente implosion psychologique: les coordonnés de son existence sont le crime l'échec, le pathologie, le stress, le désespoir, l'impuissance... C'est pour cela qu'il semble plus approprié que la phénoménologie humaine de la prison soit racontée, exposée panoramiquement, avec tous ses ombres et ses lumières que, même s'il est difficile de croire, existent! Le pénitencier offre quand - même des raisons d'optimisme parce que, souvent, donne l'occasion pour que des expériences vraiment humaines s'y développent, dans le cadre desquelles, au moins pour certains détenus, le monde des valeurs est remis dans son ordre naturel.

Le pénitencier, endroit de la perspective sociale, invite à méditer sur la condition humaine; le psychologue fait une comparaison entre les idéaux et la réalité constatée par lui-même sur place et c'est pour cela qu'il doit demander la société si elle accepte le degré de discordance - c'est un rôle que, certainement, n'est pas trop satisfaisant. Des discordances il y a partout dans le cadre des sciences, et ceux qui les montrent sont peu souvent appréciés. La tentation serait toujours faire le jeu des personnes qui ont la force et le pouvoir. C'est pour cela qu'il devient très important pour le psychologue qui travaille dans une prison de préciser son rôle et de maintenir le contact avec la communauté formée par ses égaux, qui puisse l'aider à accomplir une tâche, qui peut être une petite contribution en vue de créer une meilleure société.

La psychologie appliquée au domaine pénitentiaire, mettant en évidence des réalités socio-culturelles et politiques, devient explosive par ses constatations: la gravité de la délinquance n'est pas toujours constituée par le poids du phénomène, mais le niveau qui a envahi les structures sociales; les bénéfices apportés aux délinquants par certaines catégories de délinquance sont si grands, que l'espoir de faire quelque interventions efficaces demeure naïf; la crainte de la population vis-à-vis de la délinquance est devenue un problème pour tous les pays, parce que, généralement, les valeurs protégées par le droit pénal sont en train de traverser une période d'érosion; avant cela, la délinquance avait des racines sociales négatives, mais maintenant elles sont positives - des conséquences du processus d'augmentation; la criminalité est une présence sociale dans toutes les époques historiques, étant dans le même temps un défi pour les mesures prises contre elle.

Le nouveau modèle social ne peut plus être conçu sans y inclure la délinquance et ses conséquences. On vit ainsi la fin de l'illusion selon laquelle une société sans délinquance puisse exister. Tenant compte qu'une approche concrète

RÉSUMÉ

manque, les incertitudes sont liées de la difficulté de tracer une frontière entre une tolérance raisonnable et une permissivité regardée comme une faiblesse. C'est pour cela qu'il devient absolument nécessaire le besoin d'une justice personnalisée en vue d'empêcher une réaction confuse de la part du système social.

Il y a une corrélation négative entre, d'un part l'augmentation du nombre des connaissances sur le crime, les criminels, les victimes et, d'autre part, une théorie générale cohérente concernant ce phénomène. Les grands constructions „holistes“ ont été abandonnées parce que le développement des recherches a „éparpillé“ les explications totalisateurs. C'est pour cela qu'on exige une approche interdisciplinaire sur des niveaux d'interprétation des composants du phénomène de délinquance: „le crime“ appartiendra au domaine des normes juridiques, „la criminalité“ sera recherchée à l'intérieur de la sociologie et de la statistique, „le criminel“ sera recherché dans le domaine clinique.

Les difficultés dans la compréhension de l'institution pénitentiaire sont déterminées par la nouveauté et le faux-semblant manque de consensus à l'égard de certains problèmes. Sur le premier plan sont situées les modifications dans l'interprétation de la fonction finale de l'institution pénitentiaire: de la „prison-élimination“ on a passé à la „prison-expiation“, puis à la „prison-protection“ et enfin, à la „prison-resocialisation“. Deuxièmement, l'humanisation de la pénalité est devenue une constante dans la vie sociale contemporaine, mais une rocade significative s'est produite dans l'univers de discours: „comment punir“ ceux qui ont violé la loi est passé devant „pourquoi“ et, *ipso facto*, un nombre illimité de points de vue et des pratiques en matière de traitement pénitentiaire.

Troisièmement, le très débattu problème de la „réadaptation des détenus“ a la tendance d'être remplacé avec le plus diffus thème de la „readaptation des prisons“ aux rythmes et aux horizons théoriques actuels. De même, on constate que, les dernières années, l'explication de la délinquance - au moins de celle grave - est de plus en plus cantonnée aux domaines de la psychiatrie et de la génétique. La tendance commune de mettre aux ens étiquettes, de faire une dichotomie entre normaux et anormaux, entre mauvais et bons, entre socialisés et nonsocialisés menance beaucoup d'entre nous! On dit que les grandes crises sont des crises de sens: probablement, le besoin d'étiologies restreintes/précises qui donne l'illusion du contrôle de la situation est dû à ce fait.

Tout ce que cet ouvrage contient constitue un regard de l'intérieur sur la spécificité de quelques états et phénomènes psychologiques et psycho-sociaux de cette institution, faits qui nous aideront à construire une image appropriée de la complexité de la phénoménologie humaine des pénitenciers. La thèse est un exposé casuistique d'un contexte de vie normatif ou des gens ont violé la normativité sociale doivent vivre peu de temps ou longtemps.

L'ouvrage est, premièrement, une „recherche“ qui ouvre des horizons et invite à une compréhension profonde des mécanismes psychologiques et psycho-sociaux, des événements et des relations propres à un endroit de détention. Des points de vue personnels y sont exprimés, des points de vue sédimentés dans

plusieurs années d'activité professionnelle, mais les plus grands efforts sont faites pour dresser une „vision“ psychologique cohérente sur les éléments composants du domaine pénitentiaire.

À la suite des particularités du milieu pénitentiaire et, spécialement, de la psychologie des personnes qui purgent une peine privative de liberté, la méthodologie de collecter les données doit être comprise comme une démarche un peu différent par rapport à ce que l'on comprend par une recherche de terrain: la transparence de la phénoménologie carcérale se trouve au bout d'un chemin long et difficile, on des séquences séparées, observées dans des circonstances différentes et avec des différents acteurs, on arrive à comprendre les mécanismes de composition et d'organisation des relations humaines dans les prisons. Un sondage d'opinion, un interview, un questionnaire, une biographie ne puissent pas être obtenus n'importe quand et dans toute condition: la liaison avec les détenus a l'aspect d'une transaction dans un champ de forces. Tout contact entre le psychologue et le détenu a un déroulement rituel où la manque de la confiance réciproque dénature au début les messages entre les partenaires: c'est après des longs tâtonnements - qui puissent durer des semaines et même des mois - qu'on journée arrive où l'ouverture vers le dialogue est totale, et dans beaucoup de cas est dramatique et d'une richesse en détails qui frise l'auto-flagellation. À la fin, chaque partenaire reste, quand-même, avec l'impression qu'il y aurait beaucoup à dire pour déterminer l'autre personne à le comprendre et, spécialement, le croire.

Souvent, on dit que le détenu est „l'espèce qui se plaint“ en employant toute occasion dans ce but; et comment rater l'occasion d'une „conversation - catharsis“ avec le psychologue? Et quand-même, tous les deux sont vulnérables: le condamné parce qu'il a besoin de se faire refléter dans un personnalité compréhensive semblable à celle du spécialiste dans problèmes humains, et ceci parce qu'il connaît ses limites dans le procès d'aider l'autre.

Quand des groupes de détenus sont recherchés, les séquences se déroulent de plus en plus difficilement: tout item d'un questionnaire est analysé partout, et quand on doit choisir des variantes de réponse proposé par l'opérateur, on accuse le fait qu'il n'y a pas de nuances qui semblent plus appropriées. Les détenus ne forment pas un groupe homogène et c'est pour cela, qu'à travers l'ouvrage on fait souvent des renvois aux annexes qui font particulariser les nuances du phénomène analyse. Et, toujours pour cela, comme psychologue dans un pénitencier, on a besoin d'une imagination méthodologique pour refaire le chemin des „expressions“ extérieures quotidiennes aux ressorts „intérieurs“ des faits humains. Bon gré mal gré démarche méthodologique aura l'aspect d'une herméneutique où l'ensemble de techniques employées doit tenir compte des situations de vie marquées par la présence des sujets humains (les détenus), les connaissances qui résultent des recherches étant très liées de ces circonstances. C'est pour cela que l'attitude générale vers l'institution pénitentiaire précède l'interprétation des faits: la prison est un construct psychologique avec une signification et un sens dépendants de la formation du chercheur.

À côté du commentaire du psychologue dans la ouvrage il y a aussi des commentaires criminologiques, spécialement pour surprendre la complexité des champs psychologiques et la dynamique des phénomènes humains de l'espace de détention. Et pas seulement une fois, l'exposé des cas habituels qui tiennent de la vie quotidienne de la prison. C'est ainsi que une recherche ont été repris aussi dans d'autres, mais dans des contextes et des rapports différents.

Dans l'analyse de l'espace de vie pénitentiaire, on doit prendre comme point de départ quelques constatations générales:

- l'espace carcéral est un espace fermé, sa fermeture étant constitutive à sa structure et fonctionnalité;
- l'espace carcéral est un espace dichotomique qui divise la population pénitentiaire dans deux groupes, d'une part et de l'autre des barreaux;
- l'espace carcéral est un espace pénal du point de vue juridique, un espace de la "discipline pénale", de l'expérience - limite pour les détenus (si nous considérons que l'homme est un être - pour - liberté);
- l'espace carcéral est un espace de l'autorité, une zone des interactions asymétriques. L'autorité spécifique dans la prison a une dimension double: sur le plan professionnel, elle est une autorité hiérarchique qui impose aux gardiens une subordination sur verticale, et sur le plan pénal, elle est une autorité pénitentiaire qui impose aux détenus une soumission presque totale;
- l'espace carcéral est un champ de forces où les conflits déterminés par les stratégies de domination des gardiens et les stratégies de résistance des détenus sont consacrés;
- étant une institution fermée, le personnel a comme principale tâche professionnelle celle de „tenir ferme“, fait qui détermine une certaine psychologie du gardien.

Tout ceci a des conséquences psychologiques et psychosociales visibles sur les détenus et le personnel. En ce qui concerne les détenus, leur communauté constitue un monde anonyme, de gens privés de prestige, ayant la conscience de leur minorité. Les carrières délinquantes plus spéciales leur donnent le nimbe de leaders capables de n'importe quoi, ou très rarement ayant des aptitudes socio-affectives, leur offrent une audience augmentée parmi les détenus habituels.

Un monde manqué de l'amour, mais qui désire avec désespoir l'amour, (Nietzsche) le pénitencier invite le spécialiste dans problèmes humains qui est tout près de ce monde, de comprendre en profondeur la dimension philosophique de la vie en prison. L'abandon de la philosophie est la même chose avec l'isolement de l'homme par rapport à une des dimensions du réel. Même si elles ne correspondent pas en totalité aux exigences imposées par le fait de considérer l'existence humaine dans les pénitenciers comme tragique, les dimensions de la souffrance, du désespoir et de l'abandon les y pleinement retrouvons. Même si la souffrance, des détenus est manquée d'une signification plus haute car ils ont essayé par leurs faits de s'affirmer de façon égoïste leur personnalité dans le donnage de ceux au milieu

desquels vivaient, au long du temps, dans les années de détention, les détenus ont découvert les coordonnées de leur condition humaine.

Le gardien qui travaille en contact direct avec les détenus a des difficultés dans rendre approprié son statut - très détaillé dans les règlements officiels - et les rôles qui doivent être effectivement „joués“ dans les relations concrètes avec les détenus. Ayant comme base le rapport global entre le gardien et le détenu, l'activité quotidienne le met en permanence devant des situations inédites, où ils doivent résoudre les problèmes personnels des détenus, des problèmes pour lesquels il n'y a pas des prescriptions officielles. En reconnaissant l'incertitude de l'existence dans les prisons, la tendance sera de conciliation raisonnable et d'appui.

En montrant ce-dessus, je veux suggérer que nous pouvons nous approcher du milieu carcéral par deux hypostases intellectuelles: comme moraliste qui réfléchit à la condition humaine et comme expert qui désire comprendre et mettre en ordre les choses.

Pour la personne qui purge une peine privative de liberté, le milieu pénitentiaire met, en ordre, deux genres de problèmes: d'accommodation aux normes et aux valeurs spécifiques à ce cadre de vie et d'évolution ultérieure à sa personnalité. Malgré tous les efforts que l'administration des endroits de détention fait actuellement, spécialement pour les personnes qui purgent de longues peines et pour les récidivistes, nous sommes souvent présents à des ré-ordinations négatives des valeurs personnelles, fait qui réduit la réceptivité vers le procès de rééducation.

Généralement, très importantes pour les détenus sont les normes d'après lesquelles ils dirigent leurs activités, les relations inter-humaines, les appréciations individuelles et collectives des faits quotidiens, ce qui révèle un système de besoins inférieurs, et un rapport à l'égard du bien et du mal à travers les intérêts personnels et, en totalité, un niveau réduit de moralité.

La facteur „temps“ joue un rôle immense dans la vie d'un être humain, mais dans le droit pénal on n'accorde pas à ce facteur l'importance nécessaire. Même si l'âge du délinquant a une importance décisive à l'égard de la responsabilité pénale, la législateur, quand il établit la durée, de la condamnation, est certainement limité par la durée de la vie humaine. Si quelques législations prévoient des peines jusqu'à une centaine d'années, cela n'a qu'une importance symbolique car elles n'expriment la durée effective de la peine. L'analyse devient plus compliquée si on essaye établir la valeur intrinsèque du facteur „temps“ pour l'évaluation des conséquences de la peine privative de liberté.

Bien qu'il n'y ait pas un „temps absolu“, il est un critère essentiel pour systématiser la vie humaine. Mais une certaine mesure de temps a une autre valeur, autre rythme intérieur pour un enfant, un adolescent, un adulte, ou une personne âgée. Cette valeur varie d'une époque à une autre, fait qui exige la prise en considération de la valeur spécifique du temps vécu.

La politique pénale ne peut pas faire abstraction de ce problème, la peine pénale devant être „un vêtement sur mesure“, le prolongement du séjour dans un pénitencier, au-delà d'une certaine limite, menant à un échec. Ainsi comme il est

decrit dans l'ouvrage, l'attitude devant le temps est différente à chacun des quatre participants à la réalisation de l'acte de justice: le législateur, le juge, l'administration pénitentiaire et le condamné. Les gardiens et les éducateurs, le personnel d'enseignement, les chefs des sections, le directeur et ses adjoints vivent une partie de leur vie à l'intérieur de la prison, à côté des détenus. Ils se trouvent si près des détenus qu'ils puissent les observer et arriver à connaître très bien leur personnalité. Avec quelques réserves, le temps vécu par les gardiens et par les détenus est semblable.

Le détenu perçoit le temps d'une position coercitive, accablante et artificielle: il a la conscience du fait selon lequel il entre dans la prison contre sa volonté, avec un statut de subordination à long terme et ressent la perte de la liberté tant douloureusement parce que la liberté était plus riche en perspectives et alternatives. Que le temps passé en liberté est plus apprécié, que „la chute en prison“ devienne plus douloureuse, plus étouffante et la peine est sentie comme plus répressive. L'impact de la privation de liberté sur les composants de la personnalité est, dans plusieurs cas, dramatique, en déterminant des comportements différents de ceux du milieu libre. Décisive pour l'évaluation du détenu est sa position à l'égard de la peine et le degré du sûreté biologique et psychologique qu'il est perçu dans son milieu de vie. D'ailleurs, tant les détenus sont plus appropriés au milieu, pénitentiaire, tant leur réactivité est moins prononcée.

Du point de vue de l'administration pénitentiaire, la période d'exécution des peines est partagée en trois: la quarantaine, la peine proprement - dite et la période - de la préparation pour la liberté. Chacune de ces phases ont des caractéristiques et des différentes sollicitations.

La période de quarantaine est prolongée plus 21 jours - prévus spécialement pour des considérations médicales - jusqu'à ce que le détenu nouvellement arrive dans la prison gagne une formule de vie acceptable. À ceux qui y viennent pour la première fois arrivent des multiples somatisations: ils deviennent plus maigres, ont de l'insomnie, ils pleurent, ont des douleurs aux membres inférieures, sont désorientés dans le temps. Le choc du dépôt dans le pénitencier est directement proportionnel avec les désordres émotionnelles préexistantes: ceux avec un EGO maigre, ceux qui ne sont pas en pleine maturation du point de vue affectif et social, ceux malades souffrent de plus. Après un mois on deux le sentiment de victimisation s'installe, quand le détenu se rend compte de l'ampleur des pertes à cause de la condamnation, le handicap de la situation familiale, professionnelle et sociale. L'attente de la clarification de la situation juridique, pas satisfaire le besoin d'aide, le sentiment d'impuissance et dépossession accentué par la présence d'autres détenus avec lesquels il ne peut pas trouver au début des affinités, augmentent la souffrance de l'entrée du détenu en prison.

Très souvent la disillusion prend la place du désespoir: quittés par la famille („Dans le pénitencier on arrive à connaître les amis du dehors“), la prise en force des biens personnels par les détenus plus anciens, le contact avec des mentalités et des styles de vie difficilement à concevoir avant la prison,

l'impossibilité de rester au dehors de la partie mauvaise de la vie en groupe urgent l'adhésion du détenu aux normes et aux valeurs informelles. Après des essais de maintenir une conduite plus précieuse (les femmes-détenus s'adressent l'une à l'autre avec „Mademoiselle“), après qu'ils observent le prestige vers d'autres coordonnées (la force physique, un peu de liberté entre deux condamnations), après avoir constaté la valeur exceptionnelle de „paquet“ etc., surgit la tendance d'employer l'argot, de s'intégrer dans la vie de détention.

„L'exécution proprement-dite“ a été ainsi dénommée car contient la partie plus grande de la peine où on essaie modeler les détenus, et le travail et la principale activité de la majorité d'entre eux. La plupart des condamnés ont compris les principaux problèmes, ont trouvé leur place dans le cadre des relations de groupe et la violation des règles formelles est de plus en plus rare. Les détenus plus agréés relient le fait que le régime légal de détention ne crée pas des manques majeurs. Comme il a résulté des interviews pris aux détenus et aux détenues, les difficultés proviennent de l'intérieur des groupes des condamnés, des relations établies entre eux. Même dans les conditions, de détention, certains d'entre eux déclarent qu'ils mènent une vie tranquille, fait pleinement analysé dans différents chapitres de l'ouvrage.

Quand nous lisons à l'égard des systèmes pénitentiaires, nous sommes impressionnés par le fait qu'il n'y a pas des références que sur les problèmes organisatoriques et celles concernant le régime appliqué détenus. Les typologies „surgissent“ en même temps que les spécialistes en problèmes humains arrivent en prison.

Le désir de chaque praticien est réduire la diversité humaine avec laquelle il travaille chaque jour à un nombre raisonnable de types, fait qui permet des diagnostics rapide et des pronostics sûrs. Tous les essais des spécialistes font spécialement référence à la typologie des délinquants en liberté et ne font pas du tout référence aux détenus.

En revenant à l'expérience personnelle avec les détenus quelques conclusions s'imposent. L'administration du pénitencier a la garde de deux catégories de détenus: ceux qui se considèrent eux-mêmes coupables et ceux qui nient toute culpabilité. Leur interprétation des propres faits est différente comme leur comportement en détention. Ceux qui ont ce comportement ont des fréquentes crises dépressives avec toutes les conséquences qui en résultent. Les problèmes des justification infractionnelles et de la récidive sont largement exposés, en mettant l'accent sur les différences entre les diverses catégories de condamnés.

La deuxième distinction faite est déterminée par le niveau culturel des détenus: ceux ayant des études sont plus socialisés, en compensant par l'imaginaire les frustrations inhérentes à la prison, ils font des efforts pour se maintenir à un niveau acceptable de civilisation (langage élégant, des vêtements propres, des contacts étroits avec la famille, ils ont des abonnements aux journaux, ils sont ouverts vers le dialogue etc.). Les autres sont marqué par les échecs d'existence enregistrés jusqu'à ce moment, la vie pour eux n'est plus une construction

permanente, mais tout simplement une existence: beaucoup d'entre eux pourraient être nommés „ceux qui n'ont rien à perdre“, parce qu'ils savent pas „lire et écrire“, ils n'ont pas une qualification professionnelle, n'ont pas une famille, une maison, n'ont pas de la santé, des amis...

La troisième remarque a en vue la dynamique de l'état de santé psychique pendant l'exécution de la peine: une première catégorie maintient l'équilibre de l'âme grâce à des caractéristiques de force de l'EGO (ils ont été officiellement diagnostiqués avec l'Inventaire de Personnalité Californie); la deuxième catégorie est représentée par ceux qui entrent dans le pénitencier avec des disharmonies de la personnalité, qui sont en train de s'accroître, bien que quelque fois les détenus aient des certes bénéfices de ce refuge dans le trouble psychique; la troisième catégorie est représentée par ceux qui, sur un fond de normalité, ont des chutes dépressives où leur besoin de soutien doit être satisfait de façon qualifiée.

Enfin, les détenus puissent être divisés en ceux qui travaillent et ceux qui ne travaillent pas. Il est difficile à comprendre pour les personnes du dehors du système pénitentiaire ce qui „la sortie au travail“ signifie: le rituel de quitter la prison chaque matinée, le changement de l'équipement pénal avec l'équipement de travail, fixer les normes pour la journée, le contrôle de la qualité des opérations, les problèmes liés à la protection du travail, le travail en équipe, l'entretien des outils, la subordination vis-à-vis des détenus ayant des études qui dirigent les opérations, la pause pour le déjeuner, le changement de l'équipement de travail, le rituel de l'entrée dans la prison, l'appel hebdomadaire... Les implications du travail pour les détenus sont immenses. Mais ceux qui puissent travailler sont peu nombreux, car ou ils n'ont quoi travailler ou ils n'ont pas la qualification professionnelle nécessaire. Pour les autres, la détention est un calvaire...

Si le premier contact avec le monde carcéral est si traumatique et il a des conséquences si amples pour l'individu et ses proches, comment s'explique-t-elle la récurrence et bien la multirécurrence de quelques détenus? L'échec ou le succès du traitement pénitentiaire peut-il être évalué selon le nombre des récidivistes se trouvant en prison? Peut-être la récurrence signifie-t-elle l'acquisition par l'individu libéré de la première détention d'une capacité plus grande de risques? L'existence des prisons spéciales pour les récidivistes pourrait-elle changer avec quelque chose la situation? Sont seulement certaines des questions auxquelles „La psychologie de la récurrence“ essaie à répondre.

Devant la présence obsessionnelle des récidivistes même à l'intérieur de l'institution dont la principale tâche est de les isoler et de réduire la délinquance, j'ai considéré plus importante la discussion concernant la personnalité de ces détenus que sur le phénomène de répétition de ces actes illicites.

Dans la littérature de spécialité on trouve différentes catégories de récidivistes: occasionnels et marginaux des pseudo-récidivistes (la commission du fait est fortuite), des récidivistes ordinaires (ayant un caractère difficile et qui cherchent des situations favorables pour commettre des délits), des récidivistes par habitude (qui sont refusés par l'ordre sociale) etc. Bien que cette manière de

classification soit empirique, elle est basée sur une gnoséologie construite à temps qui lui confère le caractère d'une évidence: elle a comme point de départ les nécessités de gestion de l'appareil carcéral, mais aussi les caractéristiques propres de la population condamnée, ayant comme but final la diversification du traitement pénitentiaire.

Donc, la récidive se montre comme une construction sociale dans le cadre de laquelle le procès pénal est loin d'être le seul dans le jeu, tenant compte que la solution de détention est rarement la première ou immédiate: le fait d'appartenir aux catégories „délinquantes“ prédispose à être le cible des dispositifs d'action sociale. Un échec „prouvé“ dans sa forme de récidivisme pénal, justifie, d'ailleurs, l'intervention sociale concernant laquelle la plupart des travailleurs sociaux n'ont aucune illusion. Nous pouvons nous demander dans ce cas si nous ne devons considérer la récidive plutôt un indicateur qui permet évaluer le jeu entre les politiques pénales et les politiques sociales.

À travers cette optique, les trois catégories décrites par les praticiens sont employées par les théoriciens de la peine pour illustrer l'un ou l'autre des modèles de pénalité: aux délinquants occasionnels on applique une peine d'intimidation, à ceux qui puissent être reformés - une peine rééducative et, enfin, ceux qui ne puissent pas être reformés sont neutralisés par une peine de longue durée. Même le contrôle strict de ce troisième groupe constitue la tâche centrale et plus urgente de toute politique criminelle.

Malgré tout cela, le groupe assez nombreux des récidivistes met pour les spécialistes le problème de l'existence, à l'égard des détenus habituels, de quelques différences concernant la manière de vivre et leur aptitudes. Cette différence est l'un des arguments qui justifient les débats fréquents sur l'instauration des établissements spéciaux ou de sûreté maximale. Pour les réformateurs, les récidivistes représentent le symbole de l'échec de toute mesure de reclusion pénale, de l'impuissance du traitement pénitentiaire. Les différentes classifications et sous-classifications finissent par fonctionner comme une sorte de prophétie d'auto-justification: comme résultat, le pronostique est toujours confirmé. L'unique ressource des praticiens est de s'immerger de plus dans la manie de la classification à travers une activité de resegmenter, qui permet de s'extraire du dernier reste encore un dernier reste. Cette stratégie du dernier reste est le moyen sûr de ne pas perdre l'espoir en permettant au système pénal de réparer une éventuelle erreur de pronostique.

L'arrivée dans le pénitencier trouble l'équilibre de la personnalité par une triple réduction de l'espace de vie, du temps personnel (la suspension de l'avenir, rendre relatif le passé) et du comportement social (l'isolement, l'abandon). Le stress prolongé dans la phase d'enquête, l'entrée dans une collectivité, d'anonymes, le contrôle rigoureux de la conduite, la dépendance du personnel, la densité humaine (le surpeuplement) favorisent la parution et la chronicité d'une pathologie spécifique. L'apathie, le manque de l'initiative, la perte de l'intérêt pour les choses, les gens et les événements, l'anesthésie affective, l'incapacité de faire des plans,

l'absence d'un refuge, rester chaque jour veillé 17 heures dans une ambiance monotone, épuiser les sujets de discussion, déterminent fréquemment des chutes affectives, la dégradation de l'image sur soi-même et, certainement, des adaptations pathologiques. D'autres quelques éléments spécifiques de l'univers carcéral expliquent sa dimension pathologique: le soutien affectif et morale immédiat de la part du réseau social est minima; pendant les premières expériences pénitenciaires on acquit une résignation qui devient un élément obligatoire de la personnalité du détenu; le perte du contrôle sur le milieu détermine fréquemment des états de dépression; le sentiment de l'efficacité personnelle est annulé par le manque chronique de la possibilité de s'expérimenter les aptitudes et d'avoir succès.

On constate souvent une adaptation passive aux conditions de la vie en prison par adopter une attitude philosophique on en évitant la concentration sur des certains problèmes pas commodes. Même si beaucoup de détenus ont eu avant de venir dans le pénitencier une personnalité robuste, pendant l'exécution de la peine d'emprisonnement une sensibilité progress au milieu s'y installe, une intolérance émotionnelle aggravée par le manque de la possibilité de se soustraire à la réalité par l'imaginaire.

Le chapitre „Le pénitencier - une institution pathogène“ expose les conclusions de quelques études concernant les suicides dans les prisons, les rumeurs et les révoltes de détenus.

Voilà aussi quelques observations de nature éthologique aux détenus: l'instinct du territoire est inhibé parce qu'ils ne peuvent pas marquer le territoire attribué (le lit est souvent divisé avec un autre détenu); valoriser l'espace de vie - si visible aux libres - est devancée par l'ampleur des frustrations enregistrées au niveau de tous autres besoins; l'agressivité a d'autres formes que ceux violentes aux quelles nous nous sommes attendu, notamment la créations de la dépendance, manipuler les renseignements, distribuer de nouveau les paquets alimentaires, empêcher la participation à des activités de récréations, prendre les vêtements penaux se trouvant dans le meilleurs état etc. Inhiber l'agressivité est déterminé, en plus grande mesure, par les gardiens qui soulignent en permanence l'hierarchie formelle existante dans la prison et exigent avec fermeté son respect.

Probablement, de plus qu'autre sous-systèmes sociaux, le pénitencier a un besoin augmenté de homéostasie dans tous ses compartiments humains et normatifs. Le spécifique du travail fait de la qualité du personnel un facteur décisif de la stabilité et de la confiance présentée par cette institution. Le succès professionnel est déterminé par le prestige personnel, par l'efficacité des relations interpersonnelles, par une bonne orientation dans le milieu social et culturel. Tout cela devient important aussi à cause des influences qui viennent de la part de „l'objet du travail“ sous la forme des mentalités, de l'argot, du style de vie. De la position formelle, détachée, indifférent vis-à-vis du détenu jusqu'à la vision globale sur l'endroit et le rôle de l'institution dans le cadre des mécanismes de défense sociale et de l'effort fait pour transformer le pénitencier dans un vrai endroit où on renait c'est long chemin. Avoir une haute idée à l'égard de la vie et

l'homme, détermine des troubles intérieurs au moment où le gardien est mis dans la situation de gérer des existences qui, temporairement, ont la valeur diminuée. Si, du point de vue moral on peut comprendre l'obstination éducative en ce qui concerne les détenus, dans la vie quotidienne d'une prison, le personnel n'a pas souvent des satisfactions: essayer d'influencer positivement la personnalité des détenus, quand quelques valeurs semblent ne pas être respectées, quand beaucoup de gens sont rendus fragiles, du point de vue psychologique, quand il est difficile de définir „le bien“ et les sens de l'évolution sociale, quand il semble les événements de la vie s'en aillent avant la pensée - dans ce contexte, l'explosion de la criminalité ne surprend plus.

De façon inattendue, la plus grande pression sur un gardien vient de la part de ses supérieurs qui dépendent de son travail: l'ambiguïté du rôle et des changements fréquents dans leurs exigences auxquelles il doit faire face, se transforme fréquemment dans un cercle vicieux qui franchit le stress. La position du gardien n'est pas très commode; si le milieu pénitentier est regardé du point de vue dichotomique, le gardien est séparé des détenus; si ce milieu est regardé du point de vue hiérarchique, le gardien se trouve sur la dernière marche et les rapports de pouvoir et d'inégalité agissent sur lui. D'une perspective dichotomique, le gardien peut avoir une haute position, mais d'une perspective hiérarchique il se trouve au niveau zéro. Cette double asymétrie est une permanente source de stress.

De même, le fait d'être faussement compris par le public est stressant. Le dilemme du gardien est d'être regardé par quelqu'un comme trop aimable dans les relations avec les détenus et par d'autre comme „une brute“; les premiers croient que la prison est un pensionnat, et les derniers croient que la prison est un centre de torture. Et non une seule fois le gardien entend un détenu qui, en personnalisant la détention, lui dit „Si tu n'étais, moi je rais libre!“.

Un stress considérable sur le gardien provient des attitudes et des systèmes de valeurs des collègues de service. Un jeune gardien peut commencer sa carrière avec l'attitude qu'il doit faire toutes les efforts pour aider les détenus, mais souvent il constate que les autres gardiens ne pensent pas comme lui. Même si à part soi il reste à sa croyance du début, il doit adopter envers les autres le point de vue de ses collègues, en se trouvant, donc, dans la situation pas du tout confortable de se sentir d'une façon et d'agir d'une autre.

La monotonie des conditions de travail, la crainte dans différents circonstances quand il se trouve devant les détenus, les possibilités incertaines de promotion sont d'autres sources de stress typiques pour les prisons. Souvent, le gardien atteint le point où il sent qu'il n'a rien à attendre de sa carrière: il a le sentiment qu'il est bloqué dans un service vers nulle part, que le monde passe auprès de lui, qu'il est oublié quelque part et il ne voit aucun but réel où un résultat final du travail accompli.

Il y a encore un changement d'attitude générale qui, pendant le temps, crée des problèmes dans la totalité du spectre des relations avec les gens. Il est difficile à dire dans quel moment de la carrière d'un gardien ce changement a lieu,

mais le resultat est facile à observer. Habituellement, nous sommes grandis avec l'idée de croire dans les gens, d'être amis avec ceux qui nous entourent, d'attendre des conduites morales dans la majorité des cas. Le jeune gardien apprend assez vite qu'il doit avoir des soupçons, qu'habituellement il est faussement compris, qu'il doit résoudre les problèmes sans demander de l'aide, qu'il doit éviter les confessions devant les supérieures ou même devant ses égaux. Avec la temps, ces changements d'attitude ont d'influence sur les relations avec sa famille en créant des tensions ou même des conflits.

Généralement, les gardiens des pénitenciers ne racontent pas à leurs femmes des choses passées au service, car „Elle ne me croirait de toute manière“ ou „Je desire tenir la saleté au dehors de la maison“. L'habitude de la communication selective est domnageable, en recouvrant tous les aspects de la vie du gardien et celui-ci n'a plus à dire à sa famille. L'essai de protéger sa famille determine ses membres de lui percevoir comme étant froid et reservé. Dans cette situation, ils ne peuvent pas apprécier réellement ses problèmes de service, en le regardant comme „personne“, qui ne fait autre chose que rester tranquille et tenir les gens fermés!

Dans ces conditions, les symptomes du stress chronique specifique pour le gardien ne nous surprend plus: la mélancolie, l'alcoolisme, l'hypertension arterielle, la cephalée, la boulimie, l'aggressivité, les accidents routiers, le divorce etc. Mais les remèdes, loin d'être un problème strictement individuel, sont premièrement de nature organisationnelle.

L'histoire de l'idée de traitement (Beccaria) est d'une discipline qui oscille entre le droit, la médecine, la politique et la morale. C'est pour cela que la politique de traitement est critiqué par ceux qui pensent qu'il est impossible de juger le delinquant, car la société a souvent plus de responsabilité que lui en ce qui concerne de delit commis. Les choses ne sont pas du tout simples car l'object de la criminologie n'est pas un quelconque phénomène social, mais un mal social contre lequel on doit lutter, étant donc impliqué un jugement de valeur negativ et non un simple jugement sur la réalité.

Parler de traitement signifie admettre que le delinquant a quelque chose de special qui s'ajoute à sa qualite d'homme, sans lui être inhérent. Et plus loin, on doit prendre aussi en considération les eventuelles faiblesses et perversités si frequemment rencontrées aux gens. L'homme ne ferait pas l'object du traitement sans que l'idée de mal existe! Mais, par definition, un traitement ne peut pas mettre fin qu'à ce qu'il est la suite d'un accident. L'idée de traitement implique la présence au delinquant des structures psychiques qui se superposent sur les structures de la personnalité normale. Définir l'état anormal par une inadadaptation sociale signifierait accepter l'idée que l'individu doit s'inscrire sous les normes d'une telle société, n'importe comment est-elle constituée et dirigée.

Employer la notion de traitement dans le milieu penitentiaire ne signifie pas seulement un rapprochement de la science médicale, mais, de même, l'éloignement du droit, de son vocabulaire, des techniques et de ses fondements

modernes. En adoptant un tel langage, les spécialistes qui travaillent dans les prisons se séparent de la tradition juridique, mais dans le même temps lui soulignent ses limites. Le but du traitement étant la transformation du délinquant en non-délinquant, on essaiera tout le temps d'imposer un modèle plus de contrainte: un droit qui punit va indiquer ce qu'il ne doit pas être fait, et un droit qui traite va préciser ce qu'il doit être fait. L'objectif final sera, certainement, celui de donner au délinquant le sens de la responsabilité. Le seul problème n'est plus admissible et, réciproquement, où le refus des valeurs par le délinquant ne peut plus être accepté?

La nouvelle terminologie - traitement moral, traitement pénal, traitement criminologique - est employée comme une arme de lutte contre les idées de punir ou de repression. La politique de traitement est, du début, une orientation pénitentiaire destinée à donner de nouveau au condamné une réelle chance de redevenir un citoyen libre. Cet humanisme reconnaît au détenu le droit au traitement de resocialisation (le terme de „traitement“ peut sembler plus scientifique celui de „peine“ - d'ici l'attraction qu'il présente).

Chaque fois qu'une intervention contre une personne est décidée, le droit a la vocation de la protéger, soit en contrôlant l'opportunité de la mesure, soit en surveillant des modalités de réalisation. Voilà pourquoi, l'autorité compétente pour effectuer ces choix n'est pas le spécialiste ou l'équipe criminologique qui a étudié le délinquant et a apprécié le cas. Ceci joue seulement le rôle de conseiller, d'expert. La décision sera prise par une autorité publique: le tribunal, quand le choix est fait au niveau de la condamnation ou, l'autorité qui se préoccupe de l'exécution de la peine, quand cela intervient après la condamnation.

On doit admettre l'existence d'un ordre immanent de notre monde, un ordre inévitable semblable aux lois de l'univers. La peine fait compenser le passé et il est nécessaire à exiger avec fermeté au coupable une peine, si nous ne désirons exclure lui aussi de la société. La réintégration sociale ne peut être accordée qu'avec ce prix car aucune société ne puisse exister sans un minimum axiologique.

*

* *

J'espère que tout ce que j'ai présenté dans cet ouvrage fonde suffisamment l'idée selon laquelle la problématique du domaine pénitentiaire appartient, dans une grande mesure, à la psychologie. Au delà des non-accomplissements et des désillusions, être psychologue dans une prison permet une expérience professionnelle unique, tant dans la posture du spécialiste orienté plus vers le conseiller que dans la posture du chercheur, de conscience critique de l'univers pénitentiaire. D'ailleurs en tenant compte du spécifique de cette institution, aucun membre du personnel ne peut pas être strictement un fonctionnaire, cela tant à cause de la dimension humaine de l'activité quotidienne, qu'à cause du fait que la tâche n'est pas structurée pour le plupart du personnel.

Il est évident que la fonction thérapeutique de la justice doit être prolongée aussi pendant l'exécution de la peine d'emprisonnement et après la libération du détenu. La politique pénitentiaire devra être approchée dans le contexte de la politique sociale habituelle - l'enseignement, la santé, les services etc. - dans un domaine distincte. Cela signifie reconnaître que la vie quotidienne dans une prison est beaucoup plus complexe que les règlements formulés et, donc, le personnel qui travaille en contact direct avec les détenus agit dans son esprit et pas ad litteram, signifie aussi que la distance entre les buts officiellement invoqués et ceux effectivement atteints est grande et, enfin, qu'il y a encore beaucoup à faire en ce qui concerne la cohérence intérieure du système pénitentiaire (entre les compétences des différents échelons, entre le statut et le rôle des certaines catégories de personnel, en ce qui concerne la pureté des canaux de communication, entre l'importance des certaines activités et le personnel qui les accomplir).

Il devrait que le pénitencier organise la peine conformément à un projet de transformation de la personnalité des détenus, mais à travers le temps, le pénitencier a évolué de la cérémonie de la souffrance cachée par une architecture massive et défendue par le secret de la gestion, à une pénalité non-différenciée, abstraite et confuse. Le retour de l'éthique dans la problématique de la pénologie est encore à l'ordre du jour. Les anciens concepts de l'analyse de la criminalité sont complétés par ceux prévenus du domaine des droits de l'homme. De même, aux procédures de répression spécifiques pour le domaine pénitentiaire, les sciences humaines, en général, et la psychologie, spécialement ajoute les procédures de la médiation, de la compensation et de la conciliation inter-humaine. Ce fait net doit pas surprendre sur l'actuelle scène sociale et culturelle; en vue de mieux comprendre les tâches on doit approfondir les droits de l'homme. Et une des particularités de la prison se trouve dans la diversité des objectifs contradictoires qu'elle doit atteindre: la punitio, l'intimidation, la readaptation.

*
*   *

Quand on finit une recherche, d'autres et d'autres horizons s'ouvrent devant soi, et quand on a eu dans le centre des préoccupations la problématique psychologique de l'homme et des groupes humains, un sentiment d'urgence te dépêche vers des nouvelles approches. Mais, comme d'habitude, le progrès théorique est réalisé dans les disciplines de base et moins dans les domaines pratiques, comme celui de la psychologie pénitentiaire. C'est pour cela que les constatations faites dans l'univers des prisons restent, le plus souvent, dans la zone du descriptif. Mais aussi dans ce cas, les efforts ont mérité être faites même si, généralement, en écrivant à l'égard des prisons, les spécialistes apportent bon gré mal gré des arguments pour son annulation.

La prison n'est pas et ne pourra jamais être un cadre approprié pour le développement de la personnalité, mais elle nous aide à comprendre la conduite

humaine, soit-elle aussi dans l'hypostase de déteu. Car rien n'est util so nous n'apprécions l'homme et si nous ne construisons un monde approprié. Il y a une grandeur de l'existence humaine que doit être toujours affirmée.

C'est probablement à cela que Michel Foucault pensait quand disait, il y a quelques jours avant de mourir: „*Mais pourquoi un homme ne peut pas faire de sa vie une oeuvre d'art? Pourquoi cette lampe, cette maison peut être un objet d'art et ma vie pas du tout?*“

ANEXE

Anexa 1

CHESTIONAR **pentru evaluarea stării de sănătate morală a deținuților**

Reprezentarea de sine

1. În general sunt mulțumit (mulțumită) de mine.
2. Niciodată nu am avut renunțări.
3. De obicei acționez sub impulsul momentului, chiar dacă mai târziu voi avea neplăceri.
4. Trebuie să profiți de orice ocazie pentru a-ți putea atinge propriile scopuri.
5. Întotdeauna m-am descurcat mai bine singur (singură).
6. Am învățat prea multe lucruri rele pentru a mai putea trăi în mod cinstit.
7. De regulă nu-mi pasă de nimeni și de nimic.
8. Comportarea mea depinde în mare măsură de cei din jurul meu.
9. Cred că în realitate nimănui nu-i mai pasă de mine.
10. Nu doresc să-mi scrie nimeni.

Percepția muncii

1. Orice muncă este mai bună decât să stai Jegecaba.
2. Pentru mine munca a fost întotdeauna o povară.
3. Îi invidiez pe cei (le invidiez pe cele) care reușesc să muncească cât mai puțin.
4. În penitenciar munca este importantă doar pentru că te poți libera condiționat.
5. Prin muncă îmi mențin, în pînul rînd, echilibrul sufletesc și sănătatea.

Relațiile cu familia

1. Părinții mei m-au dezamăgit deseori.
2. Nu-mi fac probleme despre modul cum se descurcă familia mea.

3. De copii este suficient că se ocupă soțul (soția) meu (mea).
4. Copiii nu au nevoie de ajutorul meu, oricum vor crește.
5. Copiii mei mă respectă și acum.
6. Sunt convins că soțul (soția) meu (mea) nu mă va părăsi.
7. Am nevoie ca membrii familiei mele să creadă în mine.
8. Mai bine nu aveam familie.

Atitudinea față de lege

1. Cred că regulile de comportare civilizată îngrădesc libertatea persoanei.
2. Oamenii pot trăi și fără legi.
3. Legea se aplică la fel pentru toți oamenii.
4. Legea este bună, dar în cazul meu nu a fost aplicată corect.

Atitudinea față de viitor

1. Când ești în penitenciar nu trebuie să te gândești la cum va fi viața după liberare.
2. În situația mea este greu să nu pierzi speranța de a realiza ceva în viață.
3. Perioada petrecută în detenție va influența în rău viața mea viitoare.
4. Timpul pierdut nu-mi permite să mă mai fac om de treabă.
5. Viitorul este prea nesigur pentru a-ți face proiecte serioase.
6. Cred că sunt irecuperabil pentru societate.
7. Cred că trăiesc degeaba.
8. Un om deștept trăiește clipa, restul nu-l interesează.
9. Lucrul cel mai important în viață este să fac doar ce îmi place.

Anexa 2

GRUPUL DE DEȚINUȚI ghid de interven

1. Sărăcia de roluri sociale pe timpul executării pedepsei.
2. Aprecieri privind toleranța deținuților unii față de alții.
3. Inventar de lucruri anormale ce par normale în mediul penitenciar (acceptate).
4. Normal/anormal în relațiile interpersonale.
5. Cum ar aprecia gradul de reeducare al unui deținut.
6. Ce fac pentru a nu se plictisi (activități compensatorii).

7. Ce perioadă din detenție i s-a părut cea mai grea.
8. Între deținuți se vorbește mult, dar nu se spune nimic.
9. Cum, în detenție, grupul poate regla conduita membrilor?
10. Care sunt principalele satisfacții în penitenciar?
11. Calitățile liderului eficient.
12. Câți deținuți cu influență sunt în cameră (câți „răi”, câți „buni”)?
13. Care este evenimentul cel mai rău ce se poate produce în cameră?
14. Dacă există diferențe între camerele de recidiviști și cele de nerecidiviști.
15. Existența deținuților sau grupurilor care îi terorizează pe ceilalți.

Anexa 3

CHESTIONARUL APLICAT DEȚINUȚILOR, PRIVIND CLIMATUL PENITENCIAR ȘI PROCESUL DE PENITENCIARIZARE

1. Vârsta.
2. Sexul: B = 1, F = 2.
3. Starea civilă: necăsătorit = 1; căsătorit, fără copii = 2; căsătorit, cu copii = 3; concubinaj, fără copii = 4; concubinaj cu copii = 5; divorțat, fără copii = 5; divorțat, cu copii = 6; văduv cu copii = 8, văduv, fără copii = 9.
4. Studii: neșcolarizat = 1; 1-4 clase = 2; 5-8 clase = 3; 9-10 clase = 4; 11-12 clase = 5; școală profesională = 6; școală post-liceală = 7; facultate = 8.
5. Starea de recidivă: recidivist = 1; nerecidivist = 2.
6. Infracțiunea actuală: contra persoanei = 1; contra autorității = 2; contra avutului personal = 3; contra avutului public = 4; infracțiuni economice = 5; contra relațiilor de conviețuire = 6.
7. Mă deranjează mult faptul că permanent vin noi deținuți în cameră.
Da = 1, Nu = 2.
8. Majoritatea cadrelor respectă regulamentul în relațiile cu deținuții.
Da = 1, Nu = 2.
9. Pedepsele aplicate îi întințidează pe deținuți. Da = 1, Nu = 2.
10. Sunt mulțumit de grija pe care mi-o arată cadrele. Da = 1, Nu = 2.
11. Efortul principal al cadrelor este orientat spre a ajuta pe deținuți să se îndrepte. Da = 1, Nu = 2.
12. Criteriile de liberare condițională sunt bune. Da = 1, Nu = 2.
13. Circulă multe știri neadevărate printre deținuți. Da = 1, Nu = 2.
14. Deținutul șef de cameră știe tot ce se întâmplă între deținuți. Da = 1, Nu = 2.

15. Șeful de cameră încearcă să rezolve unele conflicte între deținuți pentru a nu se ajunge la intervenția supraveghetorului. Da = 1, Nu = 2.

16. Dacă ești prieten cu șeful de cameră, ești liniștit. Da = 1, Nu = 2.

17. Șeful de cameră este singurul capabil să-i liniștească pe deținuți. Da = 1, Nu = 2.

În ordinea importanței, clasificăți în patru grupe următoarele calități ale șefului de cameră ideal (folosind ca scală: 1 = foarte important, 2 = important, 3 = destul de important, 4 = fără importanță):

18. vorbește frumos.

19. sprijină pe cei nefericiți.

20. îi ajută pe ceilalți să nu greșească.

21. respectă pe fiecare deținut.

22. este inteligent.

23. cunoaște multe lucruri.

24. se pricepe la oameni.

25. este mereu bine dispus.

26. are forță fizică.

27. aplică cu strictețe regulamentul

28. raportează cu obiectivitate situația din cameră.

29. În cameră e greu să nu intri în conflict cu un alt deținut. Da = 1, Nu = 2.

30. La sfârșitul zilei, chiar dacă nu fac nimic, mă simt foarte obosit. Da = 1, Nu = 2.

După părerea mea, deținuții se împart astfel:

- % recalcitranți (31),

- % înrâiți (32),

- % oameni de treabă (33),

- % irecuperabili (34),

- % liniștiți (35),

- % bolnavi mintal (36),

- % persecută pe alții (37),

- % supuși (38).

39. Toți deținuții cu responsabilități pe care i-am cunoscut au fost, de regulă, bine aleși. Da = 1, Nu = 2.

40. În toate camerele unde am fost repartizat, existau grupuri de deținuți care îi terorizau pe ceilalți. Da = 1, Nu = 2.

41. Aș vrea să mă mut din această cameră. Da = 1, Nu = 2.

42. Nu poți discuta nimic serios cu un deținut. Da = 1, Nu = 2.

43. Deținuții sunt egali între ei. Da = 1, Nu = 2.

44. Deținuții dintr-o cameră formează cu timpul un grup unit. Da = 1, Nu = 2.

45. Lozinca fiecărui deținut este „Fiecare pentru el”. Da = 1, Nu = 2.

46. M-am obișnuit ușor cu viața de penitenciar. Da = 1, Nu = 2.

47. În detenție duc o viață liniștită. Da = 1, Nu = 2.
48. Îmi vine ușor să respect regulile de ordine interioară din penitenciar. Da = 1, Nu = 2.
49. Consider că drepturile la pachet, vizită și corespondență îmi sunt suficiente. Da = 1, Nu = 2.
50. Aici am învățat că nu trebuie să te preocupe soarta celorlalți. Da = 1, Nu = 2.
51. Dacă te ai bine cu cadrele, detenția este ușoară. Da = 1, Nu = 2.
52. Încrederea cadrelor se câștigă ușor. Da = 1, Nu = 2.
53. Reeducarea mea depinde de eforturile personalului. Da = 1, Nu = 2.
54. Cu timpul deținuții se obișnuiesc cu pedepsele date de cadre. Da = 1, Nu = 2.
55. Am învățat de la deținuții cu care am conviețuit lucruri mai rele decât m-aș fi așteptat. Da = 1, Nu = 2.
56. Pentru a fi protejat de unii deținuți, trebuie să fac unele activități în locul lor. Da = 1, Nu = 2.
57. În penitenciar găsesc întotdeauna deținuți care mă ajută la nevoie. Da = 1, Nu = 2.
58. Nu am greutăți în penitenciar pentru că sunt alături de deținuții cu autoritate. Da = 1, Nu = 2.
59. Când te atașezi de un grup de deținuți o duci mai ușor. Da = 1, Nu = 2.
60. Este mai bine să nu ai încredere în nimeni. Da = 1, Nu = 2.
61. Nu am putut să evit infracțiunile pe care le-am comis. Da = 1, Nu = 2.
62. Pedepsa primită o consider dreaptă. Da = 1, Nu = 2.
63. Degeaba te străduiești să arăți adevărul, pedeapsa depinde de cei care te judecă. Da = 1, Nu = 2.
64. Cunosc deținuți care pentru aceeași faptă au primit pedepse mai mici. Da = 1, Nu = 2.
65. În afara timpului pierdut, pedeapsa nu are alte consecințe asupra mea. Da = 1, Nu = 2.

Anexa 4

GHID DE INTERVIU PENTRU EVALUAREA PERICULOZITĂȚII DEȚINUȚILOR

I. Antecedente personale și familiale

1. Iubit de părinți.
2. Sentiment de victimă și exploatare în copilărie.
3. Familie instabilă marital.
4. Familie instabilă economic.
5. Interes pentru binele copilului
6. Resentiment contra familiei de origine.

7. Traumatisme afective în copilărie, adolescență.
8. Psihopatii la rudele de sânge.
9. Nivel cultural redus.
10. Dezvoltat într-un grup cu agresivitate mare.
11. Adaptare școlară.
12. Învățământ început și neîncheiat.
13. Eșecuri frecvente în viață.
14. Frecvent consumator de alcool.
15. Experiințe cruciale cu efect negativ asupra lui.

II. Particularități psihologice

16. Imagine de sine negativă.
17. Crede că a fost urmărit de „ghinion” în viață.
18. Tip revendicativ.
19. Sentiment cronic de deșertăciune și plictisală.
20. Apreciază educația și cultura.
21. Răzbunător.
22. Complex de superioritate.
23. A avut experiențe ciudate, bizare.

III. Relațiile interpersonale „afară”

24. Aptitudini de lider.
25. Subapreciază oamenii, mai ales pe cei cu autoritate.
26. Sentiment cronic de ruștură cu lumea.
27. Nu s-a putut atașa de nimeni.
28. Prețuiește valorile morale (datoria, dreptatea etc.).
29. Respectă autoritatea.

IV. Relațiile interpersonale în detenție

30. Sentiment cronic de ruptură cu ceilalți.
31. Rebel pentru a fi în centrul atenției.
32. Spirit de conciliere redus.
33. Respectă autoritatea.
34. Dominator, urmărește intimidarea celorlalți.
35. Sentiment de insecuritate.
36. Folosește argoul.

V. Conduita în penitenciar

37. Este lider neoficial.
38. Încalcă frecvent și nejustificat regulamentul de ordine interioară.

39. Are tatuaje.
40. Răzbunător.
41. Frământat de probleme familiale nerezolvate.
42. S-a adaptat ușor la viața de penitenciar.
43. Se plânge de conduita neregulamentară a cadrelor.
44. Apreciază ca „bună” influența deținuților asupra sa.

VI. Cariera infracțională

45. Criminalitate timpurie.
46. Interval mic între infracțiuni.
47. A făcut tot timpul parte dintr-o bandă.
48. Specialist într-o anumită infracțiune.
49. De obicei, a riscat mult comițând infracțiuni.
50. A fost lider în grupul de infractori.
51. Și-a elaborat justificări infracționale.
52. Sentiment de injustiție suportată.
53. Crede în dreptate.
54. Infracțiunile erau ingenios gândite.
55. Procent mai mare de infracțiuni contra persoanei.
56. Procent mai mare de infracțiuni contra proprietății.
57. După prima condamnare a „provocat” mediul să-l trateze ca pe un fost deținut.
58. Afară a fost des „etichetat” ca infractor.
59. Are remușcări pentru faptele comise.
60. A contribuit mult la autodegradarea sa morală.
61. Alte probleme importante privind deținutul.

Anexa 5

FACTORI DE RISC SUICIDAR

1. Depresie cu sentimente de vinovăție, idei nihiliste și o mare inhibiție psihomotorie.
2. Faza finală a depresiei (când starea depresivă persistă, dar insul a dobândit inițiativa de decizie).
3. Ipohondrie severă plus convingere delirantă că suferă de o boală gravă.
4. Anemie, scădere în greutate.
5. Inhibiție sexuală.
6. Silă de a vorbi de simptomele sale.

7. Halucinații imperative.
8. Insensibilitate la influența mediului.
9. Tentativă anterioară de suicid.
10. Preocupări autolitice.
11. Antecedente suicidare în familie.
12. Alcoolism sau toxicomanie.
13. Dezrădăcinare (emigrare).
14. Insomnie severă sau predominant în a doua parte a nopții.
15. Abuzul de medicamente (pentru a dormi și a uita).
16. Vise cu caracter auto sau alodistructiv.
17. Izolare socială și atitudine lipsită de înțelegere a rudelor (reală sau exagerată).
18. Prezența unei infirmități, a unei afecțiuni dureroase și grave (la o persoană care fusese până atunci activă, energică, robustă).
19. Boală „rușinoasă“.
20. Homosexualitate.
21. Complex de inferioritate.
22. Lipsa serviciului și dificultăți financiare (în sensul decăderii bănești).
23. Schimbare impusă a locului de muncă.
24. Lipsă impusă de activitate.
25. Pensionare impusă (mai ales în primii doi ani).
26. Celibat - văduvie.
27. Divorț în curs sau după.
28. Doliu.
29. Abandon.
30. Tipul de personalitate (senzitiv, ambițios, rigid).
31. Domiciliul într-un oraș mare.
32. Cazuri de suicid în grupul de apartenență.
33. Neînțelegeri conjugale plus lipsa copiilor.
34. Eșec școlar sau profesional (lung șir de traume).
35. Dificultăți cu justiția.
36. Decesul părinților în copilărie.
37. Suprasolicitare.
38. Testament efectuat.
39. Idei de inutilitate.
40. Teama de a se da în spectacol.
41. Teama de a face rău cuiva.
42. Refuzarea agresiunii.
43. Fuga de realitate.
44. Fragilitate (indicator: imposibilitatea adaptării).

Sursa: V. Țuculescu, V. Petrescu, C. Oancea, *Sănătatea mintală în lumea contemporană*, Editura Medicală, București, 1986, pag. 98-99.

GHID DE INTERVIU PENTRU EVALUAREA RISCULUI SUICIDAR

1. Numele și prenumele.
2. Vârsta.
3. Starea civilă:
  - a) necăsătorit;
  - b) căsătorit, fără copii;
  - c) căsătorit, cu copii;
  - d) concubinaj, cu copii;
  - e) concubinaj, fără copii;
  - f) divorțat, fără copii;
  - g) divorțat, cu copii;
  - h) văduv, fără copii;
  - i) văduv, cu copii.
4. Studii:
  - a) neșcolarizat;
  - b) 1-8 clase;
  - c) 9-10 clase;
  - d) 11-12 clase;
  - e) școală profesională;
  - f) școală postliceală;
  - g) facultate.
5. Profesia.
6. Ocupația.
7. Starea de recidivă.
8. Infrațiunea actuală.
9. Vechimea în penitenciar (în această pedeapsă).
10. Familie disociată în copilărie.
11. Decesul părinților în copilărie:
  - a) mama;
  - b) tata;
  - c) amândoi.
12. Antecedente suicidare în familie.
13. Degradare fizică (marcată).
14. Deradare socială (importantă).
15. Trecut „somatic” încărcat (infirmități grave).
16. Se plânge de oboseală fizică.
17. Izolat în ultima vreme (din propria inițiativă).

18. Recent a fost la medicul unității pentru simptome neprecizate (insomnie, gânduri negre).
19. Dificultăți cronice de relaționare cu ceilalți.
20. Lipsa scopurilor.
21. Consideră că se află într-o situație umilitoare (se râde de el, de nenorocirile sale).
22. Durerea morală depășește posibilitățile de adaptare.
23. Distorsiune pesimistă a realității (acumulare de eșecuri).
24. A avut experiențe cruciale cu conținut exogen negativ.
25. Tendință de a-și abandona responsabilitățile.
26. Conduită de risă și neglijență.
27. Atitudine lipsită de înțelegere a celor din jur (reală sau imaginară).
28. Idei de inutilitate.
29. Teamă de a se da în spectacol.
30. Fragilitate interioară (indicator: imposibilitatea adaptării).
31. Lipsă impusă de activitate.
32. Insensibilitate la influențele mediului.
33. Scădere în greutate (marcată).
34. Consideră că suferă de o „boală gravă sau rușinoasă“.
35. Homosexualitate.
36. Abuzează de medicamente (pentru a dormi, a uita).
37. Are vise cu caracter auto sau alodistructiv.
38. Insomnie severă sau predominant în a doua parte a nopții.
39. Se plictisește.
40. Prezintă conduite de revendicare.
41. Prezintă dorințe de răzbunare, scandal.
42. Relații puține (cu semenii), dar intense.
43. Îl interesează problemele emoționale.
44. Repulsie de a vorbi de simptomele sale.
45. Pierderea unei persoane iubite (divorț, abandon).
46. Pierderea statutului (greu suportată).
47. Tentativă anterioară.
48. Mare grad de organizare a proiectului suicidal.
49. Grad ridicat de brutalitate a metodei alese.

Dragă Doina,

Când vei citi aceste rânduri, eu nu voi mai exista. Pentru mine totul erai tu, Alina, Melania, Smaranda și Corina. Adică familia și căminul pentru care am muncit.

Gândul că sunt din nou singur mă duce la disperare, la acel gând sinistru care mă obsedează de când ai spus să plec din casă. Aproape în fiecare noapte visez cum v-am găsit împreună pe tine și pe Samy când am venit de la Petroșani și mi-ai reproșat că nu mai suporti nervii mei, dar tot timpul tu mă provocai, mai ales în ultima vreme (de când erai „prietенă“ cu Samy).

La toate acestea trebuia să te gândești înainte, nu acum după ce avem copii (pardon, îi aveai tu).

Dar copiii aceștia trebuie crescuți, educați. Te crezi grozavă, că o să te descurci. Sau poate o să te căsătorești cu el. Eu am încercat să scap de ideea neînțelegerii, să plec cât mai departe, să uit. Nu cele 10 luni de pedeapsă mă apasă, ci singurătatea și gândul că nu vă mai am pe voi. Corina anul acesta merge la școală, cât de mult am dorit să ne bucurăm împreună de școlărița noastră. Eu nu o să-i mai văd niciodată.

Să știi că nu-i ușor să te desparți de viață, dar pentru mine nu mai are rost. Acum este începutul sfârșitului pentru mine.

Draga mea, cu aceste rânduri îmi iau rămas bun. Începe să-mi fie rău, am călduri, îmi vine să vomit, nu mai văd bine.

Adio

*

Domnule comandant,

Deținutul M.S. am luat hotărârea de a nu mai trăi din motive ce nu au nici o tangență cu detenția sau condamnarea mea. Motivele sunt familiale. Nu vreau să fie tras nimeni la răspundere din cauza mea. Hotărârea este luată de mult, dar am vrut să mă conving dacă chiar vreau să mor și vreau!

26-27.VII.1988

P.S. Nu am avut lamă, cuțit sau alt obiect tăios din metal. Când am venit de la lucru, în traista de merinde am spart un borcan ca să am cioburi.

Dragi colegi,

de cameră, fiecare o să mă judecați după felul vostru de a gândi, unii o să zică că am fost prost, alții că nebun, în fine pe mine nu mă interesează.
Dar vă rog să mă iertați pentru neplăcerile pe care vi le pricinuiesc.

M.S.

Anexa 8

CONSILIUL EUROPEI afaceri judiciare

DETENȚIA ȘI TRATAMENTUL DEȚINUȚILOR PERICULOȘI

Recomandarea nr. R (82) 17
adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei
24 septembrie 1982

1. Recomandarea nr. R (82) 17, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 24 septembrie 1982, a fost elaborată de un comitet restrâns de experți, sub auspiciile Comitetului European pentru Probleme Criminale.

2. Recomandarea nr. R (82) 17 conține textele așa cum a fost Adoptată de Comitetul de Miniștri și expunerea motivelor așa cum au fost adoptate de Comitetul European pentru Probleme Criminale.

Recomandarea nr. R (82) 17
a Comitetului de Miniștri ai Statelor membre,
referitoare la detenția și tratamentul deținuților periculoși
(adoptată de a 350-a reuniune a Delegațiilor Miniștrilor)

Comitetul de Miniștri, în virtutea articolului 15 b din statutul Consiliului Europei;

Luând în considerare faptul că în rândul populației din penitenciar figurează un anumit număr de deținuți periculoși;

Conștient de necesitatea ocrotirii securității publice și asigurării ordinii în așezămintele penitenciare și buna lor funcționare;

Estimând că ar trebui, de asemenea, prevăzut un tratament specific pentru deținuți periculoși;

Ținând cont de Convenția de ocrotire a Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale, Rezoluția (37) 5 asupra ansamblului de reguli minime pentru tratamentul deținuților în general și Rezoluția (76) 2 referitoare la tratamentul deținuților în particular.

Recomandă guvernelor Statelor membre;

1. – Să aplice deținuților periculoși, în măsura posibilului, reglementarea penitenciară generală;

2. – Să pună în aplicare măsurile de securitate doar în limitele în care se impun ele;

3. – Să execute măsurile de securitate respectând demnitatea umană și drepturile omului;

4. – Să se asigure că măsurile de securitate sunt adaptate exigențelor, (susceptibile de schimbare) diferitelor categorii de pericolozitate;

5. – Să contrabalanseze, în măsura posibilului, eventualele efecte negative ale condițiilor de detenție cu securitate întărită;

6. – Să acorde întreaga atenție necesară problemelor de sănătate care ar putea rezulta din condițiile de detenție cu securitate întărită;

7. – Să prevadă instruirea, formarea profesională, munca penală, timpul liber și alte activități, în măsura în care securitatea le permite acest lucru;

8. – Să stabilească o procedură de revizuire regulată în vederea asigurării ca durata detenției cu securitate întărită să nu depășească nevoile;

9. – Să facă astfel ca, acolo unde ele există, unitățile cu securitate întărită să cuprindă un număr adecvat de locuri și de personal, precum și toate mijloacele necesare;

10. – Să asigure o formare și o informare adecvate personalului de la toate nivelurile, implicat în deținerea și în tratamentul deținuților periculoși.

Expunerea motivelor

Mandatul

1. Mandatul comitetului restrâns de experți (referitor la delincvenții dificili deținuți în așezămintele penitenciare) face obiectul deciziei CDPC/1/181177. Examinând acest mandat inițial, Comitetul a estimat că avantajul delincvenților dificili îngloba numeroși deținuți care, punând unele probleme administrațiilor penitenciare, nu necesitau totuși să fie luate decât măsuri speciale în ceea ce

privește securitatea sau tratamentul. Acesta este cazul fugarilor, al leneșilor cronici, al contestatarilor. Categoria de deținuți „periculoși”, din contră, care nu constituie decât o slabă proporție a populației din penitenciare, justifică un studiu specific, deoarece pune probleme considerabile administrațiilor penitenciare.

2. Iată de ce Comitetul restrâns își propune să-și limiteze studiul la deținuți „periculoși”. Problema de a ști ceea ce trebuie să înțelegem prin „deținuți periculoși” va fi discutată mai departe, cu ocazia examinării și definiției acestei categorii speciale de deținuți.

Motivele și scopurile prezentului raport

3. Marea majoritatea a deținuților nu amenință în realitate nici societatea, nici așezămintele penitenciare, mulți dintre ei sunt probabil dornici să-și obțină reabilitarea; iată de ce trebuie să le fie oferită această posibilitate. Există, în schimb, un anumit număr de deținuți care trebuie supravegheați mai strâns și care obligă la întărirea securității, din cauza personalității lor sau a amenințărilor îndreptate asupra securității publice sau asupra ordinii din închisoare. Este necesar să se ia măsuri corespunzătoare față de această minoritate care pune administrației penitenciare grava problemă de a ști, pe de o parte, în ce condiții trebuie asigurată dețineră lor și, pe de altă parte, în ce măsură pot beneficia ei de posibilitățile de resocializare.

4. Comitetul și-a elaborat studiul îndeosebi pentru practicieni și pentru aceasta a adoptat o abordare esențialmente pragmatică. Membrii săi aveau experiența imediată a problemelor de studiu și erau la curent nu numai cu ceea ce fusese realizat în așezămintele penitenciare, „dar și cu eșecurile”, cu problemele și cu dificultățile existente. Nici un sistem penitenciar nu a fost considerat capabil să pretindă perfecțiunea; dificultățile, problemele și eșecurile au fost discutate sincer și deschis și au avut loc schimburi de experiență. Acest lucru a fost considerat foarte util și a prevalat opinia că administrațiile penitenciare și practicienii ar putea să recurgă mai mult la acestea. Astfel am putea împărtăși rezultatele cercetărilor și ale experiențelor practice: într-un loc am putea încerca și adapta, cu toată încrederea și fără teamă, unele inovații care s-ar dovedi satisfăcătoare în altul; am putea exprima atenționări privind riscurile și posibilitățile unui eșec; am putea evita să cheltuim unor sume importante pentru realizările care au puțin șanse de a se dovedi satisfăcătoare.

5. Comitetul speră că studiul său va fi un instrument prețios pentru personalul și administrațiile penitenciare. Este rațiunea pentru care acest studiu este factual, descriptiv și practic, cu scopul de a servi drept sursă utilă de informații celor care se confruntă în practică cu astfel de situații.

Noțiunea de „periculozitate“

6. Cum a fost semnalat mai sus, Comitetul restrâns a decis să substituie expresia „deținuți periculoși în așezămintele penitenciare“, folosită inițial în mandat.

7. Comitetul restrâns a concluzionat date de experiență generală că un slab procentaj de deținuți - 5% aproximativ, după estimări - pot fi considerați ca fiind periculoși. Această cifră exprimă experiența dobândită de țările reprezentate în Comitetul restrâns, în calitate de membri sau de observatori. Acest număr relativ puțin ridicat de deținuți periculoși poate cuprinde numeroase categorii de deținuți care sunt periculoși în privințe destul de diferite.

8. Aceste observații de ordin general verifică într-o mare măsură indicațiile furnizate de M. Aymard în raportul său de la a 3-a Conferință a Directorilor Administrației Penitenciare. M. Aymard subliniază aici faptul că termenul „periculozitate“ nu înseamnă același lucru pentru cetățeni, judecători și personalul penitenciar. În timp ce publicul înclină fără îndoială să evalueze periculozitatea în funcție de delictul comis, punctul de vedere al personalului de penitenciar este probabil diferit. Periculozitatea, în contextul în care apare ea, tinde să fie evaluată din punctul de vedere al celor care sunt confrunțați aici.

9. Aceasta este în mod precis poziția Comitetului restrâns. Trebuie să privim problema prin optica personalului de penitenciar care, prin forța lucrurilor, întreține raporturi cu deținuți periculoși. Personalul de penitenciar este obligat să evalueze periculozitatea deținuților în raport cu riscul evaziunii, agresivității față de personalul de penitenciar sau de codeținuți, față de agitația provocată în sânul așezământului penitenciar etc. Noțiunea de „periculozitate“ conține două aspecte principale: riscul pentru societate și riscul pentru așezământul penitenciar. Comitetul restrâns a trebuit să le ia în considerare pe amândouă.

10. Chiar dacă ne limităm să privim diferitele tipuri de periculozitate care suscită dificultăți speciale în sânul așezămintelor penitenciare, se pun unele probleme: *Periculoși până la ce punct? Periculoși în ce măsură? Periculoși pentru cine? Periculoși de ce?* Reiese din aceste scurte întrebări că nu este vorba doar de a găsi o definiție bine concepută și sistematică care nu ar servi la mare lucru, ci de a proceda la o evaluare aprofundată a formelor și diferitelor tipuri de periculozitate care să suscite dificultăți particulare. Iată de ce problema definiției a fost abordată dintr-un punct de vedere cu totul pragmatic.

11. S-au desprins următoarele definiții:

„**Deținuți periculoși**“: un deținut este considerat periculos din momentul în care comportamentul său, ținându-se cont de natura delictului de care s-a făcut vinovat și de maniera în care el l-a comis, prezintă o amenințare gravă pentru societate, determinându-ne să credem că acest comportament riscă să tulbure ordinea și securitatea așezământului penitenciar.

„Periculozitate”: stare care cere încreșterea în condiții de securitate maximă a unor deținuți care, în funcție de gravitatea delictelor comise de ei sau de natura comportamentului lor în sânul populației penitenciare, de evadările ori de tentativele de evadare sau de violența manifestată de ei, prezintă un risc notabil pentru așa-zisa populație și/sau public în general.

12. Comitetul restrâns recunoaște că aceste definiții nu constituie în fond decât orientări sau indicații generale ale sensului pe care ei îl conferă așa-ziselor expresii și în scopul de a ține cont de diferitele tipuri de periculozitate și trebuie, în mod necesar, ca o anumită suplețe să prezideze în maniera în care aceste expresii sunt folosite și înțelese.

Forme de periculozitate

13. Deținuții introduc în penitenciar virtualități de nocivitate - sinonimul periculozității - inerente criminalității lor. Această periculozitate poate fi orientată împotriva lor înșile sau împotriva codeținuților și personalului de penitenciar ori împotriva funcționării și organizării închisorilor sau - în caz de evadare - împotriva lumii exterioare. Ea se poate exprima în comportamentul individual sau în atitudini concertate cu ale altor deținuți. Ea se poate naște din circumstanțe interne sau să fie instigată din exterior. Ea poate fi modalitatea de a reacționa a unei ființe slabe, expresia calculată a unui antagonism penal sau manifestarea datorată unor motivații de ordin socio-politic, a unor atacuri ale sistemului penitenciar, deoarece acesta constituie pivotul organizării puse la punct de către societate pentru a se proteja. Ea poate fi în mod deschis agresivă și perceptibilă sau, din contră, manipulată cu pricepere și mascată de o supunere aparentă. Ea poate fi combinația anumitor elemente indicate. Ea conține în germene o cantitate fenomenală de dezordine, de revoltă, de distrugeri, de violență, de răniri și de tulburări sociale. Ea face să apese o greutate prea grea asupra personalului, iar costurile sale, uman și material, sunt excesive.

14. Atunci când anumiți deținuți constituie un mare pericol pentru ei înșiși, pentru codeținuți, pentru personal sau pentru societate, atunci când sunt în măsură să întrerupă funcționarea așezămintelor penitenciare sau să reducă la neant sistemul lor de supraveghere, atunci când intensitatea pericolelor și a tulburărilor probabile este astfel încât așezămintele individuale sunt în imposibilitatea de a face față, se recunoaște că trebuie să le aplice deținuților măsuri de supraveghere și de securitate net mai importante și, dacă este nevoie, să-i separe de restul deținuților pentru ca securitatea să fie pe măsura pericolelor pe care le pot prezenta.

15. Atunci când ne gândim la comportamentul periculos pe care l-ar putea adopta un deținut, fie purtându-se rău în închisoare, fie evadând, trebuie să privim acest risc în raport cu ansamblul considerațiilor și circumstanțelor care îl

înconjoară, la momentul respectiv, pe deţinutul în chestiune. Conduita trecută, frecvenţa, crima sau delictul comis, pedeapsa, cazierul judiciar sau profilul de comportament nu implică, nici nu exclud prin ele însele riscul de pericolozitate. Dificultatea în a suporta detenţia sau durata pedepsei ori o reacţie de frică îi pot face periculoşi pe deţinuţi care în alte privinţe, nu ar fi cazul să-i considerăm ca atare. Nu este important să vedem cum apare pericolozitatea acolo unde o aşteptăm, ci de a face faţă acolo unde ea apare.

16. Categoriile şi exemplele care vor urma indică în ce cazuri ne putem aştepta la pericole, dar această listă nu este limitativă.

17. Comportamentele deschis periculoase pot fi ori individuale, ori colective. Poate fi vorba de activităţi clandestine, de antagonisme, de indisciplină, de manevre de intimidare, de violenţă, de distrugere, de revolte, de atingeri aduse securităţii, de evadări, de tulburări de sexualitate, de riscuri pe care deţinuţii le pot întâmpina ei înşişi, de răniri pe care le pot cauza altora, de punere în pericol a vieţilor omeneşti. Ne aflăm uneori în prezenţa unor elemente cu motivaţii psihotice, psihopatie sau socio-politice.

18. Comportamentele periculoase deghizate, disimulate sub o aparenţă de conformism sau de atitudine exterioară inofensivă, pot juca un rol important în organizarea dezordii pe care deţinuţii o creează manipulând în mod subtil persoane şi situaţii.

19. Atitudinile periculoase inspirate de grupurile criminale şi socio-politice sunt, în general, determinate de grupuri şi organizaţii exterioare aşezămintelor, în care criminalitatea este organizată în maniera mafiei, pentru a servi propriile lor interese sau care constituie asocieri teroriste cu motivaţii socio-politice. Chiar dacă motivaţiile lor sunt pur criminale sau anarhice, aceste grupări organizează sau politizează criminali ori deţinuţi pentru a distruge sistemul penitenciar.

20. Inadaptarea, care dăunează suficient capacităţilor deţinuţilor la care ne referim, făcându-i subiecţi cu un comportament periculos sau uşor de manipulat şi de exploatat în scopuri perturbatoare, obligă adesea la întărirea supravegherii sau regimului, ceea ce nu este posibil într-un mediu penitenciar uniform.

21. Psihopaţii şi sociopaţii prezintă tulburări persistente ale personalităţii, care se manifestă printr-o conduită, o agresiune şi o violenţă anormale, dar care nu fac parte din bolile mintale şi care nu pot fi îngrijite de psihiatrie. Soluţia nu poate interveni decât prin maturizare spontană. Se afirmă faptul că acest studiu necesită nivele de supraveghere, de control şi de securitate incompatibile cu un mediu conceput pentru tratamentul bolilor mintale şi că aşezămintele competente în acest ultim domeniu nu se pot umple cu persoane atinse de tulburări ale personalităţii. Iată de ce sociopaţii care au ceva de împărţit cu justiţia sunt trimişi în aşezămintele penitenciare, care au de asemenea necazuri în a se ocupa de ei. Detenţia lor aparţine unui regim penitenciar.

Aceşti indivizi sunt în general egocentrice, izolaţi, caracterizaţi prin insensibilitate şi agresivitate, care nu reţin nimic din experienţă şi nici din sfaturi.

În general puțin numeroși, ei reprezintă totuși un element de risc extrem - mergând până la a comite numeroase crime, animați de o violență oarbă sau adevărat sadică. Deținuții sociopați sunt capabili să-și mențină comportamentul la un nivel excepțional de risc și pericol pe timpul întregii durate a încarcerării lor.

22. Teroriștii și aliații lor aparțin, în general, organizațiilor structurate și disciplinate. Contrar celor mai mulți deținuți, ei se conduc într-o manieră coerentă, cu discernământ, după o strategie și sub o conducere recunoscută. Obiectivele lor înglobează gama completă a relațiilor umane și au orientări naționale, internaționale sau anarhice. Aceasta atrage indivizi care au reflectat la condiția umană și care au dobândit un anumit sens al responsabilităților și o anumită competență în materie. Ei au o morală și o deosebită rezistență datorate opiniilor lor socio-politice și conștiinței de a nu-și orienta criminalitatea în principal spre avantaje sau obiective personale. Aceste caracteristici permit deținuților teroriști să-i domine mai ușor pe ceilalți condamnați și să joace un rol de conducere. În plus, originile organizațiilor lor sau elemente ale obiectivelor lor găsesc uneori, în populațiile anumitor regiuni sau în anumite pături ale societății, ecouri legate de probleme, de aspirații și de țeluri care pot avea o anumită valoare și care tind, în astfel de circumstanțe, să facă reacțiile colectivității puțin difuze și ambivalente. Toate aceste particularități creează un potențial de subversiune determinată, schimbătoare și capabilă să dăuneze disciplinei și securității deținerii la un nivel pe care deținuții neteroriști îl ating rar. Organizațiile vizate nu au nici un scrupul în a recurge la terorism în toate manifestările lor pentru a-și atinge scopurile. Structura organizațiilor teroriste poate fi complexă, paramilitară, iar legătura este adesea menținută dincolo de frontierele naționale cu alte organizații teroriste și guverne ale căror nivele de puteri și influențe internaționale sunt variabile și care acordă ajutorul în propriul lor interes.

23. Candidații la evadare trebuie uneori să fie plasați în detenție sub supraveghere întărită. Nu întotdeauna riscul pe care ei îl reprezintă conduce la această decizie. Uneori - destul de rar - este necesar să-i includem printre deținuții cărora le trebuie o supraveghere specială pe cei care au fugit în repetate rânduri din închisorile tradiționale, pentru a-i împiedica să-și exploateze aptitudinile de a evada. Acesta este și cazul deținuților a căror evadare va fi foarte rău tolerată de colectivitate și ar dăuna imaginii justiției după o crimă monstruoasă sau deosebit de odioasă încercând să împiedice valorile societății. Deținuții care necesită dispoziții speciale sunt, în esență, cei a căror evadare ar reprezenta un grav pericol pentru colectivitate.

24. Alte categorii de deținuți compromis, de asemenea detenția cu metode destul de apropiate de cele ale teroriștilor. Deținuții față de care pot fi exercitate suficiente presiuni sau manevre de intimidare ori care pot corupe prin avantajele materiale suficiente de interesante aparțin acestor categorii.

Securitatea detenției se poate lăsa de o criminalitate structurată, care ia dimensiunile și complexitatea unei „mafii” dotate cu capacități de manipulare și cu

capitaluri ale asociațiilor internaționale de trafic de drog. Cu această ocazie, administrația penitenciară trebuie să se ocupe și de condamnații implicați în unele afaceri de spionaj. Susținerea unei organizații, determinarea și mijloacele financiare sunt, de asemenea, elemente ale terorismului socio-politic. Riscurile nu sunt limitate la deținuții care beneficiază de un ajutor organizat în afara închisorii. Unii indivizi care operează singuri nu sunt mai puțin periculoși. Cei interesați pot dispune de sume considerabile, dobândite prin tranzacții financiare ilegale sau prin furturi de dimensiuni excepționale, pe care le pot utiliza pentru a transforma situația penitenciară în avantajul lor sau pentru a-și organiza evadarea. Posibilități asemănătoare li se oferă deținuților capabili de a exercita suficiente puteri de intimidare și de a exploata circumstanțele astfel create. Alți indivizi sunt în măsură să joace în închisoare un rol influent în marea criminalitate și să fie deci dăunători societății dacă nu sunt transferați într-un loc de deținere unde securitatea este întărită.

Noțiunea de tratament

25. Această noțiune a suscitat din start unele controverse în sânul comitetului restrâns. Unii membri au considerat că, în contextul așezămintelor penitenciare, „tratamentul” implică ceva comparabil cu abordarea medicală, chiar psihiatrică. Alții au considerat preferabil să utilizeze un termen diferit, ca cel de „gestiune”, dar nici această propunere nu a fost unanim acceptată. În definitiv, ne-am pus de acord la sfârșitul prezentului raport să luăm termenul de „tratament” într-un sens larg, care să conțină măsurile necesare pentru a menține sau restabili sănătatea fizică și mintală a deținuților, astfel încât întregul avantaj de activități detinate să încurajeze și să promoveze reinserția socială să ofere deținuților mijloacele pentru a duce o viață responsabilă în colectivitate și pentru a scăpa de delinvență. „Tratamentul” trebuie deci înțeles ca înglobând formarea socială, școlarizarea, instruirea generală, formarea profesională, munca, activitățile rezonabile din timpul liber, exercițiul fizic, vizitele, corespondența, ziarele, revistele, cărțile, radioul, televiziunea, intervenția lucrătorilor sociali, asistența reprezentanților cultelor și pregătirea pentru liberare.

26. În privința deținuților care au făcut obiectul studiului său, Comitetul a recunoscut totuși că s-ar putea dovedi imposibilă punerea la punct a tuturor activităților care fac pereche cu tratamentul, deoarece, în unele cazuri sau în unele situații deosebite, anumite activități ar putea fi incompatibile cu exigențele securității, iar în alte circumstanțe acest lucru ar fi irealizabil.

27. S-a estimat faptul că toate elementele personalului penitenciar - administrație locală, gardienii afectați în principal supravegherii deținuților sau care se ocupă de sectoare și de activități particulare, personal care posedă alte calificări, specialiști - ar putea coopera într-o manieră integrată și că aceasta ar avea o influență semnificativă asupra calității muncii.

Principii generale

40. Este momentul să se fină seama de necesitățile controlului, supravegherii și securității, fără a neglija obligația de a respecta demnitatea umană, de a asigura condiții de viață acceptabile și de a desfășura o muncă socială. Sub imperiul pericolelor care amenință atât comunitatea carcerală, cât și ansamblul societății, trebuie să se asigure moderație în aplicare, în durată și în nivelul securității întărite. Este foarte greu să punem de acord valori contradictorii de respectat, să clarificăm ordinea priorităților și să luăm măsuri echitabile.

41. Este bine să aplicăm teoriile moderne asupra: recurgerii la închisoare în ultimă instanță; privării de libertate, considerată ca o sancțiune suficientă a delictului și aplicată doar în măsura necesarului în menținerea ordinii și securității; condițiilor de viață conforme demnității și drepturile omului; posibilitățile de dezvoltare individuală și de reinserție socială; măsurilor care să ne permită diferențierea, individualizarea și readaptarea.

42. Deținerea sub supraveghere întărită accentuează efectele practice ale închisorii și are drept consecință faptul că privarea de libertate este mult mai puternic resimțită de deținuții care suportă acest regim. Toate efectele negative ale privațiunii de libertate sunt agravate. Dacă grija de a le evita trebuie să îndemne la nerecurgerea la închisoare, chiar tradițională, decât în ultimă instanță și la asigurarea condițiilor de viață carcerală care să fie omeneste acceptabile și pozitive, nu încapă nici o îndoială că astfel de principii se aplică și în cazul detenției sub supraveghere întărită.

43. Demnitatea umană trebuie respectată în ciuda criminalității și pericolozității. Astfel, atunci când suntem constrânși să închidem ființe umane în condiții mai riguroase decât cele obișnuite, trebuie să punem totul în aplicare pentru ca mediul și condițiile de viață să corecteze efectele negative - facultăți mintale diminuate, depresie, agresivitate, nevroză, valori negative, modificare a bioritmurilor - ale acestei severități crescute, sub rezerva necesității de a apăra ordinea, securitatea și bunăstarea colectivității. În cazurile cele mai grave, deținuții se întorc la starea în care nu mai duc decât o viață vegetativă. Dauna este în general reversibilă dar, dacă detenția se prelungește, mai ales în condițiile de înaltă supraveghere, perceperea timpului, a spațiului și a personalității riscă să fie grav și definitiv afectate prin „distrugerea personalității”.

44. În acest context, este cazul să se pună accentul pe calitatea stabilimentelor. Odată luat în considerație inevitabilul element instituțional și carceral, trebuie să ne ocupăm de următorii factori: compatibilitatea cu un mod de viață modern, eforturi pentru ca privarea de libertate în mod inutil obositoare, un mediu relativ agreabil și un evantai satisfăcător de posibilități de muncă, de dezvoltare, de timp liber și de contacte sociale. Măsurile concrete, care permit obținerea unui cadru satisfăcător de muncă și de viață pentru personal și deținuți, vor crea un sistem rațional care, grație bunei sale funcționări, nu va risca să

paralizeze administrația, gestiunea, regimul sau securitatea carcerală. Putem ajunge la un echilibru între un mediu acceptabil și exigențele securității atunci când locul de deținere este conceput în funcție de necesități. Amenajarea de clădiri relativ moderne se poate dovedi satisfăcătoare, ceea ce nu pare să fie cazul atunci când se încearcă renovarea unor localuri mai vechi.

Securitatea

Remarcă

45. Aplicarea practică a măsurilor de securitate a cetățenilor printr-o autoritate publică are inevitabil repercusiuni asupra indivizilor, iar situația delicată care rezultă de aici trebuie să facă întotdeauna obiectul textelor constituționale și legislative. În materie de securitate penitenciară, acest principiu este deosebit de important pentru măsurile de precauție (percheziția persoanelor și a bunurilor etc.), pentru respectarea vieții private, pentru relațiile profesionale privilegiate între administrația penitenciară, poliție, armată sau celelalte servicii de securitate. Tradițiile, textele și practicile constituționale și legale sunt peste tot aceleași. Ceea ce e autorizat sau tolerat variază în funcție de state, iar măsurile pe care le vom descrie în materie de securitate operațională a așezămintelor penitenciare vor trebui adaptate fiecărui stat.

Segregarea

46. Pentru a atinge un nivel de securitate necesar menținerii controlului dominării minorității pe care o formează deținuții periculoși, trebuie înainte de toate să fie separați de ceilalți deținuți și trebuie să fie într-adevăr exercitat un control mai sever asupra grupurilor mici atunci când riscurile sunt mai greu de redus. Atunci când deținuții periculoși implică o mai mare parte a sistemului penitenciar, ci măresc dimensiunea problemei.

47. Nu există decât o diferență de grad între, pe de o parte, elementele materiale care sunt configurația locurilor, amenajarea celulelor, ferestrelor, grilajelor, serviciilor, instalațiilor, care constituie - cu concursul desenatorilor, arhitecților, inginerilor, tehnicienilor și constructorilor - realitatea detenției, a privării de libertate, a constrângerilor și a regimului și, pe de altă parte, elementele analoage ale așezămintelor închise în general.

48. Pentru a putea conta pe un regim stabil și disciplinat, trebuie să creăm un cadru de viață omenesc, condiții de încarcerare și programe de activități, de asemenea, umane. Securitatea așezământului depinde de buna executare a

Principiul individualizării

28. Comitetul restrâns, după ce s-a referit la noțiunea de „securitate” în accepțiunea largă a sa, a ajuns la concluzia că ar trebui, în măsura posibilului, să țină cont așa cum se cuvine, de la caz la caz, de nevoile fiecărui delinquent periculos dintr-un așezământ penitenciar. Nu este deci suficient a-i ține arestați sub o pază bună pe deținuții periculoși sau a avea un singur program de tratament general pentru ansamblul acestor indivizi.

29. Noțiunea de individualizare este bine acceptată pentru sistemele penitenciare. Ea se aplică, de asemenea, deținuților periculoși. Există destule tipuri de pericolozitate și categorii foarte diferite de deținuți periculoși. Nivelurile de securitate și programele de tratament necesare variază în funcție de indivizi. Aplicarea măsurilor individuale este totuși anevoioasă. Obstacolele practice se opun punerii în aplicare unei întregi game de niveluri de securitate și programe de tratament ca și aplicării lor la nevoile individuale.

30. Numărul redus de deținuți și lipsa de stabilimente fac să fie dificilă existența în același timp a unei mari varietăți de niveluri și de programe și să nu fie posibilă ori compatibilă cu securitatea, existența unor educatori competenți.

31. În planul securității, este dificil să individualizăm nivelurile, căci aranjarea, tehnologia și regimul cartierelor de securitate întărită tind să impună o anumită uniformitate. Gradul de perfecționare la care arhitectura și tehnologia sunt în măsură să ajungă ar trebui totuși să permită o anumită suplețe.

32. În ceea ce privește tratamentul, ar trebui să se procedeze pentru fiecare deținut la un studiu minuțios al antecedentelor sale, al cazierului său judiciar, al personalității sale și al riscurilor pe care le prezintă pentru securitate. Bazându-ne pe rezultatele acestei anchete, atunci am putea decide și coordona ceea ce este necesar tratamentului și securității.

33. Ar trebui să revizuiți cu regularitate și frecvent regimurile aplicabile deținuților periculoși în materie de securitate și de tratament, pentru a le putea adapta ori de câte ori este necesar sau este de dorit. Este vorba să apreciem dacă este necesar să menținem nivelurile de securitate aplicate și, dacă este cazul, să le reducem.

Centralizarea și dispersarea

34. Fiecare administrație penitenciară trebuie să aleagă între două sisteme: fie să afecteze un singur așezământ sau un mic număr de așezăminte cazării exclusive a ansamblului de deținuți periculoși („centralizare”), fie să-i cazeze pe aceștia, în grupuri mici, în secții special amenajate din punct de vedere al securității, într-un număr mai mare de așezăminte („dispersare/răspândire”). Această problemă este reglată în maniere diferite, în funcție de Statele membre ale

Consiliului Europei. Decizia depinde, înainte de toate, de importanța populației țării și, în consecință, de importanța populației carcerale, de efectivele și de categoriile de deținuți periculoși și de așezămintele disponibile. Fiecare sistem prezintă avantaje și inconveniente.

35. În favoarea centralizării, se poate spune că detenția în secții de securitate întărită este foarte scumpă și că este mai ieftin să avem un singur așezământ deosebit de sigur pentru ansamblul deținuților periculoși, decât să întreținem mai multe închisori sau secții cu securitate întărită. De asemenea, este mai economic să concentrăm personalul specializat și calificat. Retragera deținuților periculoși din diferite așezăminte în care se află, pentru a-i aduna într-o unică închisoare, facilitează, de asemenea, liberalizarea diferitelor regimuri ale acestor așezăminte.

36. Pe de o parte, aspecte importante pledează împotriva centralizării deținuților periculoși și pentru dispersarea (răspândirea) lor. Concentrarea unui număr mare de indivizi periculoși într-un singur așezământ mărește pericolul pe care acești deținuți îl prezintă deja în mod individual și este susceptibil de a agrava complexitatea problemelor de gardă, de funcționare și de securitate, ca și efectele nefaste ale detenției: tensiuni crescute, agresiuni mai grave, posibilități de înțelegeri delictuale accentuate; posibilități mai mari de comunicare între deținuți cei mai periculoși; deteriorarea climatului intern. În plus, personalul de penitenciar este supus unei puternice tensiuni nervoase și expus unor riscuri de violență puternic accentuate - mergând până la manevre de intimidare, la șantaj sau la răpirea gardienilor sau a membrilor de familie. Un alt inconvenient al centralizării rezidă în oprobiul care-i poate marca pe deținuți și constituie un obstacol serios pentru reinserție socială. Pe de altă parte, se poate pentru anumiți deținuți o charismă nejustificată și un prestigiu de proastă calitate.

37. Nu putem da cifre precise asupra numărului de deținuți care ar trebui să fie regrupați în cadrul așezămintelor de maximă securitate. Este evident că acest număr variază în funcție de dimensiune, de intensitate, de exigențele situației și de circumstanțe. Totuși, e semnificativ faptul că un sentiment de neliniște apare în general atunci când se ia în considerare cifra de la 15 la 20 de deținuți. Rezervele sunt mai puțin numeroase pentru grupurile de 12 deținuți sau mai puțin de 12 - chiar până la 7. Grupurile de 7, de 5 sau chiar de 3 nu sunt considerate prea mici.

38. Marile sisteme penitenciare sunt în măsură să asigure dispersarea (răspândirea) deținuților periculoși și care prezintă riscuri grave pentru securitate, la un nivel și la un grad de eficacitate care nu sunt întotdeauna la îndemână sisteme penitenciare. Astfel, în cea mai mare parte a Statelor membre ale Consiliului Europei, sunt create secții de securitate în numeroase așezăminte de mari dimensiuni.

39. Din sânul Comitetului restrâns se degajă un consens, mai degrabă în favoarea dispersării, decât în cea a centralizării.

sarcinilor de către personal - cu condiția ca acesta să fie informat, devotat, uman, loial, solidar și extrem de conștiincios. Chiar dacă ei nu contribuie la ameliorarea situației, în orice caz acești factori nu riscă să exacerbeze manifestările periculoase pe care le putem aștepta din partea delinvenților deținuți în secțiile cu securitate întărită și ei facilitează controlul pe care îl putem exercita asupra acestora, control de care securitatea depinde în mod direct securitatea.

49. Așa cum securitatea trebuie să fie prevăzută în structurile și instalațiile așezământului penitenciar, nu trebuie să uităm că este tot atât de important să avem „un bun climat intern”. Personalul poate contribui la aceasta în mare parte dacă relațiile pe care le întreține cu deținuții sunt întotdeauna pline de bunăvoință și de înțelegere.

Exteriorul

50. Securitatea nu se limitează la incinta așezământului penitenciar. Trebuie, de asemenea, să luăm unele precauții în exterior. Este vorba de o responsabilitate care trebuie împărțită cu serviciile exterioare personalului așezământului. Trebuie să determinăm măsurile de pază care se impun, să le punem în aplicare și să le revedem în mod continuu.

Cooperarea

51. Informațiile au o valoare evidentă în lupta împotriva activităților care vizează împiedicarea securității. Manevrele dirijate împotriva securității localurilor plasate sub supraveghere întărită pot fi întreprinse de indivizi sau grupuri ce dispun de determinarea și de mijloacele necesare pentru a înfăptui aceste tentative fără milă. Această atitudine este specifică pentru comportamentul criminal, motivat de interesul sau considerațiile social-politice și de raporturile pe care le întrețin cu grupurile organizate, uneori la nivel internațional. Activitățile lor subversive încep în general în exteriorul așezământului penitenciar în mediile unde poliția și armata își exercită puterile, iar prin intermediul acestor organe, administrația penitenciară are șanse să fie avertizată. Colaborarea nu trebuie să se oprească la frontierele naționale, ci - facilitată prin convenții și proceduri internaționale adecvate - să fie încurajată la maximum. Ea este, de asemenea, indispensabilă pentru că măsurile de apărare pot necesita o acțiune concertată. De exemplu, nu numai serviciile penitenciare, dar și poliția, chiar serviciile oficiale de securitate și armata, pot participa, fiecare în domeniul său, la împiedicarea pregătirii, a executării sau a urmărilor unui atac împotriva închisorii, instigat din exterior de răufăcători sau de teroriști. De asemenea, ei se pot reuni pentru a regla o situație de mare agitație - răzvrătire, luare de ostatici sau evadare - în incinta unui așezământ penitenciar.

52. Pentru ca această colaborare să fie eficientă, trebuie pus la punct un mic grup de legătură compus din înalți funcționari, dispunând de o mare experiență în domenii, care să conducă la executarea integrală a sarcinilor și la perfectă adaptare a măsurilor de securitate. Aceasta poate totuși să se traducă printr-o predispoziție de a releva toate punctele slabe ale sistemului de securitate, de a sublinia riscurile pentru securitate, de a cere o intervenție imediată de remediere, fără de care personalul despre care este vorba va avea tendința de a declina orice responsabilitate pentru slăbiciunile sistemului de securitate. Înalții funcționari din grupul de legătură trebuie să fie foarte bine informați prin serviciile de informații, critici în cadrul sferei lor de interes comun, atenți unii față de alții, întreținând raporturi bune, fără solemnitate, conservând cadrul structural și metodic necesar necesar uniformității, permanenței și reușitei acțiunilor întreprinse. Aceasta reprezintă o valoare inestimabilă pentru securitate. Condițiile de securitate care se află la originea instituționalizării raporturilor de colaborare între serviciile penitenciare, poliție și armata referitor la deținerea delincvenților periculoși încarcerati în așezăminte cu securitate maximă și care se concretizează prin acțiuni comune diferitelor servicii, aceste condiții indică ce loc important ocupă, în ordinea priorităților naționale, supravegherea permanentă a acestor deținuți și sensibilitatea la riscurile legate de paralizarea sistemului de securitate și la eventualele lor repercusiuni asupra serviciilor care sunt însărcinate cu acestea. Trebuie să veghem la executarea integrală a sarcinilor și la perfectă adaptare a măsurilor de securitate. Aceasta poate totuși să se traducă printr-o predispoziție de a relua toate punctele slabe ale sistemului de securitate de a sublinia riscurile pentru securitate, de a cere o intervenție imediată de remediere fără de care personalul despre care este vorba va avea tendința de a-și declina orice responsabilitate pentru slăbiciunile sistemului de securitate, chiar atunci când serviciile incriminate sunt prezente. Acest transfer tactic în administrarea riscurilor la care se expune sistemul de securitate poate fi la originea multor probleme căci, pentru tot felul de rațiuni tehnice insolvabile sau din lipsa mijloacelor financiare, se poate dovedi imposibil să se pună în practică recomandările, în orice caz în răstimpul fixat. Nu se pune problema de a nega importanța punerii în lumină a punctelor slabe ale sistemului de securitate și a relevării lor integrale, ci trebuie să fim destul de realiști pentru a recunoaște ceea ce este și ceea ce nu este posibil. Decât să se ajungă la tensiuni în sânul serviciului de legătură, este mai bine ca responsabili să conștientizeze importanța defectelor irecuperabile ale sistemului de securitate și - dacă este nevoie - să accepte această realitate.

Accesul în penitenciar

53. Pentru secțiile de securitate întărită, este important ca toate persoanele - deținuți, personal și vizitatori fără excepție - ca și toate vehiculele și obiectele care pătrund în mediul și în incinta carcerală, să fie supuse formalităților de acces,

controlați, identificați și să nu pună în pericol supravegherea, buna ordine sau securitatea. Este important, ca aceste proceduri să fie efectuate să se procedeze rapid. Nefăcându-se aceasta, se compromite securitatea, fie din cauza intervalului de timp acordat, fie din cauza acumulării de persoane și a obiectelor. Localurile, echipamentele, procedurile și personalul trebuie să fie adaptate măsurilor necesare de control și trebuie să ajungă să facă față unor urgențe cum ar fi tulburări, violențe, sabotaj sau agresiune.

54. Aplicarea formalităților de acces este obligatorie, continuă, receptivă, plictisitoare, dezagreabilă și neproductivă în esență. Dacă nu luăm în considerare acești factori, riscăm să le îndeplinim în grabă și fără discernământ sau chiar să nu le îndeplinim de loc. Influențele relațiilor, încrederea, respectul, ca și presiunile numărului, timpului sau situației pot de asemenea intra în joc. Este esențial să luăm măsuri practice pentru ca formalitățile de acces continuu să fie eficiente și fiabile și să nu ne îndepărtăm de condițiile cerute. Procedurile sau tehnicile nu înlocuiesc niciodată în totalitate acțiunea, responsabilitatea, vigilența unei persoane. Chiar dacă, de exemplu, identificările pot fi facilitate prin diferite sisteme tehnice care reacționează la o sumă de informații individualizate - personale (amprente digitale, profil al vocii) sau codificate (cartelă de acces) - nu este mai puțin necesar să recurgem la personal, aceasta nefăcându-se decât pentru a dispune de un element de recunoaștere personală, în vederea garanției împotriva deținerii incomplete de documente de identificare și a unei eventuale imitații.

Percheziția

Deținuții

55. Percheziționarea integrală a efectelor, hainelor și a persoanei cu scopul de a găsi obiecte trecute fraudulos este necesară ori de câte ori deținuții intră sau părăsesc localurile cu securitate întărită, ca și atunci când intră în contact fizic cu persoane - altele decât personalul penitenciarului - care vin din exterior.

Personalul

56. Percheziționarea personalului, de fiecare dată când intră în stabilimente cu securitate întărită, se poate limita - în afară de rarele cazuri în care trebuie să se recurgă la proceduri polițienești sau la alte proceduri legale precise - atât la inspectarea efectelor și la percheziționarea tactică a persoanei îmbrăcate, cât și la o examinare convențională. Dacă se impun limite, acestor măsuri, obiectele

trecute fraudulos pot rămâne de negăsit, cu excepția situațiilor în care persoanele experimentate în percheziții nesocotesc aceste limite grație perspicacității și intuiției lor. Percheziția nu este doar o precauție împotriva necinstei, este o precauție împotriva intimidării agenților sau familiilor lor destinată să pună securitatea în pericol. Această precauție poate ajuta la aprecierea sau dezvăluirea secretă a condițiilor contrare securității într-o modalitate care poate justifica personalul în ochii intimidatorilor și să contribuie, de asemenea, la risipirea circumstanțelor de intimidare.

Vizitatorii

57. Termenul de „vizitatori” se aplică tuturor persoanelor - altele decât deținuții localurile carcerale de securitate întărită și personalul local - care pătrund într-o secție cu securitate întărită pentru oricare motiv. Percheziționarea vizitatorilor se desfășoară în aceeași manieră ca și cea a personalului. Oricare ar fi sexul și vârsta vizitatorilor deținuților, percheziția riscă să suscite mai multă reacție decât cea a personalului sau a persoanelor care pătrund cu alte scopuri în incinta închisorii. Simpatia pentru deținuți, disperarea, neînțelegerea, resentimentul, lipsa de cooperare, antagonismul, ilegalitatea, susceptibilitatea și - uneori, din nefericire - atitudinile personalului pot exacerba situațiile.

Vehiculele și obiectele

58. Este preferabil să se realizeze percheziționarea vehiculelor și a obiectelor în exteriorul incintei. Nu trebuie să neglijem contaminarea în punctele de origine sau în cursul livrării; o livrare indirectă și controalele de securitate prin magazinele altor închisori contribuie la securitate. Trebuie să ne luăm măsuri de precauție împotriva vehiculelor sau a obiectelor necontrolate care sosesec sau rămân în secții cu securitate și în împrejurimile lor ori împotriva staționării lor în vecinătatea incintei.

Obiectele trecute fraudulos

59. Obiectele extrem de periculoase pe care percheziția vizează să le detecteze pot consta în instrumente elaborate, aparate sau componente mecanice sau radio-electrice, explozibili, substanțe chimice sau narcotice, bani. Ele pot fi foarte mici și ascunse cu dibăcie. Volumul foarte mic al materialelor „de contrabandă” permite prin de tehnicile moderne procurarea acestui material în plan internațional din anumite piețe de consum; natura extrem de intimă a

ascunzișurilor la care s-a recurs pentru a le introduce fraudulos în închisori pune probleme deosebite. Este necesar să se treacă la percheziționare mergând până la examinarea totală al corpului uman pentru că pot fi ascunse obiecte în regiuni și în orificii intime în ideea că sensibilitatea și susceptibilitatea vor putea reține personalul să treacă la această percheziție totală. Obiectivele „de contrabandă” - inclusiv explozibili - pot fi introduse fraudulos dacă se înghit astfel de elemente încapsulate neasimilabile, care vor fi recuperate ulterior din materialele fecale; o examinare cu raze X poate fi o utilă precauție. Posibilitățile sexuale oferite deținuților pot fi exploatate pentru a introduce fraudulos obiecte ascunse în regiuni intime.

Se poate de asemenea abuza în acest sens de instrumentele chirurgicale, de pansamente, de aparate sanitare sau de cele pentru invalizi. Nu este plăcut - nici în sine, nici pentru personal și deținuți - să se treacă la această percheziționare intimă. Acest dezgust poate conduce la o slăbire în îndeplinirea sarcinii. El poate fi cultivat și apoi exploatat împotriva securității doar dacă nu luăm măsuri pentru ca sarcina executată să nu se îndepărteze de cea cerută. Percheziționarea vizitatorilor handicapați sau invalizi și în special a sugarilor ridică probleme deosebite. Totuși, s-ar putea ține seama în scop criminal de ezitarea de a-i percheziționa pe copii sau pe invalizi și de a-i trece cu vederea. Din nefericire, hainele sugarilor și ale copiilor, cărucioarele copiilor, jucăriile, pansamentele medicale (inclusiv un simplu plasture), protezele și aparatele folosite de către handicapați și invalizi nu ar putea fi excluse cu certitudine din percheziționare, pentru că toate au fost utilizate pentru a ascunde obiecte periculoase.

Denigrarea

60. Personalul trebuie să suporte adesea manifestări negative și de devianță, care nu se limitează la ironii sau la insulte, ci pot deveni niște ingenioase tentative de dezorientare ori de intimidare și uneori - în cadrul campaniilor de propagandă - pot fi exacerbate putându-se ajunge la proceduri judiciare vexatorii. Chiar dacă ele se dovedesc în final fără o bază, obiectivele lor sunt atinse, deoarece produc disperare personală și familială și punerea la stâlpul infamiei a administrației prin publicitatea lor calculată. Percheziționarea intimă și incidentele pentru securitate nu sunt pe deplin inteligibile pentru persoanele care nu se ocupă de criminalitate; exploatarea susceptibilității umane fiind un element de propagandă, publicul se poate arăta puternic ostil doar dacă nu suntem dispuși să-l informăm total. Numai așa putem să contracțăm o anumită propagandă, să mobilizăm sprijinul publicului și să dăm personalului un suport moral ca el să se apare împotriva presiunilor subversive.

Vizitele

Barieră de separare

61. Trebuie să prevedem o blocare totală a contactelor fizice între vizitatori și deținuți în locul unde au loc vizitele. Este recunoscut faptul că este vorba aici de o restricție gravă, că ea suscită reacții emoționale din partea deținuților și vizitatorilor și că reduce calitatea socială a vizitei. Totuși, în condițiile de securitate întărită, chiar dacă vizitatorii sunt percheziționați în prealabil și vizitele au loc la vederea și în prezența personalului, este important să prevedem o barieră materială a contactelor fizice între vizitatori și deținuți, pentru a nu se produce trafic într-un sens sau altul. Uneori putem să ne abatem - cu discernământ - de la această exigență, chiar în circumstanțe de securitate întărită, uneori această precauțiune poate fi aplicată în manieră selectivă, dacă estimăm faptul că vizitele nu trebuie să fie contrare securității. Acest argument este contestabil. În orice stabiliment carceral cu înaltă securitate, oricare ar fi dispozițiile materiale sau operaționale luate pentru a separa indivizii sau grupurile, este imposibilă o segregare totală în timpul unei durate fie ea chiar moderată și vor fi concepute mijloacele ingenioase pentru a o ocoli. Când este vorba de criminalitate și despre securitate maximă, slăbiciunile, disimulările sau presiunile sunt factori care pot servi la exploatarea împotriva securității, a slăbirii selective a precauțiilor în materie de vizite; este un risc care este preferabil să fie evitat.

62. Cadrul vizitelor trebuie să fie atât de acceptabil și confortabil, omeneste vorbind, pe cât permite securitatea. Inovațiile moderne pentru ceea ce înseamnă geamurile transparente și pentru acustică, care reduc importanța separării fizice, trebuie să fie utilizate cât mai mult posibil. Geamurile transparente trebuie să fie rezistente la șoc și la penetrare. Gradul dorit de rezistență depinde de scop dacă vrem să ne înarmăm împotriva vandalisimului și a sustragerii, fie dacă vrem să împiedicăm ca deținuții să fie jinta agresiunilor grave, chiar mortale, în cursul vizitelor.

În prezența și în raza vizuală a gardienilor

63. Vizitele la deținuții supuși măsurilor de securitate întărită trebuie să aibă loc în prezența și în raza vizuală a personalului de penitenciar. Anumite circumstanțe pot tinde spre o înregistrare audiovizuală a vizitelor, care nu ar putea să se substituie aprecierii pe care personalul ar putea-o da în mod direct, despre ceea ce răzbate în cursul vizitelor sau prin diversitatea reacțiilor despre permise în interesul securității. În ciuda formalităților de acces, de identificare, de perfecționare, de eliminare a întregului material trecut fraudulos, de excludere, în măsura posibilului, a vizitatorilor suspectți din motive de securitate și de vigilență a

personalului, este imposibil să împiedicăm transmiterea și comunicarea între vizitatori și deținuți a informațiilor păstrate în memorie și care prejudiciază securitatea. Aluzii mutual comprehensibile, coduri verbale, semnificația unor expresii, a gesturilor, a semnalelor, citirea pe buze sunt exemple de comunicații care pot fi folosite subtil și pot trece neobservate. Plecând de la aceste elemente intangibile combinate cu circumstanțele vizitelor, un personal experimentat poate sesiza uneori că se întâmplă un lucru, perceperea mergând până la un punct la care nu ne-am aștepta dacă ne-am mulțumi cu înregistrările audiovizuale. În astfel de privințe, participarea directă a personalului la controlul vizitelor oferă șanse mai bune pentru ceea ce înseamnă amenințări puțin vizibile împotriva securității decât am putea remarca.

Vizitele fără supraveghere

64. Anumite sisteme penitenciare prevăd vizite fără control, în cursul cărora este posibilă o intimitate sexuală; se cunosc cazuri unde această dispoziție continuă să fie aplicată chiar în localuri carcerale de securitate întărită destinate deținuților periculoși de risc ridicat. Un deținut autorizat să primească o astfel de vizită este supus unei percheziții fizice totale înainte și după vizită - persoana vizitatoare suportă, ea însăși, o percheziție înainte și după vizită - dar nu este vorba de o percheziție totală. Personalul penitenciar, precum și experții sunt în mod vădit puțin dispuși să întreprindă vreun lucru care să se apropie cât de puțin de percheziționarea intimă a vizitatorilor în orice circumstanțe ar fi și în mod special în acest context. Recunoaștem în sistemele în cauză că informații și obiecte trecute în mod fraudulos și prejudiciind siguranța, buna ordine și securitatea sunt introduse în incinta închisorii în ciuda precauțiilor luate cu ocazia vizitelor și că sunt luate în calcul unele riscuri în materie. Trebuie deci să recunoaștem în aceste vizite, dacă le autorizăm, riscul pe care ele îl reprezintă pentru securitate.

Vizitele sociale

65. În privința vizitelor sociale la deținuți, riscurile sunt în mod considerabil agravate de către elementele de rudenie, de relații, de asocieri criminală sau de similitudine de interese criminale. Gravitatea riscului poate fi diminuată prin restricții la autorizațiile de vizită, dar numai într-o anumită măsură putem impune asemenea restricții în practică. Dacă deținutul face în mod deschis dovada unei conduite satisfăcătoare și dacă nu-i sunt retrase privilegiile de vizită, numai în circumstanțe cu totul excepționale refuzul autorizației de vizită s-ar aplica rudelor apropiate, chiar dacă ne temem pentru securitate. O mai largă putere discreționară există când este vorba să nu autorizezi vizitele unor rude sau prieteni

mai îndepărtați dacă sunt presupuse riscuri pentru securitate. Totuși este posibil să fie înșelate toate precauțiunile pe care le reprezintă astfel de restricții, printr-un subterfugiu care constă în a avea contacte indirecte cu un fost deținut determinat de subterfugiul aparenței vizitări a unui un tovarăș de detenție. Aceasta arată că este important să avem acces la informațiile asupra delincvenților și să considerăm aceste informații cu discernământ, în scopul de a vedea care sunt raporturile și relațiile, asocierile și participările, simpatiile și interesele mutuale care există între deținuți și potențialii vizitatori. Realizăm, de asemenea, că este important să pretendem ca autorizarea de vizită să fie cerută cu destul timp înainte, pentru ca circumstanțele să poată fi apreciate și ca vizitele să fie eşalonate, în conformitate cu exigențele operaționale și de securitate.

Vizitele profesionale

66. Vizitele consilier juridic/client - între avocați și deținuți - trebuie să aibă loc la vederea personalului de supraveghere, dar nu și la auzul acestuia. Documentele care se raportează la o procedură juridică în curs, produse la astfel de întâlniri, nu trebuie să fie citite cu ocazia inspecției prealabile la intrare. Condiția barierei totale a contactelor fizice trebuie să fie ridicată dacă ea constituie într-adevăr un obstacol în calea eficacității sau validității tranzacției profesionale consilier/client. În circumstanțele unde punctele comune penale sau ideologice între consilier și client coincid cu un abuz nedeontologic al vizitei, riscurile - pentru siguranță, bună ordine și securitate - contactului fizic, ca și cele ale documentelor neexaminat și comunicării neascultate sunt evidente.

Aceste riscuri nu sunt contracarate înainte și după vizite prin percheziție, chiar dacă ea merge până la o examinare totală a corpurilor deținuților, pentru că nici percheziția și nici controlul vizitelor la vedere dar în afara auzului unui gardian nu permit împiedicarea comunicărilor orale sau prin semne dăunătoare securității sau de sondarea memoriei. Totuși, în ciuda riscurilor pe care securitatea și le asumă și a exemplilor de erori deontologice în acest context, principiul caracterului confidențial privilegiat al întrevederilor consilierului juridic cu clientul său trebuie să rămână intact.

67. Un privilegiu există pentru contactele dintre deținuți și preoți, medici, psihiatri, psihologi și lucrători sociali, care constituie nucleul relațiilor și tranzacțiilor de ordin profesional.

Diverse amenințări pentru securitate

68. Precauțiile sus-menționate legate de accesul în închisori nu ajung să excludă posibilitățile de fraudă sau de pătrundere.

Chiar dacă sunt puține sau deloc destinate deținuților care să provină din surse private și chiar dacă întreg materialul pe care chiar deținuții le pot cumpăra

sau le obțin de pe lângă un furnizor al închisorilor, obiectele încredințate deținuților riscă să ascundă articole „de contrabandă”. Poate fi vorba de: hârtie și de obiecte din țesătură saturate și concentrate de alcool, de stupefiante, de explozibili recuperabili; haine și pantofi în care se pot ascunde lucruri asemănătoare sau arme, bani, informații; pachete cu produse alimentare, în care obiecte frauduloase au fost introduse de complicii în momentul fabricării.

În plus, obiectele interzise pot fi introduse printr-o catapultă, un arc, jucării moderne - pe calea aerului, prin aero-modele, sau prin canalizări, în vaporase.

Tehnicile destinate detectării de substanțe explozive pot fi eludate dacă se împiedică vaporizarea. Ascunderea ingenioasă sau în părți intime a explozivilor, care pot fi inserați în prezervative, este unul din mijloacele de care infractorii se servesc pentru a introduce fraudulos explozivi moderni.

Trebuie, de asemenea, să veghem asupra hainelor sau a altor obiecte care simulează uniforme oficiale.

Substanțe de folosință casnică pot conține elemente chimice, care se pot combina în amestecuri veninoase toxice, corozive sau explozive. Mecanismele ceasurilor deșteptătoare și elementele care compun aparate de radio sau electrice obișnuite pot fi utilizate pentru a confecționa dispozitive explozive și aparate de transmisie/recepție. Nu trebuie neglijate aptitudinile și competențele pe care deținuții din secțiile cu securitate întărită le pot consacra tuturor acestor operațiuni.

Prin incomparabila sa mobilitate, elicopterul are aptitudinea de a săpa o broșă în măsurile de securitate întărită, constituind o amenințare gravă. Folosirea judicioasă a firelor relativ ușoare în zonele probabile de zbor cu viteză mică și de aterizare, constituie o precauție eficace împotriva aterizării unui elicopter, dar asta nu împiedică cu adevărat să fie parașutate obiecte (eventual arme) sau să fie parașutați oameni, pentru ca deținuții să evadeze în direcția elicopterului aflat în zonă. Este riscant să se deschidă focul asupra elicopterelor. Dacă este stricată, aeronava se poate prăbuși în închisoare sau într-o zonă construită din vecinătate. Firele, interzicerea de a survola închisoarea, o observare riguroasă și măsurile împotriva invaziei de aeronave într-o zonă mai puțin vulnerabilă sunt posibilități de apărare.

Procedee tehnice

69. Dacă verificarea externă și cea internă a zonelor periferice și a închisorii, ca și a condiției și a performanței instalațiilor și echipamentelor se pot efectua printr-o participare directă a personalului, ne bazăm din ce în ce mai mult astăzi pe procedee elaborate și polivalente, legate între ele, bazate pe pulsații și vibrații, ca și pe radieră și măsurare destinate să detecteze și să observe la distanță o mișcare sau o schimbare.

70. Aceste sisteme de securitate se aplicau inițial într-un cadru noncarceral: guvernamental, economic, cultural, rezidențial. Ne gândim la precauțiile luate în materie de securitate în instalațiile de apărare, bănci, muzee, case private. Aceste precauții aveau în esență menirea de a detecta o pătrundere a cărei origine era externă sau internă. În această privință, ele traduc încă o noțiune de „perimetru“ care nu corespunde în mod exact situației specifice carcerale; aceste precauții nu răspund totdeauna exigențelor penitenciare, pentru că în prezent ele nu sunt concepute pentru a face față anumitor aspecte proprii securității carcerale. Astfel, sistemele de radiații sau geoseismice pot fi puse în mișcare nu doar prin pătrunderea în mod abuziv, dar și printr-o circulație regulată de pietoni sau a vehiculelor care se presupune că patrulează sau întrețin perimetrul închisorii; sistemele antievadare bazate pe vibrații sunt concepute mai mult pentru a funcționa cu referire atât la rigiditatea destul de slabă a palisadelor, cât și la rezistența destul de mare a zidurilor periferice; întăriri antievadare instalate pe fiecare fațetă a circumferințelor verticale reduc securitatea, pentru că ele facilitează abordajul și escaladarea. Este imposibil să adaptăm unul sau altul dintre aceste procedee în manieră destul de precisă pentru a atinge un echilibru de sensibilitate care elimină reacțiile la fenomenele naturale normale - timp și faună - și nu reacționează decât la fenomenele anormale; performanța lor este atribuită deteriorărilor sau slăbiciunilor în condiții meteorologice diferite. Ele cer să fie întreținute și revăzute cu regularitate, performanța lor nefiind deloc lipsită de probleme sau de preocupări care degreveză personalul de necesitatea de a interveni local în anumite circumstanțe și de a verifica cu ochiul liber condițiile. Ele riscă să fie rapid depășite de progresele tehnice și să cadă destul de repede în desuetudine. Dacă nu trebuie să înlăturăm un procedeu scump care răspunde în manieră satisfăcătoare exigențelor doar pentru că el este depășit de progresele tehnice, dificultățile care țin de întreținere, reparații și de componente pot crește puțin câte puțin și nu vom putea evita întotdeauna recurgerea la procedee moderne la fel de scumpe.

71. Vorbind mai mult despre lipsurile diferitelor sisteme decât despre aportul incontestabil prețios al tehnicii aplicate supravegherii securității, controlului funcționării și informațiilor disponibile, trebuie recunoscut că faptul de a ne încrede mai ales în personal pentru îndeplinirea acestor operațiuni nu este posibil fără rutină, probleme, eșec și prețuri importante.

Tehnicile moderne, în măsura în care ele permit examinarea tuturor situațiilor, extind factorii care sunt la îndemână, de distanță și de timp, reduc importanța anumitor sarcini plictisitoare care cer un personal mare; acesta devine mai rentabil, mai eficient și ocupă posturi care îi convin. Aceste tehnici se combină toate pentru a răspunde într-o manieră satisfăcătoare exigențelor operaționale și cheltuielilor pentru personal, fiind necesară adoptarea tuturor acestor elemente. Este regretabil că faptul de a se sprijini din ce în ce mai mult pe tehnologie, pe controlul la distanță și pe automatizare contribuie la diminuarea contactelor între

personal și defiași și, făcând detenția mult mai impersonală, îi crește aspectul negativ. Acest fapt dă speranța că anumite mecanisme penitenciare fundamentale în circumstanțele în care acțiunea revendicativă a personalului duce la o retragere din servicii vor deveni marginale; el prezintă deci un interes pentru securitate.

72. Nu trebuie să lăsăm să se răspândească ideea că tehnica se poate substitui în întregime factorului uman sub orice aspect ar fi funcțiile penitenciare sau că personalul poate, în oarecare măsură, să renunțe la responsabilitățile sale în favoarea tehnicii. Tehnica este întotdeauna doar un auxiliar extrem de elaborat și polyvalent în anumite sectoare și ea ar trebui să permită exploatarea într-o măsură mai mare în alte sectoare a aportului uman în toată originalitatea sa.

73. Acest sector este din cele în care administrațiile penitenciare nu au interes mutual de a schimba informații asupra eficacității și performanței diferitelor sisteme. Inginerii, fabricanții și furnizorii din sectorul privat, după exemplul marelui public în majoritatea sa, nu vor înțelege niciodată din plin exigențele condiției carcerale și produsele proprii riscă să continue să stea măturie într-o oarecare măsură. Cu atât mai mult, ei se preocupă - și este de înțeles - de comercializarea produsele lor pe piețele convenționale; aplicațiile carcerale ajung deci să fie adaptării de produse mai întâi concepute pentru o piață convențională, necarcerală. Adaptarea, eficacitatea și utilizarea acestor produse într-un context penitenciar riscă deci să sufere. Măsura în care, în funcție de administrația de penitenciare, un sistem sau altul se află la înălțimea pretențiilor lor, astfel încât experiența serviciilor penitenciare relativ la a ști dacă un sistem sau altul este practic și cu adevărat recomandabil, nu numai că îi ajută pe ingineri, pe fabricanți și pe furnizori în sarcinile lor, dar sunt elemente de care ar trebui să se servească întreaga administrație care prevede fonduri importante în această privință și care se străduiește să discearnă și să stabilească obiectivitatea de care dau dovadă oamenii de afaceri în argumentele lor publicitare.

Cazarea

74. Dacă un sector al așezământului nu conține instalațiile de deținere și serviciile anexe necesare și nu dă posibilitatea punerii la punct a unui regim fiabil de securitate întărită, aplicarea „dispersării” riscă să prezinte insuficiențe grave și să se ajungă la un eșec. S-a constatat nevoia de a-i izola de ceilalți pe deținuții condamnați „dispersați” doar în funcție de gradul de pericolozitate pe care ei îl antrenează și pentru un control și o pază satisfăcătoare. Aplicarea „dispersării” răspunde acestei evaluări. Situația de segregare trebuie să se bazeze pe instalații adecvate ca deținuții periculoși să fie separați de deținuții clasati în categorii normale. Localurile prea apropiate sau prost izolate de restul așezământului și folosirea comună a serviciilor anexe se dovedesc foarte rar potrivite cu segregarea și securitatea necesare și, foarte des, impracticabile. Trebuie se recurgem la

instalații cu mult mai importante decât niște celule separate. Serviciile anexe distincte care se impun pot îngloba mijloacele necesare pentru a asigura îngrijirile medicale, educația, munca, masa, asocierea, vizitele, timpul liber în interior și în aer liber, munca personalului. Lista nu este exhaustivă și include uneori, dincolo de elementele spațiale, game diferite de materiale și de agenți specializați.

În măsura în care o folosire a acestor mijloace comune în ansamblul populației de deținuți nu este într-adevăr compatibilă cu maximum de securitate - și aceasta poate fi situația într-un grad considerabil, ba chiar în totalitate - este esențial să dispunem de ele separat.

75. Acest rezultat nu este ușor de atins. Nu ajungem deseori la el decât după lungi amânări și cheltuieli considerabile sau nu ajung deloc. În orice împrejurare, „dispersarea” este mai realizabilă în așezămintele moderne sau destul de recente. Modernitatea concepției, a dispunerii locurilor, a structurilor și instalațiilor, un mediu destul de vast și posibilitatea de a utiliza spații suplimentare permit, în condiții cu mult mai bune, să fie instalate sectoare de securitate întărită construite de la început, obținute după ușoare modificări ale locurilor existente sau, mai mult, construite pe terenurile care fac parte din așezământ.

76. Cu toate acestea, continuăm să găsim în sistemele penitenciare naționale de toate mărimile o anumită proporție - deseori ridicată - de localuri care sunt departe de a răspunde în întregime necesităților moderne ale detenției, chiar ale celei convenționale. Adapările structurale și extinderile remediază greu îmbătrânirea și suprapopularea închisorilor datând de un secol sau mai mult. Nu este comod să implantăm sectoare cu securitate întărită la așezămintele de acest tip. Totuși, unele tentative sunt impuse de circumstanțe. Aceste eforturi sunt rar încununate de succes. Lipsurile instituțiilor perimate nu pot fi umplute în manieră fragmentară și ar cere transformări radicale. Nu ajungem decât la o fiabilitate mediocră a structurilor și a reclusiunii și adeseori prin măsuri inevitabile, dar regretabile, în funcție de caracterul lor ostentativ și chiar grosolan. Localurile afectate serviciului și instalațiile speciale de securitate pot suferi datorită perimării modului de structurare și dispunerii locurilor. Deseori, s-a recurs la amenajări improvizate, mijloacele disponibile fiind reduse, sărăcăcioase și pur formale. Poate rezulta de aici un mediu deprimant, generator de claustrofobie, total negativ, chiar intolerabil. Deținuții, ca și personalul, au în general reacții previzibile și situația prezintă un potențial clar de uzură și de eșec.

77. Centralizarea poate fi ușor preferabilă în cazul criminalilor care au comis acțiuni paramilitare sau teroriste. Anvergura și comportamentul lor extremist, precum și ponderea organizațiilor în sânul cărora ei militează, contribuie la accentuarea amenințării pe care ei o reprezintă. Unii dintre ei, chiar izolați, sunt capabili într-o situație „de dispersare” să paralyzeze complet funcționarea secțiilor de securitate întărită atunci când ei le împart cu alte categorii de deținuți periculoși, chiar să zdruncine ansamblul așezământului unde se află aceste secții. Incidențele amenințării lor care apasă asupra securității pot face

necesară o protecție armată a fațadei exterioare a clădirilor și a accesului în incintă. Nu se poate exclude o protecție armată internă, nici chiar înarmarea personalului de penitenciar: faptul de a recurge la această înarmare nu se împacă probabil cu ideea de a face să funcționeze mai multe închisori „dispersate” în maniera credibilă pentru ceilalți deținuți. În plus, cantitatea de arme și, eventual, prezența poliției sau a armatei pe care am introduce-o aici în numeroase închisori, ar duce la abandonarea principiului funcționării civile a închisorilor, ceea ce ar fi supărător. În schimb, „centralizarea” paramilitarilor și a teroriștilor degrevează celelalte închisori de necesitatea de a face față problemelor pe care ei le creează și permite restrângerea - probabil doar la o închisoare - a precauțiilor necesare și a responsabilităților extraordinare pe care le are personalul închisorilor. Concentrarea precauțiilor asupra fațadelor și a ușilor, împărțite cu alte servicii într-un singur amplasament mai degrabă decât în mai multe, poate fi facilitată, poate fi mai eficace și mai puțin scumpă.

Regimul

Program

78. Obiectivul pe termen lung al programelor constă în a apăra personalitatea deținuților și în a le oferi posibilități de dezvoltare, astfel ca ei să dobândească destule cunoștințe și competențe pentru a putea trăi în societate fără a mai comite delict. În momentul încarcerării lor, cei interesați fie refuză să participe, fie, atunci când ei participă, o fac adesea ca să profite de ocazie pentru a tulbura ordinea și securitatea pe care le-o oferă participarea la aceste programe. Nu trebuie să concluzionăm că realizarea programelor este imposibilă cu acești deținuți. Este cu siguranță posibil să concepem programe cu obiective imediate mai restrânse decât obiectivul pe termen lung care tocmai a fost evocat. Aceste programe vizează să facă tolerabile condițiile de viață în închisoare, să apere personalitatea deținuților, să combată slăbirea valorilor familiale și sociale și să evite descurajarea. În cazul succesului acestei lupte împotriva declinului personalității și a efectului criminogen al închisorii, rămâne un potențial uman care va putea în continuare să accepte programe care privesc obiectivele pe termen lung.

79. Trebuie să ne luăm măsuri de precauție mai severe cu privire aplicăm măsuri maxime de securitate față de deținuții periculoși, a căror supraveghere prezintă mari riscuri. În aceasta constă gravul obstacol pentru programe. Independent de securitate, există un alt obstacol: amplasamentul însuși. În mod normal, deținuții în chestiune sunt ținuti la distanță și închiși în secții cu securitate întărită, în care măsurile de precauție și prezența redusă a mijloacelor de scăpat,

de acțiune socială, de învățământ, de muncă, de timp liber riscă să se facă foarte dificilă organizarea și punerea în practică a programelor. O altă problemă ține de dificultatea de a pune de acord realitatea condițiilor de detenție întărită și nevoile deținuților ca indivizi. În teorie, nu este dificil. Nu există o incompatibilitate fundamentală între securitate și program. Cu un maxim de securitate și un program prost adaptat nu se obține ceva convenabil, iar atunci când se depășește un oarecare prag de toleranță, se ajunge la o recrudescență a riscurilor și pericolelor.

80. Deținuții din secțiile cu securitate întărită au, în afara orelor de somn, de „ocupat” aproximativ două treimi din zilele lor. Ansamblul acestor ore constituind pedeapsa deținutului, este mai bine ca acesta să profite de ele și să fie satisfăcut decât să le trăiască fără scop și speranță. Putem considera că „ocuparea” duratei pedepsei se situează în acest cadru de studii, de muncă și de timp liber.

Învățământul

81. Distribuit judicios de către educatori, cu o pricepere de adaptare care să permită trecerea de la obișnuit la excepțional, învățământul - înțelegând aici învățământul profesional - îmbrățișează numeroase discipline și are efecte extrem de utile, îndeosebi pe planul competențelor și al capacităților, permițând dezvoltarea sau dobândirea acestora.

82. Dificultățile pe care le creează pentru securitate instalarea de locuri afectate învățământului sunt considerabile. Este mai bine să facem apel la educatori calificați care depind de sistemul de învățământ public decât la personalul integrat în serviciile penitenciare. Este puțin probabil ca acest personal să fie conștient pe deplin de importanța respectării cu scrupulozitate a consemnelor de securitate. Evaluând greșit gradul de corupție și de periculozitate a deținuților, educatorii pot cu ușurință să se lase înșelați, exploatați sau intimidați. Asupra lor se pot exercita presiuni din exterior pentru a ocoli măsurile de securitate, dezorganizând sistemul de siguranță. Chiar și materialul de învățământ poate fi utilizat împotriva securității. Chiar și supravegherea atentă a unei activități educative minuțios reglate riscă să fie stabilită de „liberalismul” subtil care însoțește invariabil exercitarea unei profesii liberale.

Învățământul superior poate, mai ales când se realizează prin corespondență, să înlesnească transmiterea unui volum însemnat de obiecte între lumea exterioară și așezământul penitenciar, obiecte care pot servi la dejucarea sistemului de securitate și a căror cenzurare riscă să nu poată fi realizată rapid și integral în ceea ce privește cantitatea și conținutul. Dacă este necesară limitarea contactelor și a folosirii documentelor tipărite care ar putea servi la comunicarea clandestină, se poate interzice accesul într-o bibliotecă pentru folosirea

documentelor sub formă obișnuită, lucrările trebuind atunci să fie cerute bibliotecii pentru a fi puse direct în celule sau în sălile de curs.

83. Educatorii au oroare în a-și modifica metodele pentru a le adapta la imperativele securității carcerale. Confrunțați cu pericolele și trebuind să se conformeze măsurilor de precauție ale secțiilor de securitate întărită, reacția lor previzibilă va fi să considere că aceste constrângeri - cărora trebuie să li se supună - sunt incompatibile cu un program pedagogic valabil și că este mai bine să renunțe. Decât să valorificăm un învățământ în limitele permise de circumstanțe, mai bine fără învățământ. Putem face apel la tehnologia modernă pentru a învinge în mare parte dificultățile. Se întâmplă ca aceste condiții ale detenției în secția cu securitate întărită să-l împiedice pe educator și pe deținut să se întrețină liber și să le interzică deținuților accesul într-un local pentru a-și cumpăra accesorii și materiale sau să le interzică de asemenea intrarea în sălile de studiu ale așezământului. În aceste circumstanțe, folosirea sălilor - asemănătoare vorbitoarelor, unde deținuții primesc vizite - separate prin geamuri transparente și echipate cu un material acustic sau recurgerea cu suplețe și ingeniozitate la televiziunea cu circuit închis și la bandele video ar constitui o soluție de înlocuire absolut convenabilă care ar permite ieșirea din dilemă.

84. Motivațiile sunt deseori indoienice, chiar simulate. Se poate ca deținuții să-și facă studiile fără să fie constrânși, având anumite raționamente sau doar pentru că este mai agreabil decât altceva. În orice caz, cum este dificil să le furnizăm deținuților ocupații pentru întreaga zi, studiile - chiar și pentru motive nemărturisite - valorează mai mult decât trândăvia. Sub rezerva că bunele legături între servicii permit avertizarea personalului asupra acestor motivații suspecte și că trebuie luate măsuri de precauție, nu este cazul să ne preocupăm atât de mult. Deși este util să-i sfătuim pe deținuți și să-i încurajăm să profite de posibilitățile de a se instrui astfel, participarea trebuie în definitiv să fie voluntară. A impune - chiar dacă e posibil - ar fi incompatibil cu metodele pedagogice pentru adulți, iar încercarea s-ar dovedi inutilă pe planul învățământului și de natură să provoace o asemenea tulburare încât mijloacele educative puse la punct nu ar servi la nimic.

Munca

85. Astăzi ne străduim să apropiem mai mult munca în închisoare - atât în privința formării profesionale, cât și a activităților productive - de realitatea exterioară. Dintre toate activitățile efectuate în mediul carceral, acestea sunt cel mai dificil de împăcat cu măsurile de securitate.

86. Nu se poate concepe munca fără unelte, materie primă, utilaje, vehicule, energie, materiale, produse chimice sau articole manufacturiere. Or, aceste diferite obiecte pot face rău ordinii și securității. Este posibil să fie luate

măsuri de precauție, dar deținuții ajung adeseori să se sustragă de la acestea. Dat fiind riscul, practica cea mai curentă este de a renunța complet în secțiile cu securitate întărită, să dăm de lucru unui deținut, chiar tuturor, dacă estimăm un program de muncă nu se poate desfășura fără a compromite grav securitatea.

87. Riscurile la care se expune securitatea sunt reduse atunci când folosim mai degrabă instalații fixe și grele decât mașini și unelte. Atunci când componentele manufacturii sunt deja transformate sau asamblate, este eliminată faza periculoasă a prelucrării pieselor detașate cu ajutorul utilajelor sau mașinilor. Considerăm ca relativ sigur un sistem foarte mecanizat de spălare industrială și de curățire uscată. Și de asemenea este posibil să ne înțelegem cu bibliotecile și cu alte instituții pentru a cataloga articole. Corvezile de spălare și de bucătărie se pot apropia de realitate, organizându-le în funcție de metodele industriale și comerciale. Munca agricolă este contraindicată, din cauza libertății de mișcare pe care o implică. Nu este cazul lucrărilor de întreținere a terenurilor, de grădinărie și de horticoltură efectuate într-un perimetru delimitat. Se poate avea în vedere fabricarea obiectelor destinate handicapatilor mintal sau fizic. În ciuda nevoilor, industria privată se ocupă rar de acestea și eforturile voluntarilor sunt deseori insuficiente pentru a satisface cererea. Este îndeosebi cazul documentelor pentru nevăzători realizate în sistem Braille, de tot ceea ce este necesar pentru a-i stimula pe retardați și pe handicapatii mintal și pentru a le permite să se instruiască și să se distreze: jucării, jocuri de societate, articole de sport sau pentru petrecerea timpului liber adaptate handicapatilor, al jucăriilor din pluș. O muncă de acest fel este perfect indicată pentru secțiile cu securitate întărită și ea este utilă pentru deținuți.

Activitățile din timpul liber

88. Imperativele de securitate pot avea ca efect reducerea posibilității de a-i lăsa, fără riscuri, pe deținuți să se consacre muncii sau studiilor și să sporească necesitatea unui program judicios de cultură fizică și alte derivate pentru „a ocupa” o mare parte din zi. De aici necesitatea de a oferi deținuților numeroase derivate, căci materialul se pretează la folosiri foarte periculoase, riscând ca unii dintre ei să fie privați de dreptul de a se folosi de el. Totuși, rigorile regimului de supraveghere întărită și durata foarte lungă a sejurului în secțiile cu securitate întărită justifică prezența unor instalații care le permit deținuților să se destindă convenabil. În plus, absența programului de muncă și a studiilor care îi ocupă pe deținuți toată ziua, a programele pentru timp liber - judicios studiate și organizate, fiind repartizate de-a lungul zilei - ar putea în mod util să înlocuiască izolarea celulară, întâlnirile de prisos între deținuți și plimbările lipsite de sens în curți.

89. Posibilitatea pentru deținuți de a merge în aer liber timp de cel puțin o oră pe zi, atunci când le permite timpul, a fost una din primele reforme ale sistemului penitenciar. Ea a făcut de atunci obiectul numeroaselor reglementări și,

mai recent, pe plan internațional, al regulilor minimale. Accesul la terenurile în aer liber scade întotdeauna nivelul de securitate sub cel care există în interior și furnizează mai multe ocazii pentru a le încălca ordinea. Mediul înconjurător favorizează incidentele și tentativele de evadare. Toate aceste posibilități sunt cu mult mai reale la deținuții justițiabili ai unei securități întărite și riscă să suscite și o tendință la restrângerea accesului la aer liber. În plus, atunci când localurile afectate detenției deținuților acestei categorii rezultă din amenajarea și izolarea unei părți a unui așezământ, este posibil ca imperioasa necesitate de a menține o compartimentare totală între acești deținuți și ceilalți să reducă - chiar să suprimă - posibilitatea de a utiliza terenurile în aer liber existente, eventual vizibile din alte sectoare ale așezământului sau periculos îndepărtate de sectoarele cu securitate întărită. Soluțiile destinate din întâmplare să facă posibil accesul în aer liber cu scopul de a respecta prescripțiile legale nu se supun uneori decât în litera legii, și putem dezaproba faptul că măsurile ce rezultă de aici nu sunt altceva decât o parodie a ceea ce ar trebui să fie.

Riscul calculat

90. Evocând diversele aspecte a ceea ce ar putea fi un program de activități care ocupă convenabil timpul petrecut în închisoare, noi am vorbit despre riscurile pe care le-ar prezenta pentru ordine și securitate. În închisoare, pericolul se află peste tot, căci nu există nimic care să nu poată servi la subminarea ordinii și securității. Este vorba să găsim o înțelegere justă între gradul de risc acceptabil și avantajele oferite de operațiunea care prezintă acest risc - fără de care va fi întotdeauna imposibil să încercăm orice ar fi. În privința deținuților periculoși, care presupun o supraveghere întărită, chiar termenii folosiți stau mărturie că riscurile, pericolele și consecințele pe care le prezintă sunt net mai grave și este foarte dificil de spus cu certitudine unde se află justa înțelegere. De asemenea, este inevitabilă realizarea și recunoașterea pericolelor. Numai atunci când amplasarea lor va fi cunoscută va fi posibil să li se opună contra-măsuri, să evaluăm consecințele și să acționăm în cunoștință de cauză. Nu poate fi vorba să suprimăm - nici să restrângem într-un mod draconic - studiile, programele de lucru sau accesul la terenurile în aer liber doar pentru că unele abuzuri ar putea da naștere la pericole și ar putea paraliza sistemul. Nici nu este exclus să trebuiască să i se interzică în mod absolut unuia sau altuia dintre deținuți, uneia sau alteia dintre categoriile de deținuți sau chiar tuturor, să participe la anumite activități dacă riscurile și pericolele care decurg de aici sunt cu adevărat excesive. Doar, administrația penitenciară locală - puternică, prin informațiile de care dispune, capabilă să aprecieze în mod obiectiv situația - va putea, sub rezerva de a consulta administrația centrală asupra implicațiilor mai vaste, să cântărească pro sau contra și să decidă în funcție de circumstanțe. Unele decizii care pot fi justificate față de

deținuți sau de activități într-un moment sau altul încetează uneori să ființeze atunci când condițiile se modifică; de asemenea, orice schimbare de situație va putea da ocazie la unele schimbări. Așa cum este întotdeauna regretabilă restrângerea programelor, trebuie să ne pregătim să oferim facilitățile despre care am vorbit cât se poate de anănunțit.

Aspectele medicale*

91. Dispozițiile relative la sănătate, chiar dacă se referă în esență la deținuți, se raportează în mod egal la așezămintele penitenciare și au importanța lor în materie de securitate. O precară sănătate, fizică sau mentală, exercită o influență nefastă asupra moralului și comportamentului individual, ceea ce poate avea consecințe în planul securității.

Reguli minime

92. Detenția în condiții de securitate maximă nu întârzie să pună probleme de sănătate, de care trebuie să ținem cont într-o preocupare umanitară. Bineînțeles, toate practicile care au ca obicei o detenție de securitate maximă sunt subordonate ansamblului regulilor minime pentru tratamentul deținuților, adoptate de Consiliul Miniștrilor din Consiliul Europei.**

93. Regulile cele mai importante din punct de vedere medical sunt cele ce prevăd regimurile calificate pe plan medical, psihiatric și pe cel specializat, în relație și în colaborare cu serviciile generale de sănătate publică și care determină anumite aspecte ale vieții carcerale, ca aerisirea, iluminarea, încălzirea, alimentarea, îmbrăcămintea, lenjeria de pat, sistemul sanitar, igiena, regimul penitenciar, disciplina, exercițiile fizice, aerul liber, mamele și bebeluși.

94. Trebuie notat că aceste reguli nu constituie decât un minimum. Nu este permis să se facă derogări în numele noilor dezvoltări intervenite în materie de întărire a securității în închisoare. De altfel, condițiile de detenție ale deținuților care fac obiectul condamnărilor de lungă durată, condițiile lor de detenție ar trebui să fie mai favorabile decât minimum.

95. Instalațiile trebuie să permită omnipracicienilor, specialiștilor și psihiatrilor să primească și să-și trateze pacienții-deținuți respectând viața privată și secretul profesional în întreaga măsură cerută de regulile deontologice.

* Acest capitol se inspiră în mare parte dintr-un raport al dr.-lui J. Gunn.

** Rezoluția 73/5 asupra ansamblului regulilor minime pentru tratamentul deținuților, adoptată de Comitetul Miniștrilor din Consiliul Europei, la 19 ianuarie 1973, cu ocazia celei de-a 217-a reuniuni a Delegaților Miniștrilor.

Îngrijirile medicale

96. Orice individ deţinut în condiţii de securitate întărită are nevoie de servicii medicale şi dentare de rutină sau care să-i permită îngrijirea unor mici afecţiuni. Dacă vrem să ne mulţumim cu criteriile obişnuite în materie sanitară, trebuie să le permitem în mod absolut tuturor deţinuţilor să poată recurge la serviciile unui omnipractician şi să obţină fără întârziere o consultaţie medicală. El trebuie să aibă de asemenea, acces la echipamentele medicale şi la medicamentele esenţiale, fie în cadrul secţiei de securitate întărită, fie fiind autorizaţi să meargă în centru de îngrijire.

Boli grave

97. Atunci când bărbaţi şi femei sunt deţinuţi în condiţii de securitate maximă, este inevitabil ca unii dintre ei să prezinte urgenţe medicale grave: ei pot, de exemplu, să aibă nevoie de o operaţie abdominală, pot avea un infarct miocardic sau un accident vascular. Dacă nu vrem să le periclităm viaţa, trebuie să dispunem de instalaţii ce permit consultaţia deţinuţilor şi tratament rapid. Nu există decât două soluţii: fie să se transfere deţinutul într-un centru de îngrijire (cu sau fără escortă), sporind prin asta riscurile de evadare şi periculozitate, fie se amenajează, chiar în interiorul secţiei de maximă securitate, instalaţiile spitaliceşti necesare. Alegerea depinde de un anumit număr de factori: costul, numărul deţinuţilor aflaţi sub supraveghere întărită, ameninţările particulare ce-i vizază pe unii din ei, nivelul perfecţionării medicale la care se poate ajunge într-un asemenea aşezământ penitenciar şi relaţiile dintre serviciile medicale interne şi externe aşezământului.

Consultaţia acordată de practicienii care-şi exercită profesia în exterior

98. În esenţă, aşezămintele penitenciare nu sunt centre de îngrijire. Ei nu vor putea niciodată să ofere o gamă de consultaţii şi de îngrijiri medicale tot atât de completă ca cea de care dispune restul societăţii. Pentru a conserva norme satisfăcătoare în materie sanitară, trebuie să existe contacte cu serviciile medicale exterioare la sistemul de securitate întărită. Trebuie avute în vedere mai multe opţiuni. Administraţia unui aşezământ poate decide dacă le permite unor medici independenţi să vină să-i vadă pe deţinuţii aflaţi sub supraveghere întărită, în aceeaşi manieră în care merg în altă instituţie. Administraţia penitenciară va prefera în adevăr să-şi folosească proprii medici recurgând facultativ la alţi consultanţi, fie ocazional, fie cu regularitate. Orice serviciu spitalicesc instalat în închisoare nu poate funcţiona fără ajutorul, cel puţin parţial al medicilor specialişti sau nu - veniţi din exterior.

99. Se pune o problemă foarte delicată: aceea de a ști dacă un deținut se folosește de dreptul fundamental de a obține un aviz medical independent de cel care îi este furnizat de așezământul penitenciar. Practic, este inevitabil ca deținuții să manifeste suspiciuni față de un sistem medical ce se identifică net cu autoritatea penitenciară.

Medicul angajat de stat pentru a acorda îngrijiri se află, față de pacientul său, într-o situație diferită de cea a unui mediu obișnuit. Se poate spune că un deținut pierde o mare parte din drepturi când nu mai poate obține o opinie medicală independentă de cea pe care i-o furnizează așezământul penitenciar, căci el este atunci în totalitate tributar avizului părerii vreunui a cărui loialitate, chiar prin natura contractului său, merge până la autoritatea carcerală. Este imposibil, într-o secție de securitate întărită, să fie consultați nestingheriți unii medici independenți care practică în exteriorul așezământului. Trebuie totuși să li se permită medicilor din exterior să vadă femeile și bărbații deținuți în astfel de secții, pentru a evita riscul ca autoritățile penitenciare să fie acuzate că-și încalcă responsabilitățile pe plan medical.

Sănătatea mintală

100. Ne putem închipui în mod sumar sănătatea mintală a unei populații ca un spectru mergând de la o bună sănătate robustă, la grave tulburări mentale sau la nebunie. Undeva, în centrul acestui spectru, se situează un grup important de indivizi care prezintă semne de tulburare psihiatrică (adesea cronică), dar care nu sunt la drept vorbind nici nebuni, nici bolnavi. Psihopatul, sociopatul sau nevropatul cronic (terminologia variază) este un exemplu bun. Populația carcerală conține întotdeauna un mare număr de indivizi făcând parte din acest grup central.

101. Psihiatrii sunt, în general, de părere că trebuie tratat în afara sistemului represiv și în spital orice individ în captivitate care suferă de o gravă boală mintală. Nu ar fi realist să ne închipuim că putem transfera într-un așezământ psihiatric deschis deținuți care ar trebui, în mod normal, să se afle sub supraveghere întărită într-un așezământ penitenciar, pentru simpla rațiune că este vorba de boli mintale. Trebuie deci ca întregul regim penitenciar, preocupat să se conformeze acestui criteriu medical, să dispună de instalații de securitate comparabile cu cele din cadrul serviciilor psihiatrice destinate întregii colectivități.

102. Tulburările psihiatrice medii, în special cele care-l afectează pe individul psihopat, fac obiectul unor discuții destul de numeroase. Psihiatrii au, din ce în ce mai mult, tendința de a considera că ne ocupăm mult prea bine de delincvenții psihopați în închisoare. Găsim exemple bune de regimuri psihiatrice în așezământul penitenciar. Dacă un sistem penitenciar își asumă întreaga responsabilitate față de delincvenții psihopați periculoși pentru securitate, acest sistem trebuie să dispună de mijloace adecvate. Trebuie să-i îngrijim pe acești deținuți în secții separate, unde ei pot beneficia de consultații psihiatrice și

psihologice satisfăcătoare, date, de preferință, de către medici independenți. Dacă vrem ca acest regim să fie eficace, va trebui ca raportul personal/deținut să fie ridicat și va trebui să acceptăm în aceste unități specializate metode de gestionare netraditionale, chiar liberale. Experiența arată că membrii personalului penitenciar pot juca un rol eficace ca auxiliar sau coterapeuți în acest tip de program.

103. O altă problemă de sănătate mintală care se pune față de deținuții aflați sub supraveghere întărită ține de faptul că, mai mult poate decât ceilalți deținuți, ei pot ajunge să sufere grave tulburări mintale în cursul încarcerării lor, chiar dacă se bucură de o bună sănătate mintală în momentul condamnării lor. Ca și pentru bolile psihice, nu există decât o alternativă în ceea ce privește tratamentul: fie că individul este transferat într-un spital protejat de dispozitive de securitate - autoritățile putând să se găsească în obligația de a accepta ca securitatea să fie mai puțin bine asigurată decât în așezământul penitenciar - fie că trebuie să prevadă, în cadrul sistemului penitenciar, instalații spitalicești specializate care să permită acordarea într-un mod satisfăcător de îngrijiri psihiatrice. Așa cum este dificil de pus de acord un tratament psihiatric convenabil cu condiții optime de securitate, nu trebuie decât în mod excepțional să recurgem la această ultimă soluție.

Alte aspecte psihiatrice ale regimurilor de securitate

104. Regimurile de securitate întărită exercită în mod necesar o influență nefastă asupra sistemului nervos. Fiecărei societăți îi aparține faptul de a decide asupra gradului de stres pe care ea este gata să o aplice unui individ determinat în numele protecției colectivității. Unul din factorii de care va trebui să țină cont administrația penitenciară este diferența care există între deținuți sub unghiul sensibilității lor la stres. O strategie proiectată ar consta în aceea ca un examen psihiatric prealabil să fie efectuat oricărui deținut pe care gândim să-l încarcerăm în condiții de supraveghere întărită. Acest prim examen ar fi urmat de vizite periodice - de exemplu la trei sau la șase luni.

105. Pentru a institui regimuri penitenciare care să limiteze la maximum riscurile de alterare a personalității și a psihicului, trebuie să putem consulta niște psihiatrii și psihologi. Trebuie adoptat principiul reuniunilor curente între responsabili administrației penitenciare și medici de diferite specialități, cu scopul de a discuta despre toate aspectele medicale - fizice și mentale - dintr-o secție cu securitate întărită. Este indispensabilă asocierea la aceste discuții a specialiștilor care practică în cadrul sistemului general preocupări comunitare pentru ca un dialog să se instaurze în legătură cu transferurile precum și cu consultațiile și îngrijirile care trebuie acordate de specialiști în cazuri excepționale.

Probleme medicale simulate sau deliberate

106. Nici o admisnitrație penitenciară nu poate ignora faptul că dorința de a ocroti sănătatea deținuților poate deveni un punct slab pe care îl vor exploata unii din aceștia. Astfel, deținuții cu înaltă periculozitate se vor putea servi de refuzul de a se alimenta, de automutilare, de ingerarea de corpuri străine, de gesturi suicidare, de un comportament periculos, de abuzul de droguri sau chiar de febre simulate pentru a încerca să scape de dispozitivele de securitate. Ar trebui să putem determina strategia de urmat în domeniu la sfârșitul discuțiilor aprofundate între administratori și personalul medical. Această strategie ar trebui să permită examinarea detaliată a problemelor personale ale fiecărui deținut, cu scopul de a nu pleca de la principiul că orice comportament de tip particular relevă inevitabil nebușnic sau rea-voință.

Sănătatea personalului penitenciar

107. Agenții afectați secțiilor de securitate întărită riscă, de asemenea, să fie supuși unor stresuri particulare. Trebuie deci să-i alegem cu multă grijă și să ne asigurăm, printr-un examen medical, că se bucură de o sănătate mintală bună și nu suferă de trăsături de caracter anormale, susceptibile să le dăuneze în exercitarea funcțiilor lor. Nu trebuie afectați secțiile de securitate întărită pe perioade nelimitate, dar să le atribuie un tur de gardă determinat dinainte. Membrii personalului pot întotdeauna să aibă posibilitatea de a consulta, cu titlu confidențial, personalul psihiatric pentru probleme personale, a căror origine este fie familială, fie profesională.

Accesul la centre de îngrijire situate în exterior

108. Pentru a se achita de obligațiile lor față de colectivitate, autoritățile penitenciare - ajutate, dacă este nevoie, în cazuri extreme, de poliție sau armată - sunt constrânse să facă să fie respectată supravegherea impusă de tribunale și ia toate precauțiile necesare pentru ca deținutul-pacient să rămână sub control legal în timpul sejurului la spital. Trebuie să ținem cont că spitalele - care, în orice situație, se preocupă de sănătate, și nu de detenție sau de securitate - văd cu ochi răi tulburările provocate de prezența deținuților și a gardienilor lor, mai ales atunci când aceștia din urmă sunt foarte numeroși, așa cum este cazul deținuților foarte periculoși sau teroriști. În plus, frica de riscuri la care se expun deținuții înșiși sau complicii lor poate fi perfect justificată. Nu pare totuși nesăbuit să se estimeze că autoritățile penitenciare ar trebui să poată conta, din partea administrației spitalelor, pe o anumită înțelegere a problemelor comunitare care se pun și a realității lor sau chiar pe o colaborare atentă, furnizată de o instituție comunitară

alticia în preocuparea lor comună, chiar dacă se manifestă foarte diferit, de a servi aceeași comunitate.

Drepturile deținuților

109. Împunerea unei sancțiuni reprezintă reacția oficială a societății la delincvență. Problema alegerii sancțiunilor și cea mai bună modalitate de a le aplica se evidențiază în politica penală și, în consecință, în politica socială. Orice sancțiune aplicată ar trebui să țină seama de reintegrarea socială. Statele membre ale Consiliului Europei sunt de acord, în general, că pedeapsa cu închisoarea ar trebui considerată ca o sancțiune care nu trebuie impusă decât în ultimul rând și doar dacă măsurile de substituție nu se justifică deloc. Detenția constituie o atingere gravă la existența personală și juridică a individului. Ea trebuie deci să aibă o justificare legală valabilă.

110. Pentru toate categoriile de așezăminte penitenciare trebuie să se aplice principiul următor: *Pedeapsa cu închisoarea constă doar în privarea de libertate*. Toate restricțiile suplimentare impuse deținuților pentru menținerea securității și ordinii nu se justifică decât dacă ele se află în raport de proporționalitate rezonabilă cu obiectul lor și dacă ele nu-i afectează pe deținuți mai mult timp decât este necesar.

111. Decizia de a plasa un deținut într-o secție de securitate întărită este luată, în cea mai mare parte a Statelor membre ale Consiliului Europei, de către administrația penitenciară centrală. În unele țări, această decizie este luată de către autoritățile judiciare sau de către o comisie specială. Totuși, este vorba de o decizie privind repartizarea și niciodată de o decizie relativă la o sancțiune disciplinară. Decizia ar trebui revăzută periodic și ar trebui să ne asigurăm că deținutul nu este afectat unei secții cu securitate pe o perioadă nejustificat de mare față de pericolozitatea pe care o prezintă.

112. Deținutul condamnat este întotdeauna membru al societății și subiect al ordinii juridice. Drepturile și obligațiile sale trebuie deci să facă obiectul unei reglementări și trebuie să pregătească recursul pentru a-și pune în valoare drepturile. Cum afectarea la o secție cu securitate întărită nu este o decizie legată de o sancțiune disciplinară și cum deținutul este totuși supus unui regim mai sever, este bine ca deținutul afectat la o secție cu securitate întărită să dispună de toate recursurile prevăzute pentru ceilalți deținuți. Dreptul de a prezenta o cerere, dreptul de a adresa o plângere oficială sau neoficială sau dreptul de a sesiza tribunalele și Comisia Europeană a Drepturilor Omului trebuie să fie recunoscute deținuților din secțiile cu securitate întărită așa cum, în funcție de legislația națională, ele sunt recunoscute deținuților supuși altor regimuri. Nu trebuie să existe diferențe.

Personalul

113. Personalul conține, pe de o parte, personalul de serviciu al așezământului penitenciar care exercită în esență funcții de administrație, de supraveghere, de gestiune, de întreținere și, pe de altă parte, experți care-și exercită activitatea în domeniile sănătății, educației și al muncii sociale.

114. Este bine să recunoaștem rolul capital al personalului de serviciu care veghează la menținerea condițiilor de detenție sigure, la executarea programelor aprobate, la funcționarea fiabilă a clădirilor și instalațiilor și care contribuie, de altfel, într-un mod notabil la bunăstarea deținuților. Funcțiile sale sunt, cu aceleași titluri ca cele ale experților, funcții de „specialiști”.

115. Detenția delincvenților periculoși cu risc ridicat, în secțiile cu securitate întărită cere nivele mai ridicate de efective decât detenția în alte așezăminte penitenciare. În unele state membre, un raport de 3,5 la 4 agenți per deținut pare necesar pentru ca o unitate cu securitate întărită să poată funcționa în maniera fiabilă 24 din 24 de ore pe tot timpul anului. Deseori, atunci când unii deținuți periculoși cu risc ridicat sunt reușiți, condițiile sunt de așa natură încât este indispensabilă prezența unui personal mai numeros – a unui agent cel puțin – decât numărul deținuților. Întreținerea și menținerea rapide, expeditivă și fiabile ale clădirilor sale și ale instalațiilor necesită efective complete. Profilele social, penal și de comportament ale deținuților și succesiunea de evenimente care impun adoptarea de măsuri de securitate întărită împotriva lor, toate dovedesc insuficiențele care apelează la competența tehnică a unui evantai de specialiști.

116. Concursul specialiștilor ar trebui, de preferință, să fie obținut prin contract cu serviciile colective care furnizează acest aport în mediile necarcerale. Un astfel de aranjament va permite învingerea ezitărilor – de ordin deontologic – specialiștilor în ceea ce privește contribuția la dotarea cu personal în așezămintele penitenciare, pe baza integrării în serviciile penitenciare. Va trebui fără îndoială să găsim o soluție la problema de neacomodării specialiștilor sau de incapacitatea lor de a se adapta la măsurile de securitate. Obligația de a se conforma unor măsuri de securitate plictisitoare, perceperea riscului, a pericolității și a intimidării vor descuraja poate personalul specializat. În această eventualitate, personalul de serviciu nespecializat va trebui probabil să improvizeze în unele sectoare care, în mod normal, ar trebui dotate cu personal specializat.

117. Ar trebui stabilită între toate elementele personalului, o legătură oficială și o structură care să fie capabilă să-i facă să conștientizeze interdependența sarcinilor lor, să stabilească un schimb de cunoștințe și de optici, să sporească eficacitatea lor și să favorizeze o oarecare coeziune în sânul personalului.

118. Este esențială o selecție atentă a personalului, accentul trebuind să fie pus pe competență, pe experiență, pe aptitudinile și pe abilitatea de securitate. Serviciul în cartierele cu securitate întărită, fiind generator de o vie tensiune, ar

trebui să se evite prelungirea excesivă a duratei afecțiunilor, iar personalul să fie redistribuit în mod periodic, trecându-se la rotații sau la reafectări. Unele afectări de o durată excesivă slăbesc eficacitatea, compromit securitatea, zdruncină moralul personalului și agravează dificultățile de ordin personal, familial sau social. Redistribuirea prin rotație - pe care „dispersarea” o ușurează mai mult decât „centralizarea” - riscă să fie împiedicată din momentul în care administrația ezită să renunțe la servicii foarte performante sau atunci când această redistribuire perturbă viața personală sau familială.

119. Ar fi bine să diminuăm tensiunile la care este supus personalul și să ne străduim să le evităm, asigurând condiții bune de muncă și niveluri de efective suficiente ca numărul de ore de muncă să nu fie excesiv și ca personalul să poată beneficia de zile de repaos și de concedii anuale. Ar trebui, de altfel, să prevedem un acces confidențial la consultațiile specialiștilor asupra dificultăților de ordin personal, familial sau profesional.

120. Formarea personalului ar trebui să fie de natură să-l familiarizeze cu complicațiile create de pericolozitatea cu risc ridicat și de regimul de securitate întărită și să-i permită să facă față evenimentului și nivelului de sarcini pe care va trebui să le cunoască, ca și presiunilor și situațiilor de criză cu care el probabil se va confrunta. Formarea va trebui să fie permanentă și să includă schimburi de experiență cu personalul din alte unități de securitate întărită.

121. Ar trebui, în particular, să știuim, să sprijinim și să protejăm personalul față de tentativele de corupție sau de manevrele de intimidare, ca și de tracăsările sau agresiunile la care ar putea fi supuși agenții sau familiile lor.

122. Ar trebui, în sfârșit, să prevedem strategii pentru circumstanțele neprevăzute, cu scopul de a putea face față consecințelor asupra regimului de securitate întărită în cazul unei „acțiuni sindicale” a personalului.

Prețul (costul)

123. Crearea și întreținerea închisorilor - pentru ceea ce ține de amplasare, clădiri, servicii, echipamente, furnituri, personal de securitate întărită, de funcționare - sunt extrem de costisitoare și constituie o sarcină din ce în ce mai grea în planul finanțelor și al resurselor. Trebuie să ținem seama, în schimb, de risipa potențialului de mână de lucru, și de aptitudinea pe care o prezintă ansamblul deținuților și de necesitatea ocazională de a consacra alte resurse situațiilor care sunt legate aici.

Fondurile afectate secțiilor de securitate întărită sunt și mai importante.

124. În privința închisorilor în general, ar fi și mai scumpă risipirea resurselor care ar rezulta din criminalitatea nereprimată. Pentru ceea ce înseamnă secțiile cu securitate întărită ele reprezintă fără îndoială cheltuieli mai mici decât o pericolozitate necontrolabilă, care ar scoate în afara funcționării un număr important de locuri penitenciare convenționale.

125. Sunt factori care trebuie luați în seamă atunci când se face analiza rentabilității fondurilor afectate localurilor penitenciare.

Informarea publicului

126. Publicul este în drept să fie informat obiectiv asupra politicii penale și penitenciare, a condițiile de viață și a incidentelor, a posibilităților de dezvoltare individuală și de reinserție socială etc. Aceste informări trebuie să-i parvină publicului nu doar prin raporturi oficiale sau prin cale parlamentară, ci și prin procedee conforme cu modalitățile actuale de difuzare a știrilor.

127. Dacă administrația penitenciară nu se conformează sarcinii care-i aparține de a comunica informații obiective, mass-media nu pot decât să redea informații trunchiate, evaluări, zvonuri, chiar teze partizane. Este practic imposibil ca în continuare să stopăm și să rectificăm informațiile deformate.

Aceasta induce în eroare opinia publică și dă o falsă imagine administrației penitenciare. Aceasta riscă, de asemenea, să facă jocul grupărilor criminale împinse de interese sau mișcate de considerații socio-politice, sprijinindu-se pe propaganda campaniile „antiînchisori“. În schimb, ziariștii iritați, obsedați de „titlurile mari“ sau de „amănări“ și agasați de lipsa de cooperare sunt tentați să scrie articole defavorabile.

128. Ar fi de dorit să întreținem relații bune cu mass-media. Pe de o parte, divulgarea informațiilor și accesul în așezăminte, în limite rezonabile, ar contribui la demistificarea unui domeniu foarte adesea - și inutil - înconjurat de mister. Pe de altă parte, ar fi bine ca mass-media să sesizeze mai bine considerațiile care impun restrângerea accesului în locurile de detenție și divulgarea de informații. Unele sunt legate de securitate, altele sunt de ordin practic, au un caracter social sau juridic.

129. Precauțiile și restricțiile care se pot dovedi indispensabile cu privire la intensitate riscurilor întâmpinate atunci când avem de-a face cu deținuți din secții cu securitate întărită se pretează cu ușurință la o prestație tendențioasă. Deformarea faptelor ocupă un loc bun în arsenalul mijloacelor utilizate pentru a submina instituția penitenciară. Aceste mijloace elaborate mai ales de teroriști - pot fi un element al unui vast obiectiv care este cel de a zdrobi întreg sistemul penitenciar și de a destabiliza societatea. Nu rareori publicul, prost informat și ignorând efectele posibile ale subversiunii în mișcare, reacționează într-un mod favorabil și face obiectul unei exploatare. Avem de-a face cu un public avertizat dacă mass-media primește informații politice, obiective și verificabile și sunt dispuse spre difuzare integrală. Cunoscând realitatea, populația va înțelege mai bine lucrurile, va acționa într-un mod responsabil și va da dovadă de înțelegere și de sprijin față de serviciile penitenciare.

GHID DE INTERVIU PENTRU INVESTIGAREA REVOLTELOR DIN PENITENCIARE

1. Starcea morală a cadrelor și deținuților înainte de producerea actelor de dezordine.
2. Cauzele directe care au contribuit la declanșarea actelor ostile din partea deținuților.
3. Desfășurarea evenimentelor - dacă este posibil pe zile - inclusiv eforturile cadrelor de a menține comunicarea deschisă cu deținuții.
4. Dacă au participat toți deținuții sau numai o parte, și dacă da, care au fost relațiile dintre cele două fracțiuni.
5. Caracteristicile deținuților care au condus masa de condamnați.
6. Lista revendicărilor cerute de condamnați.
7. Lista distragerilor produse de condamnați.
8. Regulile de conduită instituite de deținuți pe timpul actelor de nesupunere.
9. Atitudinea deținuților față de cadrele de comandă și față de cele de execuție.
10. Cum s-a acționat pentru restabilirea ordinii în unitate (raportul de forțe cadre-deținuți, colaborarea cu alte forțe, reacția diverselor categorii de deținuți, etapele concrete ale intervenției etc.).
11. Principalele slăbiciuni manifestate de cadre în timpul negocierilor cu deținuții.
12. Alte aspecte considerate semnificative pentru înțelegerea evenimentelor relatate.
13. Propuneri vizând prevenirea repetării unor astfel de evenimente.

SISTEMELE PENITENCIARE

Un „sistem penitenciar“ reunește trei elemente:

- a) modalitatea executării privațiunii de libertate;
- b) tratamentul aplicat deținuților (criterii de separare, drepturi, obligații, activități cultural-educative);
- c) organizarea propriu-zisă a penitenciarului.

În 1702 apare în Anglia primul penitenciar celular, pe poarta căruia scria: „*Parum est coercere improbos poena insiprobos efficias disciplina*” („Nu e nici un folos a silnici pe cei răi prin pedeapsă, dacă nu-i faci mai buni prin aceasta”).

Prin 1706 englezul J. Howard (1726-1790) propune o reformă a penitenciarelor în țara sa (el însuși a stat în închisoare): munca depusă de deținuți să favorizeze recuperarea lor socială, iar igiena să fie asigurată în toate locurile de deținere.

I. SISTEMUL PENSILVANIA, după numele închisorii din orașul american Philadelphia unde a fost folosit începând cu anul 1790. Cunoscut și sub denumirea de „sistem celular”, are două forme:

a) *sistem celular absolut*: deținuții erau obligați să păstreze o tăcere totală, nu comunicau nici cu gardienii, erau scoși la plimbare separat, iar slujbele religioase erau ascultate în loje individuale, fiecare condamnat având fața acoperită;

b) *sistem celular de separațiune*: deținuții erau izolați unii de alții, dar puteau comunica cu personalul închisorii. În secolul XIX a fost utilizat și în Belgia.

II. SISTEMUL AUBURNIAN, după numele închisorii Auburn unde a fost introdus în 1820; mai este cunoscut sub numele de „silence sistem”: deținuții stau izolați în celule individuale pe timpul nopții, dar ziua muncesc în comun, păstrând tăcere.

III. SISTEMUL REFORMATOR, aplicat în 1876 de Z.R. Brockway la penitenciarul Almira din New York. Pedeapsa aplicată deținutului nu avea un termen fix (se numea sentință reformatoare): durata pedepsei nu depindea de gravitatea faptei comise, ci de comportarea deținutului pe timpul executării pedepsei. Deținuții erau împărțiți în trei clase disciplinare, începând cu clasa a III-a; cine ajungea în prima clasă, considerată cea mai bună, după șase luni putea fi eliberat condiționat („Pe cuvânt de onoare”). După șase luni de ședere în libertate, liberarea devenea definitivă.

IV. SISTEMUL PROGRESIV, de la izolare și disciplină severă, la drepturi și activități diverse, într-o atmosferă de încredere; are trei forme:

a) *englez*: într-o primă perioadă de 8-12 luni deținutul era sever izolat ziua și noaptea; în a doua perioadă era ținut separat noaptea, iar ziua putea lucra în comun; în ultima perioadă deținutul era liberat provizoriu, dar supravegheat de autorități;

b) *irlandez*: este asemănător celui englez, cu deosebirea că înainte de fazele a doua și a treia deținutul era dus în anumite instituții unde erau investigate starea morală și rezistența la tentații a acestuia;

c) *belgian*: tratamentul se desfășoară în patru etape: reeducarea, readaptarea socială prin tratament dirijat într-un climat de încredere, pre-liberare, liberare condiționată.

V. SISTEMUL ÎN COMUN: Deținuții stau permanent în comun; administrarea penitenciarului este simplă și economică; singurul aspect negativ îl constituie contagiunea morală și învățarea tehnicilor infracționale.

Anexa 11

ISTORICUL INSTITUȚIEI PENITENCIARE ÎN ROMÂNIA*

Probleme generale

- oficial nu există o lucrare privind istoricul penitenciarelor, doar comunicări la simpozioane, cercetări bibliografice pentru lucrări de licență, contribuții ale unor istorici care întâmplător au găsit documente privind închisorile;

- evoluție sincronă cu cea a penitenciarelor din Europa:

- influențe de origine romană, turcă, rusă și franceză;
- specializare instituțională progresivă;
- caracter represiv până în Evul Mediu, caracter umanist începând

cu iluminismul;

• reflectă situația economică și socială a țării;

• blândețea românilor (în sec. 16-18 călăii erau aduși din străinătate);

• începând cu 1800, devine o preocupare constantă a domnitorilor;

- subordonare:

• 1831-1874: Departament separat („Vornicia temnițelor“) subordonat direct domnitorului;

• 1874-1919: Ministerul de Interne

• 1930-1942: Direcția Generală a Penitenciarelor este un serviciu public autonom, iar conducerea centrală era numită de Ministerul Justiției.

• 1942-1945: Ministerul de Interne;

• 1945-1949: Ministerul Justiției;

• 1949-1990: Ministerul de Interne;

• 1991; Ministerul Justiției.

* Vezi *Revista de Știință Penitenciară*, nr. 1-2/1993. Sinteza și periodizarea ne aparțin integral.

I. Perioada legilor nescrise

- geto-dacii: legea talionului (pedepse corporale și capitale; închisoarea este o raritate, doar pentru prizonierii de război importanți);

- după 106 e.n.: dreptul dac a fost înlocuit cu dreptul roman; pedeapsa se executa în închisori publice sau particulare, funcție de starea socială a persoanei condamnate, în minele de aur sau în saline;

- sec. IV-IX: statul este înlocuit cu obștea teritorială, iar dreptul roman cu obiceiuri juridice;

• nu există o forță publică coercitivă: pedeapsa maximă consta în alungarea vinovatului din obște;

- sec. IX: apar primele nuclee statale românești, având o forță publică permanentă; reapare instituția închisorii;

• crimele erau judecate de domnitor sau de Divanul țării;

• boierii erau separați de „tâlhari”;

• locurile de executare: ocna, temnița, grosul, mănăstirea, vatra;

• regim nediferențiat, represiv;

• marele armaș prezintă săptămânal domnitorului evidența deținuților;

• dubla judecată: - religioasă și laică - pentru infracțiunile comise pe domeniul mănăstirilor.

II. Perioada cărților de învățătură și a pravilelor (sec. XVI-XVIII)

1521: - „Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie”

1646: - Pravila lui V. Lupu - Moldova

1652: - Pravila lui Matei Basarab - Muntenia

• boieri, oameni de rând, oameni de jos;

• pedepse grele, tortura;

• spre sfârșitul sec. 18 se moderează cruzimea pedepselor;

• separarea deținuților: femei-bărbați;

• arestații preventiv trebuiau judecați în cel mult 4 zile de la data arestării (1802);

• apar primele infirmerii în închisori;

• deținuții munceau la lucrări publice;

• se introduce „liberarea pe garanții” (1802);

III. Perioada 1831-1874

1831: - Regulamentul organic (G. Pavel Kiseleff)

• separația justiției de administrație: tribunale județene;

- se înființează corpul avocaților și instituția procurorilor pentru apărarea legii și ordinii publice;

- cheltuieli de la buget pentru iluminat, hrană etc.;

- judecătorii erau numiți pe 3 ani;

- mutilarea și tortura au fost suprimate;

- s-au înființat „Judecătoriile de împăciuire” compuse din preot și

trei jurați;

- procesele comerciale erau judecate de instanțe speciale;

- banii realizați prin muncă: o parte la stat și restul restituit la

liberare;

- asistența sanitară: zilnic, medicul din localitate;

- moralizarea deținuților: un duhovnic.

1832: - În Muntenia „Proiect pentru pedepsele arestaților gâlcevitori” (bătăie, prelungirea duratei pedepsei, izolarea, reducerea porției de hrană);

1833: - În Muntenia: „Rânduiele îndeplinătoare ale regulamentului temnițelor”: (2 oane, 4 temnițe, 14 închisori județene; separațiune; grafic cu termene pentru construirea de noi temnițe);

1842: - Gh. Bibescu (Muntenia): opise domnești pentru îmbunătățirea condițiilor din închisori;

1851: - Barbu Știrbei (Muntenia): nou regulament al temnițelor;

1855: - Grigore Ghica (Moldova): regulament; trei categorii de deținuți, muncă în comun ziua și izolare noaptea; îl aduce pe F.D. Perrieres.

1962: - A.I. Cuza: Decretul 630/11 aug. 1862 aprobă „Regulamentul pentru organizarea serviciului stabilimentelor penitenciare și de binefacere din România” (Ferdinand Dodund de Perrieres a condus 25 ani Direcția închisorilor, introducând prevederi din Legea belgică din 1870 și din Legea franceză din 1875):

- închisori speciale pentru femei și minori;

- reguli interioare pentru deținuți;

- obligativitatea muncii pentru arestați;

- se înființează corpul gardienilor;

- se interzice tortura;

- minorii erau școlarizați;

- multe închisori funcționau pe lângă mănăstiri;

• tipuri de închisori: preventive, corecționale (6 zile - 2 ani), reclusiune (la muncă silnică, ocnă pe viață și pe timp limitat), reclusiune la munci silnice ușoare, corecționale pentru nevârstnici (cu vârsta între 8-20 ani), reclusiune pentru femei de toate vârstele.

1874: - „Lege asupra regimului închisorilor”;

- „Regulament general pentru arestele preventive”;

• „Regulamentul general al Casei Centrale de Corecțiune pentru minori”;

• „Regulamentul general pentru penitenciarele centrale”, care prevede 4 tipuri de închisori: corecționale, de muncă silnică, de reclusiune, de detenție.

IV. Perioada 1874-1919

- nimic semnificativ pe plan legislativ;
- se construiesc penitenciare noi și institute de corecție pentru minori.

V. Perioada 1919-1949

1919: - „Legea privind organizarea penitenciarelor și instituțiilor de prevenție“.

1930 - la Praga „Congresul comisiei penale și penitenciare internaționale“:

- își însușește principiile de executare a pedepsei ale legiuitorului român;
- profilarea penitenciarelor: pentru muncă; pentru muncă silnică, de temniță grea, pentru crime, de recluziune, corecționale, de temniță ușoară,, pentru delict, colonii penitenciare, colonii pentru vagabonzi, case de sănătate;

• în reședința de județ era un penitenciar pentru arestații preventiv și condamnații până la 6 luni;

- 80 penitenciare;
- strictă separațiune a recidiviștilor de deținuții primari;
- gruparea deținuților ține cont de temperament, cultură, educație, mediu de proveniență, faptă, mobil, durata pedepsei;

• „Laborator de antropologie penitenciară“ la penitenciarul Văcărești;

• regim progresiv: ameliorarea treptată a condițiilor în trei faze:

I. izolare individuală: 2 ani la nerecidiviști, 2-3 ani la recidiviști;

II. tratament în comun ziua, iar noaptea izolați individual;

III. colonia penitenciară: muncă în agricultură sau industrie cu posibilitatea liberării condiționate.

1938: - „Regulamentul asupra regimului de executare a pedepselor și a măsurilor de siguranță, privative de libertate, precum și al deținerii preventive“.

1940-1944: - guvernarea Antonescu:

- înăsprirea legislației;
- crearea lagărelor de muncă forțată pentru deținuții politici, dezertori, cei care nu se prezentau la armată.

1949: - prin Decretul 102, Legea din 1929 încetează să mai funcționeze.

VI. Perioada 1949-1969

- reglementările penitenciare se stabilesc prin ordine ale Ministerului de Interne sau ale Consiliului de Miniștri;

- Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 729/1951 stabilește următoarele tipuri de unități;

1. - penitenciare

a) regionale: pentru preventivi;
 b) de transfer: cel mult o lună, în vederea regroupării deținuților;
 c) pentru deținerea celor cu infracțiuni grave contra securității statului;

d) pentru muncă silnică;

e) cu regim sever pentru deținuții care au comis abateri;

2. - colonii de muncă (la Constanța, serviciul regional Sanitar Canal Dunăre-Marea Neagră).

3. - unități de muncă;

4. - unități productive;

5. - spitale penitenciare.

1952: - „Regulament interior privind regimul penitenciar“:

• în penitenciare apar secții separate pentru sabotori, contrarevoluționari, internați ai securității statului.

1955: - „Regulamentul pentru primirea, deținerea, paza și regimul deținuților“ împarte penitenciarul în:

a) de drept comun (bărbați, femei, minori);

b) pentru contrarevoluționari.

1962: - „Regulamentul pentru aplicarea regimului în penitenciare“ împarte unitățile doar în:

a) penitenciare;

b) colonii de muncă;

• deținuții politici erau separați în raport cu fosta apartenență politică și funcțiile avute în partid; intelectualii erau separați de muncitori și țărani;

1964: - decret de amnistie pentru toți deținuții politici.

VII. Perioada 1969-1990

1969: - Legea nr. 23 respecta „Ansamblul de reguli minime ONU pentru tratamentul deținuților“, din 1955.

1977: - decret de amnistie și grațiere:

• reducerea numărului de penitenciare de la 70 la 20;

• dispar școlile pentru minori, spitale penitenciare.

VIII. Perioada începând cu 1991

- trecerea Direcției Generale a Penitenciarelor de la Ministerul de Interne la Ministerul Justiției.

**RECOMANDAREA NR. R (87) 3
ADOPTATĂ DE COMITETUL MINIȘTRILOR
CONSILIULUI EUROPEI LA 12 FEBRUARIE 1987
ÎN CEA DE a 404-a ȘEDINȚĂ A MINIȘTRILOR DEPUTAȚI**

Regulile europene pentru penitenciare*

Comitetul Miniștrilor, în virtutea articolului 15.b al Statutului Consiliului Europei.

Considerând importanța stabilirii unor principii comune în ceea ce privește politica penală în cadrul statelor membre ale Consiliului Europei,

Ținând seama că, deși s-a făcut un progres considerabil în dezvoltarea alternativelor necustodiale în privința delinvenților, privarea de libertate rămânând o sancțiune necesară în sistemele juridice penale,

Ținând seama de faptul că dezvoltarea și evoluția societății, precum și schimbările survenite în legătură cu tratamentul deținuților și în conducerea penitenciarelor a făcut posibilă reformarea unui Standard Minim de Reguli pentru Tratatamentul Deținuților, elaborat în cadrul Consiliului Europei [Rezoluția (73) 5] astfel încât să constituie un suport, să încurajeze cele mai bune dezvoltări și să ofere un scop progresului ulterior,

Recomandă guvernelor statelor membre să se ghideze în alcătuirea legislației lor interne, cât și în practică pe principiile ce reies din textul Regulilor Europene pentru Penitenciare, care figurează ca apendix la prezenta Recomandare, cu o punere în practică în vederea implementării progresive a acestora, o detaliere pe larg a scopurilor ce apar în introducere, precum și a principiului de bază din Partea I și să ofere acestui set de reguli o circulație cât mai largă.

---

* Anexez „Regulile europene pentru penitențiar”, considerând că mulți cititori vor dori să cunoască un document fundamental pentru înțelegerea instituției penitențiar actuale.

APENDIXUL RECOMANDĂRII Nr. R (87) 3

REGULILE EUROPENE PENTRU PENITENCIARE

O versiune europeană revizuită a ansamblului de reguli minime
privind tratamentul deținuților

Preambul

Obiectivele acestor reguli sunt

a) să stabilească un aranjament minim de norme care să cuprindă toate aspectele administrării unui penitenciar care sunt esențiale creării condițiilor umanitare și unui tratament real în sistemele moderne progresiste;

b) să servească drept stimulent administrațiilor penitenciare pentru a-și dezvolta o politică, o gestiune și o practică bazate pe principiile finalității și etichității actuale;

c) să încurajeze personalul profesionist din penitenciare în atitudini care să reflecte calități sociale și morale importante în munca lor și să creeze condiții în care ei să poată să-și îmbunătățească propriile realizări în beneficiul societății în general, al deținuților aflați în îngrijirea lor, cât și pentru satisfacerea propriei lor vocații profesionale;

d) să asigure criterii de bază realiste pe baza cărora administrațiile penitenciarelor să poată realiza performanța unor judecăți valide și o măsură a progresului către cele mai ridicate norme.

Se accentuează că regulile nu constituie un sistem model și deci, în practică, multe dintre serviciile penitenciare europene operează deja cât se poate de bine cu multe dintre normele ce sunt prefigurate aici, dar și faptul că altele se străduiesc și vor continua să se străduiască să procedeze așa. Oriunde există dificultăți sau apar probleme practice în aplicarea acestor reguli, Consiliul European dispune atât de cadrul teoretic necesar, cât și de asistență experimentală și este dispus să conlucreze și să sfătuiască dar și să împartă din vasta sa experiență administrațiilor de penitenciare, oricât de variate sunt.

În aceste reguli, accentul înnoitor a fost pus pe percepțiile bazate pe tratamentul uman și pozitiv al deținuților, importanța rolului pe care-l joacă personalul ce deservește penitenciarelor și o conducere modernă, efectivă a acestora. Menirea acestor reguli este aceea de a oferi date, încurajări și ghidări pentru cei care lucrează la diferite nivele în administrația penitenciarelor. Memorandumul explicativ care însoțește regulile s-a intenționat a avea rolul de a asigura înțelegerea, acceptarea și flexibilitatea necesară pentru a realiza cel mai ridicat și mai realist nivel al implementării acestora alături de normele de bază.

Partea I

PRINCIPIILE DE BAZĂ

1 - Privarea de libertate se va face în condițiile morale și materiale care să asigure respectul necesar față de demnitatea umană și care să fie în conformitate cu aceste reguli.

2 - Regulile se vor aplica imparțial. Nu va exista nici o discriminare față de rasă, culoare, sex, limbă, religie, politică sau alte opinii, origine națională sau socială, naștere, statut economic sau altfel de statut. Convingerile religioase și percepțiile morale ale grupului căruia îi aparține deținutul vor fi respectate.

3 - Scopul tratamentului persoanelor în custodie va fi în așa fel susținut încât să le ocrotească sănătatea, propriul respect și, atât cât permite durata sentinței, să le dezvolte simțul responsabilității și să încurajeze acele atitudini și abilități care le vor fi de folos la reintegrarea lor în societate cu șanse cât mai bune în părăsirea câmpului infracțional și care să le permită propria întreținere după liberarea lor.

4 - Vor fi făcute controale regulate în instituțiile penale de către insepatori calificați și experimentați numiți de o autoritate competentă. Sarcina lor va fi, în particular, să verifice dacă și la ce extindere aceste instituții sunt administrate în concordanță cu legile și regulamentele existente, imparțialitatea serviciilor penitenciarelor și dacă pretențiile acestor reguli sunt respectate.

5 - Protejarea drepturilor individuale ale deținuților, cu o mențiune specială în privința legalității executării sau a măsurilor detenției, va fi asigurată prin mijloace de control în concordanță cu regulile naționale, de către o autoritate judiciară constituită, parte principală autorizată să viziteze deținuții și care să nu aparțină administrației penitenciarului.

6.1 - Aceste reguli vor fi făcute cunoscute personalului în limbile naționale.

6.2 - Vor fi, de asemenea, aduse la cunoștință deținuților în aceleași limbi sau în alte limbi atât cât este de rezonabil și de practic.

Partea a II-a

SISTEMELE DE CONDUCERE A PENITENCIARELOR

Primirea și înregistrarea

7.1 - Nici o persoană nu va fi primită într-o instituție fără un ordin valid de arestare.

7.2 - Detaliile esențiale ale arestării și primirii vor fi imediat înregistrate.

8 - În oricare loc unde sunt închise persoane se va păstra un dosar complet și sigur care să conțină următoarele informații cu privire la fiecare deținut primit:

- a) informații în legătură cu identitatea deținutului;
- b) motivele arestării și autoritatea care a făcut-o;
- c) ziua și ora intrării sau liberării.

9 - Aranjamentele de primire vor fi în conformitate cu principiile și regulile de bază și se va avea în vedere ajutorarea deținuților în rezolvarea problemelor personale urgente.

10.1 - De îndată ce este posibil, se vor întocmi rapoarte complete și se vor înainta directorului penitenciarului, pentru informare și aprobare, rapoarte despre situația personală a fiecărui deținut și despre programul de pregătire a acestuia - program care va avea în vedere și pregătirea pentru liberare.

10.2 - Astfel de rapoarte vor include de fiecare dată și un raport medical făcut de un medic ofițer și de personalul care răspunde direct de deținut.

10.3 - Rapoartele și informațiile cu privire la deținut vor fi ținute confidențial și individual, reactualizate și accesibile doar persoanelor autorizate.

Împărțirea și clasificarea deținuților

11.1 - În repartizarea deținuților la diferite instituții sau regimuri trebuie să se țină seama de situația lor juridică și legală (deținut neîncarcerat sau condamnat, delinvent la prima abatere sau recidivist, sentință de scurtă durată sau pedeapsă mare), de cerințele speciale ale tratamentului lor, de nevoile lor medicale, de vârsta lor și de sex.

11.2 - Bărbații și femeile vor fi în principiu ținuți separat, deși ei pot participa împreună la activități organizate ca făcând parte dintr-un program stabilit.

11.3 - În principiu, deținuții arestați preventiv vor fi ținuti separat de cei condamnați, cu excepția cazului când ei sunt de acord să participe împreună la activități organizate în beneficiul lor.

11.4 - Tinerii deținuți vor fi ținuti în condiții care să-i protejeze pe cât posibil de influențe dăunătoare și ținând cont de nevoile specifice vârstei lor.

12 - Țelurile clasificării sau reclassificării vor fi:

a) să-i separe de ceilalți pe deținuții care din cauza dosarelor lor criminale sau a personalității lor, sunt ata să profite de cei sau cele cu care vin în contact și să exercite asupra acestora o influență nocivă și

b) să sprijine repartizarea deținuților pentru a ușura tratamentul lor și pentru reintegrarea lor socială, ținând seama de cerințele disciplinei și securității interioare locului de deținere.

13 - Atât cât este posibil, instituții separate sau secții separate ale unei instituții vor fi folosite să ușureze conducerea diferitelor regimuri sau în repartizarea categoriilor specifice de deținuți.

Cazarea

14.1 - Deținuții vor fi cazați pe timpul nopții în celule individuale, cu excepția cazurilor când se consideră că este mai avantajoasă cazarea cu ceilalți deținuți.

14.2 - Când cazarea este comună, se va avea în vedere ca celula să fie ocupată de deținuți care pot fi asociați cu alții în astfel de condiții. Va exista supraveghere pe timpul nopții.

15 - Cazarea asigurată deținuților și, în particular, toate formele de cazare pe timpul nopții vor întruni cerințele cu privire la sănătate și igienă - cu o atenție specială acordată condițiilor climatice și, mai ales, repartiției aerului pe metru cub, un spațiu rezonabil, lumină, căldură și ventilație.

16 - În toate locurile unde deținuților li se cere să lucreze sau să trăiască:

a) ferestrele să fie suficient de mari pentru a permite deținuților să citească sau să lucreze, beneficiind de lumina naturală în condiții normale. Ele vor fi astfel construite încât să permită pătrunderea aerului proaspăt cu excepția locurilor unde există un sistem adecvat de aer condiționat. Mai mult, ferestrele vor fi echipate în conformitate cu normele de securitate existente ca dimensiuni, localizare și construcție a lor, dar cu un aspect cât mai aproape de modelul obișnuit;

b) lumina artificială trebuie să satisfacă standardele tehnice cunoscute.

17 - Instalațiile sanitare și amenajările pentru acces vor fi astfel concepute încât să permită fiecărui deținut să-și satisfacă necesitățile naturale când este necesar în condiții de curățenie și decență.

18 - Instalațiile adecvate de baie și duș vor fi amenajate astfel încât fiecare deținut să-și poată satisface dorința de a face baie sau duș, la o temperatură potrivită climatului, cât de des este necesar pentru păstrarea igienei generale, în concordanță cu anotimpul și regiunea geografică, dar cel puțin o dată pe săptămână. Oricând este posibil, trebuie permis accesul liber la ore rezonabile.

19 - Toate locurile instituției vor fi menținute adecvat și în stare de curățenie tot timpul.

Igiena personală

20 - Deținuților li se va cere să-și păstreze igiena personală corporală și pentru aceasta ei vor beneficia de apă și de toate articolele de toaletă care sunt necesare sănătății și curățeniei.

21 - Pentru motive de sănătate și pentru ca deținuții să-și păstreze aspectul și respectul față de propria persoană, se vor face înlesniri în privința propriei îngrijiri a părului și bărbii, iar bărbaților li se va permite (înlesni) rasul zilnic.

Îmbrăcămintea și așternutul

22.1 - Deținuții cărora nu le este permis să-și poarte propriile haine vor fi dotați cu haine potrivite climatului și care să le permită menținerea unei bune

sănătăți. Astfel de îmbrăcăminte nu trebuie să fie în nici un caz degradantă sau umilitoare.

22.2 - Toată îmbrăcăminte trebuie să fie curată și menținută într-o stare potrivită.

22.3 - Ori de câte ori deținuții obțin permisiunea să iasă din instituție, li se va permite să-și poarte propriile haine sau o îmbrăcăminte modestă.

23 - La primirea deținuților într-o instituție, se vor face aranjamentele necesare pentru asigurarea ca îmbrăcăminte personală să fie ținută în bune condiții și aptă pentru a fi folosită.

24 - Fiecare deținut va primi un pat și un așternut propriu, care va fi menținut în ordine și schimbat destul de des, astfel încât să-și păstreze curățenia.

Hrana

25.1 - În concordanță cu normele date de autoritățile sanitare, administrația va hrăni deținuții la orele normale cu mâncare potrivit preparată și prezentată, care să satisfacă prin calitate și cantitate normele dietetice și igienice moderne și care să țină seama de vârstă, sănătate, natura muncii prestate și, pe cât posibil, de cerințele de ordin religios sau cultural.

25.2 - Băutul apei trebuie să fie la îndemâna oricărui deținut, oricând.

Serviciile medicale

26.1 - La fiecare instituție vor fi accesibile serviciile a cel puțin unui medic internist practician. Serviciile medicale vor fi organizate strâns legat de starea generală de sănătate a comunității sau națiunii. Ele vor include serviciul psihiatric pentru diagnosticarea în cazurile ce impun tratamentul stărilor mentale anormale.

26.2 - Deținuții bolnavi sau care au nevoie de tratament special vor fi transferați la instituții specializate sau spital civile. Acolo unde asistența medicală este posibilă în cadrul instituției prin echipament, mobilier și dotări farmaceutice necesare pentru îngrijirea medicală și tratamentul deținuților bolnavi, se va aduce și personal specializat.

26.3 - Serviciile unui stomatolog vor fi înlesnite fiecărui deținut.

27 - Deținuții nu vor fi supuși nici unui experiment care poate provoca răni morale sau fizice.

28.1 - Se vor face toate demersurile pentru nașterea copiilor în afara instituției. Totuși, dacă nu sunt condiții posibile, va fi necesar ca în instituțiile penale să se amenajeze cele necesare îngrijirii pre și post-natale a femeilor însărcinate. Dacă un copil se naște în închisoare, acest lucru nu se va menționa în certificatul de naștere.

28.2 - Atunci când minorilor le este permis să rămână în instituție alături de mamele lor, trebuie făcută o aprovizionare specială pentru crearea unei creșe deservită de personal calificat unde copiii vor fi plasați atunci când nu se află sub directă îngrijire a mamelor.

29 - Ofițerul medic va vedea și va examina fiecare deținut cât de curând posibil după depunerea sa și de fiecare dată când va fi necesar, acordând o atenție deosebită depistării bolilor fizice și mentale, luând toate măsurile necesare în vederea acordării tratamentului medical; va separa deținuții suspecți de boli contagioase sau infecțioase; va nota deficiențele fizice sau mentale care pot împiedica reintegrarea după liberare; va hotărî repartizarea fiecărui deținut la muncă.

30.1 - Ofițerul medical va îngriji atât sănătatea fizică, cât și cea mentală a deținuților și va consulta, sub incidența condițiilor dar și cu frecvența impusă de normele medicale, toți deținuții bolnavi, pe toți cei care își declară vreo boală sau rană și pe fiecare deținut care solicită acest lucru.

30.2 - Ofițerul medic va raporta directorului de câte ori consideră necesar faptul că sănătatea fizică sau mentală a unui deținut nu a fost sau nu va fi profund afectată de continuarea deținerii în închisoare sau de oricare alte condiții generate de această situație.

31.1 - Ofițerul medic sau o autoritate competentă va inspecta în mod regulat și va sfătui directorului cu privire la:

- a) cantitatea, calitatea, prepararea și deservirea hranei și apei;
- b) igiena și curățenia închisorii și a deținuților;
- c) condițiile sanitare, căldura, lumina și ventilația instituției;
- d) compatibilitatea dintre gradul de curățenie al deținuților și cel al așternutului.

31.2 - Directorul va lua în considerare rapoartele și sfatul ofițerului medic bazate pe Regula 30 paragraful 2 și pe Regula 31 paragraful 1 și dacă este de acord cu recomandările făcute va lua măsurile necesare pentru atingerea scopului acestor recomandări; dacă aceste recomandări depășesc competența directorului sau dacă directorul nu este de aceeași părere cu ele, el va înainta un raport personal și va cere recomandarea unui ofițer medic de specialitate, pentru clarificări.

32 - Serviciile medicale ale instituției vor căuta să depisteze și vor trata orice boală fizică sau mentală sau defecte care ar putea obstrucționa reintegrarea deținutului după liberare. Orice serviciu medical, chirurgical și psihiatric inclusiv cele disponibile în cadrul comunității vor fi asigurate deținutului până la sfârșit.

Disciplina și pedepsirea

33 - Disciplina și ordinea vor fi menținute în interesul securității, vieții ordonate a comunității și celui al instituției.

34.1 - Nici un deținut nu va fi folosit în serviciul instituției în nici un spațiu disciplinar.

34.2 - Această regulă nu va împiedica totuși buna funcționare a aranjamentelor în care activitățile sociale, educaționale sau sportive și responsabilitățile sunt realizate prin stricta supraveghere a deținuților care sunt alcătuiți în grupuri, în scopul participării lor la desfășurarea acestor programe.

35 - Următoarele aspecte vor fi reglementate și ele sunt dependente de lege sau de regulamentul unei autorități competente:

- a) purtarea ce constituie o ofensă disciplinară;
- b) tipul și durata pedepsei care se impune;
- c) autoritatea competentă să decidă astfel de pedepse;
- d) accesul la procesul de recurs și la autoritatea care-l hotărăște.

36.1 - Nici un deținut nu va fi pedepsit decât în concordanță cu termenii unei astfel de legi sau regulament și niciodată de două ori pentru același lucru.

36.2 - Rapoartele despre reaua purtare vor fi prezentate cu promptitudine către autoritatea competentă care va hotări asupra lor fără nici o întârziere.

36.3 - Nici un deținut nu va fi pedepsit dacă nu a fost formulată injuria sau vina ce i se aduce și dacă nu i se asigură posibilitatea adecvată de a se apăra.

36.4 - Acolo unde este necesar și util, deținuților li se va permite să-și realizeze apărarea cu ajutorul unui interpret.

37 - Pedepsele colective, pedeapsa corporală, pedepsirea prin izolare în celulă fără lumină și toate pedepsele crude, inumane sau degradante se vor interzice cu desăvârșire a fi folosite drept pedepse pentru abateri disciplinare.

38.1 - Pedepsirea prin încarcerare disciplinară și orice pedeapsă care ar putea avea un efect contrar asupra sănătății fizice mentale a deținutului vor fi practicate doar atunci când medicul instituției, după examinare, certifică în scris că deținutul este apt să le execute.

38.2 - În nici un caz o astfel de pedeapsă nu va fi contrară sau nu se va îndepărta de la prevederile stabilite în Regula 37.

38.3 - Medicul instituției va vizita zilnic deținuții aflați în executarea unor astfel de pedepse și va sfătui directorul dacă este necesară terminarea sau întreruperea pedepsei pe motive de sănătate fizică sau mentală.

Căi de constrângere

39 - Folosirea lanțurilor și a fiarelor este interzisă. Cătușe, cămăși de forță și alte obiecte de constrângere nu vor fi niciodată aplicate drept pedeapsă. Ele nu vor fi folosite decât în următoarele împrejurări:

- a) dacă este necesar, ca o măsură de precauție împotriva evadării în timpul unui transfer, fiind însă înlăturate atunci când deținutul apare în fața unei autorități judiciare sau administrative dacă autoritatea nu hotărăște altfel;
- b) pe motive medicale sub îndrumarea și supravegherea medicului;
- c) prin ordinul directorului, dacă toate celelalte metode de control eșuează, în scopul protejării unui deținut de la încercări de automutilare, rănirea

celorlalți sau pentru a preveni daune serioase aduse proprietății; în astfel de cazuri directorul va trebui să consulte de urgență medicul și să raporteze imediat autorității administrative superioare.

40 - Termenii și maniera de utilizare a căilor de constrângere autorizate în paragraful precedent vor fi hotărâte prin lege sau prin regulament. Astfel de mijloace nu se vor aplica un timp mai îndelungat decât este absolut necesar.

Informarea deținuților și plângerile acestor

41.1 - Fiecare deținut va beneficia încă de la intrarea în instituție de o informare scrisă cu privire la regulile care guvernează tratamentul deținuților de fiecare categorie, cerințele cu privire la asigurarea disciplinei în instituție, metodele autorizate în dobândirea de informații, modul în care se întocmesc plângerile și toate cele care sunt necesar a fi cunoscute pentru a înțelege drepturile și îndatoririle ce le revin pentru a se adapta la viața din interiorul instituției.

41.2 - Dacă un deținut nu înțelege informarea scrisă primită, această informare se va face oral.

42.1 - Fiecare deținut va avea zilnic ocazia de a cere sau de a se plânde directorului instituției sau ofițerului autorizat să acționeze în astfel de cazuri.

42.2 - Un deținut trebuie să aibă ocazia să vorbească, să ceară sau să facă plângeri unui inspector de închisori sau oricărei alte autorități constituite legal, căreia îi este îngăduit să viziteze închisorile neînsoțit de directorul acesteia sau de alți membri ai personalului de deservire. Totuși, apeluri la deciziile formale pot fi restrânse la procedurile autorizate.

42.3 - Fiecărui deținut i se va permite să facă cereri sau plângeri cu caracter confidențial către administrația centrală a închisorii, autoritatea judiciară sau alte autorități competente.

42.4 - Fiecare cerere sau plângere adresată care se referă la o autoritate a închisorii va fi rezolvată cu promptitudine și un răspuns trebuie dat de urgență.

Contactul cu lumea exterioară

43.1 - Deținuților li se va permite să comunice cu familiile lor legat de nevoile de tratament, securitate și ordine, cu persoanele sau cu reprezentanții unor organizații din afară și să primească vizitele acestor persoane cât de des posibil.

43.2 - Se va încuraja contactul cu lumea exterioară, ca aceștia să devină un sistem de legătură permanentă cu exteriorul în concordanță cu obiectivele expuse în Partea a IV-a a acestui regulament.

44.1 - Deținuții care sunt de altă naționalitate vor fi informați fără nici o întârziere de dreptul lor de a cere contactul și înlesnirile necesare pentru a comunica neîntârziat cu reprezentantul diplomatic sau consular al statului căruia îi aparțin. Administrația închisorii va coopera în întregime cu astfel de reprezentanți

în interesul celor de altă naționalitate din închisoare care pot avea necesități mai deosebite.

44.2 - Deținuții care aparțin unor state care nu au reprezentanți diplomatici sau consulari acreditați în țara respectivă, refugiații sau apatrizii vor beneficia de înlesniri similare pentru a comunica cu reprezentantul diplomatic al statului care răspunde de interesele lor sau cu autoritatea națională sau internațională a cărei sarcină este să deservească interesele acestor persoane.

45 - Deținuților li se va permite să se informeze permanent prin citirea ziarelor, periodicelor sau a altor publicații, prin urmărirea emisiunilor de radio și TV, prin lecturi sau prin alte asemenea mijloace după cum administrația închisorii permite sau controlează. Aranjamente speciale se vor face pentru rezolvarea cazurilor de străini care ridică probleme lingvistice.

Asistența morală și religioasă

46 - Atât cât este posibil, fiecărui deținut i se va permite să-și satisfacă nevoile impuse de religia sa, să-și continue viața morală și spirituală prin participarea la serviciile și întâlnirile din instituție și prin permisiunea de a deține orice cărți necesare acestui lucru sau prin cărți de literatură.

47.1 - Dacă instituția deține un număr suficient de deținuți de aceeași religie, un reprezentant calificat al acesteia va fi numit și aprobat. Dacă numărul de deținuți justifică și condițiile o permit, aranjamentul va deveni permanent.

47.2 - Unui reprezentant calificat numit sau aprobat sub incidența paragrafului 1, i se va permite să țină cu regularitate serviciile și activitățile și să facă vizite pastorale particulare deținuților ce aparțin ritului său confesional la momentele adecvate.

47.3 - Accesul la un reprezentant calificat de orice religie nu va fi refuzat nici unui deținut. Dacă un deținut obiectează la astfel de vizite ale reprezentantului religios, deținutului i se va permite să le refuze.

Păstrarea bunurilor deținuților

48.1 - Toți banii, toate valorile și alte efecte ce aparțin deținuților și care în baza regulamentelor instituției nu se permite să fie păstrate asupra deținuților, la intrarea în închisoare vor fi date în custodie. Un inventar al acestora va fi semnat de deținut. Vor fi luate măsuri pentru a fi ținute în bune condiții. Dacă se consideră necesară distrugerea vreunui obiect, acesta va fi întâi înregistrat și apoi deținutul va fi informat despre măsura luată.

48.2 - La liberarea deținutului, toate aceste obiecte, precum și banii îi vor fi redați în măsura în care nu au fost permise eliberări de bani sau trimiteri autorizate de valori în afara instituției sau nu s-a considerat necesar din motive de igienă distrugerea vreunui obiect. Deținutul va semna o chitanță pentru obiectele și banii returnați.

48.3 - Atât cât este posibil, banii sau efectele primite de deținuți din afară vor avea același tratament, dacă nu este permisă folosirea în timpul detenției.

48.4 - Dacă vreun deținut aduce orice fel de medicamente, medicul va hotărî ce folosire li se va da.

Înștiințarea morții, a bolii, a transferului etc.

49.1 - În cazul decesului sau al unei boli grave sau al unei răni serioase a unui deținut, precum și a mutării într-o altă instituție în vederea tratării unei boli mentale sau a unor anormalități, directorul va informa de îndată soțul (soția) dacă deținutul este căsătorit, sau ruda cea mai apropiată și va informa în orice caz oricare altă persoană desemnată de către deținut.

49.2 - Deținutul va fi informat imediat despre decesul sau o boală gravă a vreunei rude. În astfel de cazuri și ori de câte ori împrejurările o permit, deținutului i se va permite să-și viziteze ruda bolnavă sau să vadă persoana decedată, fie sub escortă sau fără.

49.3 - Toți deținuții vor avea dreptul să-și anunțe familia de îndată ce vor fi transferați la o altă închisoare.

Mutarea deținuților

50.1 - Când deținuții sunt mutați la sau de la o instituție, ei vor fi expuși public cât mai puțin posibil și vor fi luate măsuri de siguranță adecvate pentru a asigura protejarea lor de insulte, curiozitate și orice formă de publicitate.

50.2 - Transportul deținuților fără ventilația necesară sau lumină care ar putea să le provoace orice fel de rău sau degradare, este interzis.

50.3 - Transportul deținuților va fi făcut pe cheltuiela administrației în concordanță cu regulile autorizate, așa cum se cuvine.

Partea a III-a

PERSONALUL

51 - Ținând seama de importanța fundamentală a personalului închisorii în realizarea unei conduceri adecvate a instituțiilor și de scopul obiectivelor organizatorice și de tratament ale acestui personal, administrațiile de închisori vor acorda o mare atenție îndeplinirii regulilor ce privesc personalul.

52 - Personalul închisorii va fi permanent încurajat prin pregătire, procedee consultative și stiluri de conducere pozitive - care să-i inspire și să-i încadreze în normele umane, să dea dovadă de o eficiență ridicată, să-i facă să se achite de obligațiile ce le revin în această manieră.

53 - Administrația închisorii va considera ca o sarcină importantă informarea continuă a opiniei publice despre rolul sistemului penitenciar și munca personalului, pentru a încuraja astfel înțelegerea de către public a importanței contribuției lor la dezvoltarea societății.

54.1 - Administrația penitenciarului va realiza o alegere atentă la recrutarea personalului și va înlesni întâlnirile ulterioare ale întregului personal. Un accent special se va pune asupra integrității, umanității, capacității profesionale și aptitudinilor personalului pentru acest gen de muncă.

54.2 - Personalul va fi numit permanent drept personal de descervire a penitenciarului, va avea statut de funcționar public cu asigurarea menținerii acestuia doar pe baza bunei conduite, a eficienței, a unei bune sănătăți fizice și mentale și cu un nivel adecvat de educație (pregătire).

Salariile vor fi de așa natură încât să atragă și să rețină bărbați și femei potrivite acestui mod de lucru; beneficiile muncii și condițiile în care se desfășoară munca vor fi cât mai favorabile asigurării unei bune desfășurări a acestui gen de muncă.

54.3 - Ori de câte ori este necesar să se angajeze personal cu jumătate de normă, criteriile de selectare se vor aplica la fel ca și pentru ceilalți.

55.1 - La recrutare sau după o perioadă potrivită de experiență practică, personalului i se va organiza un curs de pregătire în ceea ce privește îndatoririle generale sau speciale și va fi supus la testări teoretice și practice, excepție făcând acele cazuri care, prin pregătirea lor profesională, nu fac acest lucru necesar.

55.2 - Pe parcursul carierei, întregul personal își va menține și își va îmbunătăți cunoștințele și capacitatea profesională prin cursurile de pregătire profesională organizate de către administrație la intervale de timp potrivite.

55.3 - Se vor face toate aranjamentele necesare pentru lărgirea experienței și îmbunătățirea pregătirii personalului.

55.4 - Pregătirea personalului va include instruirea în conformitate cu prevederile Regulilor Europene pentru Penitenciare și cu cele ale Convenției Europene pentru Drepturile Omului.

56 - Toți membrii personalului se vor purta permanent în așa fel încât comportamentul lor să constituie întotdeauna un exemplu și să impună respect.

57.1 - Pe cât posibil, personalul va cuprinde un număr suficient de specialiști cum ar fi psihiatri, psihologi, asistenți sociali, profesori, instructori de educație fizică și sport.

57.2 - Acești specialiști, precum și personalul de alte specialități vor fi angajați normal, pe bază de angajament definitiv. Acest tip de angajament nu va exclude lucrătorii cu jumătate de normă sau voluntari când acest lucru este potrivit și este în beneficiul creșterii nivelului sprijinului și pregătirii proramului de tratament.

58.1 - Administrația închisorilor va asigura ca fiecare închisoare să aibă permanent un director delegat și alte oficialități autorizate.

58.2 - Directorul instituției va trebui să fie pregătit pentru postul pe care-l ocupă, dovedind că are caracterul, abilitatea administrativă și pregătirea profesională în concordanță cu munca ce o va presta și că are experiența necesară.

58.3 - Directorul va fi numit definitiv și va trebui să dovedească accesibilitate la cerințele impuse de administrația penitenciarelor în ceea ce privește instrucțiunile de conducere.

58.4 - Când două sau mai multe instituții se află sub conducerea unui singur director, fiecare din ele va fi vizitată la intervale de timp regulate. Un responsabil oficial va fi însărcinat cu fiecare dintre aceste instituții.

59 - Administrația va introduce forme de organizare și sisteme de conducere care să ușureze comunicarea dintre diferitele categorii de personal ale instituției, cu precădere în vederea asigurării cooperării între diferite servicii și, în particular, pentru respectarea tratamentului și a resocializării deținuților.

60.1 - Directorul, delegatul și majoritatea personalului instituției trebuie să fie capabil să vorbească limba celui mai mare număr de deținuți sau o limbă înțeleasă de cea mai mare parte dintre aceștia.

60.2 - Ori de câte ori este necesar și util se vor folosi serviciile unui interpret.

61.1 - Aranjamentele vor fi astfel făcute încât să asigure în permanență prezența unui medic practician calificat și aprobat, care să acorde fără nici o întârziere asistență în cazurile urgente.

61.2 - În instituțiile care nu sunt deservite de către unul sau mai mulți medici permanent, temporar un medic sau un cadru medical autorizat aparținând serviciilor medicale va deservi instituția pentru a acorda asistență medicală necesară, în mod regulat.

62 - Numirea personalului în instituții sau în locurile de detenție a deținuților de sex opus este încurajată.

63.1 - Personalul instituțiilor nu va face uz de forță împotriva deținuților decât în cazul autoapărării sau în cazurile de evadare sau de rezistență fizică activă sau pasivă la un ordin bazat pe lege sau regulament. Personalul care este nevoit să recurgă la forță o va face strict limitat și va raporta de îndată incidentul directorului instituției.

63.2 - Personalului i se va asigura o pregătire tehnică specială în vederea creării unui sistem de apărare contra deținuților agresivi.

63.3 - Cu excepția împrejurărilor speciale, îndeplinirea de către personal a sarcinilor care îl aduc în contact direct cu deținuții nu se va face purtând arme. Mai mult, personalul nu trebuie în nici o împrejurare să fie dotat cu arme, decât dacă este pe deplin pregătit să le folosească.

OBIECTIVELE ȘI REGIMURILE DE TRATAMENT

64 - Prin lipsirea de libertate, încarcerarea este o pedeapsă ea însăși. De aceea, condițiile închisorii și regimurile din penitenciare vor avea în vedere ca separațiunea să se facă pentru menținerea disciplinei fără însă să agraveze prin aceasta situația deținuților.

65 - Trebuie făcut orice efort pentru a asigura ca regimul acestor instituții să fie organizat și condus astfel încât:

a) să asigure condiții de viață compatibile cu demnitatea umană și în conformitate cu normele comunității;

b) să minimalizeze efectele grele ale închisorii și diferențele dintre viața din închisoare și viața în liberate, care duc la micșorarea respectului față de propria persoană și a simțului responsabilității personale a deținuților.

c) să susțină și să întărească legăturile cu rudele și comunitatea exterioară pentru a promova cele mai bune interese ale deținuților și ale familiilor lor;

d) să asigure posibilitatea ca deținuții să-și dezvolte aptitudinile și deprinderile care să le îmbunătățească perspectivele unei reintegrări pline de succes după liberare.

66 - Se vor asigura toate resursele de remediere, educaționale, morale, spirituale și altele care sunt la îndemână și care să fie folosite în concordanță cu tratarea nevoilor prizonierilor, în mod individual. De aceea regimurile trebuie să conțină:

a) suportul spiritual, calea și posibilitățile pentru o muncă importantă, vocația îndrumării și pregătirii, instruirea, educația fizică, dezvoltarea deprinderilor sociale, sfătuirea, recreerea în grup sau individual;

b) aranjamente care să asigure ca toate aceste activități să fie organizate, atât cât este posibil, în vederea creșterii contractelor în cadrul comunității, astfel încât să sporească perspectivele reintegrării sociale după liberare;

c) procedee pentru stabilirea și revizuirea tratamentului individual și a programelor de pregătire pentru deținuți după consultări între personalul penitenciarului cu deținuții care vor fi implicați în acestea, atât cât este posibil;

d) sisteme de comunicație și un stil de conducere care va încuraja relațiile potrivite și pozitive între personal și deținuți, care să îmbogățească perspectivele regimurilor efective, suportabile și programele elaborate pe această temă.

67.1 - Din moment ce împlinirea acestor obiective cere individualizarea tratamentului și, în acest scop, un sistem flexibil de atribuire, deținuții vor fi plasați în instituții separate sau în unități unde fiecare parte poate primi tratamentul și pregătirea necesară.

67.2 - Tipul, mărimea, organizarea și capacitatea acestor instituții sau unități vor fi determinate în mod esențial de natura tratamentului ce se asigură.

67.3 - Este necesar să se asigure ca deținuții să respecte normele de siguranță și posibilitatea controlului, dar astfel de măsuri trebuie să fie compatibile cu asigurarea și înțelegerea nevoilor speciale ale deținuților. Trebuie făcut orice efort pentru a plasa deținuții în instituții care sunt deschise contactelor sau beneficiază de posibilități ample pentru a înlesni contactele cu comunitatea din afară. În cazul altor naționalități, legăturile deținuților cu oamenii de aceeași naționalitate trebuie să fie privite ca fiind importante.

68 - Cât de curând este posibil, după intrarea în penitenciar și după studierea personalității fiecărui deținut cu condamnare definitivă, va fi alcătuit un program de tratament adecvat cunoștințelor obținute despre nevoile individuale, capacitățile și dispozițiile deținutului și în vederea apropierii sale de rude.

69.1 - În cadrul regimurilor, deținuților li se va crea posibilitatea de a participa la activitățile instituției în vederea dezvoltării simțului de responsabilitate, de încredere și de a li se stimula interesul în participarea la propriul lor mod de tratare.

69.2 - Se vor face eforturi pentru dezvoltarea metodelor de încurajare a cooperării deținuților și a participării lor la acest tratament. În acest fel deținuții vor fi încurajați să-și asume, în conformitate cu limitele specificate în Regula 34, responsabilități în anumite sectoare ale activității instituției.

70.1 - Pregătirea deținuților în vederea liberării trebuie să înceapă de îndată ce este posibil după primirea într-o instituție penală. De aceea tratamentul deținuților trebuie să evidențieze neexcluderea lor din cadrul comunității și, de aceea, lucrători sociali trebuie să-și ofere ajutorul pentru a asista personalul din instituțiile penitenciare în sarcina lor de reeducare socială a deținuților, în menținerea și în îmbunătățirea relațiilor cu familiile lor, cu alte persoane și cu agențiile sociale. Trebuie luate măsuri pentru păstrarea drepturilor legate de interesele civile, dreptul securității sociale și alte beneficii sociale ale deținuților în conformitate cu legea și sentința.

70.2 - Programele incluse în tratament trebuie să conțină asigurarea permisiunii de părăsire a închisorii, pentru fiecare deținut, pe considerente medicale, educaționale, ocupaționale, familiale și sociale.

70.3 - Străinii nu vor fi excluși de la programele pentru asigurarea celor de mai sus pe considerentul naționalității lor. Mai mult, orice efort trebuie să fie făcut pentru a le permite și lor să participe la activitățile în comun, astfel încât să le atenueze sentimentul de izolare.

Munca

71.1 - Munca în închisoare trebuie privită ca un element pozitiv în tratamentul, pregătirea și conducerea instituțională.

71.2 - Deținuților cu condamnare definitivă poate să li se ceară să lucreze, în concordanță cu starea lor fizică și mentală determinată de consultul medical.

71.3 - Cantitatea de muncă de natură folositoare sau alte scopuri de realizare a activităților desfășurate în instituții vor fi aplicate pentru a menține deținuții ocupați activ pe parcursul unei zile normale de lucru.

71.4 - Atât cât este posibil, munca prestată va fi astfel aleasă încât să mențină sau să crească capacitatea deținuțului de a-și asigura o viață normală după liberare.

71.5 - Pregătirea în meserii utile va fi aplicată deținuților apți să profite de aceasta și în special tinerilor deținuți.

71.6 - În cadrul limitelor compatibile cu selectarea adecvată, cu cerințele administrației instituționale și cu disciplina curentă, deținuții vor fi lăsați să-și aleagă tipul de muncă la care doresc să participe.

72.1 - Organizarea și metodele muncii în instituții vor cât mai asemănătoare cu cele existente în cadrul comunității, astfel încât să-i pregătească pe deținuți pentru condițiile unei vieți normale. De aceea, acestea trebuie să fie în strânsă legătură cu normele de muncă contemporane, cu tehnicile și organizarea funcționării în cadrul sistemelor moderne de conducere și a proceselor de producție.

72.2 - Scopul profitului financiar al industriilor ce se pot dezvolta în instituții poate fi folosit în ridicarea standardelor și în îmbunătățirea calității și a pregătirii; interesele deținuților și modul de tratare nu trebuie subordonate acestui scop.

73.1 - Munca deținuților va fi asigurată de administrația închisorii:

a) pe baza propriilor permise, ateliere și ferme;

b) în cooperare cu întreprinzători particulari din interiorul sau din afara instituției, în care caz salariile normale și întregi vor fi plătite de către persoanele cărora le este destinată munca, ținând seama de aportul deținuților.

74.1 - Protecția și precauțiile legate de sănătatea deținuților vor fi aceleași cu cele aplicate muncitorilor din afară.

74.2 - Se vor lua măsuri pentru prevenirea accidentelor, inclusiv a bolilor profesionale în condiții nu mai puțin favorabile stabilite prin lege muncitorilor obișnuiți.

75.1 - Numărul orelor de muncă prestate zilnic și săptămânal de către deținuți se vor fixa în concordanță cu regulile locale sau cele stabilite prin statutul muncitorilor liberi.

75.2 - Deținuții vor avea cel puțin o zi de odihnă pe săptămână și timp suficient pentru educație și celelalte activități cerute care fac parte din tratarea și pregătirea lor în vederea reintegrării sociale.

76.1 - Va exista un sistem de remunerare echitabil pentru munca deținuților.

76.2 - În cadrul acestui sistem, deținuților li se va permite să-și cheltuiască cel puțin o parte din câștigurile lor pe articole de folosință proprie, să aloce o parte a câștigurilor familiilor lor sau pentru alte scopuri aprobate.

76.3 - Sistemul trebuie să asigure ca acea parte rămasă din câștig să fie pusă de o parte de către administrație, astfel încât să constituie un fond de economii care să fie folosit de către deținut la liberarea sa.

Educația

77 - Un program educațional cuprinzător va fi alcătuit în fiecare instituție pentru a furniza posibilități pentru ca toți deținuții să-și urmărească măcar câteva din necesitățile și aspirațiile lor individuale. Astfel de programe trebuie să posede propriile obiective de îmbunătățire a prevederilor reintegrării sociale, morale și atitudinale a deținuților și respectul de sine.

78 - Dacă un deținut prestează o activitate educațională, aceasta trebuie privită ca un regim de activitate care atrage același statut și remunerație de bază ca munca numai dacă are loc în timpul orelor de lucru și dacă este o parte a unui program autorizat de tratament individual.

79 - Administrațiile închisorilor trebuie să acorde o atenție specială educării tinerilor deținuți, a celor de origine străină sau cu nevoi culturale sau etnice deosebite.

80 - Programe specifice de educare vor fi făcute pentru deținuții cu probleme speciale, cum ar fi analfabeții sau cei aflați în imposibilitatea de a număra.

81 - Atât cât este posibil, educarea deținuților:

a) va fi integrată în sistemul educațional al țării respective, astfel încât după liberare ei să-și poată continua educația fără vreo dificultate;

b) va avea loc în afara instituțiilor educaționale.

82 - Fiecare instituție va avea o bibliotecă pentru uzul tuturor categoriilor de deținuți, adecvat alcătuită cu cărți de recreere și instruire, iar deținuții vor fi încurajați să frecventeze biblioteca. Acolo unde este posibil, biblioteca va fi organizată în cooperare cu serviciile de resort ale comunității.

Educația fizică, exercițiul, sportul și recreerea

83 - Regimurile penitenciare vor recunoaște importanța sănătății mintale și fizice a deținuților și o vor menține prin activități organizate în mod adecvat, care să asigure posibilități de recreere prin exerciții și prin asigurarea condițiilor de recreere.

84 - Deși un program de educație fizică organizat în mod adecvat va fi întocmit în cadrul și cu respectarea obiectivelor tratamentului și regimului de pregătire, sportul și celelalte activități recreative vor fi și ele parte a regimului penitenciar. Pentru realizarea acestui lucru instituțiile vor fi dotate cu echipamentul și instalațiile necesare.

85 - Administrațiile penitenciare vor asigura participarea deținuților la aceste programe, cu condiția ca aceștia să prezinte o stare fizică adecvată.

Amenajările speciale se vor face sub directă îndrumare a medicului, în vederea recuperării fizice prin terapie sau educație fizică pentru acei deținuți care au nevoie de aceasta.

86 - Oricărui deținut care nu este implicat într-o muncă în afară sau într-o instituție deschisă i se va permite, dacă condițiile meteorologice o permit, cel puțin o oră de plimbare afară sau de exercițiu în aer liber ori de câte ori este posibil.

Pregătirea dinaintea liberării

87 - Toți deținuții vor beneficia de aranjamente menite să le asigure reintegrarea în societate, în familie și muncă după liberarea lor. Procedee și cursuri speciale vor fi planificate în acest scop.

88 - În cazul deținuților cu pedepse lungi, se va face o etapizare a pregătirii în vederea asigurării reintegrării gradate în viața din cadrul societății.

Acest fel poate fi realizat de un regim de pre-liberare organizat în aceeași instituție sau în una potrivită sau prin liberarea condiționată sub un fel de supraveghere combinată, cu aport social efectiv.

89.1 - Administrațiile penitenciare trebuie să conlucreze strâns cu serviciile sociale și cu agențiile care acordă asistență deținuților liberați în vederea reintegrării lor în societate, mai ales în ceea ce privește viața de familie și serviciu.

89.2 - Trebuie făcuți pași în asigurarea ca deținuții liberați să fie dotați cu documentele necesare și acte de identitate și să li se asigure găsirea unei locuințe corespunzătoare și a unui loc de muncă potrivit. Trebuie, de asemenea, să li se asigure mijloace de existență, îmbrăcăminte potrivită climei și anotimpului și condițiile necesare să ajună la destinația lor.

89.3 - Reprezentanților agențiilor sociale sau ai serviciilor sociale trebuie să li se permită accesul necesar în instituție și la deținuți, pentru a contribui deplin la pregătirea liberării și la alcătuirea programului de ajutorare a deținutului.

Partea a V-a

REGULI ADIACENTE PENTRU CATEGORII SPECIALE

90 - Administrațiile penitenciare se vor orienta după regulile stabilite cât mai aproape de sensul acestora, le vor aplica în practică în sprijinirea categoriilor speciale de deținuți la fel ca în cazul deținuților obișnuiți.

Deținuții nejudicați

91 - Fără prejudicierea regulilor legale pentru protecția libertății individuale sau a procedurii care trebuie să fie respectată în cazul deținuților nejudicați, acestor deținuți - care sunt presupuși a fi nevinovați până la dovedirea în tribunal a

vinici - trebuie să li se respecte drepturile ce decurg din Regula 90 și să fie tratați fără restricții în afara celor necesare pentru procedura penală și siguranța instituției.

92.1 - Deținuților nejudicați li se va permite să-și informeze familiile despre detenție imediat și li se vor acorda toate înlesnirile rezonabile în vederea comunicării cu familia, prietenii și persoanele cu care au interesul să intre în contact.

92.2 - Li se va permite primirea de vizite în conformitate cu condițiile umane, însă cu restricții și supraveghere dacă aceasta se impune în interesul justiției, al securității și al bunei ordini din instituție.

92.3 - Dacă un deținut nejudicat nu dorește să informeze nici una din persoanele enumerate mai sus, administrația închisorii nu va lăsa astfel lucrurile și din proprie inițiativă o va face, mai ales dacă sunt motive justificate pentru a proceda așa, cum ar fi de exemplu vârsta, starea mentală sau oricare altă incapacitate a deținutului.

93 - Deținuților nejudicați li se va înlesni alegerea unui reprezentant legal sau li se va permite apelarea la ajutorul legal liber (gratuit) a acestuia acolo unde acest gen de ajutor este admis și li se permite să primească vizite de la avocat în vederea apărării și a pregătirii procesului; să comunice avocatului date în susținerea apărării și înlesnirea primirii de la avocat a instrucțiunilor confidențiale. La cerere, vor fi acordate toate înlesnirile necesare acestui scop. În particular, se va asigura asistența gratuită a unui interpret pentru toate contactele esențiale cu administrația și pentru apărare. Întrevederile deținuților cu avocații lor pot avea loc fără prezența unui polițist sau a unui membru al personalului instituției, dar nu fără posibilitatea acestora de a susține conversația și de a auzi - fie direct, fie indirect. Repartizarea deținuților nejudicați se va face în conformitate cu prevederile din Regula 11 paragraful 3.

94 - Exceptând acele împrejurări ce fac nedorită separarea, deținuților nejudicați li se va da ocazia de a sta în camere separate.

95.1 - Deținuților nejudicați li se va acorda șansa de a-și purta propria îmbrăcăminte dacă este curată și potrivită.

95.2 - Deținuții care nu doresc să beneficieze de această ocazie vor primi haine adecvate.

95.3 - Dacă nu posedă îmbrăcăminte proprie adecvată, deținuților nejudicați li se vor da haine civile, aflate în bună stare, în care să apară la tribunal sau la audierile autorizate.

96 - Deținuților nejudicați li se va oferi ocazia de a lucra, ori de câte ori este posibil, dar nu li se va cere (impune) să muncească. Cei care aleg varianta de a munci vor fi plătiți ca și ceilalți deținuți. Dacă pregătirea educațională sau cea de meserie este deficitară, deținuții nejudicați vor fi încurajați să se prezinte la cursurile de pregătire organizate.

97 - Deținuților nejudicați li se permite să-și procure pe propria cheltuială sau pe cheltuiala unei terțe persoane cărți, ziare, materiale scrise și alte mijloace care îi pot preocupa și care sunt compatibile cu interesele administrației judiciare, cu siguranța și ordinea stabilită în justiție.

98 - Deținuților nejudecați li se va crea ocazia de a primi vizite și de a fi tratați de doctorul sau dentistul personal dacă există motive serioase pentru astfel de cereri. Dacă cererea este respinsă, ea va fi însoțită de motivația refuzului. Costurile tratamentelor nu vor fi suportate de către administrația penitenciară.

Deținuții civili

99 - În țările în care legea permite închiderea pe baza hotărârii tribunalului fără vreun proces, persoanele închise nu vor constitui subiectul vreunei restricții sau severități nejustificate mai mult decât este necesar pentru a se garanta siguranța și buna rânduială. Tratamentul lor nu va fi mai puțin favorabil decât cel acordat deținuților nejudecați, dar sub rezerva că pot fi trimiși la muncă.

Deținuții bolnavi și anormali mental

100.1 - Persoanele care se dovedesc a fi bolnave nu vor fi deținute în penitenciare și se vor face aranjamente necesare pentru trimiterea lor în stabilimente pentru boli mentale cât de curând posibil.

100.2 - Instituțiile specializate sau sectoarele aflate sub conducerea personalului medical vor fi amenajate pentru a permite observarea și tratamentul deținuților suferinzi, pentru a-i separa de cei bolnavi mental sau anormali.

100.3 - Serviciul medical sau psihiatric al instituțiilor penale asigură tratamentul psihiatric al deținuților care au nevoie de un astfel de tratament.

100.4 - Se va acționa, în colaborare cu cele mai apropiate servicii comunitare, în vederea asigurării a tot ce este necesar pentru continuarea tratamentului după liberare și în vederea asigurării îngrijirii socio-psihiatrice.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. De Ajuriaguerra J., *Manuel de psychiatrie de l'enfant*, Editeur Masson, Paris, 1974.
2. Allport W., *Structura și dezvoltarea personalității*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981.
3. Bogdan T., *Psihologie judiciară*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1973.
4. Bagdasar C., *Aspecte ale dezvoltării afectivității feminine*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1975.
5. Balint M., *Le defaut fondamental*, Payot, Paris, 1971.
6. Balint M., *Les voies de la regression*, Payot, Paris, 1972.
7. Banciu D., *Control social și sancțiuni sociale*, Editura Hyperion XXI, București, 1992.
8. Banciu D., Rădulescu S. M., Voicu M., *Introducere în sociologia devianței*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985.
9. Banu I., *Istoriologia filozofiei*, Editura Academiei Române, București, 1993.
10. Berger G., *Omul modern și educația sa*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1973.
11. Bergeret J., *La personnalite normale et pathologique*, Dunod, Paris, 1974.
12. Berne E., *Transactional Analysis in Psychotherapy*, Ballantine Books, New York, 1979.
13. Bettelheim B., *Un lieu ou renaître*, Edition Robert Lafont, Paris, 1975.
14. Bogdan T., Santea I., Cornianu R., *Comportamentul uman în procesul judiciar*, Editat de Ministerul de Interne, București 1983.
15. Le Bon G., *Psihologia mulțimilor*, Editura Anima, București, 1990.
16. Bricout J., *Les sociopathes. Essai de caracterisation de la personnalite sociopathique*, Editions A. Lacassagne, Lyon, 1990.

17. Cario R., Favard M., *La personalite criminelle*, Edition Fres, Toulouse, 1991.
18. Cathala H.-P., *Epoca dezinformării*, Editura Militară, Bucureşti, 1991.
19. Căţineanu T., *Elemente de citică*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982.
20. Chelcea S., *Experimentul în psihosociologie*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982.
21. Chelcea S., *Lungul drum spre tine însuşi*, Editura Militară, Bucureşti, 1988.
22. Chelcea S., Chelcea A., *Din universul autocunoaşterii*, Editura Militară, Bucureşti, 1990.
23. Chertitiei I., *Confesiunile unui gardian*, Editura Gutinul, Baia Mare, 1991.
24. Ciofu I., *Comportamentul simulat*, Editura Academiei, Bucureşti, 1974.
25. Dave R.H. (red.), *Fundamentele educaţiei permanente*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1971.
26. Davitz J.R., Ball S., *Psihologia procesului educaţional*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1978.
27. Delmas M. Marty, *Modeles et mouvements de politique criminelle*, Editura Economica, Paris, 1983.
28. Derevenco P., Anghel I., Baban A., *Stresul în sănătate şi boală*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1992.
29. Dewey J., *Trei scrisori despre educaţie*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1977.
30. Dragomirescu V., *Psihologia comportamentului deviant*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976.
31. Dragomirescu V.T., *Determinism şi reactivitate umană*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1990.
32. Drăgan I., Radu N., *Comportamente culturale şi profesionale*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1987.
33. Drăgan I., Petroman P., Mărgineanu D., *Educaţia noastră cea de toate zilele*, Editura Eurobit, Timişoara, 1992.
34. Durkheim E., *Despre sinucidere*, Institutul European, Iaşi, 1993.
35. Einstein A., *Cum văd eu lumea*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1992.
36. Enătescu V., *Dialogul medic-bolnav*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981.
37. Etzioni A., *Les organisations modernes*, Duculot, Belgique, 1971.

38. H. Ey, *Conștiința*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.
39. Floru R., *Stresul psihic*, Editura Enciclopedică Română, București, 1974.
40. Foucault M., *Surveiller et punir*, Edition Galimard, Paris, 1975.
41. Fromm E., *Texte alese*, Colecția „Idei contemporane” Editura Politică, București, 1983.
42. Ganju T., *Lumea morală*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, vol. I, 1981, vol. II, 1984.
43. Geissler E., *Mijloace de educație*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1977.
44. Gergen K.J., Gergen M.M., Jutras S., *Psychologie sociale*, Edition Etudes Vivantes, Paris, 1992.
45. Golu M., *Percepție și activitate*, Editura Științifică, București, 1971.
46. Golu M., *Principii de psihologie cibernetică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1975.
47. Golu M., *Dinamica personalității*, Editura Geneze, București, 1993.
48. Golu P., *Psihologie socială*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1974.
49. Golu P., *Orientări și tendințe în psihologia socială contemporană*, Editura Politică, București, 1988.
50. Golu P., *Fenomene și procese psihosociale*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989.
51. Goma P., *Gherla*, Editura Humanitas, București, 1990.
52. Gotraux M. (coord.), *Prisons, droit penal: le tournant?*, Edition I.E.S., Geneve, 1987.
53. Gozman V., Etkind A., *De la cultul puterii la puterea oamenilor. Psihologia conștiinței politice*, Editura Anima, București, 1990.
54. Grama D., *Preferința interpersonală*, Editura Științifică, București, 1974.
55. Grossman V., *Punta Rhei*, Editura Humanitas, București, 1990.
56. Guenon R., *Criza lumii moderne*, Editura Humanitas, București, 1993.
57. Gusti D., *Opere*, vol. II (Etica), Editura Academiei, București, 1969.
58. Hacker F., *Agression violence dans la monde moderne*, Calmann Levy, Paris, 1972.
59. D'Hainaut L., *Programe de învățământ și educație permanentă*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981.

60. Harry S. Dent, *Tălmăşirea. Un Watergate în fiecare din noi*, Editura ALO!, Cluj Napoca, 1991.
61. Horney K., *L'auto - analyse*, Edition Gothier, Paris, 1966.
62. Ierunca V., *Fenomenul Piteşti*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1990.
63. Ionescu G., *Introducere în psihologia medicală*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1973.
64. Ionescu G., *Psihoterapie*, Editura Ştiinţifică Bucureşti, 1990.
65. Ivancu I.C., *Fiinţă şi valoare în gândirea filosofică a lui Louis Lavelle*, Editura Academiei, Bucureşti, 1979.
66. De Landsheere V., De Landsheere G., *Definirea obiectivelor educaţiei*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1979.
67. Lemert E.M., *Devianţă şi control social*, în „Modern sociology“, edited by Peter Worsley, Penguin Books, New York, 1978.
68. Leonhard K., *Personalităţi accentuate în viaţă şi în literatură*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1979.
69. Levi-Strauss C., *Antropologia structurală*, Editura Politică, Bucureşti, 1983.
70. Leyeş J.-Ph., *Psychologie sociale*, Mardaga, Bruxelles, 1979.
71. Liiceanu G., *Tragicul*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1993.
72. Linton R., *Fundamentul cultural al personalităţii*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1968.
73. Lopez E.M.Y., *Manuel de psychologie juridique*, P.U.F. Paris, 1959.
74. Lowe H., *Introducere în psihologia învăţării la adulţi*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1978.
75. Malita M., Botkin J., Elmandjra M., *Orizontul fără limite al învăţării. Lichidarea decalajului uman*, Editura Politică, Bucureşti, 1981.
76. Mamali C., *Inter-cunoaştere*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1974.
77. Mamali C., *Balanţă motivaţională şi coevoluţie*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1981.
78. Matei N.C., *Psihologia relaţiilor morale interpersonale*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1981.
79. Mărgineanu I., *Condiţia umană*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1973.
80. Măriceanu N., *Amfiteatre în închisori*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1991.

81. Merton R.K., *Anomia și structura socială*, în „Modern Sociology“ edited by Peter Worsley, Penguin Books, New York, 1978.
82. Milcu St. (red.), *Omul în lumea contemporană*, Editura Științifică București, 1972.
83. Mircea C., *Inter-comunicare*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979.
84. Mitrofan N., *Aptitudinea pedagogică*, Editura Academiei, București, 1988.
85. Moraru M., *Valoare și etos*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976.
86. Moreau P.F., *Les suicides dans les prisons*, în „Psychologie“, Paris, aprilie 1974.
87. Mucchielli R., *Metode active în pedagogia adulților*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1982.
88. Neculau A., *Liderii în dinamica grupurilor*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977.
89. Neculau A., *Grupul mediu și mijloc de formare psihosocială*, în „Viitorul social“, ianuarie-februarie, 1981.
90. Neculau A., *A trăi printre oameni*, Editura Junimea, Iași, 1989.
91. Neculau A. (red.), *Cultură și personalitate*, Editura Militară, București, 1991.
92. Nurtin J., *La structure de la personnalite*, PUF, 1971.
93. Orwell G., „1984“, Editura Univers, București, 1991.
94. Pavelcu V., *Invitație la cunoașterea de sine*, Editura Științifică, București, 1970.
95. Pavelcu V., *Un profil psihologic al feminității*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971.
96. Pavelcu V., *Cunoașterea de sine și cunoașterea personalității*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1982.
97. Păunescu C., *Definiția mintală și organizarea personalității*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1977.
98. Petrișor M., *Fortul 13. Convorbiri din detenție*, Editura Meridian, București, 1991.
99. Pinatel J., *Le criminologie*, Les editions ouvriers, Paris, 1979.
100. Pleșu A., *Minima moralia*, Editura Cartea Românească, București, 1988.

101. Quidu M., *Les suicide*, Les editions sociales francaises, Paris, 1970.
102. Rădulescu S.M., *Analiza etiologică a manifestărilor delincvente*, în „Viitorul social” martie-aprilie 1982.
103. Rădulescu S.M., *Anomie, devianță și patologie socială*, Editura Hyperion XX, București, 1991.
104. Rădulescu S.M., Piticariu M., *Devianța comportamentală și boala psihică*, Editura Academiei, București, 1989.
105. Rășcanu R., *Psihologia comportamentului deviant*, Editura Universității București, 1994.
106. Rogers C., *Le developpement de la personne*, Dunod, Paris, 1968.
107. Rudica T., *Eu și ceilalți. De la poziția egocentrică la poziția altruistă*, Editura Junimea, Iași, 1970.
108. Rudica T., *Niveluri ale conduitei umane*, Editura Junimea, Iași, 1984.
109. Rudica T., *Maturizarea personalității*, Editura Junimea, Iași, 1990.
110. Schmelck R., Picca G., *Penologie et droit penitenciaire*, Edition Clujas, Paris, 1967.
111. Selye H., *Înțelepciunea stresului*, Editura Coresi SRI, București, 1991.
112. Sen A., *Educație și terapie*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978.
113. Slama T., Casacu, *Lecturi de psiholingvistică*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1980.
114. Stănoiu R., *Introducere în criminologie*, Editura Academiei, București, 1989.
115. Steinhardt M., *Jurnalul fericirii*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1991.
116. Stoetel J., Girard A., *Sondajele de opinie publică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1975.
117. Snyders G., *Încotro merg pedagogiile nondirective*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978.
118. Șchiopu U., Verza E., *Psihologia vârstelor*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981.
119. Thom F., *Limba de lemn*, Editura Humanitas, București, 1992.
120. Tucicov A.-Bogdan, *Psihologia socială în România*, Editura Academiei, București, 1980.
121. Ungureanu I., *Paradigme ale cunoașterii societății*, Editura Humanitas, București, 1990.

122. Vallauri I.L., *Modernitate et criminogenese*, Librairie Philosophique, J. Vrin, Paris, 1989.
123. Vlădeanu V., Daniel C., *Psihomotivă feminină*, Editura Medicală, București, 1977.
124. Del Vecchio G., *Lecții de filosofie juridică*, Editura Europa Nova, 1992.
125. Vlăduț I., *Introducere în sociologia juridică*, Editura Ministerului de Interne, București, 1994.
126. Vlăsceanu M., *Conștiință și cauzalitate*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985.
127. Zamfirescu V.D., *etică și etologie*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982.
128. Zamfirescu V.D., *etică și psihanaliză*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.
129. Zamfir C., *Metoda normativă în psihologia organizării*, Editura Științifică București, 1972.
130. Zamfir C., *Structurile gândirii sociologice*, Editura Politică, București, 1987.
131. Zamfir E., *Cultura relațiilor interpersonale*, Editura Politică, București 1982.
132. Zlate M., *Omul față în față cu lumea*, Editura Albatros, București, 1988.
133. * * * *La gestion des établissements penitentiaires*, Comité Européen pour les Problemes Criminels, Conseil de l'Europe, Strasbourg, 1983.
134. * * * *Les prisons dites „privees”. Une solution a la crise penitentiaire?*, Presses Universitaire D'Aix-Marseille, Economica Paris, 1987.

